

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGRO-VLAHIEI

ANUL XIX NR. 5-6 MAI - IUNIE 1960

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XIX Nr. 5-6
MAI-IUNIE
1960

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Raianul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICE-PREȘEDINȚI :

P. S. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. TEOCTIST,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar al Mitropoliei

REDACTOR RESPONSABIL .

P. C. Pr. STAN DIMANCEA,
Consilier administrativ al Mitropoliei

C U P R I N S U L

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. STELIAN ZIDĂRESCU : <i>La Duminica III după Paști</i>	357
Pr. IORDACHE PASCU : <i>La Duminica V după Paști (a Samari- nencii)</i>	363
Pr. CONST. STĂICU : <i>La Sfinții Constantin și Elena</i>	366
Pr. GEORGE TEODORESCU : <i>La Duminica orbului din naștere</i>	369
Pr. VICTOR N. POPESCU : <i>La Înălțarea Domnului</i>	371
Pr. OCTAVIAN I. POPESCU : <i>La Duminica VII după Paști (a Sfin- ților Părinți)</i>	375
Pr. GH. PASCHIA : <i>La Duminica Rusaliilor</i>	379
Pr. A. N. CONSTANTINESCU : <i>La sărbătoarea Sfintei Treimi</i>	382
Pr. N. ANCUȚA : <i>La Duminica I după Rusalii (a Tuturor Sfinților)</i>	387
Pr. GHEORGHE CĂCIULĂ : <i>La Duminica II după Rusalii</i>	390
Pr. CONST. STĂICU : <i>La Duminica III după Rusalii</i>	393
Pr. GH. SORESCU : <i>La Sfinții Apostoli Petru și Pavel</i>	397

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

Prof. N. CHIȚESCU : <i>Aspecte ale concepției creștine despre pace</i>	402
--	-----

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. dr. GH. TILEA : <i>Predica de pe Munte (Probleme morale)</i>	429
SEVER BUZAN : <i>Natura caterisirii</i>	447

Pr. I. IRIMIA : <i>Însemnări cu privire la Sfînta Taină a Spovedaniei</i> .	458
Diac. prof. EM. VASILESCU : <i>Căile ce duc la virtute, după înțelepciunea indiană, IV</i>	465
AUREL I. GHEORGHIU : <i>Tirgoviștea în trecutul culturii rominești</i> .	471
P. I. CERNOVODEANU : <i>Știri privitoare la o ctitorie a lui Vlad vodă Călugărul : Schitul Babele (1492-1493)</i>	483
P. Ș. NĂSTUREL : <i>Sultana Mara, Vlad vodă Călugărul și începutul legăturilor Țării Rominești cu Minăstirea Hilandar (1492)</i> . .	498
Pr. EMANUEL COPĂCIANU : <i>Biserica din Dragomirești-Deal</i> . .	503
ION DINU : <i>Rolul hotărîtor al Bisericii Ruse în zădărnîcirea «unirii» ortodoxo-papale de la Ferrara-Florența</i>	510

ANIVERSĂRI ȘI COMEMORĂRI

Pr. TITUS ȚIFU : <i>100 de ani de la moartea lui A. P. CEHOV</i> . .	528
--	-----

DOCUMENTAR

I. D. ȘTEFĂNESCU : <i>N. M. Cernișev, Arta frescei în Rusia veche</i> . .	534
---	-----

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

PREDICI

LA DUMINICA III DUPĂ PAȘTI DESPRE SFINTELE FEMEI MIRONOSIȚE

«Și dacă a trecut ziua sîmbetei, Maria Magdalena, Maria lui Iacob și Salomeea au cumpărat miresme ca să meargă să unge trupul lui Iisus» (Marcu XVI, 1)

A treia zi după răstignirea și îngroparea Mîntuitorului Hristos, liniștea din grădina lui Iosif Arimateianul este tulburată de pașii slișoi ai unor femei care se furișează spre mormînt. Într-adevăr, cine se zărește venind într-o tăcere sfîntă, spre mormîntul Domnului Hristos? Pe cînd toți îl părăsiseră, pînă și Apostolii, cine ar mai fi îndrăznit să se apropie de mormîntul cel păzit strașnic de soldații romani? Și totuși, iată-le pe sfintele femei, pline de curaj divin, apropiindu-se de mormîntul Domnului. Pînă la sosirea lor, groapa rămăsese fără pază, mormîntul era gol. Ostașii, fulgurați de lumina Sîmteii Invieri, iugiseră ca să povestească aceste întîmplări extraordinare, iar sfintele femei se apropiau încet, istovite de atîta plîns și de atîta jale. Umblau cufundate în jalea lor, vrăjite parcă de o lumină lăuntrică de care nu puteau să-și dea seama. Se întrebau pe cale: «Cine ne va prăvăli piatra cea grea de pe ușa mormîntului?» (Marcu XVI, 3). Cînd ajunseră însă și-și ridicară privirile spre mormînt, nu le venea să creadă ochilor de ceea ce văzură. Lă lumina faptului zilei ce începea să se deslușească, ele observaseră că piatra era dată la o parte. Amuțiră de spaimă. Nu îndrăzneau însă să pătrundă în mormînt ca să cunoască adevărul. Totuși, trecînd peste toate frămîntările care le zdruncinaseră, e'le prinseră curaj și intrară. Nu văzură aproape nimic, dar o nouă spaimă le zgudui: zăriră un tînăr șezînd în dreapta, îmbrăcat în veșminte strălucitoare, care le-a zis: «Nu vă spăi-

mîntați! Pe Isus cel răstignit căutați? A înviat!» (Marcu XVI, 6). Femeile mironosițe priveau și ascultau acestea uluite și îngrozite, fără să poată scoate vreun cuvînt. Dar îngerul le-a grăit iarăși: «Mergeți și spuneți ucenicilor Lui că a înviat». Sfintele femei, tremurînd și fiind cuprinse de spaimă și de groază, dar în același timp și de bucurie mare, ieșiră din peștera mormîntului și alergară într-o fugă, ca să ducă această veste Apostolilor. Dar nu numai că ele văd mormîntul gol și înger care le binevestește Invierea, dar îl văd cu ochii lor pe Domnul cel înviat din morți. Pe Maria Magdalena o strigă pe nume: «Marie!», iar pe celelalte slinte femei le întîmpină pe cale, cu cuvintele: «Bucurați-vă!». O, acum jalea, plînsul și privegherile li se transformă în bucurie și fericire fără de asemănare!

Trăim acum și sîntem încă sub razele luminoase ale slăvitei Invieri. Sîntem cuprinși de bucuria cea fără de margini ce ne-o aduce acest praznic dumnezeiesc, această sărbătoare a sărbătorilor. Evanghelia ne pune în față purtarea plină de devotament a slintelor femei mironosițe, care atît în viață cît și după moarte, au slujit fără preget pe Domnul. Au cumpărat miruri ca să ungă trupul scumpului lor Învățător, pentru care lucru s-au și numit părătoare de mir, mironosițe, iar această duminică în care le facem pomenirea, se numește Duminica Mironosițelor. Ele s-au învrednicit de această mare cinste și de pomenirea cea de peste veacuri, pentru că ele au rămas nedespărțite de El pînă în ultimul moment. Inima lor cea arsă de dumnezeiască dragoste, a biruit toate piedicile și au venit la mormînt. Intrec în curaj chiar pe Apostoli. Îndrăzneala vine tocmai de acolo de unde nimeni nu se aștepta, de la ființele care păreau cele mai slabe, mai plîpînde.

Și astfel, slintele femei pornesc la drum, încă întuneric fiind, pentru a cerceta mormîntul Domnului.

În Sfînta Scriptură scris este că după Domnul, atît pe calea Crucii cît și la mormîntul Lui, veniseră o mare mulțime de femei (Luca XXIII, 26, 49). Cîntările Penticostarului le numește «ceata femeilor», «adunarea Mironosițelor». Dar pînă în zilele noastre, nu au străbătut decît numele cîtorva — a șapte femei mironosițe — care L-au slujit pe Domnul, cu toată ființa lor.

Cea dintîi, din care Domnul alungase șapte duhuri necurate, izbăvind-o de robia cumplită a demonilor și redînd-o unei vieți noi, a fost Sfînta Maria Magdalena. Din clipele acelea binecuvîntate, ea își dăruise toată viața ei Aceluia care o smulsese de sub stăpînirea întunericului. Sfînta Evanghelie nu mai pomeniște nimic despre dînsa, pînă la zguduitoarea dramă a Răstîgnirii. Desigur, în acest răstimp, Sfînta Maria Magdalena își închinase întreaga ei viață, scumpului ei Mîntuitor, și înțelega să-L slujească în tăcere. Era fericită că putea să-L urmeze pe Domnul pretutindeni, să se bucure de prezența Sa, să-L asculte dumnezeieștile învățături și să nu mai dorească altceva nimic. Dar cînd se apropie Patimile Domnului, care culminează cu drama de pe Golgota, și cînd aproape toți Apostolii vor fugi de frică și se vor lepăda de Domnul, această slîntă mironosiță va arăta ce putere zăcea în acest trup plîpînd

de femeie. Ea va sta acum neclintită, pînă în ultimele clipe, la picioarele Crucii și, alături de Maica cea prea îndurerată, ea va urmări cu răsuflarea întretăiată, sfîrșitul vieții trupesti a Mintuitorului, zgduită pînă în străfundul inimii, de durere. Ea însă nu se oprește aici, ci merge mai departe, și asistă la coborîrea de pe Cruce și la punerea în mormînt a Domnului, după cum grăiesc Sfintele Evanghelii: «Stătea în fața locului unde L-au îngropat» (Matei XXVII, 61) și «privea unde L-au pus» (Marcu XV, 47). Ea rămîne ultima pe Golgota și la mormînt, pînă vineri noaptea, firziu, și n-ar li vrut să se despartă de locul acela așa de scump sufletului ei, dar a doua zi era sîmbătă și «era mare ziua sîmbetei aceleia» (Ioan XIX, 31), cînd — după porunca Legii — fiecare trebuia să se odihnească (Luca XXIII, 56).

Dar în noaptea aceea și în sîmbăta care a urmat, liniștea n-a coborît în sufletul ei, căci ardea cu duhul de dragostea ce o avea către Binefăcătorul ei. Fiind plină de cuget dumnezeiesc, nici n-a mai putut aștepta să se ivească zorile, ci încă întuneric fiind (Ioan XX, 1), în ziua cea dintîi a săptămîinii, a pornit, într-o tăcere cucernică și sfîntă, spre mormîntul Domnului. Și cite a văzut și a auzit ea acolo, la mormînt și în preajma lui, au zgduit-o, au umplut-o de uimire și i-au redat fericirea pe care n-avea să i-o mai răpească nimeni și niciodată. Totul se petrece într-un chip extraordinar. Găsește mormîntul gol și un înger plin de lumină, îi vestește învierea Domnului și vrînd să se întorcă înapoi, vede pe cineva pe care nu-L cunoaște, dar cînd își aude numele: «Marie!», strigat cu atîta duiosie de Acel străin, Îi recunoaște pe dată și, aruncîndu-se la picioarele Lui care încă mai purtau dîra de sînge a piroanelor, Îi strigă: «Rabuni! Învățătorule!». Cînd se ridică de la picioarele Lui era o ființă nouă. Pătrunsă de fericire nespusă, aleargă pe urma celorlalte sînte femei, dornică să împărtășească Sfinților Apostoli taina pe care o descoperise ei, însuși Hristos cel înviat. La spusele ei, Sfinții Apostoli Petru și Ioan aleargă spre mormînt și se încredințează de cele spuse lor de Maria Magdalena.

Despre viața ei cea mai de pe urmă, Sfintele Evanghelii nu mai grăiesc nimic. Tăcerea Sfintei Evanghelii și a Faptelor Apostolilor este însă plină de tîlc. Ce se mai putea adăuga oare la clipa supremă pe care o trăise aceasi mironosiță în dimineața Invierii? Viața ei pămîntească se încheiase în acea zi memorabilă, a cărei lumină ea a purtat-o în suflet pînă la mormînt. Tot ce s-a mai putut petrece după aceea a fost atît de neînsemnat, încît nici nu mai merită să fie pomenit. Sfînta Magdalena a trăit așteptînd cu nerăbdare moartea, care avea s-o unească pe veci cu Domnul ei. Dar pînă să vină această dulce dezlegare de cele trupesti, tradiția ne spune că după învierea Domnului, ea a rămas lîngă Maica Domnului, slujindu-i pînă la înălțarea la ceruri a lui Iisus. După Înălțare a ieșit și ea ca un adevărat Apostol în propovăduire și, străbătînd multe țări, a binevestit pe Hristos. Apoi s-a dus la Roma și a stătut înaintea împăratului Tiberiu, care fiind bolnav de un ochi, ea l-a tămăduit, binevestindu-i în același timp și pe Iisus Domnul. Auzind Tiberiu cite suferințe înfricoșate a îndurat Mintuitorul și din partea cui, s-a pornit cu

urgie contra lui Pilat și a arhierilor, și i-a pedepsit după faptele lor. Tot tradiția ne mai spune că sfânta a plecat din Roma și s-a dus în Efes, unde a slujit apostolește la mîntuirea oamenilor. Aici, la Efes, la Sfîntul Apostol Ioan și-a sfîrșit viața, ca și Sfînta Fecioară Maria. Pe vremea prea înțeleptului împărat Leon, au fost aduse de acolo la Constantinopol cinstitele ei moaște.

A doua mironosiță de care pomenește Sfînta Evanghelie (Marcu XVI, 1) este Salomeea, fiica lui Iosif Logodnicul, soția lui Zevedei și mama Sfinților Apostoli Ioan și Iacob.

Vestea despre Domnul Hristos pătrunsese pînă în palatele împărătești și la oamenii sus puși. Iată că aici descoperim o altă femeie credincioasă, pe a treia mironosiță, care este Ioana, soția lui Huza, care era ispravnicul casei lui Irod. Nimic n-a putut s-o împiedice pe această femeie din înalta societate să urmeze pe Domnul pretutindeni și să-I slujească Lui din avuțiile ei (Luca VIII, 2-3).

Cea de a patra mironosiță a fost Maria, iar a cincea, Marta. Acestea erau surorile lui Lazăr, la care Domnul ținea așa de mult, după cum ne spune Sfînta Evanghelie: «Și iubea Iisus pe Marta, pe sora ei și pe Lazăr» (Ioan XI, 5). O prietenie sfîntă se înfiripase între ei. De cîte ori nu se va fi retras Domnul Hristos în casa acestor prieteni scumpi din Betania, și cu cită dragoste nu L-au primit și L-au ospătat aceste sfînte femei! Marta nu știa cum să-L primească și să-L ospăteze mai bine pe Domnul; cum auzea că Mîntuitorul trebuie să poposească în casa lor, alerga în toate părțile, se silea, și multă nevointă depunea ca să slujească lui Iisus, întru toate trebuințele cele trupești, ca să nu ducă lipsă de nimic. Ea reprezintă, prin aceste nevinovate străduințe ale ei, ospitalitatea unită cu hărnicia în căminul părintesc. Iar Maria, de cum pătrundea Domnul în casa lor cea primitoare de oaspeți, nu mai avea altă dorință decît să se aștearnă jos la pămînt, la picioarele lui Iisus, să-I privească divină Lui față, să-I asculte glasul cel plin de farmec și să-I soarbă cu nesaț cuvintele Lui cele mai dulci ca mierea. După spusele Domnului, Maria își alesese partea cea bună, pe care nu putea să i-o mai răpească nimeni. Tot Maria era aceea care a uns pe Domnul cu mir și a șters picioarele Lui cu părul capului său (Ioan XI, 2).

Impresionantă este scena cu învierea lui Lazăr, de unde se poate vedea ce prietenie sfîntă îl lega pe Iisus de această casă, cînd Marta și Maria cu șiroaie de lacrimi, L-au întîmpinat pe cale, zicîndu-I: «Doamne, de ai fi fost aici, n-ar fi murit fratele nostru!» Domnul Hristos, văzînd această jale a lor și pe toți cei din jur că plîngeau, a suspinat cu duhul și a lăcrămat și El (Ioan XI, 33, 35), și a înviat pe Lazăr.

Scurtă pomenire se face și despre ultimele mironosițe, a șasea și a șaptea, și care sînt: Maria, mama lui Cleopa, și Suzana. Desigur că pe lîngă acestea și printre ele, erau toate acelea căroră Domnul le vindecase pe ele sau pe cei dragi ai lor de multe suferințe trupești și sufletești. Și nu numai acestea erau cele care mergeau după Dînsul, ci și altele multe, care-L însoțeau pretutindeni ca să-I asculte cu sete cuvintele Lui și să-și

îzbăvească sufletul din păcat. Din numărul acestora nu putea să lipsească :

Femeia samarineancă, căreia Mîntuitorul i Se descoperise ca Mesia, provocîndu-i sete după adevăr și care, mai pe urmă, a devenit o adevărată torță de lumină, primind numele de Fotinia, vestind Evanghelia și mărturisind pe Domnul, chiar cu prețul vieții ei, pînă în părțile Romei și ale Africii ;

Femeia canaaneancă, care mult stăruitoare în rugăciune și căreia Domnul, pentru credința ei, i-a curățit copila de demoni. Desigur că lîngă această maică atît de credincioasă s-a alăturat și fiica ei ;

Văduva săracă din Evanghelie, care și-a pus ultimii bănuți în vistieria templului, pe cînd alții, bogați, nu dădeau aproape nimic din priosul averii lor, și pe care Domnul a dat-o ca pildă peste veacuri pentru dragostea și dărnicia ei ;

Văduva din Nain, căreia Hristos Domnul îi ridicase din morți pe unicul ei copil ;

Femeia cea bolnavă timp de doisprezece ani, care numai prin atingerea de veșmintele lui Iisus și-a căpătat vindecarea ;

Femeia gîrbovă, care fusese tămăduită de neputința ei ;

Păcătoasa cea osîndită la moarte pentru adulter, ca să fie ucisă cu pietre, și pe care Domnul Hristos o scapă în chip minunat, spunînd pîrșilor ei că acela care-i nevinovat să arunce primul cu piatra în ea, și toți s-au depărtat ;

Fiica lui Iair, pe care Domnul o înviase din morți și o redase cu totul întregă și sănătoasă părinților ei.

Și nu numai acestea, ci și multe altele L-au urmat pe Domnul Hristos, atunci cînd El străbătea cetăți și sate, la Patimi, la Cruce, la moarte și la înviere. Și nu numai atunci, ci și în veacurile care s-au scurs au fost femei și mame creștine care au călcat pe urmele acestor sfinte femei mironosițe, căutînd să ducă o viață de sfințenie și să-și crească odraslele lor în spiritul acesta al credinței celei dumnezeiești. Să ne gîndim numai la cîteva dintre cele mai alese exemplare :

Este vorba despre Antuza, mama Sfîntului Ioan Gură de Aur, care rămînînd văduvă la vîrsta de 20 de ani, nu se mai căsătorii, ci se consacra cu tot sufletul îngrijirii și creșterii lui trupești și duhovnicești, și pentru care a jertit totul. Deci, istoria acestui luceafăr al Bisericii este istoria Antuzei, maicii sale. Ea a dus o viață atît de curată și sfîntă, încît a smuls lui Libaniu mărturisirea : «Ceruri ! Ce femei au creștinii aceștia !».

Istoria Fericitului Augustin este pe drept cuvînt istoria celor optsprezece ani de rugăciuni neîntreprute ale sfintei sale mame, Monica, rugăciuni care l-au întors de pe căile pierzării, în brațele lui Dumnezeu. Ea s-a rugat cu lacrimi fierbinți pentru îndreptarea fiului său. Dar anii treceau și rugăciunile ei păreau zadarnice. Monica și-a vărsat necazul ei cu șiroaie de lacrimi în fața lui Ambrozie. «Femeie, nu te teme — i-a răspuns episcopul —, nu se poate să piară copilul unor astfel de lacrimi !». Și așa s-a întîmplat.

Și tot astfel, istoria Sfântului Grigore Teologul este istoria mamei sale, dreptcredincioasa Nona, care prin rugăciuni l-a adus pe lume, făgăduind că de va naște fiu, ea îl va consacra lui Dumnezeu, ceea ce a și făcut.

Istoria Sfântului Vasile cel Mare este istoria ostanelilor sfinte sale mamei, Emilia, și a bunicei sale, Macrina.

Iar istoria Sfântului Împărat Constantin cel Mare este istoria rugăciunilor mamei sale, Sfânta Elena. Femeie și mamă creștină, asemenea mironosițelor, iubește atât de mult pe Domnul, încît dorința ei cea vie este cum să-și crească și să-și educe copiii în duhul lui Hristos și al Bisericii Sale.

Sfânta Gorgonia, sora marelui Grigore de Nazianz, căsătorindu-se la vremea cuvenită, atât de curată viață creștină ducea, încît a arătat tuturor că nici fecioria singură nu unește pe om cu Dumnezeu, nici nunta nu-l leagă cu lumea. Ea a aduș la credință pe soțul ei și a făcut din copiii lor roade binecuvîntate de Dumnezeu. Ea a făcut din cea din urmă zi a vieții sale o zi de sărbătoare pentru soț și pentru copii, și grăindu-le înțelepțește despre Domnul și despre petrecerea cea cerească, a plecat în patria cea de sus, șoptind ușor cuvintele lui David psalmistul: «Voi adormi și voi dormi în pace!».

Din zilele Febei, diaconița din Cenhrefia, și a Priscilei, care a ajutat la întemeierea Bisericii din Efes, și a Lidiei din Filipi, cauza Creștinismului datorează foarte mult rîvnei și activității femeii creștine.

Și nu numai acestea sînt exemplele de pomenire veșnică, ci de atunci și pînă astăzi au fost șiruri întregi de sfinte femei, de femei adevărate, care și-au consumat viața pentru slujirea căminului, a patriei, a binelui, a frumosului, a adevărului și a lui Hristos Domnul.

Sfintele femei mironosițe de astăzi, femeile cele sfinte din toate timpurile, ne spun prin pilda vieții lor, cum trebuie să fie credința și dragostea noastră pentru Domnul. Iubirea adevărată este avîntul continuu al inimii noastre. Ea este statornică, tare, și niciodată nu se micșorează. Rămîne neschimbătoare și în bucurii și în fericire și cu același foc arde în inima orăruia creștin adevărat în clipele de amărăciune, în zile de ispite și de încercări. Iubirea sfintelor femei era mereu înflăcărată și atunci cînd Domnul Hristos săvîrșea minuni, și cînd, înjosit și bătut. El muri pe Cruce, în strigătele de batjocură ale ostașilor și ale mulțimii, și cînd trupul neînsuflețit a fost pus în mormînt.

Pr. STELIAN ZIDARESCU

LA DUMINICA V DUPĂ PAȘTI (A SAMARINENCII)**DESPRE ÎNCHINAREA „ÎN DUH ȘI ADEVĂR“**

«Vine ceasul și acum este, cind adevărații închinători se vor închina Tatălui în Duh și în adevăr, căci Tatăl acest fel caută să fie cei ce se închină. Duh este Dumnezeu și cei ce se închină Lui, cu duhul și cu adevărul se cade să se închine» (Ioan IV, 23-24)

Inchinarea către Dumnezeu este formată din rugăciune și din ținuta corpului. În rugăciune, care constituie centrul închinării, un loc însemnat îl are rațiunea și, prin ea, noi ne recunoaștem micimea, neputința, dar în același timp ne apropiem și ne supunem lui Dumnezeu; deci, prin cunoștință, ne suim la Dumnezeu. Astfel, rațiunea este unul din elementele rugăciunii și ei îi revine să scoată din ideea ce avem despre Dumnezeu, tot ce nu este potrivit cu înțința Sa, ca: formă omenească, pasiuni, felul de a lucra ca noi etc. Toate aceste adăugiri sînt «idoli», care desfigurează ideea de Dumnezeu, dar pe care îi purtăm în sufletul nostru pe de o parte, iar pe de altă parte, noi Îl înțelegem greu pe Dumnezeu, fiindcă este perfect, simplu. El este totul, iar noi, mici și neînsemnați. Insușirile Sale nu pot fi arătate exact prin cuvintele noastre. El este atotputernic, binefăcător, veșnic. Ne închinăm Lui fiindcă slăvim ceea ce este perfect; rațiunea ne învață că sîntem legați de ceea ce este atotputernic, iar nevoile ne îndeamnă să căutăm ceea ce este bun.

«Ceea ce cunoaștem din însușirile Sale — zice Sfîntul Grigore de Nazianz — face ca sufletul nostru să se alipească de El, ca fiind cel mai mare bun. Cum însă, între noi și El este o depărtare de netrecut, ne pierdem în fața Sa; tot ce avem în minte despre El dispăre, și ne mulțumim să-L admirăm din depărtare»...

Și cu toate acestea, foarte mulți îndrăznesc să fie sfătuitori ai lui Dumnezeu; Îi cer socoteală de ceea ce face și vor ca El să rînduiască totul după interesele sau nevoile lor; sub numele de «soartă», aceștia acuză pe Dumnezeu că este nedrept cu ei. Foarte mulți vrem ca activitatea lui Dumnezeu să se modeleze după pofta noastră: să ne ridice deasupra semenilor noștri; să ne trateze după închipuirea sau slăbiciunile noastre; nu vrem să ținem seama că Dumnezeu nu lucrează ca noi și nu gîndește ca noi.

Copleșiți de ideile și grijile noastre, Îi cerem să vină în mijlocul nostru, să satisfacă interesele noastre, sau ambițiile, făgăduind ca în viitor să-l slujim mai bine. Și de la rugăciune nu ieșim mai liniștiți și umiliți, ci mai aprinși de interesele noastre. De ce? Fiindcă nu-L cunoaștem pe Dumnezeu și facem din El un «idol», un «letiş», căruia Îi poruncim, și nu ne supunem ca lui Dumnezeu, care știe ce face.

Unde ne putem închina «în adevăr» lui Dumnezeu? Numai în biserică. «Inchinarea — zice Sfîntul Vasile cel Mare — nu este aceea care se face în afară de biserică, ci numai aceea din biserică. Nu-mi năs-

cociți curți și adunări deosebite, căci una este curtea cea sfântă a lui Dumnezeu : biserica» (*Comentarii la psalmi*, traducere de Pr. D. Fecioru, p. 102). Numai în biserică este cunoscut Dumnezeu așa cum vrea El și cum trebuie, fiindcă în biserică S-a descoperit. Biserica ne arată puterea Sa prin minuni, ne sfințește prin Sfintele Taine, care sînt înfricoșate și cer priviri curate ; Sfînta Liturghie este jertfa de împăcare, hrana celor credincioși ; cîntările din biserică sînt suspinele inimilor curate și credincioase ; biserica singură are puterea de a curăți tot, prin binecuvîntare» (Psalm 83, 11). În biserică se vestesc adevărurile mintuirii, care pătrund în suflete și ne fac să urim păcatul și să iubim virtutea. «Drept aceea — zice Apostolul — luînd voi cuvîntul ascultării de Dumnezeu de la noi, nu ați luat cuvînt omenesc, ci cuvintele lui Dumnezeu care și lucrează între voi, cei ce credeți» (I Tesal. II, 13).

*

Inchinarea în Duh este cuprinsă tot în cuvintele Mîntuitorului : «Duh este Dumnezeu și cel ce I se închină, în Duh să I se închine». Dumnezeu ne-a creat după chipul Său și noi avem datoria să ducem această asemănare la desăvîrșire în sufletele noastre ; deci, cine se apropie de Dumnezeu, trebuie să se asemene cu El, și fiindcă El este Duh, foarte curat și simplu, trebuie să avem inimile curate și să ne apropiem de El, stăpîniți de gînduri curate și năzuindu-ne duhovnicești.

Să uităm lumea cu tot ce este al ei ; să nu vedem decît pe Dumnezeu și prin această umilire adîncă înaintea Lui, să mărturisim, ca și îngerii, că El singur este puternic, nemuritor, nemărginit și singur vrednic de iubirea și închinarea noastră.

Rugăciunea trebuie să plece dintr-o inimă curată, ca și aceea căreia se adresează ; nimeni nu primește ceea ce îi este opus, ci ceea ce îi este asemănător. Inchinarea în duh este aceea care pleacă din curățenia gîndului, reculegere, meditație, stăruință. Gîndurile ne vor fi curate cînd, alipindu-ne de Dumnezeu, vedem în El fericirea veșnică pe care o dorim și care este El însuși.

Să dezvoltăm în noi și să trăim ceea ce este asemenea lui Dumnezeu : dreptatea, sfințenia, bunătatea, pacea ; să nu satisfacem poftele trupului, ci să ne ostenim pentru asigurarea fericirii veșnice.

Binevoitori din interes și mișoși de nevoie, făgăduim puțin, ca să cîștigăm mult : ne prezentăm în fața lui Dumnezeu cu lucruri neînsemnate, chiar vătămatoare. Nu cerem ajutorul Duhului, care ne aprinde inimile și ne întărește voința, Duh pe care Dumnezeu l-a trimis în inimile noastre, și el ne face să strigăm : «Abba» (Părinte).

«Nu știți oare — strigă Sfîntul Apostol Pavel — că voi sînteți templelul lui Dumnezeu și că Duhul lui Dumnezeu sălășluiește întru voi?» (I Corinteni III, 16 ; cf. I Corinteni VI, 19 ; II Corinteni VI, 16). «Nu știți că nedreptii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu ? Nu vă faceți socoteli greșite ; nici desfrînații, nici slujitorii idoloilor..., nici furii, nici nesățioșii de avere, nici bețivii, nici cei răi de gură, nici răpitorii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu» (I Corinteni VI, 9-10). Din contra :

«roadele Duhului sînt: dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, facerea de bine, credincioșia, blîndețea, înfrînarea; împotriva acestora nu este lege» (Galateni V, 22-23; cf. Efeseni V, 9). «Legea nu este pusă pentru cel drept, ci pentru cei fără de lege și răzvrățiți, pentru ucigașii de tată și mamă, pentru omorîtorii de oameni» (Timotei I, 9).

«Să ne supunem lui Dumnezeu — zice Sfîntul Ioan Gură de Aur în Omilia IV despre pocăință —, și să nu ne rugăm spre Ială, și nici să nu-L învățăm pe Dumnezeu cum să ne ajute. I-ai spus păsul tău? Nu-I mai spune și cum să te ajute, căci El știe bine ce-ți folosește. Sînt foarte mulți care, cînd se roagă, spun mii și mii de cuvinte și zic: «Doamne, dă-mi sănătate trupului, îndoiește-mi averea, pedepsește pe dușmanul meu! Să lăsăm la o parte toate acestea și să zicem ca vameșul: Dumnezeule, milostiv fii mie păcătosul» (Luca XVIII, 12).

*

Explicînd psalmul 28, Sfîntul Vasile cel Mare ne învață așa: «Cel ce este în biserica lui Dumnezeu, nu spune vorbiri de rău, nici vorbiri deșarte sau cuvinte rușinoase, ci în biserică, oricine spune slavă. Căci aici se găsesc de față îngerii cei sfinți și Domnul, care cercetează dispozițiunile lăuntrice ale celor ce vin în biserica Lui. Înaintea lui Dumnezeu se arată rugăciunea fiecăruia: unul cere cele cerești, din pornirea lui lăuntrică; devotamentul altuia stă numai pe virful buzelor, în timp ce inima lui este departe de Dumnezeu. Unul ca acesta, chiar dacă se roagă, nu cere altceva decît sănătate trupească, bogăție și slavă omenească. Noi însă nu trebuie să cerem nimic din toate acestea, căci în biserica lui Dumnezeu, oricine trebuie să spună numai slavă. «Cerurile spun slava lui Dumnezeu» (Psalm 18, 2). A slăvi pe Dumnezeu este un lucru înțeles; îngerii au de făcut acest singur lucru: să dea slavă Creatorului. Făptura toată, atît cea mută cît și cea vorbitoare, cea mai presus de lume, cît și cea de pe pămînt, slăvește pe Creatorul ei. Oamenii însă, venind în biserică cu scopul de a folosi ceva, nu ascultă cuvintele lui Dumnezeu; nu iau cunoștință de natura lor, nu se întristează simțindu-se năpădiți de păcate; nu se căiesc atunci cînd ajung la cunoștința sării lor de păcat și nu tremură la gîndul judecării, ci zîmbind și strîngîndu-și mîinile unii cu alții, fac din biserică loc de vorbărie. Și tu, nu numai că nu dai slavă, dar ești și o piedică pentru celălalt, întorcîndu-te către el, și cu zgomotul tău acoperi sunetul învățaturii duhului.

Tu ai psalmi, ai profeții, porunci evanghelice și predica Apostolilor. Deci, limba ta să cînte, iar mintea ta să cerceteze sensul celor glăsuite de tine, pentru ca să cînți cu duhul și să cînți cu mintea (I Corinteni XIV, 15). Să nu ți se pară că Dumnezeu are nevoie de toate acestea, căci El nu voințește altceva decît ca tu să fii vrednic de a da slavă, pentru că «cea ce seamănă cineva, aceea va și secera» (Galateni VI, 7). Pe unul ca acesta îi binecuvîntează Dumnezeu. Și cea mai desăvîrșită dintre binevîntări este pacea, deoarece ea este echilibrul desăvîrșit din om și din lume».

În Omilia 33 la Evanghelia după Ioan, Sfântul Ioan Gură de Aur ne învață: «Prin cuvintele: «vine ceasul și acum este», să nu ne gândim că este vorba de vreo întâmplare care va avea loc într-un timp mai apropiat sau mai îndepărtat, ci Mintuitorul face aluzie la biserică, adevărata și vrednica închinătoare a lui Dumnezeu. Spunând Mintuitorul că «Dumnezeu este duh», ne învață că Dumnezeu este incorporeal. Singura închinare care se potrivește unei ființe incorporeale este, la rîndul ei, tot incorporeală; ca urmare, prin mijlocirea principiului spiritual care este în noi, să-I aducem lui Dumnezeu această închinare, prin suflet și inimă curate». Darul Evangheliei este pentru toată lumea. Dragostea lui Dumnezeu, harul, pacea, slăvirea, închinarea, sînt comune tuturor oamenilor, sînt universale.

Pr. IORDACHE PASCU

LA SFINȚII CONSTANTIN ȘI ELENA

«Bine, slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost pus, peste multe te voi pune; intră întru bucuria Domnului tău!»

(Matei XXV, 21)

Aceste mîngîietoare, cuvinte din pilda talanților (Matei XXV, 14-30), le adresează Mintuitorul Iisus Hristos tuturor credincioșilor Săi, care au îmbrăcat haina cea luminoasă a Sfântului Botez și care-L mărturisesc cu faptele cele prea frumoase ale credinței în El, ale iubirii față de Dumnezeu și față de aproapele, și ale unei nădejdi neîmputinate în bunătatea dumnezeiască. Aceste grăiri evanghelice se îndreaptă către creștinii a căror știință și înțelepciune nu învîrtejesc furtunile învrăjbirii între oameni; care aduc bucurii înalte și pace pentru semenii.

Aceste vorbe dumnezeiești se adresează ca o chemare sfîntă ațit creștinilor din turnia ascultătoare a Bisericii lui Hristos, cît și acelor care s-au învrednicit de darul preoției; către loți care au primit din vistieria Domnului talanții învățaturii celei noi și cu osîrdie duhovnicească i-au înmulțit, pregătind prin aceasta cărările ce duc la porțile cele deschise ale împărăției lui Dumnezeu, împărăția cerurilor. Dar, cu osebire, aceste cuvinte din Sfînta Evanghelie după Matei privesc la viața cea desăvîrșită, prin credință și virtute, a sfinților despre care Biserica ne amintește în zile anumite ale anului bisericesc, ca despre niște icoane

luminoase, zugrăvite nu numai pe pereții sfintelor lăcașuri de închinare, ci și în inima creștinilor de obște.

La 21 mai ale anului bisericesc este pomenită viața minunată a Sfinților Constantin și maica sa Elena, cu faptele lor, care singure mărturisesc că au trăit cu putere duhovnicească învățătura Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Despre viața și faptele Sfinților Constantin și Elena vom vorbi astăzi în fața voastră, prea iubiții mei frați întru Hristos.

*

În adevăr, viața Sfinților Constantin și a mamei sale Elena apare în fața minții noastre deosebit de frumoasă și pilduitoare. Să nu uităm că ei trăiesc în prima jumătate a veacului IV, cînd încă mai izbucnesc în cuprinsul imperiului roman de atunci vîrtejuri de prigoană și asuprire a celor ce credeau în Iisus Hristos și în Evanghelia Lui. În mijlocul unei lumi cuprinsă de porniri sălbatice, faptele Sfinților Constantin și Elena răsar ca niște piscuri înșorite de mărturisire și trăire puternică în Hristos. Istoria primelor veacuri creștine ne arată cu prisosință că, după primirea adevăratei credințe, inima lor s-a cheltuit numai pentru Hristos și pentru Biserica Lui; că gura lor a vestit, cu timp și fără timp, cuvîntul lui Dumnezeu; că picioarele lor au alergat numai pe căile Domnului; că viața lor înireagă s-a consumat pentru Hristos și s-a sfîrșit în El, ca apele unui rîu ce se revarsă în undele mării.

Icoană luminoasă, de credință și de mărturisire a lui Hristos, de apărare a dreptei învățături a fost trăirea cea pămîntească a Sfîntului Constantin. Zilele tinereții i-au fost încălzite și luminate de pilda frumoasă a părinților săi de neam bun, plini de evlavie și adînciți în slovele cele sfinte ale Sfîntei Evanghelii, Constantin Clor și maica sa Elena, care au lepădat de la sine bogățiile lumii acesteia, onorurile și toată mărirea cea deșartă, și și-au lipit inima cu osîrdie de comorile cerești ale învățăturii aduse pe pămînt de Iisus Hristos. După exemplul părinților săi, Sfîntul Constantin a înlăturat din cuprinsul împărăției romane asuprirea și vrajba și a semănat pacea și buna înțelegere între popoarele dinlăuntrul granițelor sale.

Pentru aceasta a pornit luptă dreaptă împotriva lui Maxențiu, ce stăpînea în părțile Romei, prigonitor și asupritor al celor de credință creștină; tiran ce împila libertatea de conștiință și credință a supușilor săi. Biruind pe Maxențiu, Sfîntul Constantin a adus pace între oameni, a făcut să triumfe libertatea împotriva asupririi și împilării, pacea împotriva războiului, viața asupra morții, liniștea și buna înțelegere între oameni, împotriva vrajbei. La anul 313, la Mediolanum (Milanul de astăzi), Sfîntul Constantin vine cu o hotărîre generală (edict), care aduce liniștea în conștiințe, pacea în casa oamenilor și libertatea deplină de închinare în duh și în adevăr a creștinilor din cuprinsul împărăției romane.

Din această hotărîre de la Mediolanum, Biserica creștină poate să se dezvolte în libertate, să-și organizeze viața proprie ca așezămînt sacru și să vestească Evanghelia păcii și a iubirii la toată zidirea. Sfîntul Con-

stantin, prin chemare de sus, ca și Sfântul Pavel, a înțeles că Biserica lui Hristos aduce pe pământ, prin învățătura ei, îndrumare spre pace între oameni, iubire și înfrățire, îndemn la dreptate socială, împărțire dreaptă și după munca fiecăruia a bunurilor pămîntești, înlăturarea asupririi aproapelui și înstăpînirea unei desăvîrșite egalități în drepturi și îndatoriri pentru toți oamenii, fără deosebire. Îi răsunau în urechi și-i stăteau la inimă cuvintele noi pentru veacurile viitoare ale Sfântului Pavel: «Nu este nici iudeu, nici elin, nici parte bărbătească, nici parte femeiască, nici rob, nici slobod, ci toți sint egali în Iisus Hristos!».

La anul 330 întemeia cetate nouă creștină în locul Bizanțului păgîn, Constantinopol, din care răsună glasul lui, ca de apostol al Domnului, pentru apărarea dreptei învățături a Bisericii, — din care făcu convocare de soboare pentru lămurirea bunelor predici creștine. El însuși, din pornirea inimii de creștin desăvîrșit, merse, la anul 325, la Niceea, unde cheamă sobor ecumenic, pentru luminarea învățăturii despre dumnezeirea Fiului (consubstanțialitatea Fiului), făcînd să se prăbușească erezia cea dobitocească a lui Arie din Alexandria Egiptului. La acest sobor general de la Niceea, Sfântul Constantin s-a întărit în dreapta credință și a avut prilejul să vadă cu ochii lui vasele cele alese ale Domnului, în persoana Sfinților: Alexandru, Spiridon și Nicolae din Mira Lichiei. Aici a învățat despre modestia și credința minunată a Sfântului Spiridon, despre puterea rugăcunii și adîncimea evlaviei la Sfântul Alexandru, și despre bărbăția evanghelică la Sfântul Nicolae, ierarhul neînfricat al Ortodoxiei. Tot din porunca inimii lui de mărturisitor prin fapte al lui Hristos, Sfântul Constantin organizează și trimise solie sîntă, în frunte cu Sfînta Elena — maica sa —, la Ierusalim, ca să scormonească țărîna de pe Golgota și să caute crucea pe care fusese pironit Iisus Hristos, cu trei veacuri în urmă. Cu osteneală multă și cu rugăciune, Sfînta Elena nu dădu odihnă trupului său pînă ce nu află crucea Domnului, pe care o înălță triumfătoare în fața gloatelor de creștini, care murmurau, copleșiți de emoție sîntă: «Doamne, miluiește-ne! Doamne, miluiește-ne pe noi și lumea Ta!».

Și a cîrmuit ca un înțelept Sfîntul Constantin, în pace și în duhul adevărului, peste 40 de ani, fiind iubit de toată suflarea omenească de sub stăpînirea sa, ca un drept și temător de Dumnezeu. Din faptele sale înțelegem următoarele:

Că Sfîntul Constantin a împărățit cu dreptate, strălucind întru buna credință; că Bunul Dumnezeu i-a dăruit, prin chemare de sus, cunună de apostol, ca oarecînd lui Pavel pe drumul Damascului. După aceea, l-a înzestrat cu înțelepciunea lui Solomon, blîndețea lui David și dreapta credință a Apostolilor, cum grăiesc întru lauda sa imnele Bisericii. El a luminat cu faptele cele alese Biserica lui Hristos, stingînd întăritarea celor răi, ca la soborul niceean, unde a închis gura ereticilor. Înțelepciunea lui a rodit pace și bucurie pentru toți oamenii din cuprinsul împărăției romane. El a scos pe creștini din catacombe și le-a deschis larg porțile liberei închinări în biserici proprii.

Biserica a așezat ziua de cinstire a Sfinților Constantin și Elena la 21 mai ale fiecărui an, ca să ne aducem aminte de faptele lor cele alese, de virtuțile lor luminoase; să le primim în inimă cu adîncă evlavie și să ne străduim să le urmăm pilda prea frumoasă a vieții. S-au smerit pe sine ca să ne insuflă nouă duhul modestiei; iubirea lor evanghelică să ne încălzească ființa și s-o îmbuneze; chipul lor blind și căile păcii pe care înșiși au umblat să ne facă pe noi, cei de astăzi, iubitori de oameni și luptători neobosiți pentru pacea lumii; virtuțile lor să ne fie ca niște lumini nestinse pe cărările vieții și ca o treaptă de duh, pe care să pășim mai sus pe scara desăvîșirii noastre sulatești.

Sfințenia vieții Sfinților Constantin și Elena, maica sa, să împodobescă prin osteneală neîntreruptă și comorile sufletului nostru! Precum au iubit ei «podoaba casei Domnului», tot așa și noi să îmbrățișăm cu dragoste curată Biserica lui Hristos, ca vestitoare a mîntuirii și fericirii oamenilor pe pămînt! Pacea și harul Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu noi cu toți! Amin!

Preot CONST. STAIKU

LA DUMINICA ORBULUI DIN NAȘTERE

Pe orice parte de pe fața pămîntului am vieții, pe lingă cei mulți sănătoși, găsim și oameni suferinzi, bolnavi de diferite boli. Pentru alinaarea suferinței găsim clădiri mari, spațioase, care se cheamă spitale. Acolo, medicii trudesc din greu, ca să ușureze suferințele și durerile omului. Bolile sînt multe, unele dau suferințe ușoare, altele dau grele suferințe și dureri. Dacă excludem pe cele incurabile, pe cele pentru care știința luptă și savanții obosesc zi și noapte în laboratoare spre a afla mijlocul și puterea uciderii microbului distrugător al vieții, sînt unele boli care chiar dacă nu simți dureri, însă sînt greu de suportat. Dintre acestea, cea mai grea de suportat este lipsa de vedere. Fără o mîină sau amîndouă, fără un picior sau amîndouă, poți suporta; fără ochi însă, viața se duce foarte greu.

Durerea sufletească a celor care cîndva au avut vedere și apoi au pierdut-o, este foarte mare. La fel de mare este și a acelor care s-au născut orbi. Pentru toate lucrurile pe care le întîlnim în cale, în mîntea lor și le închipuie cu totul altfel decît sînt ele. Ei nu se bucură de lumina, de frumusețea naturii, nu cunosc culorile, nu pot pricepe fru-

museștea atîtor lucruri care-i înconjoară. Nu pot cunoaște zîmbetul de bucurie, de mulțumire al omului cu sufletul senin, nici privirea cruntă și plină de ură a omului încărcat de patimi și păcate.

Un astfel de orb întilnește astăzi Domnul nostru Iisus Hristos.

După învățarea Legii Vechiului Testament, boala care vine asupra omului se datorește păcatului; de aceea, ucenicii întreabă pe Mîntuitorul: «Cine a păcătuit de s-a născut orb: el, sau părinții lui?». Dar Domnul le răspunde: «Nici el, nici părinții lui n-au păcătuit, ci ca să se arate prin el lucrurile lui Dumnezeu» (Ioan IX, 3).

Și într-adevăr, un fapt despre care nimeni nu auzise încă, se petrece acum: un orb din naștere își capătă vederea, după ce Domnul îi unge ochii cu tină. Minunea aceasta surprinde și uimește pe toți. Iar mai-marii templului și fariseii, plini de ură împotriva Domnului, pornesc o adevărată anchetă, să afle dacă este adevărat ca un orb din naștere să-și capete vederea prin Acest Iisus din Nazaret. Este dus în templu și întrebat cum și-a căpătat vederea. Sînt întrebați cunoscuții, sînt aduși părinții lui, să spună dacă este adevărat că a fost orb din naștere, este rechemat și el din nou.

În neputința lor de a tăgădui această minune care a străbătut tot Ierusalimul și a uimit pe popor, fariseii nu au găsit alt răspuns decît că Acest Iisus este un păcătos.

Iar orbul, care nu citise Legea lui Moise și profeții, le-a dat un răspuns ca o palmă usturătoare, cînd fariseii spuneau că ei cunosc pe Moise, care «a vorbit cu Dumnezeu, dar pe Acesta nu-l știu de unde este». «În aceasta stă minunea — le zice el —, că voi nu știți de unde este, și El mi-a deschis ochii. Și știu că pe păcătoși, Dumnezeu nu-i ascultă, ci, dacă este cinstitor de Dumnezeu și face voia lui, pe acesta îl ascultă. Din veac nu s-a auzit să li deschis cineva ochii unui orb din naștere. De n-ar fi Acesta de la Dumnezeu, n-ar putea face nimic» (Ioan IX, 30-33).

*

Evangelhia ne prezintă un orb căruia i se deschid odată cu ochii trupești, și ochii sufletului. A înțeles că Acest Iisus nu este numai un om, dar că este Dumnezeu. El, după ce se dusese orb la scaldătoarea Siloamului să se spele și-și căpătase vederea, încă nu se întilnise cu Domnul Iisus. Fără să-L vadă, credea că Acest profet este de la Dumnezeu. Abia după ce fariseii l-au dat afară din templu, întilnește pe Domnul, care îl întreabă: «Crezi tu în Fiul lui Dumnezeu?». Răspuns-a el și a zis: «Și cine este, Doamne, ca să cred în El?». Și i-a răspuns Iisus: «L-ai văzut, și Cel ce vorbește cu tine, Acela este!». Iar el a zis: «Cred, Doamne», și I s-a închinat» (Ioan IX, 35).

Cît ne rușinează pe noi, creștinii de astăzi, acest orb vindecat! Noi știm deplin că Iisus, care i-a dăruit vederea, este Fiul lui Dumnezeu; noi știm că este Mesia, Mîntuitorul nostru; noi ne-am botezat și ne-am îmbrăcat în Hristos. Credem și mărturisim că în sfîntul potir din care ne

împărtășim, este însuși Trupul și Sîngele Domnului Hristos; dar cît de orbi sîntem sufletește, prin păcatele noastre!

În loc să fim ca orbul din Evanghelie, care întîlnindu-L pe Domnul I se închină, noi avem ochi ca fariseii care îl tăgăduim; la fel, noi, prin pasiunile și păcatele noastre, îl tăgăduim și ne închinăm celui care inspiră în lume păcatele și fărădelegile. Socotim păcatul ca o necesitate și patima ca o obișnuință. Vai de noi, cei pentru care patima a devenit o obișnuință!

Amin!

Pr. GEORGE TEODORESCU

LA ÎNĂLȚAREA DOMNULUI

«Și pe cînd îi binecuvînta, S-a depărtat de ei și S-a ridicat la cer; iar ei, închinîndu-se, s-au întors în Ierusalim, cu bucurie mare»
(Luca XXIV, 51, 52)

«Și S-a înălțat la cer și șade de-a dreapta Tatălui» (Simbolul credinței, art. IV)

Cînd ucenicii l-au văzut pe Domnul Hristos răstignit și pus în mormînt, îndoiala puse stăpînire pe inimile lor. Nădejdlile lor dispăruseră și nu le mai rămăsese decît să trăiască în tăcere durerea lor, fără să-și mai spună nici un cuvînt. Doar numai cu privirile se întrebau: «Va mai învia Domnul, așa cum ne-a spus?». De nu, toată viața lor lingă Iisus a fost o zădărnicie.

Însă cînd Domnul a înviat, inimile lor s-au umplut de bucurie: iar Domnul, înviat, ca să astîmpere neliniștea lor și să îndepărteze de la ei toată îndoiala, a rămas încă patruzeci de zile, ca să Se arate în mijlocul lor, să vorbească cu ei, să-i încredințeze că nu este numai duh și să nu mai stea încremeniți și înfricoșați (Luca XXIV, 37). Le-a arătat mîinile și picioarele purtînd în ele urmele Patimilor; le-a cerut să-I dea să mînce; după ce l-au pus înainte o bucată de pește și un fagure de miere, a luat și a mîncat în fața lor (Luca XXIV, 43). Pe țărnul Mării Tiberiadei, le-a spus să arunce mrejele și le-a cerut iarăși să-I dea să mînce; și cînd au văzut ei minunea unei pescuiri îmbelșugate, toți au zis: «Domnul este!» (Ioan XXI, 1-13).

Iar după ce a rămas cu ei patruzeci de zile și după ce i-a încredințat de adevărata Sa înviere și că nu e duh sau vreo înșelătoare ară-

tare, în inima Apóstolilor a coborît liniştea, pacea şi bucuria, şi s-a întărit credinţa lor. Le-a arătat şi tot ce au să facă atunci cînd nu va mai fi cu ei.

Iar la împlinirea acestei vremi, i-a luat cu El înspre Betania, «i-a binecuvîntat şi S-a ridicat la cer; iar ei, închinîndu-se, s-au întors în Ierusalim, cu bucurie mare» (Luca XXIV, 52).

Înălţarea întru slavă a Domnului şi bucuria Apostolilor le sărbătorim în aceeasi zi de mare praznic.

*

Înţelegem bucuria Apostolilor care L-au văzut pe Domnul înviat, şi cum s-a depărtat din sufletul lor neliniştea pe care au avut-o, îndoiindu-se dacă Iisus înviat poartă trup adevărat. Încredinţarea de adevăr aducea în sufletele lor bucuria cea mare pe care ei o trăiesc împreună. Totdeauna îndoiala aduce tristeţe şi durere, pe cînd adevărul şi credinţa aduc în sufletie bucuria. Îndoiala este o suferinţă adîncă ce desfigurează fiinţa noastră. Prin încredinţarea deplină şi supunerea voinţei noastre lui Dumnezeu, omul ajunge să cunoască pururea bucuria pe care n-a găsit-o nici în el însuşi, nici în lucrurile înconjurătoare în care şi-a pus nădejdea. Dar după ce s-a prins cu tărie de adevărurile dumnezeieşti, de acum înainte, pentru inima celui care crede, orice întîmplare va fi bună, orice durere se preface în bucurie şi orice nădejde în curaj.

Mîntuitorul a vrut să întărească sufletele Apostolilor. El a înţeles că inimile lor trebuie pregătite pentru toate ceasurile de încercare ce vor avea de trecut.

Însă acum dorim să înţelegem pentru ce s-au bucurat Apostolii cînd au văzut pe Domnul îndepărtîndu-Se de ei şi înălţîndu-Se la cer. Ingerii Domnului au stat lîngă ei cînd Domnul Se îndepărta de ei spre cer, şi cînd ei priveau cu ochii aţintiţi, şi le-a spus: «De ce staţi uitîndu-vă la cer? Acest Iisus care S-a înălţat de la voi la cer, astfel va şi veni, precum L-aţi văzut ducîndu-Se la cer» (Fapte I, 11).

În firea noastră este dorinţa să avem totdeauna lîngă noi ce ne place. Dorim ca fiinţele scumpe nouă să ne rămînă aproape totdeauna. Suferim pentru orice îndepărtare şi mai ales atunci cînd cineva ne părăseşte pentru vecie. Aşa ar fi putut dori şi Apostolii, ca Mîntuitorul să rămînă totdeauna lîngă ei.

Însă bucuria lor izvorăşte dintr-un adevăr despre care ei se încredinţaseră din ceea ce Domnul le arătase şi-i învăţase. Ei ştiau că Fiul lui Dumnezeu coborîse de la Tatăl şi că va veni vremea cînd să Se întoarcă din nou la Tatăl, întru slava Sa. Primiseră de la Domnul lor învăţătura că ei nu vor fi lăsaţi singuri în lume, ci după ce El îi va păsări, le va trimite pe Mîngîietorul care va fi trimis de Fiul şi va precede numai de la Tatăl, şi că Acela îi va învăţa pe ei toate şi le va aduce aminte de tot ce i-a învăţat (Ioan XIV, 26).

Prin înălţarea Sa la cer şi despărţirea de Apostoli, Fiul lui Dumnezeu pregătea în ceruri împuternicirea pe care trebuia s-o dea Apostolilor şi

să-i trimită în lume ca vestitori ai Evangheliei și mîntuitori ai celor păcătoși.

Trimiterea aceasta în lume a Apostolilor era o sarcină mai mare decît întrezăreau ei că pot s-o îndeplinească cu puterile lor de oameni. Dar acum cînd prin înălțare, Domnul adeverea desăvîrșită. S-a ființă dumnezeiască și Se îmbrăca într-o strălucire cu totul deosebită, au înțeles că din veci El lucrează împreună cu Tatăl, că a coborît pe pămînt între oameni, luînd chip de om și că acum, iarăși Se înveșmîntează în slava cea veșnică și nepieritoare. De aceea, Apostolul Pavel mărturisește astfel: «În zilele acelea mai de pe urmă, ne-a grăit nouă prin Fiul pe care L-a pus moștenitor a toate și prin Care a făcut și veacurile; Care, fiind strălucirea slavei și chipul ființei lui Dumnezeu, și Care ține toate cu cuvîntul puterii Sale, după ce a săvîrșit curățirea păcatelor noastre, a sezut de-a dreapta mării, întru cele înalte» (Evrei I, 2, 3), adică S-a înălțat la cer.

Dar inima omenească — ca și a Apostolilor — nu poate rămîne goală de o puternică iubire, pe care să nu i-o umple o ființă scumpă. Inimile Apostolilor, în care Domnul lor locuise atîta vreme și cu atîta putere, după ce Domnul S-a înălțat, nu puteau rămîne neîmplinite și goale, ci trebuiau să trăiască în așteptarea unei bucurii și mai depline și statornice. De aceea, prin înălțare, în inima lor cobora acum o bucurie și mai mare, căci în locul Domnului care stătuse în inimile lor numai cîtăva vreme, va lua locul pentru vecie Mîngîietorul, pe care El îl va trimite și care va rămîne cu ei în veci. Prin acest Mîngîietor, ei vor primi puteri nebănuite, și anume: «vor izgoni demoni din oameni, vor grăi în limbi noi, vor lua în mînă șerpi și nu vor fi vătămați, și vor pune mîinile lor peste cei bolnavi și-i vor face sănătoși» (Marcu XVI, 17, 18). Iar mai presus de toate, le va da însăși puterea, pe care o avusesse numai Domnul pe pămînt și n-o mai avusesse nimeni pînă atunci, de a lega și a dezlega păcatele oamenilor, în numele Său, cu puterea Duhului Sfînt.

Bucuria Apostolilor creștea nemărginit, pentru că nemărginite erau și puterile pe care le primeau acum. Ei nu mai erau simpli oameni pe pămînt, ci stăteau sub puterea Duhului Sfînt, pe care așteptau să-L primească, să-L dăruiască oamenilor și să-L ducă mai departe, din neam în neam, pînă la sfîrșitul veacurilor. Prin aceasta, Mîntuitorul le făgăduise ca ei să fie întemeietorii Bisericii Sale pe pămînt. Din simpli Apostoli, ei erau urmașii lui Iisus pe pămînt, avînd puteri pe care nici îngerii nu le primiseră vreodată. În așteptarea acestei zile și pentru primirea acestui dar sfînt, ei priveau la cer cu ochii ațintiți, cînd L-au văzut pe Domnul înălțîndu-Se, și s-au întors la Ierusalim cu bucurie, ca să stea împreună și să se roage, pentru ca această dăruire să li se facă cit mai curînd. Cum era posibil ca Apostolii să nu se bucure privindu-L pe Învățătorul lor îndepărtîndu-Se de ei, dar știînd că Se îndepărtează ca să le trimită slavă și putere pentru ei? De aceea stăteau în rugăciune și așteptau, căci Domnul îi învățase că numai rugăciunea este legătura nedezmîntită și veșnică între Tatăl, Fiul din cer și ei pe pămînt. Prin rugăciune, Iisus îi chemase și-i păstrase lîngă El și-i întărea acum în numele Său, pentru mîntuirea celor păcătoși.

Prin înălțarea Sa la cer, El fusese alături de Tatăl când a făcut toată zidirea văzută și nevăzută. A fost în lume să întărească pe cei slabi în credință. Intrupându-Se, a luat chip de om și a pățimit pentru răscumpărarea noastră de păcate. Dar veșnicia Sa cea de o ființă cu Tatăl îi chema să Se întoarcă alături de Tatăl și întru slava Sa. De aceea, noi mărturisim că El S-a înălțat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui, adică Se bucură acum de locul de cinste pe care L-a avut totdeauna. El nu S-ar fi putut înălța la cer dacă nu S-ar fi pogorit din cer, căci: «Nimeni nu s-a suit la cer, decît numai Cel ce S-a pogorit din cer, precum Moise a înălțat șarpele în pustie, așa trebuie să Se înalțe și Fiul Omului. Ca tot cel ce crede în El, să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 14).

Locul Său de-a dreapta Tatălui îl păstrează pentru ca să privească mereu asupra Sfintei sale Biserici, al cărui cap a rămas (Efeseni V, 23). Coboară cu prezența Sa reală în Sfînta Împărtășanie, și lucrează în sufletele credincioase prin puterea pe care o pune în minile slujitorilor Săi. Slava Sa de-a dreapta Tatălui asigură Biserica întemeiată de Apostoli că va fi totdeauna cîrmuită de El însuși, din ceruri. În Sfînta Taină a Împărtășaniei se va dărui pe Sine credincioșilor de-a lungul veacurilor, prin Trupul și Sângele Său, așa cum le-a lăsat îndatorirea Apostolilor s-o facă în veci, la iringerea pîinii (Luca XXII, 19).

Ingerii Domnului, care au fost de față la înălțarea Sa la cer, le-au mai destăinuit Apostolilor și acest adevăr: că «Iisus, care S-a înălțat de la voi la cer, astfel va și veni, precum L-ați văzut ducîndu-Se la cer» (Fapte I, 11).

Dumnezeu nu a pus pe Fiul Său ca judecător în lume, din minie, ci pentru ca să ne ajute la dobîndirea mîntuirii prin Domnul nostru Iisus Hristos, care a murit pentru noi și cu El împreună, vii să fim în veci» (Tesaloniceni V, 6-11).

Iată, iubiți credincioși, marea minune a înălțării Domnului, și de ce noi trebuie s-o prăznuim și s-o purtăm în inimi cu atîta evlavie. Domnul Iisus Hristos n-a fost pe pămînt numai să-Și arate dumnezeiasca Sa putere și nici să ne înspăimînte cu judecata Sa, pentru a noastră neascultare, ci pentru mîntuirea noastră și pentru a ține totdeauna treze inimile noastre, ca să nu cădem în ispitele vieții în care trăim. Așa cum Apostolii Domnului au stat cu ochii ațîntiți spre El, cînd Se înălța la cer și Se îndepărta de ei, tot așa și noi, neîncetat trebuie să privim spre Domnul. Cînd cineva merge pe drumul vieții și nu-și abate ochii la tot ce l-ar putea opri în cale, ci privește mereu înainte unde vrea să ajungă, drumul lui va fi ușor și bucuria izbîndirii va fi deplină. Noi, creștinii, avem spre cine privi, spre acest Iisus pe care Dumnezeu L-a trimis pentru noi și care Și-a dat trupul Său Patimilor și morții, pentru mîntuirea noastră.

Pr. VICTOR N. POPESCU

LA DUMINICA VII DUPĂ PAȘTI, A SFINȚILOR PĂRINȚI

*«Și viața veșnică aceasta este: să Te cunoască pe Tine singurul Dumnezeu adevărat și pe Iisus Hristos, pe care L-ai trimis»
(Ioan XVII, 3)*

Înainte de Patima Sa și după Cina cea de Taină, Mîntuitorul Hristos înălță minunata rugăciune auzită în Sfînta Evanghelie de astăzi, în care, la sfîrșitul misiunii Sale, Se roagă pentru Sine, pentru ucenici și pentru toți cei ce vor crede în El. Iată cîteva cuvinte din această rugăciune: «Tată, a sosit ceasul! Proslăvește pe Fiul Tău, ca și Fiul să Te proslăvească pe Tine... Eu Te-am proslăvit pe pămînt, am sfîrșit lucrarea pe care Mi-ai dat s-o fac. Am făcut cunoscut numele Tău oamenilor pe care Mi i-ai dat din lume... Eu vin la Tine. Sfînte Tată, păzește în numele Tău pe aceia pe care Mi i-ai dat, ca ei să fie una, cum sîntem noi... Sfințește-i în adevărul Tău. Și Mă rog nu numai pentru ei, ci și pentru cei ce vor crede în Mine prin cuvîntul lor, ca toți să fie una, cum Tu, Tată, ești în Mine și Eu întru Tine» (Ioan XVII). Știa Mîntuitorul că după înălțarea Sa, odată cu răspîndirea credinței, mulți oameni nu vor avea dreapta cunoștință despre Dumnezeu și vor strecura în învățătura propovăduită de la El erezii, adică învățături omenești izvorite din orgoliu și neascultare. De aceea, tot în această rugăciune a spus Mîntuitorul și cuvintele auzite: «Și viața veșnică aceasta este, să Te cunoască pe Tine, singurul adevărat Dumnezeu, și pe Iisus Hristos pe care L-ai trimis» (Ioan XVII, 3).

Trecuseră trei sute de ani de cînd au fost spuse aceste cuvinte. Biserica abia ieșise din focul prigoanei împăraților romani și se ivi marea erezie a lui Arie din Alexandria Egiptului. Acesta susținea că Mîntuitorul Hristos nu este Dumnezeu deplin; că este o creatură și deci mai mic decît Dumnezeu Tatăl; că n-a existat din veci și nu este de o ființă cu Tatăl. Fiindcă erezia se întindea și atrăsese și pe unii episcopi, Sfîntul Constantin cel Mare, împăratul de atunci, convocă la anul 325 primul sinod ecumenic la Niceea, în Asia Mică, la care participă 318 Sfinți Părinți care aveau să discute și să stabilească adevărul de credință. Erau de față mărturisitori ai credinței, care purtau în trupurile lor semnele suferințelor îndurate în persecuțiile împăraților romani, ca: Sfîntul Potamie al Irachiei, Pafnutie al Tebaidei, Pavel al Neocezarei și Eustație al Antiohiei; făcători de minuni ca: Sfîntul Spiridon al Trimitundeii, Iacob al Nisibei, Nicolae al Mirei Lichiei; dascăli ai Sfîntei Scripturi și cunosători ai dogmelor credinței, ca: Silvestru al Romei, Mitrofan al Constantinopolului, Alexandru al Alexandriei, Macarie al Ierusalimului, diaconul Atanasie și alții.

După discuții, erezia a fost condamnată și ereticul anatemizat. Se statornici dreapta credință pe care o rezumară în Simbolul Credinței, ce se rostește de atunci la fiecare Sfîntă Liturghie. Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, a treia persoană a Sfîntei Treimi, de o ființă cu Tatăl și născut din Tatăl, mai înainte de veci, cum se spune în art. II: «Cred și

întru unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul Născut, Care din Tatăl S-a născut, mai înainte de toți vecii. Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, Cel de o ființă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut». Biserica a rînduit ca în această duminică — a șaptea după Paști — să se prăznuiască biruința și amintirea Sfinților Părinți de la Niceea și statornicirea adevăratei credințe. Și fiindcă viața veșnică înseamnă adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu, să-L rugăm ca să ne lumineze a vedea și a înțelege și noi temeiurile biblice și raționale folosite de Sfinții Părinți și de toți creștinii. Sfântul Apostol Pavel zice: «Dacă mărturisești cu gura pe Iisus ca Dumnezeu și dacă crezi în inima ta că Dumnezeu L-a înviat din morți, vei fi mîntuit» (Romani X, 9).

Temeiurile clare și neclintite ale dumnezeirii Mîntuitorului le găsim în prorociile Vechiului Testament, în mărturiile Tatălui, ale Sfântului Ioan Botezătorul, ale Sfinților Apostoli, ale adversarilor Săi în viața și minunile Lui, în învățăturile Evangheliei și mărturia Lui despre Sine, în profețiile Lui și în răspîndirea credinței creștine.

1. Profețiile mesianice ale Vechiului Testament arată, cu multe veacuri înainte, viața și activitatea Mîntuitorului. Nici o altă viață de om în istoria lumii n-a fost profețită înainte de naștere, afară de cea a Mîntuitorului. Se arată nașterea Lui mai presus de fire, locul și timpul unde Se va naște, viața, patimile, moartea, învierea, înălțarea și pogorîrea Sfîntului Duh, că va stăpîni peste popoare și că împărăția Sa nu va avea sfîrșit. Toate aceste profeții s-au împlinit în persoana Mîntuitorului, cum arată în special Evanghelia după Matei. Ultimul proroc al Vechiului Testament, Sfîntul Ioan Botezătorul, aude la botezul Domnului, mărturia Tatălui: «Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru care am binevoit» (Matei III, 17). El însuși, vorbind ucenicilor Săi despre Iisus, le spune: «Iată, Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii..., și eu am văzut și am mărturisit că El este Fiul lui Dumnezeu» (Ioan I, 29, 34).

2. Sfinții Apostoli, martori ai minunilor Mîntuitorului, deseori mărturisesc dumnezeirea Lui. Natanael, căruia Iisus îi spune: «Te-am văzut sub smochin mai înainte ca să te cheme Filip», strigă: «Ravi, Tu ești Fiul lui Dumnezeu, Tu ești împăratul lui Israel» (Ioan I, 48). În Cezareea lui Filip, Mîntuitorul întreabă pe Apostoli, ce zic oamenii despre El? Ucenicii răspund: «Unii zic că ești Ioan Botezătorul; alții, Ilie; alții, Ieremia sau unul din proroci». La întrebarea: «Dar voi, cine ziceți că sînt?», răspunde Sfîntul Petru, în numele tuturor: «Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu» (Matei XVI, 13-16). Aceași mărturie o face și după potolirea furtunii și după înmulțirea pîinilor (Ioan VI, 69). După învierea Sa din morți, cînd Se arată ucenicilor, fiind și Toma de față, la invitația de a-I pipăi rănilor, Toma exclamă plin de credință: «Domnul meu și Dumnezeuul meu» (Ioan XX, 28).

În fața acestor mărturisiri, Iisus nu Se indignează ca Pavel și Bașnaba în Listra, cînd și-au sfîșiat veșmintele fiindcă poporul i-a luat

drept zeii, ci primește titlul de Fiu al lui Dumnezeu și fericește pe cei ce fac aceste mărturisiri: «Fericit ești Simon, fiul lui Iona — zice Sfântul Petru —, că nu trup și sînge ți-au descoperit acestea, ci Tatăl Meu, care este în ceruri» (Matei XVI, 17).

Pentru acest adevăr mărturisit, își dau viața toți Sfinții Apostoli, iar Evanghelia lui Ioan este cea mai desăvîrșită apologie a dumnezeirii Mîntuitorului, cum arată în încheiere: «Iar acestea s-au scris ca să credeți că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu și crezînd, să aveți viață în numele Lui» (Ioan XX, 31).

3. Mărturiile Mîntuitorului despre Sine sînt clare și categorice. În tot timpul activității mesianice, Se poartă și lucrează ca Fiu al Omului și Fiu al lui Dumnezeu. Ca om, S-a născut, a fost ispitit, botezat, a flămînzit, a ostenit, a dormit, a fost lovit, chinuit și crucificat. Ca Dumnezeu, este conștient de plenitudinea puterii Sale, cînd iartă păcatele, cînd muștră cu asprime pe cărturari și farisei, cînd alungă pe negustori din templul pe care-l numește «Casa Tatălui Meu», cînd afirmă că a existat înainte de Avraam și de întemeierea lumii, cînd Se proclamă Fiul lui Dumnezeu în fața sinodului iudaic.

4. Minunile săvîrșite asupra naturii, a oamenilor și asupra Sa, au fost făcute în fața multor martori și a dușmanilor Săi, care nu le-au tăgăduit. Vîndecă orbi din naștere, alungă demoni, înviază morți, vîndecă bolnavi la distanțe mari, numai cu cuvîntul, iar minuni ca învierea și înălțarea Sa, nu au asemănare sau repetiție în toată istoria lumii. La moartea Sa pămîntul se cutremură, soarele își ascunde lumina, pietrele se despică, iudeii își bat piepturile și peste toate se aude mărturia sutașului: «Cu adevărat Fiul lui Dumnezeu a fost Acesta».

5. Viața Mîntuitorului a fost fără nici un păcat; în schimb a avut toate virtuțile. Istoria Bisericii a cunoscut mulți sfinți care au dat dovezi de alese virtuți și frumuseți sufletești, dar nici unul n-a îndrăznit să spună că este fără de păcat. Dimpotrivă, cu cît se ridicau mai sus, pe o scară de morală mai desăvîrșită, și-au simțit mai adînc păcătoșenia, ca Sfântul Pavel: «Cel dintîi dintre păcătoși sînt eu» (I Timotei I, 15). Chiar dușmanii au fost nevoiți să-I recunoască nevinovăția. Pilat, de două ori spune poporului iudeu: «Eu nu aflu nici o vină în El», și la sfîrșitul judecării, spălîndu-și mîinile, zice: «Nevinovat sînt de sîngele Acestui drept, voi veți vedea». Soția lui Pilat încă mărturisește: «Nimic ție și dreptului Acestuia». Iar Iuda, văzînd că Mîntuitorul a fost răstignit, aruncă arginții, strigînd cu disperare: «Greșit-am că am vîndut sînge nevinovat». Aceeași mărturie a nevinovăției o face și țîlharul răstignit la dreapta Mîntuitorului.

6. În Predica de pe munte, vorbea cu autoritate dumnezeiască: «Ați auzit că s-a zis celor de demult... Eu însă, zic vouă...». Învățătura Sa este destinată întregii omeniri: «Mergeți în toată lumea și vestiți Evanghelia la toată zidirea» (Matei XXVIII, 19). Înțelept sau necărturar, copil sau bătrîn, toți o primesc și se silesc să trăiască această învățătură și să imite slințenia Mîntuitorului.

7. Iubirea Mîntuitorului pentru lume și iubirea oamenilor pentru El încă sînt o dovadă a dumnezeirii Lui. El iubește cu aceeași pasiune pe

toți oamenii, pînă la cel din urmă păcătos. Noi, de-abia cuprindem în cercul iubirii noastre pe cei mai apropiați în legătură de rudenie și prietenie, și putem face atît de puțin bine pentru aceștia! Iisus singur a zis nu unui singur om sau unui singur trup, ci întregii omeniri: «Veniți la Mine, toți cei osteniți și împovărați, și veți afla odihnă...» (Matei XI, 28). A spus aceasta acum 20 de veacuri și de atunci și pînă acum, nimeni din cei ce au venit la El cu credință nu s-au întors fără mîngiere, lumină, sprijin și mîntuire. Orice bine pe care îl facem semenului e un omagiu adus persoanei Lui: «Adevăr zic vouă, intrucît ați făcut unuia din acești frați ai Mei mai mici, Mie ați făcut», și tot răul înfăptuit, este o jignire adusă Lui: «Intrucît nu ați făcut (bine) unuia dintre aceștia mai mici, nici Mie nu ați făcut» (Matei XXV, 40-45).

Deși a fost atît de puțin iubit în timpul petrecerii Sale pămîntești, deși știa că orice afecțiune este ștearsă de timp și că prezența hrănește iubirea, Mîntuitorul pretinde iubirea oamenilor, și încă o iubire în fața căreia să pălească toate celelalte. Ce iubire este mai puternică decît a părintelui față de fiul său, sau a soțului față de soție? Și Iisus zice: «Cine iubește pe tată ori pe mamă, pe fiu sau fiică mai mult decît pe Mine, nu este Mie vrednic» (Matei X, 37). Mai presus de legăturile de sînge, este iubirea pentru Dumnezeu. Și El, cel părăsit, disprețuit și urit de ațiția, proorocește că va avea această iubire după înălțarea Sa la cer. Și a avut-o. Proorocirea a fost întrecută în realizarea ei. Generații de creștini strigau cu Pavel: «Cine ne va despărți de dragostea lui Hristos? Necazul sau strîmtoarea, prigoana, foametea, primejdia sau moartea?» (Romani VIII, 35). Iar mame ca Perpetua, Felicitas, Simforoza și Antimeea au pus mai presus de dragostea pentru copiii lor, iubirea pentru Hristos. Un vestit împărat (Napoleon), spre sfîrșitul vieții sale, cugeta astfel: «Iisus a voit iubirea oamenilor, lucrul cel mai greu de obținut. O cerșești de multe ori zadarnic de la copil, soție sau prieten. Iisus a avut și are această iubire. Ca să mișc mulțimiile, era nevoie de prezența mea, de ochii și de glasul meu. Ce prăpastie între mizeria mea și veșnica împărăție a lui Hristos cel iubit, adorat și propovăduit în toată lumea!».

Sfîntul Ioan Gură de Aur socotește că cea mai mare minune a Mîntuitorului este răspîndirea învățaturii creștine și lucrarea ei în omenire. El spune că este imposibil de închipuit ca doisprezece oameni neînarmați, înconjurați de armate mari, în loc să fie nimiciți, ei să biruie oști și să le ia prizoniere. Sau douăsprezece oi înconjurate de lupi, să pună pe fugă și să biruie aceste fiare. Astfel Iisus Hristos trimite doisprezece Apostoli necărturari și fără avuții sau arme, ca să se lupte cu puterea înfricoșătoare a Romei, cu înțelepciunea iscoditoare a elinilor și cu impietritura de inimă a iudeilor, — și acești oameni reușesc să revoluționeze omenirea, biruind toate piedicile, și s-o rînduiască pe alte făgașuri. Taina acestei lucrări stă în prezența lui Iisus și împreunălucrarea cu El în răspîndirea credinței creștine.

Toate vîrstele și condițiile sociale se apropie și-L imită; nimeni nu-L egalează, necum să-L întreacă. Orice geniu uman poartă amprenta locului, timpului și nației care l-a produs. Homer e grec, Tacit, roman, Shakes-

peare, englez, Tolstoi e rus. Iisus e deasupra condițiilor de timp și spațiu. El aparține tuturor popoarelor din toate timpurile și locurile.

*

Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, fiind Creatorul, Proniatorul și Mîntuitorul lumii, I se cuvine cult dumnezeiesc : credință, iubire, rugăciune și închinare ca și Tatălui. «Cine nu cinstește pe Fiul, nu cinstește pe Tatăl care L-a trimis» (Ioan V, 23). «Dacă rămîneți întru Mine și dacă cuvintele Mele rămîn întru voi, orice veți vrea, veți cere, vi se va da» (Ioan XV, 7). Sfîntul Apostol Pavel ne îndeamnă : «În numele lui Iisus, tot genunchiul să se plece, al celor cerești și al celor pămîntești și al celor dedesubt, și să mărturisească toată limba că Iisus Hristos este Domn întru mărirea lui Dumnezeu Tatăl» (Filip. II, 10-11). Orice apropiere de Iisus este binecuvîntare : «Veniți, binecuvîntații Părintelui Meu, de moșteniți împărăția gătită vouă...».

Se cuvine, dar, să avem adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu, așa cum au predicat Apostolii și au rezumat în dogme Sfinții Părinți de la Niceea și cum mărturisim în fiecare duminică, în Simbolul Credinței. Dovada drepte cunoașteri o facem prin mărturia faptelor și a vorbelor noastre. Să ne rugăm Mîntuitorului să strălucească și în inimile noastre lumina cea nepătată a cunoașterii dumnezeirii Sale ; să deschidă ochii gîndului nostru spre înțelegerea evangheliceștilor Sale învățături. Să pună în noi Irica fericitelor Sale porunci, ca toate poștele trupești călcînd, viața duhovnicească să petrecem, toate spre buna Sa plăcere cugetînd și făcînd. Prin rugăciunile Sfinților Părinți de la Niceea să fim păziți de vătămarea eresurilor și pe toți să ne învrednicească să slăvim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh Dumnezeu. Amin !

Pr. OCTAVIAN I. POPESCU

LA DUMINICA RUSALIILOR

DESPRE LUCRAREA DUHULUI SFÎNT

Duminica de azi, numită Duminica Cincizecimii, Duminica Rusaliilor sau Duminica Pogoririi Duhului Sfînt, este cea mai strălucită dintre duminicile de după Sfînta Înviere a Domnului.

Insemnătatea ei se vede, între altele, și din faptul că de azi înainte, pînă aproape de începutul postului Sfințelor Paști, duminicile vor fi înscrise în calendar numerotîndu-se: Duminica I după Rusalii, Duminica II după Rusalii ș.a.m.d.

Și la evrei, ziua Cincizecimii era sărbătoare de seamă, dar era de parte de Cincizecimea creștină. Evreii își aduceau aminte în această zi de primirea Legii pe Muntele Sinai, la cincizeci de zile după ieșirea din Egipt. Noi, creștinii, ne aducem aminte în această zi de Cel ce a insuflat această Lege, de Duhul Sfînt, care S-a pogorît asupra Apostolilor, i-a luminat și i-a întărit în propovăduirea adevărului creștin.

În ziua de Rusalii se formează și se organizează prima comunitate creștină, sub numele de Biserica din Ierusalim, mama tuturor comunităților sau Bisericilor din orașele și țările lumii. De la Rusalii începe lucrarea cea mare de propovăduire a Evangheliei Domnului. Și lucrarea aceasta este lucrarea Duhului Sfînt, începută prin Sfinții Apostoli și continuată prin urmașii lor sfințiți, pînă în zilele noastre. Minunată este această lucrare a Duhului Sfînt; de aceea, mi se pare potrivit s-o înfățișez pe scurt, așa cum e descrisă de Cartea Sfîntă și de istorie.

Noi, creștinii, ținem la Sfînta Scriptură ca la ochii din cap. Ați observat că după ce preotul citește Sfînta Evanghelie, totdeauna o sărută? Ați văzut că, duminica, la Utrenie, preotul după ce citește Sfînta Evanghelie în altar, o sărută, apoi o scoate în mijlocul bisericii, o așează pe analog, o sărută din nou, și după el vin pe rînd și o sărută toți cei ce se află în biserică?

De ce se sărută Sfînta Evanghelie? — au întreat și întreată unii creștini. Pentru că e inspirată de Duhul Sfînt (II Tim. III, 16), pentru că e o lucrare a Duhului Sfînt. Autorii Sfîntei Scripturi cînd au scris-o, au fost însuflețiți, luminați de Duhul Sfînt. De aceea, Sfînta Scriptură este pentru noi creștinii, dumnezeiască, sfîntă, scumpă ca ochii din cap. De aceea o cinstim sărutînd-o.

Citim cărțile profeților, citim despre profeți în Sfînta Scriptură și ne minunăm de înțelepciunea lor și sfințenia vieții lor. De unde au luat ei înțelepciunea și curajul credinței lor fără margini, mai ales că erau oameni simpli, unii chiar păstori de oi? De la Duhul Sfînt. Tot Duhul Sfînt i-a luminat să vadă în viitor și să spună ce va fi peste sute și mii de ani. Lucrînd inspirați, ajutați de Duhul Sfînt, tot ce au făcut ei în slujba lui Dumnezeu este o lucrare a Duhului Sfînt (Fapte I, 16; XXVIII, 25).

Dar lucrarea cea mare în lume a săvîrșit-o Duhul Sfînt prin Apostoli și urmașii lor. Lucrarea aceasta începe în a cincizeca zi după învierea Domnului, adică din ziua de Rusalii. În această zi de sărbătoare pentru evrei, venise lume multă să se roage la templul din Ierusalim; lume multă umbla prin oraș, în toate părțile, numai cei doisprezece Apostoli erau adunați într-o casă, fiindu-le teamă să umble printre oameni, ca să nu fie recunoscuți și supuși la chinuri. Cu atît mai mult le era teamă să vorbească în public despre Hristos Domnul. Pe cînd erau ei adunați în casă și se rugau, «s-a făcut fără de veste, din cer, sunet ca de suflare

de vifor ce vine repede, și a umplut toată casa unde ședeau. Și li s-au arătat limbi împărțite ca de foc și au șezut pe fiecare din ei și s-au umplut toți de Duhul Sfânt și au început a grăi în limbi, precum le da lor Duhul a grăi» (Fapte II, 2-4).

Mulțimea, auzind vuietul produs de Pogorirea Duhului Sfânt, s-au adunat în jurul casei unde erau Apostolii, să vadă ce s-a întâmplat. Duhul Sfânt schimbase complet pe Apostoli: erau veseli, luminați la față și plini de curaj. Ei ies întru întâmpinarea mulțimii și-i vorbesc; și, spre marea uimire a tuturor, ei vorbesc în limbi străine, pe care nu le știuseră înainte de pogorirea Duhului Sfânt peste ei. Îndeosebi, Petru ține o înflăcărată cuvântare, arătându-le ce s-a petrecut cu ei și îndemnându-i să creadă în Hristos, să se pocăiască și să se boteze.

Cartea Sfântă spune că în urma acestei cuvântări, trei mii de ascultători s-au botezat, cu mic, cu mare. De atunci pînă acum, nu s-a pomenit ca în urma unei cuvântări, trei mii de oameni să îmbrățișeze Creștinismul, deși Biserica Creștină a avut mulți misionari și slujitori înzestrați cu darul vorbirii.

Duhul Sfânt a lucrat prin Apostolul Petru; de aceea, botezarea celor trei mii de inși — și deci formarea Bisericii din Ierusalim, sau a primei comunități creștine, de unde vor porni Apostolii să creștineze lumea —, este lucrarea Duhului Sfânt. Curînd apoi după primirea Duhului Sfânt, Apostolii au părăsit Ierusalimul, pentru a predica Vestea cea bună în cele patru laturi ale lumii cunoscute pînă atunci. Sămînța Evangheliei aruncată de Apostoli și stropită cu sîngele lor de martiri a răsărit în tot imperiul roman și dincolo de marginile lui, dînd naștere pomilor plini de rod ai religiei creștine. Păgînismul a fost nevoit să dea locul încet, încet, Creștinismului. Tot ce au făcut Apostolii, au făcut în urma pogorîrii Duhului Sfânt peste ei, datorită plinătății harului Sfîntului Duh care i-a transformat, dîndu-le putere, înțelepciune și curaj să schimbe lumea veche și mentalitățile ei. De aceea, lucrarea lor este lucrarea Duhului Sfânt.

Istoria ne spune că ucenicii Apostolilor și după ei nenumărați alți purtători de har au continuat lucrarea de predicare a Evangheliei.

Știi, iubite frate în Domnul, că și tu ai primit Duhul Sfânt? Știi că și tu ai primit daruri ale Duhului Sfânt? Știi că harul Duhului Sfânt lucrează în tine și prin tine? Știi că darurile Duhului Sfânt te ajută să împlinești Legea lui Dumnezeu și să săvîrșești tot binele?

Sfînții Apostoli au primit Duhul Sfânt și darurile sale la Rusalii; tu ai primit Duhul Sfânt și darurile Sale cînd te-ai botezat, cînd te-ai pecetluit cu Sfîntul Mir, cînd te-ai împărțășit și chiar cînd ai luat parte la Sfînta Liturghie. Duhul Sfânt, care a mîngîiat pe Apostoli în necazurile și suferințele lor, ne mîngîie și pe noi în necazurile și suferințele noastre. Să știi, iubite frate, că atunci cînd nu vei mai avea mîngîiere de la oameni, o vei avea de la Mîngîietorul cel ceresc (Ioan XIV, 16-17, 26).

Duhul Sfânt, duhul adevărului, care a călăuzit pe Apostoli la tot adevărul, ajutîndu-le să deosebească adevărul de minciună în vorbirea și credința oamenilor, ne va ajuta și nouă să deosebim adevărul de minciună (Ioan XVI, 3). Duhul Sfânt, care a ajutat pe Apostoli să cunoască

Tainele lui Dumnezeu și să le facă cunoscute lumii, ne luminează și nouă mințile, să cunoaștem pe Dumnezeu din lucrarea Sa, începînd cu noi înșine și terminînd cu tot ce ne înconjoară pe pămînt și deasupra lui, cu cerul înstelat. Duhul Sfînt ne dă și nouă, ca și altădată Apostolilor la Rusalii, darul puterii de muncă, darul înțelepciunii, darul credinței tari, darul curajului, darul mîngîierii și altele (Fapte I, 8 ; I Cor. XII, 8-10).

Sînt și daruri pe care le-au primit Apostolii și alți creștini din timpul lor, și pe care Sfîntul Duh le dă la foarte puțini creștini din vremea noastră ; aceste daruri sînt : darul vorbirii în limbi, darul tămăduirilor și darul profeției (I Cor. XII, 8-10). Nimeni să nu fie trist pentru că nu i s-au dat aceste daruri, fiindcă putem să facem lucrarea lui Dumnezeu și să ne mîntuim și fără ele. «Știu că am fost curățit de păcate — scrie Sfîntul Ioan Gură de Aur —, chiar dacă n-aș vorbi în limbi. Cei de atunci nu credeau, dacă nu primeau semn» (Sf. Ioan Hrisostom, *Cuvîntări la praznice împărătești*, trad. de Pr. D. Fecioru, București, 1942, p. 259).

Da, iubiți frați și lii în Domnul, cu cuvintele neasemănat de cuprinzătorului și frumosului imn ce se cîntă de trei ori azi, în ziua de Rusalii : «Impărate ceresc, Mîngîietorul, Duhul Adevărului, care pretutindeni ești și toate le împlinești, vistierul bunătăților și dătătorule de viață, vino și te sălășluiește întru noi și ne curățește pe noi de toată spurcăciunea și mîntuiește, Bunule, sufletele noastre». Amin !

Pr. GH. PASCHIA

LA SĂRBĂTOAREA SFINTEI TREIMI

Sărbătoarea de azi este pentru preamărirea lui Dumnezeu, închinat în Treime : Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt. În cursul anului, sărbătorim pe Fiul lui Dumnezeu întrupat, pe Mîntuitorul lumii, Iisus Hristos, în amintirea momentelor mai însemnate din viața Lui pămîntească, de la nașterea pînă la înălțarea Sa la cer, iar pe Duhul Sfînt, cu prilejul pogorîrii Sale asupra Sfinților Apostoli, adică sărbătoarea de ieri, a Cincizecimii, cu care prilej au fost împărțite frunze de nuc, sau de tei, pe alocuri, care simbolizează limbile de foc ce pluteau deasupra capetelor celor prezenți, ca semn văzut al Duhului Sfînt.

Cînd Mîntuitorul era gata să-Și încheie misiunea pe pămînt și să Se întoarcă la Tatăl, a trebuit să pregătească sufletește de plecarea Sa pe Sfinții Apostoli, oameni simpli, neînvățați, fără vicleșug în sufletele lor, cea mai mare parte pescari. Auzindu-L că pleacă și Se duce la Tatăl

Său ceresc, Sfinții Apostoli s-au tulburat, căci ce mai puteau însemna ei, fără El! Simon Petru I-a zis: «Doamne, unde mergi?» (Ioan XIII, 36). Toma, de asemenea L-a întrebat: «Doamne, nu știm unde mergi și cum putem să știm calea?» (Ioan XIV, 5). Și cind Mîntuitorul a răspuns: «Eu sînt calea, adevărul și viața; nimeni nu vine la Tatăl, fără numai prin Mine» (vers. 6) —, atunci Apostolul Filip I-a zis: «Doamne, arată nouă pe Tatăl și ne va ajunge nouă» (vers. 8). Iar Mîntuitorul i-a răspuns: «Atîta vreme cu voi sînt și nu M-ai cunoscut pe Mine, Filipe? Cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl, și cum zici tu: arată nouă pe Tatăl? Nu crezi că Eu întru Tatăl și Tatăl întru Mine este? Graiurile care Eu grăiesc vouă, de la Mine nu le grăiesc; iar Tatăl Cea ce petrece întru Mine, Acela face lucrurile. Credeți Mie că Eu întru Tatăl și Tatăl întru Mine este» (vers. 9-11). Aceste cuvinte explicau ceea ce le spusese mai înainte: «Eu și Tatăl, una sîntem» (Ioan X, 30). După cum vedem, Mîntuitorul nu le mai vorbea în pilde, ci în mod deschis, direct (Ioan XVI, 25), și văzînd că întristarea a umplut inimile lor, din cauza plecării Lui, îi încuraja, zicîndu-le: «Nu vă voi lăsa pe voi sărmani» (Ioan XIV, 18). «De folos este vouă ca să Mă duc Eu; că de nu mă voi duce Eu, Mîngîietorul nu va veni la voi» (Ioan XVI, 7); «iar Mîngîietorul, Duhul cel Sfînt, pe care-L va trimite Tatăl, întru numele Meu, acela pe voi vă va învăța toate și va aduce aminte vouă toate cele ce am grăit vouă» (Ioan XIV, 26).

Momentul acesta al pogorîrii Duhului Sfînt s-a peirecut foarte repede, numai la zece zile după înălțarea la cer a Fiului.

Așadar, după ce doi din Sfința Treime S-au coborît din cer, pe pămînt Fiul și Duhul Sfînt, împlinînd astfel mîntuirea lumii, era liresc ca Biserica Creștină, într-o sărbătoare deosebită, să laude și să preamărească divinitatea în toată linișta ei, căci Tatăl este Cel care într-atît a iubit lumea, încît și pe Fiul Său L-a dat — Cel Unul Născut —, ca «tot cel ce crede întru El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16).

Sărbătoarea de azi a Sfintei Treimi ne dă prilej să vorbim despre această mare taină a creștinătății, care numai prin pogorîrea din cer pe pămînt a Fiului lui Dumnezeu și a Duhului Sfînt, s-a descoperit lumii, învățînd-o cum este Dumnezeu în ființa Lui, unul, dar întreit în ipostasuri.

*

Și în trecut, ca și în zilele noastre, omul a fost preocupat să descopere nu numai tainele existenței sale, ci și ale universului. Însă, din cauza miștii lui mărginite, el n-ar fi avut puțința în veci să descopere taina Sfintei Treimi în dumnezeire, dacă nu i-ar fi fost descoperită prin venirea în lume a celor doi trimiși de Tatăl ceresc, și anume a Fiului și a Duhului Sfînt.

Și evreii Vechiului Testament au mărturisit un singur Dumnezeu-spirit, și chiar unii dintre păgîni, fie dintre iudezi, fie dintre oameni simpli din popor; dar un singur Dumnezeu în Treime: Tată, Fiu și Duh Sfînt, asemenea taină n-au cunoscut-o decît creștinii.

Ca o asemenea taină să fie totuși accesibilă miștii, Sfinții Părinți

au căutat să găsească, pe lângă textele Sfintei Scripturi grăitoare despre acest adevăr, și analogii din lumea spirituală și materială. Astfel, Sfântul Atanasie cel Mare argumenta în acest mod înțelegerea acestei taine: «Dumnezeu cu adevărat unul este, dar fețe ale unui Dumnezeu sînt trei: a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh. Și dintru aceasta, să cunoști că, precum soarele este în trei fețe, așa și unul Dumnezeu în trei ipostasuri. Căci chip al Tatălui este discul soarelui, chip al Fiului este raza, chip al Sfântului Duh este lumina soarelui. Și zi așa: la soare este disc, rază și lumină; dar nu zicem trei, ci numai unul. Asemenea și la Dumnezeu: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, unul Dumnezeu, iar nu trei. Și iarăși zi așa: la soare este nedespărțit discul și raza și lumina, că nu se despart unele de altele; pentru aceasta se zice și un Dumnezeu, dar nu trei; căci nu se despart cele trei fețe unele de altele: a Tatălui adică și a Fiului și a Sfântului Duh, ale unui Dumnezeu. Și precum discul soarelui naște raze și purcede lumina, așa și Dumnezeu Tatăl naște pe Fiul și purcede pe Duhul Sfânt. Vezi cu pricepere, precum raza soarelui se coboară pe pămînt și nici de discul soarelui nu se desparte, nici din cer nu lipsește, nici de pe pămînt, ci este și în discul soarelui și în cer și pe pămînt și pretutindeni, și nici de la cele de sus nu lipsește, nici de la cele de jos, așa și Fiul și cuvîntul lui Dumnezeu S-a coborît pe pămînt, și nici de la Tatăl n-a lipsit, nici din cer, nici de pe pămînt, ci a fost și în sinurile Tatălui nedespărțit și sus și jos și pretutindeni și de nicăieri nu lipsea. Și precum lumina soarelui și în rază și în cer și pe pămînt și intră înăuntru în casă și pretutindeni luminează, așa și Duhul cel Sfînt și împreună cu Tatăl este și împreună cu Fiul și sus și jos și pe tot omul luminează și nu lipsește de undeva... Precum discul soarelui numai el este pricinuitor, iar raza este pricinuită și născută din disc, iar lumina purceasă numai din singur discul, prin rază trimițîndu-se și strălucind pe cele de pe pămînt, așa și Dumnezeu și Tatăl, El singur este pricinuitor celor doi și nenăscut; iar Fiul din singur Tatăl pricinuit și născut; iar Duhul Sfînt din singur Tatăl pricinuit și purces și prin Fiul în lume este trimis. Așa să știi, să înțelegi și să crezi pentru Dumnezeu».

Tot Sfîntul Atanasie dă analogia și cu sufletul omenesc: «Sufletul este o față; iar sufletul naște cuvîntul și iață cuvîntul, altă față; sufletul purcede și sullarea, și iață sullarea altă față. Deci, iață trei fețe: sufletul, cuvîntul și sullarea» (*Intrebări și răspunsuri bogoslovești*).

Și într-adevăr, nu la întîmplare Fiul lui Dumnezeu S-a numit «Cuvîntul» = Logos: «La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan I, 1). Căci, după cum orice idee este exprimată de un cuvînt și nu le poți separa, ci există deodată împreună, așa este și raportul de existență din veșnicie dintre Tatăl și Fiul, nefiind nici un timp în care Tatăl să fi fost fără Fiul.

Am citat mai sus din cele scrise de Sfîntul Atanasie cel Mare, întru dovedirea treimii ipostazelor în dumnezeire, fiindcă în sinodul ecumenic de la Niceea, deschis sub președinția Sfîntului Constantin cel Mare, a combătut erezia preotului Arie, care afirma despre Mîntuitorul că nu este

Fiul lui Dumnezeu, de aceeași natură dumnezeiască, ci numai o creatură deosebită a Tatălui, mai mare decât îngerii, trimis în lume s-o mîntuiască.

Din cei 318 arhieriei adunați acolo în anul 325, din Asia, Africa și Europa, ca să mărturisească ce anume învățătură au primit de la Sfinții Apostoli despre Hristos, și în special să se vadă ce raport este între El și Tatăl, — dacă este de o ființă cu Tatăl —, numai doi episcopi au fost de partea ereticului Arie, număr care nu contează nimic față de unanimitatea celor 316 episcopi și mitropoliți. Atunci a fost stabilită mai pe larg mărturisirea de credință despre Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos, pe care o auzim roslită la fiecare Sfință Liturghie: «Unul Născut, care din Tatăl S-a născut, mai înainte de toți vecii, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, Cel de o ființă cu Tatăl, prin care toate s-au făcut» (art. 2 din Simbolul de credință).

S-au întrecut atunci în dezbaterile sinodului, cei pregătiți în cunoștința științelor timpului și a Sfintei Scripturi, dar între episcopi erau și oameni din popor, care — pentru curăția lor sufletească și sinceritatea lor în credință —, ajunseseră la treapta arhieriei. Unul din aceștia a fost Sfântul Spiridon, episcop din insula Cipru, care înainte fusese păstor de oi. El, în loc de cuvîntare, a luat o cărămidă și, în fața sinodului, a strîns-o în mîină, ca să dovedească Treimea în Unime, căci, printr-o minune, în mîina sfîntului a rămas lutul, apa a curs jos, iar focul care a ars cărămida s-a ridicat sub forma văzută a flăcării. Mărturia acestei minuni a rămas în iconografia Bisericii pînă în zilele noastre, căci acest mare ierarh este reprezentat avînd în mîină o cărămidă din care curge apă, iar focul se ridică deasupra ei.

Alt Sfînt Părinte, Chiril al Ierusalimului, într-o cateheză, amintește de o obiecție a multora: «Dacă ființa dumnezeiască este cu neputință de înțeles, pentru ce vorbești despre ea?». Și tot el răspunde: «Oare pentru că nu pot să beau tot fluviul, să nu iau ca măsură nici ceea ce îmi folosește? Oare pentru că nu pot să cuprind tot soarele cu privirea, să nu văd nici cît este de ajuns pentru trebuința mea? Sau, pentru că nu pot să mînînc toate fructele dintr-o mare grădină în care am intrat, vrei să ies cu totul flămînd?» (*Catehezele*, traducere de Pr. D. Fecioru, pagina 153).

Apologetul Tertulian, ca să dovedească că este posibilă treimea în uniune, a luat ca analogie un pom, care are trei părți distincte: rădăcină, tulpină și coroană, însă o singură substanță lemnoasă. Nimeni nu va spune că a văzut un pom, văzînd numai rădăcina pomului, sau numai tulpina lui, retezată de la rădăcină și fără coroană. Pomul este întreg numai cu cele trei părți, și are o singură și aceeași fire.

În lucrurile din lume vedem treimea în unime ca o pecete a Creatorului.

N-ar mai fi nevoie de alte analogii, fiindcă oricît am vorbi despre Sfînta Treime, taina aceasta va rămîne pentru mintea omenească cuprinsă în chip desăvîrșit numai prin ajutorul credinței.

Incheiem totuși șirul analogiilor expuse cu un exemplu luat din știința exactă a geometriei: cine poate contrazice existența unei forme geometrice triunghiulare, cu toate laturile egale? Avînd toate laturile egale, triunghiul acesta redă o formă perfectă de treime în unime, trei laturi egale și trei unghiuri egale. Lipsindu-i o singură latură, triunghiul nici nu mai poate exista.

Iată de ce, în iconografia Bisericii Ortodoxe, Tatăl ceresc are, pe lîngă aureolă, și un triunghi în jurul capului, ca să se vadă și cu ochii că Tatăl reprezenta Treimea înainte de venirea în lume a Fiului și Duhului Sfînt.

Cuvintele Mîntuitorului spuse Apostolului Filip: «Cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl», justifică reprezentarea Tatălui cu chip omenească ca Fiul în iconografia Bisericii Ortodoxe. Și dacă avem în vedere că Duhul Sfînt s-a arătat la botezul Domnului în chip de porumbel (Matei III, 16), iar Tatăl S-a făcut auzit cu glas omenească, cu acel prilej, prin rostirea cuvintelor: «Acesta este Fiul Meu cel iubit» (Matei III, 17), înseamnă că și icoana Sfîntei Treimi este întemeiată pe Sfînta Scriptură și plăcută lui Dumnezeu.

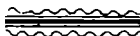
*

Așadar, cunoscînd și cu mintea și cu ochii taina divinității noastre, taina Sfîntei Treimi, sîntem datori, ca creștini, nu numai s-o cunoaștem și s-o adorăm, ci să-i urmăm și poruncile, prețuind adevărul, înnobilitîndu-ne ființa noastră prin muncă și combătînd lenea, și luptînd pentru fericirea tuturor și pentru pace în lume, așa cum au cîntat și îngerii la nașterea Mîntuitorului: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).

Să ne silim să prețuim și darurile revărsate asupra lumii prin pogorîrea Duhului Sfînt, ca pretutindeni, în orice muncă obștească, să domnească: «dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blîndețea, înfrînarea poftelor» (Galateni V, 22).

«Și cu adevărat mare este taina creștinătății — scria Sfîntul Apostol Pavel lui Timotei, în prima scrisoare —, Dumnezeu S-a arătat în trup, S-a îndreptat în Duhul, S-a văzut de îngerii, S-a propovăduit întru neamuri, S-a crezut în lume, S-a înălțat întru slavă» (I Timotei III, 16). Amin!

Pr. A. N. CONSTANTINESCU

LA DUMINICA I DUPĂ RUSALII, A TUTUROR SFINȚILOR

«Minunat este Dumnezeu întru Sfinții Săi»...
(Ps. 67, 36)

Sfânta noastră Biserică cinstește după cuviință pe toți sfinții lui Dumnezeu, prin psalmi, laude și cântări duhovnicești, precum și prin rugăciuni înălțate către ei, ca să mijlocească la Prea Sfânta Treime pentru binele și fericirea credincioșilor creștini de pe pământ. Nu este zi a anului în care să nu fie pomeniți unul sau mai mulți sfinți. Dar, pe lângă sfinții cunoscuți, ale căror nume și fapte sînt scrise în cărțile noastre bisericești, mai sînt încă mulți alții, ale căror nume și fapte nu sînt scrise nicăieri, ci îi știe singur Dumnezeu Cel ce i-a ales și i-a sfințit prin Duhul Său cel Sfînt.

Și pe toți acești sfinți — cunoscuți și necunoscuți —, sfînta Biserică îi prăznuiește astăzi, în această sfîntă duminică, întîia după Rusalii, pentru folosul ce-l avem de la ei, ca unii ce au lucrat spre buna plăcere a lui Dumnezeu. «Și anume să știm: că pe toți pomenim pe cîți Duhul Sfînt, după bunul Dar, i-a sfințit: pe mințile cele prea înalte și prea înălțate, pe cele nouă cete îngerești, pe strămoși, pe patriarhi, prooroci, pe Apostoli, pe mucenici, arhierii, cuvioși și drepti și pe toate cetele Sfîntelor Femei și pe toți ceilalți sfinți nenumiți și, împreună cu aceștia, și pe cei ce s-au mai adăugat și pe cei ce vor mai li și după aceasta; și mai înainte de toți și întru toți și cu toți sfinții pe Doamna noastră și Stăpîină, Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria», căci întru toți aceștia se proslăvește atît de minunat Bunul Dumnezeu.

*

Sfinții lui Dumnezeu sînt aleșii și bineplăcuții Lui, care L-au mărturisit cu curaj și cu ardoare înaintea oamenilor, care L-au iubit cu iubire fierbinte și înflăcărată, mai presus de orice pe lume: decît pe tată, pe mamă, pe fiu sau liică și decît orice alt pe lume; care s-au luptat vitejește pentru dragostea lui Hristos. Ei sînt cei ce s-au lepădat de sine, și-au luat crucea și au urmat lui Hristos, întruchipînd în chip strălucit totalitatea virtuților evanghelice. Ei sînt «eroii sufletului», «așteți ai lui Hristos», «stele și luceferi luminoși pe cerul Bisericii noastre», «cetățeni ai împărăției celei veșnice și caznici ai lui Dumnezeu» (Eleseni II, 19). ajutorii și binefăcătorii oamenilor credincioși, atît în cer, cît și pe pământ, sprijinitorii noștri în necazuri și nevoi, apărătorii noștri buni înaintea Judecării celei mari și înfricoșate.

Atît de puternică a fost rîvna lor pentru slujirea celor înalte, încît nimic nu i-a putut opri să se dăruiască binei lui suprem.

Dacă am răsfoi cărțile noastre de slujbă, am vedea că toți aceștia n-au fost apariții din altă lume, ci au fost oameni ca și noi, cu aceeași trup și cu aceleași dorințe ca ale noastre, dar care au trăit o viață aleasă și curată, potrivit învățăturilor sfînte. Astfel, mîncarea și băutura lor

au fost cu înfrinare și cumpătare, petrecerile lor au fost în post, rugăciune și privegheri îndelungate, ca să realizeze stăpînirea duhului asupra «trupului celui mult pătinaș», mila lor au fost făcute din toată inima și «fără să știe stînga ce face dreapta», și, într-un cuvînt, ei au ascultat și implinit cuvîntul Mîntuitorului, care spune că cine pune mîna pe plug, nu trebuie să se mai uite înapoi, ci să meargă înainte pe calea vieții celei adevărate și fericite în împărăția lui Dumnezeu, unde sînt bunătăți negrăite «pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit».

În felul acesta, prin darul lui Dumnezeu și virtuțile proprii, sfinții au devenit binefăcătorii semenilor lor credincioși, pe pămînt și în cer. Astfel, pe pămînt s-au arătat modele de virtute desăvîrșită: propovăduind oamenilor credința cea dreaptă și adevărată, apărînd și laudînd virtutea, osîndînd și combătînd păcatul și viciul, sprijinînd pe cel sărac și necăjit, înfruntînd și certînd pe cel rău și tiran, jertfîndu-și viața și avuțul pentru cei lipsiți, luptînd și dăruind totul pentru realizarea binelui suprem pe pămînt, prin stăpînirea dragostei, a dreptății, a păcii și bunăvoinței între oameni. Spre pilduire, n-avem decît să ne aducem aminte cu evlavie de lucrarea și jertfa prorocilor celor de demult, de botezătorul Domnului, de predicarea Apostolilor, de chinurile mucenicilor, de nevoițele pustnicilor și pietatea cuvioșilor, de faptele frumoase ale Sfințelor Femei. Și mai presus de toate, să ne aducem aminte cu recunoștință de sfinții, mari binefăcători ai oamenilor săraci și suferinzi din timpul lor, cum sînt: Sfîntul Vasile cel Mare, care și-a vîndut averile moștenite și le-a împărțit săracilor și a întemeiat în Cezareea Capadociei primul spital din lume, în care erau îngrijiți deopotrivă bolnavii de orice neam și lege; Sfîntul Ierarh Nicolae al Mirelor Lichiei, care a rămas renumit prin mila și jertfa sa pentru săracii și suferinzi; Sfîntul Ioan Gură de Aur, care a jertfit totul pentru Dumnezeu; Sfinții Împărați Constantin și Elena, care prin înalta lor poziție de conducători de popoare, au lucrat pacea și dreptatea, prin acordarea libertății de conștiință și de credință tuturor cetățenilor imperiului și prin stăvilirea vrajbei ce se iscuse în sînul Bisericii creștine, din cauza ereziei ariene.

Și în sfîrșit, toți sfinții au lucrat și s-au jertfit pentru dragostea lui Hristos, slujind în chip desăvîrșit aproapelui lor, care este orice om din lumea aceasta. Fiîndcă ei au știut că drumul slujirii lui Hristos trece prin drumul slujirii aproapelui și că slujirea acestuia se săvîrșește prin iubirea jertfelnică dintru care se naște dreptatea pentru toți, iar dreptatea naște pacea cea adevărată «care covîrșește toată mîntuirea», și toate laolaltă aduc binele și fericirea tuturor, după care alergăm cu atîta ardoare în timpul vieții noastre pămîntești.

În cer, sfinții toți — oricum s-ar numi ei — au fost încununați cu gloria și cinstea de a fi mijlocitori între cer și pămînt, rugîndu-se pentru noi și ducînd rugăciunile noastre înaintea lui Dumnezeu «ca pe un miros

de bună mireasmă duhovnicească». Și aceasta ei o fac într-un chip cu totul vrednic, ca unii ce cunosc adevăratele noastre nevoi și dureri și nu cer de la Dumnezeu decît ceea ce ne este cu totul de folos, pe cîtă vreme noi, de multe ori lucrăm la propria noastră osîndă, neștiind ce să cerem cînd ne rugăm.

Fericîți sîntem noi, deci, că avem pe sfinți, modele vii de virtute, mijlocitori și rugători calzi către Dumnezeu, dar și mai fericiți sîntem noi cînd știm că aceștia sînt frații noștri mai vîrstnici, care au cîștigat cununa dreptății de la Hristos-Dumnezeu și păstrează cu noi o sfință și trainică legătură care nu se rupe niciodată, dacă știm să rămînem în aceeași credință și virtuți ca ale lor, și dacă voim mai ales să le urmăm în gînd și în faptă.

Creștinii zilelor noastre sînt fericiți mai presus de toate prin aceea că au în sfinți adevărate modele de ostași ai lui Hristos, care au îmbrăcat armele cele nebiruite ale păcii, știind că slujesc Celui ce este «Domnul păcii» și a venit pe pămînt să aducă pace și bună învoire între oameni.

Între armele duhului cu care sfinții au cîștigat biruințele, dragostea le covîrșește pe toate, fiindcă nu cunoaște hotare de nici un fel între oameni: nici după stare, nici după sex, nici după neam, căci în noua Lege a lui Hristos, «nu mai este nici iudeu, nici elin, nici rob, nici slobod, nici parte bărbătească, nici femeiască, ci toți sînt una prin credința în Hristos Iisus».

Cu această armă, sfinții au dărimat «peretele cel din mijloc al vrajei dintre oameni și au realizat pacea în suflete și între oameni, și pacea cu Dumnezeu. Căci «omul dragostei lucrează dreptatea, este milostiv, nu pizmuiește, nu se trufește, nu caută ale sale, nu se minie, nu se gîndește la rău, nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr..., dragostea niciodată nu piere» (I Corinteni XIII, 4-8).

În zilele noastre sîntem fericiți să constatăm că omenirea se străduiește să se apropie, să se înțeleagă și să trăiască aceste sfinite adevăruri. Milioane de oameni de pe întinsul globului luptă, muncesc și se roagă pentru ca dragostea și adevărul să triumfe peste tot.

Fericîți sîntem noi că facem parte din ceata celor aleși și binecuvîntați cu această sîntă misiune de propovăduitori ai păcii și buneii învoiri între oameni.

*

Trăind deci și lucrînd în acest duh al păcii și al dragostei, să ne rugăm cu suspine negrăite din adîncul sufletului nostru «Tuturor Sfinților» lui Dumnezeu, frați ai noștri gloriificați în ceruri, pe care cu cinste îi pomenim aslăzi, ca să ne trimită binecuvîntarea lui Dumnezeu, care înlătură patimile, durerile și necazurile din viața noastră, și ne hărăzește din plin «dragostea, bucuria, pacea, sănătatea și toate roadele Duhului» care fructifică și valorifică viața noastră în veșnicie și în vremelnicie.

«Prea Bunule Hristoase, Dumnezeuul nostru, pentru rugăciunile Maicii Tale și ale tuturor sfinților Tăi, pacea Ta dă-ne-o nouă, lumii Tale, Bisericii Tale, preoților Tăi, conducătorilor și ostașilor țării și la tot poporul Tău, căci toată darea cea bună și tot darul desăvârșit de la Tine coboară, Părinte al luminilor, și Ție slavă înălțăm: Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor, proslăvindu-Te minunat întru Sfinții Tăi». Amin!

Pr. N. ANCUȚA

LA DUMINICA A DOUA DUPĂ RUSALII

«Iar ei, îndată lăsându-și mrejele, au mers după Dînsul» (Matei IV, 20)

Inceputul activității Mîntuitorului e legat de ținutul încîntător al Galileii, martore fiindu-ne înseși Sfintele Evanghelii ce ne grăiesc așa de împede despre aceasta.

Capernaumul, «Cetatea Sa», cu Ghenizaretul, pe malurile căruia se răsăteau atîtea sate și orașe pierdute în pîlcuri de portocali, de rodii și de măslini, erau cu deosebire locurile cele mai cunoscute predicii Sale. Prin aceste locuri, în ținutul acesta cu o natură încîntătoare și o climă dulce de primăvară, în acest «rai pămîntesc», cum îl numeșie un scriitor al vremii, pe malurile minunatului Ghenizaret, ne poartă cuvîntul de azi al Sfintei Evanghelii.

«In vremea aceea, umbla Iisus pe lingă Marea Galileii»...

Și în cele cîteva versete, lapidar, dar atît de cuprinzător, ne redă Sfîntul Evanghelist Matei momentul alegerii celor dintii patru Apostoli din numărul celor doisprezece care vor purta răspunderea răspîndirii și biruinței Evangheliei în lumea veche. Păstrînd toată înțelegerea pentru însemnătatea istorică a faptului, el socotind ca fiind ușa ce se deschide spre o lume nouă, și simplii pescari galileeni, cuceritorii și apărătorii ei, — ceea ce am vrea să reținem astăzi din acest fapt, întru îmbunătățirea vieții și întărirea credinței noastre, Sfîntul Evanghelist însuși subliniindu-l în mod deosebit, este hotărîrea, graba cu care ei răspund chemării Domnului: «Iar ei, îndată lăsându-și mrejele..., luntrea și pe tatăl lor, au mers după Dînsul»...

S-ar părea de neînțeles poate, unora, cum e posibil ca oameni cu rosturi și interese hotărîte să-și părăsească treburile și familiile, — așa

cum ne relatează Evanghelia —, și să plece la cel dintâi semn al unui necunoscut, fără să știe nici unde și nici pentru ce pleacă. Lucrurile stau însă altfel: din cuprinsul Sfintei Evanghelii după Ioan, știm că doi din cei patru Apostoli despre care ne vorbește Sfânta Evanghelie de astăzi — Andrei și Ioan — erau ucenici ai Sfântului Ioan Botezătorul. În această calitate, sigur, ei au fost de față la botezul lui Iisus; faptul acesta, ca și cele ce auziseră din gura Învățătorului lor, au format în sufletul lor o neștrămutată convingere că Iisus este Mesia. De aceea, când zăbind pe Iisus, Sfântul Ioan zice ucenicilor săi: «Iată, Mielul lui Dumnezeu», cei doi ucenici, Andrei și Ioan, auzind recomandăția ce le-o făcea, s-au dus după Iisus și rămân cu Dînsul «toată ziua» (I, IV, 36-39).

Este cea dintâi întîlnire a viitorilor Apostoli cu Iisus și impresia ce a produs asupra lor a fost copleșitoare, căci într-un suflet, Andrei aleargă și spune fratelui său, Simon: «Am aflat pe Mesia», și-l duce la Iisus (Ioan I, 41-42). Fără îndoială, același lucru va fi făcut și Ioan cu fratele său Iacob, în sufletul ambilor fii ai lui Zevedei întărindu-se convingerea că Iisus este Mesia.

Ne apare atunci, cu totul înțeles faptul că Iisus, trecînd de-a lungul Ghenizaretului și întîlnind pe frații Simon și Andrei, Iacob și Ioan, cînd îi cheamă, aceștia îl și urmează, pentru ei Iisus neliind un necunoscut, ci dimpotrivă, ei îl cunoșteau, stătuseră doar o zi întreagă de vorbă, erau prieteni, cîștigați suleștește de încrederea ce le-o inspira privirea Sa, în-țreaga Lui înfățișare.

Nu sînt oameni cu resurse intelectuale deosebite, și în inteligență și cultură nu depășesc nivelul comun al oamenilor din partea locului. Sînt însă suflete curate, firi deschise și entuziaste, zeloși și capabili de credință și devotament. Speranța mesianică, întreținută prin adîncirea Legii și a proorocilor, le era hrana zilnică, și nu trăiesc decît în această nădejde de a o vedea împlinită, și atunci cînd din gura Botezătorului Ioan, ucenicii săi aud că Iisus este Mesia și de la prima întîlnire, cînd rămîn la Dînsul toată ziua, se încredințează de aceasta, — ei sînt cu totul cucerți și subjuțați de persoana lui Iisus, pregătiți în totul de a-L urma.

Atunci cînd la chemarea lui Iisus, Petru și Andrei, Iacob și Ioan lasă totul și îndată îl urmează, aceasta nu apare decît ca desăvîrșirea evoluției unui proces suflesc care se deslășura înlăuntrul lor, întruchiparea visului de aur pe care-l nutrea tot israelitul «fără viclesug». Este și ceea ce explică taina biruinței creștine, Apostolii pornind fără șovăire la așezarea temeliei lumii noi.

Și ce pot să spună acestea, sufletului bunului creștin ce și-a luat osteneala să vină să asculte cuvîntul Domnului? Am fost și noi chemați de Iisus și baia botezului a fost aceea prin care I-am răspuns. «Ne-am botezat în Hristos, ne-am îmbrăcat întru El» (Gal. III, 27), — prin aceasta făgăduindu-I a fi grabnici și devotați următori, trăind o viață curată și păzind neștirbită temelia însăși a acestei vieți, Cuvîntul Domnului.

Prin ceea ce Iisus a înălțuit pe Cruce pentru noi, cumpărați fiind cu preț mare (I Corinteni VI, 20), prin hotărîrea și devotamentul cu care

Apostolii și-au închinat puterile sufletești propovăduirii Evangheliei, deschizând o vîrstă nouă în istoria lumii, prin tot ceea ce martirii și toți sfinții au adăugat la desăvirșirea lumii ce va dăinui peste veacuri, noi, cei ce ne închinăm azi în biserica lui Hristos, nu sîntem decît fericiții moștenitori cărora nu li se mai cere nici truda și nici sacrificiile celor ce au ridicat marea Biserică creștină și au pus temelie de viață nouă: omenirea, ci doar grija de a o păzi și a o păstra întregă și nepătată, mărturisind credința și trăind viața ce am primit în Hristos.

«Veniți după Mine»... nu mai cere cuiva să renunțe la «Iunțrea lui», să părăsească pe tatăl său, nu-i cere nimănui să iasă adică din îndatorirea de a continua munca lui pentru asigurarea celor de trebuință vieții, sau să rupă cu legăturile de familie, așa de naturale și de scumpe fiecăruia din noi.

Cînd viața de obște, viața în societate își are temei în însăși natura omului, și Evanghelia face din împlinirea nevoilor aproapelui, dumnezeiasca datorie (Matei XXV, 40), iar Apostolii, din purtarea sarcinilor unui altuia (Galateni VI, 2) semn al mărturisirii lui Hristos, cum ar putea trece prin mintea cuiva așa ceva? Urmarea lui Hristos a însemnat pentru Apostoli a jertfă și o luptă: jertfa a fost dăruirea întregii lor ființe, propovăduirii Evangheliei, și lupta, înclăștarea lor în prăvălirea lumii păgîne, pentru clădirea celei ce avea să dăinuiească peste veacuri.

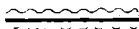
Urmarea lui Hristos, e adevărat, ne cere și nouă o trudă, un efort: jertfa noastră va fi însă numai aceea a hotărîrii de a rupe cu viața cea care nu este după chipul lui Hristos, și lupta, doar grija ce ne-o luăm de a face din Iisus pildă și îndrumător către adevărata viață.

Și dacă aceasta ni s-ar părea grea, ce am putea spune atunci, despre aceea de care ne vorbește azi Sfînta Evanghelie? Dacă cuvîntul Evangheliei de azi ne-a putut cîștiga toată luarea aminte asupra întîmplării de pe malul Ghenizaretului, atunci, ca unor adevărați mărturisitori ai credinței lui Hristos, el poate să ne fie și bun povățuitor.

Graba cu care cei patru Apostoli urmează chemării Domnului, să fie și graba noastră în ascultarea sîntelor Sale învățături și în împlinirea faptelor bune către toți oamenii, avîntul cu care Apostolii au pornit mai tirziu să răspîndească cuvîntul Evangheliei, înnoind fața pămîntului, aprinsă putere a sufletului nostru, care să poarte vestirea cuvîntului celui bun către toți cei care, îmbrăcîndu-se în Hristos, nu trebuie să uite a purta această haină neîntinată, strălucind de lumina învățăturii Lui. Dragostea pentru Hristos, care duce pe Apostoli la jertfa vieții lor, — Sfîntul Iacob se săvirșește prin sabie, la Ierusalim; Andrei și Petru, pe cruce, în Ahaia și la Roma, iar Sfîntul Ioan în surghiun, în Patmos —, să fie pentru noi neîncetată înnoire a puterii și a credinței în Domnul și legămînt nedeșmințit al păstrării nepîngărite a moștenirii lăsată cu atîta dăruire, pentru mîntuirea sufletelor.

Iată ce răsunset poate să aibă și pentru noi chemarea Domnului, iată: cum ne-am putea arăta, mergînd spre Dînsul.

Pr. GHEORGHE CACIULA

LA DUMINICA III DUPĂ RUSALII

Privind la comoara de gânduri, la prea frumoasele căi pentru viața noastră și negrăita înțelepciune ce cuprinde pericopa evanghelică din Duminica III-a după pogorîrea Duhului Sfînt, putem exclama și noi cu Sfintele Scrieri: «O, adîncul bogăției și al înțelepciunii lui Dumnezeu!». În adevăr, nu știi ce să admiri mai degrabă în această pagină biblică: slova înaripată sau gîndurile luminoase ce răsăr din ea; plăcutul grai al evanghelistului sau adîncimea de inspirație de care acesta a fost copleșit cînd a scris slintele rînduri ce se citesc astăzi de pe amvon. Tocmai această bogăție de idei și dulcele grai în care au fost îmbrăcate au îndemnat nenumărate minți omenești să se oprească asupra lor și să caute cu tot dinadinsul să prindă tilcul cel adevărat al acestor minunate stihuri evanghelice. Unii, cu mai mult foc în inimă, s-au apropiat și au descoperit măcar în parte adevărul cuprins în aceste slinte slove; alții, cu prea mare încredere în luminile minții lor, s-au îndepărtat poate fără voie, de adevăratul și mîntuitorul lor înțeles.

«Luminătorul trupului este ochiul; dacă ochiul tău va fi bolnav, tot trupul îți va fi întunecat...; sau: «Nimeni nu poate sluji la doi stăpîni..., lui Dumnezeu și lui Mamona (avuției)»; sau: «Nu vă îngrijiți pentru viața voastră, ce veți mîncă sau ce veți bea, și nici pentru trupul vostru, cu ce vă veți îmbrăca...»; sau: «Căutați mai întîi pe Dumnezeu și dreptatea Lui, și toate celelalte se vor adăuga vouă» —, iată, atîtea idei și principii de viață, în fața cărora mintea omenească se poate ridica pînă la sublimitatea gîndirii și inspirației divine, sau poate cădea pe drum, lăra să fi putut pătrunde în tainele înțelepciunii evanghelice.

De aceea, se cuvine să ne plecăm fruntea, în smerită rugăciune către Atotputernicul Dumnezeu, ca să ne înmulțească puterile sufletești, pentru a tîlmăci înțelesul cel adevărat al Sfintei Evanghelii de astăzi. Să analizăm cu evlavie ce vrea să zică Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, cînd ne îndeamnă «să căutăm împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui», și că «toate celelalte se vor adăuga vouă». Că, adică, dacă ideea unei Pronii devine în lume, a unei împărății a lui Dumnezeu în suflete și dreptatea Lui ne dispensează de grijile ce trebuie să avem pentru viața și trebuințele de ordin trupesc (hrană și îmbrăcăminte, de pildă), pentru societatea omenească din jurul nostru, sau, dimpotrivă?

Într-adevăr noi, creștinii, îl socotim pe Dumnezeu adîncul cel nepătruns al înțelepciunii, ca ființă vie, care nu stă departe de fapăturile Sale după ce le-a creat, ci continuă în chip nevăzut, Duh fiind, să-Și îndrepte privirile cu grijă spre firea cuvîntătoare și necuvîntătoare. «Eu sint calea, adevărul și viața» — învață Mîntuitorul —, adică tot ce trăiește în lume — oameni sau zidire necuvîntătoare — primesc viața de la El, izvorul cel neseecat al vieții.

Proniei divine, în atotștiința ei, nu-i scapă nimic din ce se întîmplă în cuprinsul și în viața lumii văzute și nevăzute. Grăind cuvînt de învățătură Sfinților Apostoli, și prin ei și nouă, Domnul și Mîntuitorul nostru:

Iisus Hristos li se adresează cu aceste cuvinte: «Toată nădejdea noastră o punem în Dumnezeu» (Ps. 146, 5), căci toate sînt de la El și prin El trăiește «tot ce viază și se mișcă» în lume. Pronia divină călăuzește pașii omului de la leagăn pînă la mormînt, și-i conduce barca vieții spre țăr-mul fericirii de aici și din viața viitoare (Pilde XX, 24). Domnul ocrotește pe cei buni în toată vremea, iar pe cei păcătoși îi cheamă neîncetat la pocăință și îndreptare. Psalmistul ne învață în această privință următoarele: «Pentru că s-a lipit de Mine, în voi mîntui; îl voi înălța, căci cunoaște numele Meu. Cînd Mă va chema, îl voi auzi; în ziua strîmătorării, voi fi cu el. Il voi mîntui și cu cinste îl voi dărui...» (Ps. 91, 14-16).

Sfînta Evanghelie și deci Biserica lui Hristos socotește trupul ca templu ales al Duhului Sfînt, vrednic de toată grija omului. Trupul este locaș al sufletului și lucrarea de mîntuire a vieții omenești nu se poate săvîrși fără un trup sănătos. Trupul, în concepția noastră creștină, este locaș al sufletului, curățit prin baia Sfîntului Botez și este slințit de însuși Duhul Sfînt. Sfîntul Apostol Pavel, adresîndu-se corintenilor, le grăiește: «Nu știți oare că voi sînteți templul lui Dumnezeu și că Duhul lui Dumnezeu sălășluiește în voi? Dacă va strica cineva templul lui Dumnezeu, îl va strica Dumnezeu și pe el, pentru că locașul lui Dumnezeu este sfînt și slinți sînteți și voi» (I Corinteni III, 16-17). Și, mai de-parte: «Să știe fiecare să-și slăpînească trupul în slințenie și în cinste, nu în voia poftelor, cum fac păgîinii, care nu cunosc pe Dumnezeu» (I Tesal. IV, 4-5). Cu alte cuvinte, Apostolul neamurilor ne îndeamnă să ne lărmăm viața trupeză de orice necurățenie, de duhul lăcomiei și de tot păcatul. Corpul nostru, slințit de Duhul Sfînt, este vehicul prețuit al sufletului. Creștinul care nu-l ocrotește și nu-l lărmă de toată vătămarea, se află pe o cale greșită și se rînduiește alături de unii rătăciți din primele veacuri creștine, care-și disprețuiau într-atît trupul, încît — dintr-o greșită înțelegere a lucrurilor, îl lipseau pînă și de cele trebuitoare hranei și sănătății. Creștinii buni și cunoscători ai adevăratelor căi evanghelice nu pot urma niciodată pilda rea a acestor nelericite excepții.

Că Biserica noastră Ortodoxă nu poate îngădui credințele fataliste, este și faptul că îl îndeamnă pe om să-și organizeze cele trebuitoare vieții prin muncă și, în același timp, socotește lenea ca un păcat de moarte. De la început omul a fost așezat de Ziditorul său în paradis, «ca să-l lucreze și să-l păzească» (Geneză II, 15). În pilda talanților, a lucrătorilor viei, a celor zece lecioare, Mîntuitorul scoate la iveală meritul celor ce muncesc, punînd accentul pe calitatea muncii desfășurate, și arată apoi cît de condamnabilă este purtarea celor leneși, care așteaptă totul de la Pronia divină sau de la semenii lor. Înțeleptul Solomon sfătuieste pe cel leneș să urmeze exemplul furnicii, grăind și pentru voi: «Du-te la furnică, leneșule; uită-te la hărnicia ei și fă-te înțelept! Ea își strînge de cu vară hrana... Pînă cînd vei sta culcat, leneșule? Cînd te vei scula din somnul tău? Să mai dormi puțin, să mai încrucișezi puțin mîinile, ca să ațipești! Și sărăcia vine peste tine ca un hoț și lipsa, ca un om înarmat!» (Pilde VI, 6-11). Biserica lui Hristos sfătuieste cu stăruință pe toți credincioșii săi «să lucreze în pace» (II Tesal. III, 12-13), ca să-și cîștige

plinea zilnică și să poată contribui cu ceva la ridicarea celor ce sînt în lipsă (Efes. IV, 28). Munca, pentru bunul creștin, nu este numai o datorie sfîntă, ci un imn de slavă, înălțat cu pietate lui Dumnezeu însuși. «Roagă-te și muncește!» —, iată calea pe care trebuie să pășească tot bunul creștin.

Atunci cînd Biserica ne slătuiește să nu ne îngrijim de hrană, de îmbrăcăminte și de toate cele folositoare trupului, prin aceasta trebuie să înțelegem că nu se cuvine să ne lipim inima de toate acestea, făcînd din ele înseși scopul vieții noastre, ceea ce ar însemna să devenim lacomi, răpitori, invidioși, asupritori, răi, dușmănoși etc. Ea ne îndeamnă să ne ferim de abuzuri în folosirea bunurilor materiale și să reținem pentru noi, totdeauna, numai rodul unei munci cinstite. Biserica creștină ne învață să nu ne robim banului și avuției nedrepte (lui «Mamona»). Să ne îngrijim, ca creștini, întii de bogăția virtuților: dreptatea, pacea, libertatea, binele și lelicirea tuturor oamenilor. Să fugim și chiar să luptăm împotriva nedreptății, a avuțiilor strînse prin asuprirea semenilor noștri. Sfîntul Apostol Iacob lovește cu bici de loc pe bogății necinstiți și asupritori ai veacului acestuia (Iacob II, 6-7), fluturîndu-le înaintea ochilor toată nimicnicia unor bunuri strînse prin asuprirea celor săraci și prin răpirea rodului muncii lucrătorilor de sub patronajul lor (Iacob V, 1-5).

Sfînții Părinți și îndeosebi Sfînții Trei Ierarhi Vasile, Grigore și Ioan merg și mai departe, precizînd învățătura creștină în ce privește problema bunurilor materiale ale acestei vieți. Ei condamnă în scrierile lor strîngerea nelimitată de bunuri materiale pentru sineși, arătînd limpede că aceste bunuri care sînt date omului de Dumnezeu, sînt date spre folosință comună; că omul este numai un chivernisitor (administrator) trecător al acestora. Sfîntul Ioan Hrisostom aduce laude proprietății îndeobște a bunurilor materiale, cînd grăiește astfel: «Sînt lucruri comune pentru toți: aerul, soarele, apa, pămîntul, cerul, marea, lumina, stelele... Dumnezeu ni le-a dat pe toate ca unor frați... Mai sînt și alte bunuri comune: băile, orașele, pietele și grădinile publice. Vedeți și voi că nimeni nu se ceartă pentru aceste averi comune și peste tot este pace desăvirșită... Setea de bogăție este izvorul tuturor relelor. Înlăturați dragostea de bani și nu vor mai fi războaie, nici lupte...». Așadar, stăpînirea de bunuri materiale și alergarea neîncetată după acestea stau la temelie neînțelegerilor, a luptelor și a războaielor dintre oameni și popoare. Suprimînd stăpînirea lacomă de bunuri materiale și asuprirea semenilor, pentru averi personale, aduci în lume pace și bună înțelegere.

«Nu vă îngrijiți de ce veți mîncea» etc., este clopotul de alarmă al Bisericii, prin care cheamă la realitate pe cei care dau cu ochii pe loc pentru a strînge în mod nedrept cît mai multe avuții pentru sineși și pentru satisfacerea tuturor pasiunilor lor trupești. Prin acest strigăt, Biserica cheamă de veacuri pe oameni să înfăptuiască dreptatea socială, potrivit căreia, fiecare să-și poată exercita în toată libertatea dreptul la muncă și să se bucure, în liniște, de rodul muncii sale, ceea ce se și înfăptuiește în timpul de față în scumpa noastră țară. Nu slugi ale lui «Mamona» (ale averilor materiale), nu în slujba asupririi, ci în vîrtejul lucrărilor

pentru mai binele omenirii — acestea cer de la noi, credincioșii, Biserica lui Hristos. Sîntem datori, ca creștini, să sprijinim cu toată energia făurirea unei orînduiri sociale drepte în țara noastră și în toată lumea.

De altă parte, acest «nu vă îngrijiți...» înseamnă: nu vă temeți de viață; să nu fiți lași; să nu vă fie teamă de firea înconjurătoare și de legile ei, ci luați-le în piept! Luptați cu hotărîre pentru descoperirea tainelor naturii, în folosul tuturor! Promovați adevărata știință care urmărește ridicarea și fericirea omului; fugiți de falsii oameni de știință, care își cheituiesc puterile pentru a găsi mijloace de distrugere a vieții omenești și a bunurilor dăruite omului de Dumnezeu; fiți curajoși în fața greutăților vieții și biruiți-le prin voința voastră hotărîtă, prin bogăția harului și a credinței voastre!

«Căutați mai întii împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Sa, și toate celelalte se vor adăuga vouă!» — este finalul pericopei evanghelice din Duminica III-a după Rusalii. Ce este această «împărăție a lui Dumnezeu și dreptatea Lui», la care ne îndeamnă cu atîta căldură Biserica? În lumina celor spuse pînă acum, omul este un colaborator al divinității pe calea mîntuirii și fericirii lui. «Împărăția lui Dumnezeu», pe care o invocăm stăruitor în «Rugăciunea Domnească», este domnia binelui, a adevărului, a dreptății, a frăției între oameni și popoare, a dragostei de aproapele, a cumpătării în toate, a păzirii tuturor poruncilor Bisericii. Această «împărăție» este calea virtuții pentru orice creștin. În ea n-au ce căuta înșelătorii, răpitorii, asupraitorii, nedreptii, ucigașii, viclenii, mincinoșii, clevetitorii, lacomii, leneșii, trădătorii etc. (Galat. V, 19-21). În laturile ei, ca într-o cetate a conștiințelor curate, sălășluiesc numai oamenii faptele bune, virtușii. «Împărăția lui Dumnezeu» în suflete nu constă în vorbe deșarte, ci în faptele cele bune ale credinței, ale milei, ale păcii, ale dreptății și ale dragostei de aproapele (I Corințeni IV, 20). «Nu tot cel ce-Mi zice: Doamne, Doamne, va intra în împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu, care este în ceruri», — ne învață Sfîntul Evanghelist Matei (Matei VII, 21). În «împărăția lui Dumnezeu» au întîietate podoabele cele sufletești (Romani XIV, 17): «sfințenia vieții, pacea, bucuria, care vin de la Duhul Sfînt».

Așadar, în încheiere, prin pericopa evanghelică de astăzi, primim învățături și îndemnuri folositoare ființei noastre omenești și creștinești. Biserica ne îndeamnă să îndepărtăm de la noi toate credințele deșarte, superstițiile păgîne, ideile fataliste, păgubitoare pentru noi, ca oameni, ca creștini și ca cetățeni luminați. În același timp, Biserica ne învață să ne împodobim trupul și sufletul cu grijă creștinească, să ne lipim inima de binele și fericirea aproapelui, să fim lucrători sîrguincioși în societate, pentru fericirea tuturor oamenilor, să iubim virtutea și să urim păcatul, să ne sîrguim împreună cu semenii noștri pentru domnia cinstei, a dreptății, a păcii, a sfințeniei, a libertății în lume, să fim creștini buni ai Bisericii și cetățeni cinstiți ai patriei noastre. Amin!

Pr. CONST. STAIKU

LA SFINȚII APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL

«Cei ce sinleți între Apostoli mai întâi pe scaun șezători și lumii învățatori, Stăpînului tuturor rugați-vă, pace lumii să dăruiască și sufletele noastre mare milă» (Troparul zilei)

Dumnezeiescul Învățător începuse să semene cuvîntul Evangheliei «Sale în țarina inimilor omenesti; dar în scurta Sa trăire pămîntească, El nu putea cuprinde și vesti pe toți aceia cărora — peste veacuri și ținuturi — le era hărăzită mîntuirea.

De aceea Iși alege ucenici, care să-L însoțească pretutindeni, să-L asculte și să-I înțeleagă învățăturile, să-I vadă faptele minunate și apoi, — după slăvita Lui înălțare —, întăriți fiind cu putere de sus, să propovăduiască pretutindeni «Domnul împreună lucrînd și cuvîntul adevărîndu-l, prin semnele ce se săvîrșeau» (Marcu XVI, 20).

Dar El n-a cîstîtit cu darul apostoliei pe nici unul dintre cărturarii cunoscători ai Scripturilor, sau dintre fariseii și saducheii care se arătau tot atît de zeloși împlinatori ai Legii.

Chemarea Mîntuitorului se îndreaptă către oamenii cei simpli, neștiutori și nebăgați în seamă, ca să facă din ei vase alese ale harului, arătînd astfel că nu înțelepciunea lumii, ci puterea și cuvîntul lui Dumnezeu avea să lucreze și să grăiască prin ei. Pornind spre laturile Galileei, găsi la Marea Tiberiadei cîțiva pescari umili, care-și ciștigau cu trudă hrana lor. Dintre aceștia a ales Mîntuitorul pe cei dintii ucenici ai Săi, între care se află și Sfîntul Apostol Petru, prăznuit astăzi.

*

Petru purta mai înainte numele de Simon și, împreună cu Andrei, erau fiii bătrînului pescar Iona. Fratele său se alăturase ucenicilor Sfîntului Ioan Botezătorul, care «gătea calea Domnului» și vestea apropierea împărăției lui Dumnezeu. Într-una din zile, Ioan arată ucenicilor săi pe Iisus, zicînd: «Iată Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii» (Ioan I, 36). Înaintemergătorul mărturisea astfel, că nu este el Hristos, ci un crainic ce vestește sosirea în lume a Celui mult așteptat de toate noroadele.

Aflînd această neprețuită taină, Andrei a mers și a spus lui Petru: «Am aflat pe Mesia, ce se zice Hristos, despre care au scris prorocii» (Ioan I, 41). Și pe cînd se aflau la pescuit pe Marea Tiberiadei, zăriră pe Iisus venind spre dinșii. Sufletele li se înlioară de o nespusă bucurie cînd li auziră glasul blind zicîndu-le: «Veniți după Mine și vă voi face vinători de oameni» (Matei IV, 18-20); iar ei, îndată lăsînd toate mreje, corăbii, familie și rosturile vieții lor de pînă atunci, au mers după El.

Mîntuitorul schimbă numele lui Simon, în Petru. El n-avea știință cărturărească, nici stare materială, nu era nici tînăr, dar avea o inimă curată și înflăcărată și împodobită de virtuți.

Împreună cu liii lui Zevedei, Sfântul Petru se invrednicește să fie de față la unele împrejurări deosebite din viața și activitatea Domnului Iisus și, că unul ce era mai în vîrstă între ucenici, cuvîntul său se face auzit în multe chipuri și prilejuri.

Asifel, după ce Mîntuitorul potolește apele Tiberiadei, involburate de furtuna ce amenința să scufunde corabia în care se aflau ucenicii, Petru îl roagă să-i poruncească să vină la El; dar, pornind pe valuri, a fost cuprins de frică și de îndoială, și începînd să se afunde, a strigat: «Doamne, mîntuiește-mă!». Iar Iisus, luîndu-l de mînă, l-a ridicat în corabie, zicîndu-i: «Puțin credinciosule, pentru ce te-ai îndoit?» (Matei XIV, 24-32).

De asemenea, tot Petru este acela care — fiind ei în părțile Cezareei lui Filip —, la întrebarea Mîntuitorului, mărturisește în numele celorlalți ucenici, marele adevăr al divinității lui Iisus: «Tu ești Hristosul, Fiul Dumnezeului Celui Viu» (Matei XVI, 16).

Apoi, cu prilejul Schimbării la Față a Domnului, văzîndu-L în slavă, înconjurat de Moisi și Ilie, Petru se simte atît de înălțat sufletește, încît rostește: «Bine este nouă a fi aici!» (Matei XVII, 4; Marcu IX, 5; Luca IX, 33).

Cu toate mărturiile sale de dragoste și devotament față de Învățătorul său, slăbiciunea firii omenești face pe Sfîntul Petru să săvîrșească greșeala de a se lepăda de Domnul, în timpul Sfîntelor Sale Patimi; căci, fiind în curtea arhierelui, la întrebarea unor slujitori, a răspuns: «Nu cunosc pe omul Acesta!». Auzind însă cîntarea cocoșului, și-a adus aminte de cuvintele lui Iisus, care-i prezisese aceasta, și «ieșind afară, a plîns cu amar» (Matei XVI, 69-75; Marcu XIV, 67-72; Luca XXII, 55-62; Ioan XVIII, 17-18, 25-27).

Ce dureroase clipe va fi petrecut Sfîntul Petru după lepădarea sa, și cîte lacrimi de căință adîncă nu va fi vărsat în așteptarea învierii Domnului! De aceea, atunci cînd mironosițele vestesc ucenicilor Învierea, el și Ioan aleargă la mormîntul Domnului și-l găsesc gol — doar giulgiurile fiind de o parte, precum și mahrama care a fost pe capul Lui deosebit învăluită în alt loc (Ioan XX, 3-8).

Înțelegînd dragostea lui ierbinte și căința sinceră pentru rătăcirea de care se lăcuse vinovat, Mîntuitorul îi curmă zburcîmii în care se afla și, curînd, la una din arătările Sale, și tot cu prilejul unei pescuiri minunate — ca și atunci cînd l-a chemat la apostolat (Luca V, 4-10) —, printr-o întreită întrebare, la care Sfîntul Petru răspunde repetat, «Da, Doamne, Tu toate le știi, Tu știi că Te iubesc» (Ioan XXI, 15-18), — îl așează din nou în treapta apostoliei.

În ziua Pogorîrii Sfîntului Duh, Petru vorbește mulțimilor despre Iisus Cel înviat, care este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu, Mesia cel prezis de profeți și Mîntuitorul lumii (Fapte II, 14-41). Ca urmare, s-au boiezat cam trei mii de suflete, la care s-au adăugat alte cinci mii în zilele următoare.

De acum înainte, Petru, fostul pescar neînvățat și umil, predică Evanghelia în toată Palestina, în Siria, în Asia Mică și pînă la Roma, săvîr-

șind multe minuni și aducînd la credință nenumărați închinători.

La cuvîntul vorbit adaugă și pe cel scris în două Epistole, în care bătrînul «Apostol și slugă a lui Iisus Hristos» afirmă că propovăduirea sa nu se sprijină pe basme meșteșugite, ci pe faptul că el însuși a fost martor și «văzător al slavei Aceluia» (II Petru I, 16).

În Epistolele sale, Sfîntul Petru a predicat frăția și dragostea față de Dumnezeu și de semenii, precum și cinstea convenită femeii, «împreună moștenitoare a darului vieții» (I Petru III, 7). «Cel ce voiește să iubească viața și să vadă zile bune, să se depărteze de la rău și să facă bine, să caute pacea și s-o urmeze» (I Petru III, 11).

*

Sfîntul Apostol Pavel, pe care de asemenea îl prăznuim astăzi, n-a făcut parte dintre cei doisprezece Apostoli și n-a cunoscut pe Mîntuitorul în trup. De neam iudeu, din seminția lui Veniamin, se născuse în Tarsul Ciliciei și se desăvîrșise în cunoașterea Scripturilor, la marele dascăl Gamaliel; era plin de rîvnă pentru slujirea și apărarea Legii Vechi și fără prihană în viețuirea sa. Prin naștere, era cetățean roman și se numea Saul, iar ca îndeletnicire era făcător de corturi (cf. Fapte XXI, 39; XXII, 3, 28; XXIII, 6; Filip. III, 5-6; II Corinteni XI, 22; Galateni I, 14).

Cu Saul facem cunoștință cu prilejul uciderii cu pietre a Sfîntului Diacon Ștefan, primul mucenic al Bisericii Creștine, cînd păzea hainele martorilor (Fapte VII, 58). Curînd, Saul devine conducător al celor ce prigoneau pe creștinii din Ierusalim, mergînd prin case și tirînd în închisori bărbați și femei (Fapte VIII, 1. 3). Dar nu-i era de ajuns aceasta; plin de zel și «sulfînd amenințare și ucidere împotriva ucenicilor», el a cerut împuterniciri de la arhiereu, ca să meargă la Damasc și să aducă legați la Ierusalim pe creștinii pe care-i va găsi acolo (Fapte IX, 1-2).

Cine putea să stea împotriva fanatismului și împuternicirilor sale, cînd creștinii se împrăștiaseră îngroziiți, lipsiți de orice apărare, chiar și de ocrotirea legii?

Însă Dumnezeu, în nepătrunsa Lui înțelepciune și purtare de grijă, veghea asupra Bisericii Sale. Pe cînd Saul, aprig și neînduplecat, ajunsese aproape de Damasc, a fost învăluit de o lumină orbitoare și căzînd la pămînt, a auzit un glas zicîndu-i: «Saule, Saule, de ce Mă prigonești?». «Cine ești, Doamne?», a întreat el, iar glasul i-a răspuns: «Eu sînt Iisus, pe care tu îl prigonești». Prăbușit în pulberea drumului, Saul rămîne orb. Aruncînd vîlul întunericii peste un trecut dureros de rătăcire și prigoană, Saul primește botezul în Damasc, de la Anania, și-și recapătă vederea. Acum, el devine un om nou, transformat cu desăvîrșire, și primește misiunea de «Apostol al neamurilor», după cuvintele Domnului: «Vas ales Imi este Mie acesta, ca să poarte numele Meu înaintea neamurilor și a împăraților și a ierihilor lui Israel» (Fapte II, 15-18).

Ce tainică alegere! Slujitorul zelos și învățat al iudaismului îngenunchează în fața lui Iisus, recunoscîndu-L drept Mesia cel prezis de profeți; rabinul și fariseul devine Apostol; slujitorul Legii Vechi va predica fără odihnă Evanghelia Mîntuitorului.

Nimeni și niciodată nu va putea pricepe doar cu ajutorul minții adînca prefacere a acestui om, dacă n-o va privi în lumina strălucitoare care l-a învăluit și l-a robtit pe drumul Damascului.

Căci, de acum încolo, el se numește pe sine «rob al lui Iisus Hristos», Căruia I s-a dăruit cu totul, trup și suflet: «De acum nu mai trăiesc eu, ci Hristos viețuiește în mine» (Galateni II, 20).

Prin «dumnezeiescul har, care totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le împlinește», Pavel nu mai este același om slab, cu trupul lirav și suferind, ci neobositul Apostol al Domnului, însuflit de o credință neșovăitoare și de un zel și devotament nemărginit, care-l mîină fără preget și fără teamă pe drumul greu și spinos al tuturor ostanelilor și biruințelor lui duhovnicești.

În trei călătorii misionare, cu toate amenințările și suferințele, împotriva tuturor piedicilor și primejdiilor de pe uscat și de pe mare, biruind amărăciunile sufletului și slăbiciunile trupului său, a străbătut fără răgaz, «ca și cum ar fi avut aripi», întreaga împărăție romană, vestind tuturor cuvîntul Evangheliei.

În cele 14 Epistole pe care le-a trimis unor Biserici întemeiate de dînsul, Sfîntul Pavel a pus rinduieli înțelepte în organizarea vieții bisericești, a dat reguli de viață morală și a înfățișat limpede marile adevăruri ale credinței creștine.

El a stăruit îndeosebi asupra prefacerii adînci a credincioșilor: «să lepede pe omul cel vechi și să devină o făptură nouă, desăvirșită, după modelul unic, Hristos (cf. Galateni VI, 15; Efeseni IV, 13, 24; Col. III, 10).

Sfîntul Pavel, fiind făcător de corturi, a prețuit și a practicat munca manuală, care-i asigura existența: «Lucrînd zi și noapte, cu mîinile noastre, ca să nu fim povară nici unuia dintre voi, — așa v-am propovăduit Evanghelia» (I Corinteni IV, 12; I Tesal. II, 9; II Tesal. III, 8 ș.a.).

De aceea, el nu încetează să îndemne pe credincioși «să nu ducă o viață dezordonată și în trîndăvie, ci să muncească în liniște și să-și mănînce pîinea de ei agonisită» (I Tesal. V, 14; II Tesal. III, 6-12). Și încheie cu porunca: «Cine nu vrea să muncească, acela nici să nu mănînce».

De asemenea, Sfîntul Pavel cere credincioșilor să păstreze unirea Duhului în legătura păcii» (Efeseni IV, 1-3); să urmeze calea păcii (Romani XIV, 17-19) și «să caute pacea cu toți oamenii, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul (Romani XII, 18 și Evrei XII, 12-14), căci Dumnezeu nostru nu este al neorînduiei, ci al păcii» (I Corinteni XIV, 33), «El însuși fiind pacea noastră» (Efeseni II, 14).

*

Atît Sfîntul Pavel cît și Sfîntul Petru și-au împodobit frunțile cu cununa de martir, în anul 67 d. Hr., în ziua de 29 iunie, la Roma, în timpul prigoanei pornite de Neron împotriva creștinilor. Lui Pavel, fiind cetățean roman, i se taie capul cu sabia; iar Petru a fost răstignit pe

cruce, cu capul în jos, — la cererea sa, ca să nu se asemene cu Domnul, și să poată privi pînă în ultima clipă cerul, spre care și-au luat zborul sufletele lor.

În viață și în moarte ei au rămas nedespărțiți de Hristos. «Doamne, la cine ne vom duce, Tu singur ai cuvîniele vieții veșnice» (Ioan VI, 68) — a zis Petru. «Sînt încredințat că nici viața, nici moartea... nimic nu poate să ne despartă de dragostea întru Hristos... — mărturisise Pavel (Romani VIII, 38-39). Și au purtat pretutindeni făclia învățaturii Mîntuitorului și au revărsat în suielele tuturor bogăția harului: «În tot pămîntul a ieșit vestirea lor și la marginile lumii, graiurile lor» (Psalm XVIII, 4).

Ajunși la capătul călătoriei lor pămîntești și privind în urmă la rodul bogat al semințelor evanghelice, semănate de ei în lume, Sfinții Apostoli au putut grăi împăcați: «Lupta cea bună ne-am luptat, călătoria am săvîrșit, credința am păzit» (II Timotei IV, 7).

*

Am desprins din Sfînta Scriptură și din vechile predanii doar cîteva momente din bogata viață sufletească și din neobosita lucrare misionară a Sfinților Apostoli Petru și Pavel, ca să înfățișăm nu numai din lumini, ci și din umbre, — chipurile lor pline de frumusețe și de strălucire. Căci lacrimile lor de căință, ca și singele martiric au spălat greșelile săvîrșite în unele momente de slăbiciune ale firii omenești.

Să ne silim a-i imita și a le urma învățătura și trăirea lor pilduitoare, precum și rîvna lor spre desăvîrșire.

Să ne pătrundem de adevărurile sfîntei noastre credințe și să devenim o făptură nouă, după modelul lor.

Să iubim și să cinstim munca, virtutea ce înobilează ființa omenească, și este cheazăia dobîndirii unei vieți îmbelșugate și fericite.

Să urmăm căile păcii și ale buneii înțelegeri între oameni și popoare, căci aceasta au predicat Sfinții Apostoli, și este mesajul vestit de îngeri la întruparea Mîntuitorului (Luca II, 14), care numește fii ai lui Dumnezeu pe făcătorii de pace (Matei V, 9).

Să-i rugăm să nu ne lipsească de călduroasa lor folosință și de izbăvitorul lor acoperămint, mijlocind la Părintele Ceresc să dăruiască pace lumii și sufletelor noastre mare milă. Amin!

Pr. GH. SORESCU

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ASPECTE ALE CONCEPȚIEI CREȘTINE DESPRE PACE

I. CHEMĂRI

Pacea este una dintre *problemele cele mai arzătoare pentru omenire* în ceasul de față. Multe dintre celelalte probleme pălesc înaintea ei.

Iată de ce întreaga omenire participă cu toată ardoarea sufletească la activitatea pe plan mondial a partizanilor păcii, iar succesele obținute sînt bucuria întregii lumi progresiste. Iată de ce oameni de toate rasele, de toate limbile, credințele și convingerile sociale s-au unit ca unul în jurul ideii de apărare a păcii, văzînd în ea mijlocul de apărare a civilizației, culturii și a însăși existenței neamului omenesc.

Muncitorii cu brațele și cu mintea vor să-și apere produsul muncii lor ; mamele, rodul pîntecului lor ; tinerii, viitorul lor ; omenirea întregă, existența ei !

Fiecare spune ori scrie un cuvînt, spre a-și exprima simțirea, năzuințele și gîndirea, în această privință, din punctul său de vedere, unindu-și glasul cu al tuturor celorlalți semeni în apărarea aceleiași idei.

1. *Biserica Ortodoxă Romînă*, prin forul ei suprem, autoritativ, Sfîntul Sinod, a luat o atitudine clară, categorică și precisă în această problemă. Intiistătătorii ei au făcut neîncetate apeluri la conștiința credincioșilor ei pentru a pune la inimă problema păcii în lume. În cadrul articolului de față nu putem aminti decît în trecut această acțiune a ei. Astfel, în Pastorală adresată clerului și credincioșilor ortodocși și tuturor creștinilor din Republica Populară Romînă, încă din 1950, membrii Sfîntului Sinod îi îndeamnă fierbinte să îmbrățișeze cauza păcii, amintindu-le printre altele că «pentru această pace, fără de care bunăstarea, propășirea și fericirea lumii nu sînt cu putință, Biserica Ortodoxă Romînă se roagă la toate sfintele slujbe, prin ecteniile ei : «Pentru pacea a toată lumea...» și «Pentru vremuri cu pace, Domnului să ne rugăm !».

«Urmind glasul puterilor cerești — continuă Pastorală —, glas care a sălutat nașterea Mîntuitorului prin cuvintele: «Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace și între oameni bună învoire» (Luca II, 14); urmind porunca Mîntuitorului însuși, care i-a încredințat propovăduirea păcii prin cuvintele: «Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă» (Ioan XIV, 27), Biserica consideră o chemare sfîntă propovăduirea păcii.

Dar Biserica Ortodoxă nu numai că propovăduiește pacea și se roagă pentru ea, ci ea zidește pacea în sufletele credincioșilor și sprijină cu toate puterile ei pe făcătorii de pace. Ea socotește pe toți adevărații făcători de pace fii ai lui Dumnezeu și plinitorii ai vrerii Lui sînte, ai Dumnezeului dragostei și al păcii» (I Corinteni XIV, 33). «Biserica Ortodoxă, — declară mai departe înalții ierarhi subscriitori ai acestor Pastorale —, vede în acțiunea vrăjmașilor păcii, în uneltirile ațîțătorilor la un nou război, în primul rînd primejduirea mîntuirii oamenilor, primejduirea lucrării sale. Cine-i va putea arăta Bisericii și cine-i va putea arăta lumii întregi un vrăjmaș mai mare decît războiul? Și ce păcat poate fi asemenea aceluia pe care-l săvîrșesc provocatorii de război? Ce urmări mai grave pentru mîntuire pot să existe decît urmările războiului? Nu se nimicesc oare prin război atîtea vieți omenești? Au doară moartea este temelia mîntuirii, nu viața? Nu se nimicesc oare prin război valorile materiale și morale pe care se reazimă viața creștină și lucrarea mîntuirii? Nu se abate prin război cea mai cumplită mizerie ucigătoare de suflete și pricinuitoare de cele mai grave păcate și degradări ale chipului și asemănării lui Dumnezeu din om? Cine ar putea să uite grozăviile războaielor din trecut și cine ar putea să nu se cutremure de grozăviile, necunoscute încă, ale unui nou război?

Biserica noastră își dă bine seama de toate acestea. Ea le înfățișează tuturor fiilor săi, le amintește tuturor, le supune dreptei judecăți a fiecăruia. Și, conștientă de misiunea ei, ca și de primejduirea acestei misiuni în ceea ce are ea mai de preț și mai sfînt, mîntuirea oamenilor, ridică glasul său cu puterea pe care i-a dat-o Domnul împotriva tuturor ațîțătorilor la război, ca să înțeleagă porunca lui Hristos: «Unul pe altul să vă iubiți. După cum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi unul pe altul să vă iubiți» (Ioan XIII, 34).

Dar Biserica noastră, continuă mai departe Pastorală Sfîntului Sinod, nu dă glas numai conștiinței sfîntei sale misiuni mîntuitoare. ci ea dă glas și dorinței vii a credincioșilor în mijlocul cărora își desfășoară lucrarea, dorinței de totdeauna a credincioșilor pe care-i slujește, dorinței lor de pace, pentru că numai pacea le asigură bunăstarea, propășirea și fericirea.

Binecuvîntînd pe făcătorii de pace și osîndînd pe vrăjmașii păcii, Biserica noastră și-a unit glasul ei de chemare la lupta pentru apărarea păcii, cu glasurile celorlalte Biserici surori încă din anul 1948, la Consfătuirea Ortodoxă de la Moscova, făcînd împreună cu acelea «Apelul pentru Pace» către creștinii din toată lumea, și continuînd de atunci încoace să ajute în felurite chipuri întărirea frontului păcii.

Pentru organizarea acestei lupte, Sfântul Sinod a dat următoarele îndrumări:

«Povățuiește pe toți creștinii să ia parte la toate adunările care privesc apărarea păcii, să răspundă cu dragoste tuturor chemărilor ce li se fac în acest scop de către Comitetele pentru apărarea păcii, și să sprijine toate inițiativele acțiunii pentru pace.

Indeamnă întreaga preoțime creștină ortodoxă să dea tot sprijinul în lupta pentru pace: prin săvârșirea de slujbe religioase anume pentru pace; prin rugăciuni de obște, predici, cuvântări ținute la adunări; prin intrarea în Comitetele pentru apărarea păcii și participarea la munca acestora: prin conferințe prin scris, prin răspunderea scrierilor, a broșurilor și a apelurilor pentru pace; prin convorbiri cu credincioșii; prin sfătuiri și prin întreaga lor activitate de păstori sufletești.¹

2. Chemarea Sfântului Sinod a avut printre altele urmarea unei serii de articole asupra păcii, de dări de seamă, recenzii și reportaje despre mișcarea națională și internațională pentru pace, publicate în paginile tuturor revistelor noastre teologice.² S-ar părea, deci, că subiectul

1. *Pastorală Sfântului Sinod către clerul și credincioșii ortodocși și către toți creștinii din Republica Populară Română*, publicată în rev. «Biserica Ortodoxă Română», nr. 3-6/1950, pp. 165-166.

2. În afară de cele șase volume ale Prea Fericitului Patriarh Justinian, intitulată «Apostolat Social», care au în centrul lor ideea de «Pace», în afară de texte biblice și patristice, publicate ca anexă la studiul «Ierarhia bisericească», de Înalt Prea Sfințitul dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei, pe când era profesor la Institutul Teologic din București, și în afară de Pastoralele și îndemnul chiriarhale, colective ori individuale, amintim că în toate revistele Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române ori ale eparhiilor ei, sînt rubrici permanente și uneori chiar numere întregi închinată păcii. Dintre articolele publicate în aceste reviste, lăsînd de-o parte pe cele semnate «Redacția», sau nesemnate, ca și dările de seamă ale congreselor naționale sau internaționale (dintre care unele au fost semnate de P.C. Pr. Alexandru Ionescu, Vicar și deputat în Marea Adunare Națională), amintim următoarele: 1. Din revista «Studii Teologice», seria II: profesor Iustin Moisescu, *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, 1953, anul IV, nr. 3-4, martie-aprilie, pp. 247-268; prof. Iustin Moisescu, *Biserica Ortodoxă Română în lupta pentru apărarea păcii*, 1953, V, 7-8, pp. 554-576; Diac. prof. Orest Bucevschi, *Pacea, obiectiv al misiunii Bisericii Ortodoxe în lume*, 1952, IV, 1-2, pp. 3-7; idem, *Biserica Ortodoxă, solia păcii și înfrățirii*, 1949, I, 3-4, mai-iunie, pp. 145-153; idem, *Pace și prietenie*, 1953, V, 7-8, pp. 447-453; Pr. prof. I. Coman, *Temeiuri pentru apărarea păcii*, 1952, IV, 1-2, ianuarie-februarie, pp. 57-65; Pr. prof. P. Rezuș, *Poziția Bisericii Ortodoxe Române față de lupta pentru pace*, 1952, IV, 1-2, ianuarie-februarie, pp. 8-13; idem, *Religia în slujba păcii*, 1952, IV, 5-6, pp. 241-250; Pr. prof. Vladimir Prelipceanu, *Pacea mesianică la profeții Vechiului Testament*, 1954, VI, 1-2, pp. 3-16; Pr. Orest Buzoianu, *Pacea, bunul cel mai de preț al tuturor oamenilor și popoarelor*, 1953, V, 1-2, ianuarie-februarie, pp. 3-23; magistrand Adrian Popescu, *Critica războiului și apărarea păcii la Fericitul Augustin*, 1954, VI, 9-10, noiembrie-decembrie, pp. 577-585. 2. Din revista «Ortodoxia» amintim: Diac. prof. N. Nicolaescu, *Apărarea păcii, datoria tuturor cultelor religioase*, 1952, anul IV, nr. 2, aprilie-iunie, pp. 279-305; Pr. prof. Grigorie T. Marcu, *Biserica Ortodoxă în slujba păcii*, 1951, III, 1, ianuarie-martie, pp. 15-44; Diac. prof. Em. Vasilescu, *Pacea în învățătura principalelor religii actuale ale lumii*, 1953, V, 3, iulie-septembrie, pp. 339-380. 3. Din revista «Biserica Ortodoxă Română»: C. R. și D. Sădeanu, *În apărarea Păcii*, 1954, anul LXXII, 6, pp. 627-639; Teodor N. Manolache, *Omenirea vea pace*, 1957, LXXV, 1-2, ianuarie-februarie, pp. 122-137. Din revistele eparhiale amintim «Glasul Bisericii», cu rubrici speciale în toate numerele, ca și celelalte reviste mitropolitane; iar articole speciale menționăm în «Mitropolia Moldovei»: Ierom. Irineu Cră-

este epuizat. Despre pace, însă, se poate spune ca Sfântul Ioan Hrisostom despre un cuvînt scripturistic (din exordul la Omilia către Eutropiu): «Acest cuvînt ar trebui să fie scris pe ziduri și pe haine și în viață și în case, și pe străzi și pe uși și la intrarea în casă și mai ales în conștiința fiecăruia, de-a pururea și ar trebui meditat fără încetare» (în col. Migne, P.G., III, col. 392). Este vorba despre o noțiune de interes general, deoarece creștinii sînt și ei cetățeni și participă la toate interesele «cetății». Concepția creștină face să depindă, în Creștinism, pacea exterioară, de cea lăuntrică, duhovnicească. Trebuie, prin urmare, după această concepție, să vedem în toți semenii noștri niște frați, pe care să-i iubim, nu să-i ucidem. Războiul este un păcat și blestem, în această concepție, urmare a căderii în păcat.

3. Biserica Ortodoxă a luat o atitudine hotărîtă în această problemă, la Conferința Interortodoxă de la Moscova, din vara anului 1948, unde, la sporul de împărtășire în aceeași credință și rugăciune s-a adăugat năzuința fierbinte pentru înfrățirea tuturor oamenilor în duhul iubirii și al păcii, concretizată într-un Apel adresat tuturor credincioșilor ei, semnat de întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe a Antiohiei, a Alexandriei, din Rusia, din Georgia, din Serbia, din R.P. Romîna, din R.P. Bulgaria, din R.P. Albania, din R.P. Polonă; în acest document, se face dovada că în lupta pentru apărarea păcii, Biserica Ortodoxă deține locul de frunte între multe culte sau religii, și stă scrisă hotărîrea de a fi unită «în numele Impăratului Păcii, Domnul nostru Iisus Hristos, și face zid împotriva tuturor atentatelor și acțiunilor îndreptate contra păcii, iar prin unitatea evanghelică, prin rivnă și evlavie puternică și nestrămütată, să facă cu neputință orice tendință și plan pentru un nou incendiu militar pe pămîntul încă umed de lacrimi și sînge, de suferințe și mormînte». ³ La cel dintîi Congres mondial al partizanilor păcii, din aprilie 1948, din Paris și Praga, I.P.S. Nicolae, Mitropolit al Krutițelor și Kolomeii, s-a pronunțat cu hotărîre împotriva ațîțătorilor la război, zicînd: «Printre instigătorii la un nou război sînt numeroși aceia care se consideră și se numesc creștini. Noi, slujitorii altarului Bisericii Ortodoxe, privim cu indignare și cu uimire aceste încercări de a acoperi cu precepte evanghelice, sfinție pentru noi, manifestările urii diavolești»... Dacă Bisericile și preoții vor rămîne departe de lupta pentru pace și vor trece de partea forțelor tenebroase care pregătesc un al treilea război mondial și au de

ciunaș, *Ferițiți sînt făcătorii de pace*, 1958, anul XXXIV, nr. 3-4, martie-aprilie, pp. 188-198; Pr. Consilier Scarlat Porcescu, *Pacea, porunca ceasului de față*, 1957, XXXIII, nr. 10-11, octombrie-decembrie, pp. 737-740; din revista «Mitropolia Ardealului» spicuim: Pr. prof. C. Sîrbu, *Mijloacele de acțiune ale preotului pentru apărarea păcii*, 1958, anul III, nr. 3-4, martie-aprilie, pp. 184-186; din revista «Mitropolia Olteniei»: † Firmilian, Mitropolitul Olteniei, *Indemn pentru semnarea apelului Consiliului Mondial al Păcii*, 1955, anul VII, nr. 1-2, pp. 3-4; Pr. prof. Liviu Stan, *Pacea, unitatea ecumenică a Bisericii și problemele practice ale Mișcării Ecumenice*, 1956, VIII, 1-3, ianuarie-martie, pp. 5-14; Arhim. dr. Laurențiu Busuioac, *Noi eforturi pentru salvagardarea păcii*, 1954, VI, 9-10, septembrie-octombrie, pp. 444-447.

3. Vezi prof. Iustin Moisescu, *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în «Studii Teologice», nr. 3-4, anul V, 1953, martie-aprilie, pp. 251 sq.

gînd să pună capăt culturii umane, ei nu-și vor face datoria față de lumea întreagă, existența lor va fi o vorbă goală, iar ei vor fi loviți de osînda veșnică» — a spus un teolog străin.⁴

4. *În țara noastră toate cultele s-au unit* în susținerea luptei pentru pace. La cel de al doilea Congres al Partizanilor Păcii de la Varșovia, din toamna anului 1950, Mitropolitul Sebastian Rusan a citit o vibrantă «Declarație a Cultelor din Republica Populară Romînă» în care scrie, printre altele: «Conștiința că libertatea și pacea popoarelor sînt porunci sfinte ale tuturor credințelor religioase, slujitorii și credincioșii tuturor Cultelor noastre înfierează pe toți aceia care caută, prin samavolnicia și abuzuri, să împiedice împlinirea năzuințelor milenare ale omenirii întregi: pacea. Dar glasul popoarelor nu poate fi înăbușit... Între delegații la acest Congres se află reprezentanți ai tuturor Cultelor religioase din lume... Lupta noastră va fi încununată de biruință pentru că este dreaptă».

Culte din felurite țări și-au întins mîna în respect reciproc în lupta comună pentru apărarea păcii. Această privesc, rară altădată, ni s-a oferit și nouă în mai multe rînduri, în Republica Populară Romînă. Toate au uitat vrajba seculară și au purces la căutarea metodelor și căilor celor mai potrivite, cu scopul comun: înscăunarea păcii și buneii înțelegeri între popoare.⁵ Reprezentanții lor s-au consfătuit de mai multe ori, adresînd tuturor credincioșilor chemări în care îi îndemneau să-și manifeste ura pentru războiul distrugător, și dragostea pentru pace. Declarațiile făcute cu aceste prilejuri, de reprezentanții diferitelor culte, merită să fie amintite: «Biserica, a zis la a treia Consfătuire de la 25 noiembrie 1952 vicarul general al Episcopiei romano-catolice de Alba Iulia, își dă seama de factorii care creează ura și războaiele între popoare, prin propagarea urii și a setei de îmbogățire, și de aceea este de datoria ei de a condamna aceste rătăcirii, nedemne de guverne și oameni care își zic creștini». De aceea, astăzi «cînd oamenii cinstiți din lumea întreagă spun un hotărît «nu» ațîțătorilor la război, simțim de datoria noastră patriotică și duhovnicească să declarăm că sprijinim cu vorba și cu fapta, politica de apărare a păcii a statului nostru democrat-popular, că facem front comun cu milioanele de oameni, care au luat în propriile lor mîini cauza menținerii păcii și duc o luptă hotărîtă pentru apărarea ei pînă la capăt». Episcopul dr. Friederich Müller al Bisericii Evanghelice Luterane C.A., a arătat că lupta pentru pace este o îndatorire religioasă: «Această atitudine de a ne alătura frățește setelor de milioane de luptători pentru pace, care au înscris pe steagul lor lozinca: «Pacea poate fi salvată, pacea trebuie să fie salvată», este în deplină concordanță cu preceptele Evangheliei, care socotește fericiți pe făcătorii de pace și-i numește «fiii lui Dumnezeu». «Noi mărturisim aceeași solidaritate, — a grăit episcopul

4. Pentru partea aceasta vezi Diac. prof. N. Nicolaescu, *Apărarea păcii, datoria tuturor cultelor religioase*, în revista «Ortodoxia», anul IV, nr. 2, aprilie-iunie, 1952, pp. 284 sq.

5. Pentru partea aceasta vezi Pr. Orest Buzoianu, *Pacea, bunul cel mai de preț al tuturor oamenilor*, în «Studii Teologice», seria II, nr. 1-2, anul V, 1953, pp. 11 sq.

Bisericii Unitariene, Kiss Alexa —, cu munca pașnică a poporului nostru cit și cu lupta lui pentru asigurarea victoriilor viitoare, prin menținerea și apărarea păcii. În dușmanii păcii noi vedem — împreună cu tot poporul muncitor —, pe vrăjmașii celor care voiesc să trăiască în mod cinstit și care vor să-și făurească un trai mai bun prin munca lor, pe vrăjmașii popoarelor libere și pe dușmanii credinței noastre religioase. De aceea, în fața primejdiei noi găsim un motiv în plus — și cel mai hotărîtor, ca să sporim eforturile în sprijinirea măreței lupte a poporului muncitor în patria noastră». Muftiul Cultului Musulman, Iacob Mehmet, a spus, pe aceeași linie: «Bucurîndu-ne de toate libertățile și drepturile democratice, populația musulmană din Republica Populară Romînă și-a manifestat hotărîrea fermă de a apăra aceste cuceriri ale oamenilor muncii și de a lupta împotriva celor care le amenință prin instigări și ațîțări la un nou război. Dornici de a apăra drepturile și libertățile care ni s-au asigurat, și să contribuim mai departe la ridicarea patriei noastre, noi, slujitorii și credincioșii Cultului musulman din Republica Populară Romînă, ne considerăm împlinitori ai voinței marelui Alah, participînd activ la lupta pentru apărarea păcii, la munca pentru înflorirea patriei și la consolidarea mărețelor cuceriri ale poporului muncitor din țara noastră». Cuvinte însuflețite pentru apărarea păcii și nădejdea construirii unei vieți noi, mai bune, au rostit și dr. Mozes Rosen, Șef-rabinul Cultului Mozaic, Gh. Argay, superintendentul Bisericii Evanghelice S.P., Mitropolitul Tihon Caciachin, conducătorul Bisericii creștine de rit vechi, secretarul general al Uniunii Comunităților Creștine Baptiste, președintele Cultului Adventist, președintele Cultului Penticostal, Episcopul Bisericii Armeano-Gregoriene, vicarul Bisericii Ortodoxe Sîrbe din Banat, și reprezentantul Cultului creștin după Evanghelie.

II. INDREPTĂRI

După ce am văzut că pacea este cuvîntul care însuflețește năzuințele de totdeauna ale oamenilor de bine din întreaga lume, și ale membrilor tuturor cultelor din țara noastră, începînd cu Biserica Ortodoxă, vom cerceta acum temeiurile psihologico-religioase, pentru a scoate în relief unele aspecte mai generale ale luptei pentru pace, privită din punct de vedere religios. Din această scurtă cercetare se va vedea limpede că pacea este o trebuință firească a sufletului omnesc, propovăduită de toate religiile lumii și îndeosebi de Creștinism: «Ea a constituit un ideal de viață nu numai al iudeilor credincioși Vechiului Testament, care aveau privirile ațintite neîncetat spre Mesia, Domnul Păcii, ci și al omului străin de Revelația supranaturală. Năzuința statornică a popoarelor din toate vremurile spre viața pașnică, nu este decît un reflex al voinței de pace zidită în om; iar acesta, rod al Revelației naturale, își are temeiul în însăși legea firii». ⁶

6. Prof. Iustin Moșescu, *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în

1. De la cugetătorii și poeții antici pînă la cei creștini, și apoi pînă la cei din zilele noastre, există un consens milenar, asupra necesității domniei păcii între elementele constitutive ale creației, pentru ca să poată subzista, cu toată diversitatea lor. Este neîndoielnic că explicațiile care s-au dat acestei condiții universale a coexistenței lumii sînt deosebite, ca și punctele de vedere de la care sînt cercetate; noi ne vom opri exclusiv la aceea care ne interesează aici, și anume cea creștină. Vom expune-o pe scurt, începînd cu scrierile Sfîntului *Dionisie Pseudo-Areopagitul*, și continuînd cu Sfîntul *Ioan Damaschin*, care sintetizează în *Dogmatica* sa concepția Revelației creștine: Sfîntul *Dionisie Pseudo-Areopagitul* vede în pace o participare la pacea dumnezeiască. În tratatul său «Despre numele divine», necunoscutul autor îi închină nu mai puțin de cinci paragrafe în care proclamă inefabil modul de participare la pacea dumnezeiască: «Ah (strigă Sfîntul Dionisie, la sfîrșitul ciclului asupra păcii, pe care din pricina întinderii nu-l putem reproduce aici), ce nu s-ar putea spune despre această iubire pe care o are Hristos pentru oameni, și care răspîndește în ei pacea Sa! Prin El învățăm noi să nu mai trăim în război, nici cu noi, nici între noi..., ci să săvîrșim mai curînd faptele dumnezeiești... mulțumită Providenței lui Iisus, care împlinește totul în toți, care realizează această pace de nespus și hotărîtă mai înainte de toată veșnicia, care, în sfîrșit, ne împacă cu El și în El cu Părintele Său». ⁷

Iată ce ne învață despre rolul păcii în lume *Sfîntul Ioan Damaschin* în sinteza sa patristică, «Expunere precisă a dreptei credințe» sau «Dogmatica» :

Insușindu-și concepția curentă la gînditorii vechi despre cele patru elemente constitutive ale lumii, adică pămîntul, aerul, focul și apa, el își pune întrebarea : «Cum ar putea ca naturile contrare, adică focul și apa, aerul și pămîntul, să se unească unele cu altele, pentru formarea unei singure lumi, și cum ar putea să rămînă nedescompuse, dacă nu le-ar uni o forță atotputernică și nu le-ar păstra totdeauna nedescompuse ?». ⁸

La celălalt capăt al epocii patristice, la începutul ei, *Sfîntul Clement Romanul*, îndemnînd pe corinteni la pace și disciplină, le dă ca pildă mărețul exemplu al universului : «Chiar și cele mai mici viețuitoare își alcătuiesc în bună înțelegere și pace societățile lor. Toate acestea le-a rînduit Marele Făcător și Stăpîn al tuturor, ca să se petreacă în pace și bună înțelegere, împărțînd tuturor binefacerile Sale, dar mai cu prisosință nouă, care ne-am găsit scăparea în îndurările Lui prin Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine slava și cinstea în vecii vecilor. Amin !». ⁹

«Studii Teologice», nr. 3-4, anul V (1953), martie-aprilie, p. 250 ; a se vedea acest articol pentru partea care urmează.

7. *Despre numele divine*, XI, 1-5, în *Oeuvres complètes du Pseudo-Dénys l'Aréopagite*, traducere, prefață și note de prof. Maurice de Gandillac (Paris, Aubier, 1943), pp. 164 sq.

8. Sfîntul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, cartea I, cap. III, trad. de Pr. D. Fecioru (București, 1938), p. 9.

9. Sfîntul Clement Romanul, *Epistola I*, 20 ; col. «Scrierile Părinților Apostolici»,

La mijlocul evului patristic, *Fericitul Augustin* va demonstra pe larg ideea că din însăși rânduiala firii se vedește că pacea este legea care trebuie să dăinuiește în univers.¹⁰ Pacea este temeiul rânduiei, ordinii firii, al înțelegerii oamenilor și popoarelor între ele, al stării firești a lumii create. «Pacea, zice el, este o comoară de neprețuit pentru omenire, pentru universul întreg, pentru lumea plantelor, a animalelor, pentru oameni, pentru natura toată. Bunul păcii este atât de mare, atât de valoros, încît între lucrurile pămîntești nimic nu se dorește mai mult decît pacea».¹¹ Chiar și fiarele pămîntului și păsările răpitoare ale aerului își părăsesc cruzimea lor firească lăsîndu-se stăpînite de instinctele lor de perpetuare a speciei, prin manifestarea dragostei și păcii.¹² Concluzia firească pe care o trage *Fericitul Augustin*, este: «Cu atît mai mult omul e dus oarecum prin legile firii sale spre crearea unei uniri și păci cu oamenii, pe care trebuie să o dobîndească cu toții, pe cît este cu putință. Aceasta, fiindcă chiar cei răi luptă pentru pacea lor și vor să-i facă pe toți ai lor, dacă pot, ca să slujească cu toții unuia singur».¹³ În concepția *Fericitului Augustin*, pacea este legea de temelie a universului și spre ea trebuie să năzuiască și omenirea, din toate puterile ei: este ordinea și rânduiala prin care dăinuiește întreaga zidire a lui Dumnezeu. Ordinea, care caracterizează întreaga fire nerațională, este dorită fierbinte și de creatura rațională, omul. De aceea, pacea este climatul de dezvoltare normală a omenirii. Ordinea și armonia firii neraționale sînt încununete cu ordinea și înțelegerea dintre oameni și popoare, pe baza dreptății, echității dintre ele: «Pacea, zice *Fericitul Augustin*, într-un crescendo de accentuare și de actualizare a nevoii absolute a păcii pentru orice existență, este liniștea tuturor lucrurilor după o rînduială dată».¹⁴ De la ordinea și pacea firii neraționale se trece la cea rațională, la oameni, la creștini, la cetățeni și la instituțiile sociale: «Pacea trupului înseamnă alcătuirea după rînduială a părților lui. Pacea sufletului irațional înseamnă liniștea ordonată a patimilor. Pacea sufletului rațional este corelația ordonată dintre cunoaștere și lucrare. Pacea trupului și a sufletului, înseamnă viața și mîntuirea după rînduială a ființei. Pacea omului muritor și a lui Dumnezeu este ascultarea rînduită sub legea veșnică prin credință. Pacea oamenilor este înțelegerea ordonată. Pacea casei înseamnă înțelegerea celor ce o locuiesc în rînduială și în ascultare. Pacea statului este înțelegerea după rînduială a cetățenilor în conducere și supunere».¹⁵

vol. I, traducere din original de Pr. Ioan Mihălcescu, decanul Facultății de Teologie din București, și Preotul Matei Pislaru (R. Vîlcea, 1936), pp. 117-118.

10. Pentru *Fericitul Augustin* vezi prof. Iustin Moisesescu, în *studiu citat*, supra, pp. 260-264, și magistrand Adrian Popescu, *Critica războiului și apărarea păcii la Fericitul Augustin*, în «Studii Teologice», nr. 9-10, noiembrie-decembrie 1954, anul. VI.

11. *Fericitul Augustin*, *De civitate Dei*, Cartea XIX, cap. XI, Migne, P.L., XLI, col. 637.

12. Idem, *ibidem*, cap. XII, Migne, P.L., XLI, col. 637 sq.

13. Idem, *ibidem*.

— 14. Idem, *ibidem*, cartea XIX, cap. XII, Migne, P.L., XLI, col. 639.

15. Idem, *ibidem*, cartea XIX, cap. XIII, Migne, P.L., XLI, col. 640.

Pacea se vedește astfel și ca o nevoie firească a sufletului omenesc, care năzuiește neconținut spre ea. Din punct de vedere creștin a putut fi integrată printre «daruri», ca stare sufletească firească, pe care se altoiește Harul păcii și care, împreună cu iubirea și prietenia, reflectă în microcosm însușirile Prea Sfintei Treimi — cu deosebirea că, aici pe pământ, după creștini, ele sînt cunoscute, gustate și prețuite numai în lumina crepusculară a credinței și anume, prin Har.

S-a spus că starea de prietenie ne deschide calea spre iubirea altora; posesiunea acestei iubiri se preface în pricină de prietenie, iar unirea și desăvîrșirea prietenilor, în liniștea desfătării de ele: aceasta e prietenia. Acest întreit rod al Duhului Sfînt dă sufletului creștin siguranța, liniștea și unitatea în concepția sa despre cele create și necreate. Într-adevăr, cel ce trăiește în pace cu sine, cu semenii și cu Dumnezeu nu se mai teme de nimic: este ca un copil în brațele părintești, care nu mai trăiește în întunericul urii, al vrajbei și al păcatului, ci în lumina credinței și a iubirii (Rom. VIII, 15). Acest cuvînt umple inima creștinului de o simțire duhovnicească care, după Apostolul neamurilor, este: viață și pace! (Romani VIII, 6). Oamenii și popoarele care trăiesc în pace au și liniștea necesară unei dezvoltări normale, pe tărîm obștesc, social, ca și din punct de vedere duhovnicesc.

Pentru creștini, unicul nostru mijlocitor, Iisus Hristos, a unit într-un tot cerul și pămîntul, aducînd pace între ele, și acum nu mai este elin ori iudeu, ci diversitatea s-a topit în focul iubirii și în liniștea păcii. Concepția creștină despre pace vede în ea caracteristica Ierusalimului ceresc, asupra căruia iubirea veșnică a Tatălui revarsă lumina harică după prevestirea profeților: «Bucură-te, Ierusalime, și voi cei care-l iubiți, săltați de veselie! Tresăltați de bucurie mare, voi care îl jeleați... Căci așa zice Domnul: Vărsa-voi pacea peste Ierusalim ca un fluviu și ca un șuvoi ieșit din alvie, slava noroadelor!» (Isaia LXVI, 10, 12). Această pace o vestesc slujitorii Lui, zicînd din față altarelor: «Pace tuturor!». Iov își plîngea astfel nenorocirea sa: «Suspînul meu o ia înainte demînecării mele și gemetele mele curg ca apa. Și dacă mă tem de ceva, iată că mi se întîmplă, și de aceea mi-e frică, vine peste mine!» (Iov III, 24-26).

Profetul Isaia se roagă așa: «Doamne, revarsă pacea peste noi, că toate lucrurile noastre pentru noi le-au făcut» (XXVI, 12). Bindecuvîntarea de la Dumnezeu constă în «pace, pace celor de aproape și celor de departe, zice Domnul» (Isaia LVII, 19). Salutarea cu pace la unele popoare, vedește această năzuință adîncă și constantă a sufletului omenesc spre pace. Mîntuitorul spune ucenicilor Săi: «Pace las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan XIV, 27).

2. *Religiile lumii* au făcut din pace năzuința lor statornică și una din învățăturile lor principale.¹⁶

16. Pentru partea aceasta vezi prof. Iustin Moisescu, *studiul citat*, supra, pp. 252 sq.; Gérard Waller, *Les Origines du Communisme*, Paris, 1931; prof. Emilian Vasilescu, *Pacea în învățătura principalelor religii actuale ale lumii*, în rev. «Ortodoxia», anul V, nr. 3, iulie-septembrie 1953, pp. 339 sq., de unde luăm și textele următoare, și *art. cit.* al Pr. Orest Buzoianu etc.

a) Astfel, la *vechii elini*, scriitorii au descris cu multă artă și profunzime dorințele maselor de a trăi în pace; la aceasta tindeau operele unui Platon, unui Aristotel și unui Zenon, ca și scrierile lui Aristofan etc., etc. Legenda veacului de aur este comună multor popoare din vechime; ea reflectă aceeași preocupare și aceeași voință statornică de pace.¹⁷ După scriitorii greci ai veacului V, care expun această legendă, grecii au căutat în timpuri străvechi țara fericirii. Acolo domnea belșugul roadelor pământului, de care muritorii se împărtășeau în pace și dreptate. După Teleclides, «pacea domnea atunci pretutindeni și era obținută ca și apa cu care se spală miinile». Dichcart, ucenic al lui Aristotel, face să atîrne pacea de dreptatea socială, zicînd că «nici războaie, nici certuri nu erau între oameni, fiindcă nu era nici un obiect a cărui folosire să dea prilej de neînțelegeri». Platon, de altfel, spusese că «nu războiul și răzvrătirea sînt cel mai bun lucru..., ci pacea unora cu alții» (Legi, I), iar Epictet descrie idealul de «dragoste» în casă..., înțelegere în cetate, pace între oameni» (Dist. IV, 5, 35).

b) Același ideal însuflețește principalele religii ale Chinei și Indiei.

Astfel, morala lui *Confucius* (551-479 înainte de Hristos),¹⁸ care caută să conformeze viața oamenilor cu spiritul de ordine și rinduală care domnea în univers, departe de a fi războinică, propovăduiește pacea, socotind războiul drept o boală socială.¹⁹ Conducătorul, care «face să se bucure lumea de pace, înseamnă că-și guvernează bine regatul», el împărtășește credința optimistă în legenda veacului de aur, cînd pacea și dreptatea vor domni în lume, ca urmare a generalizării principiilor de ordine».²⁰

Ucenicul său, *Meng-țe* (372-288 înainte de Hristos),²¹ va duce mai departe nobila tradiție a luptei pentru pace și a urii față de război. El scrie: «Cel ce spune: «Știu să organizez și să conduc perfect o armată, știu să duc perfect o luptă», acest om este un mare vinovat».²¹ Iată cum cătorilor societății din vremea lui le dă aceleași învățături.²² Iată cum redă o convorbire pe care a avut-o cu regele Lian-Sing-Wang: «Apropiindu-mă de el, m-a întrebat: «Ce trebuie făcut pentru a înträi imperiul?». Eu i-am răspuns respectuos: «I se dă stabilitate prin unitate». «Și cine va putea să-i dea această unitate?». Eu am răspunde respectuos: «Cel ce nu găsește plăcere în a omori oameni!».²³

Lao-țe (despre care nu se știe exact cînd a trăit, unii considerîndu-l chiar înaintaș al lui Confucius), învață că principiul ordinei universale trebuie să domnească și în viața socială și individuală; de aci ura lui împotriva războiului.²⁴ «Cele mai frumoase arme de război, scrie el în Tai-

17. Cf. Gérard Walter, *op. cit.*, pp. 373 sq.

18. Cf. Letourneau, *La guerre dans les divers races humaines* (Paris, 1895), p. 223.

19. Confucius, *Ta-Hio*, V, 9; trad. G. Pauthier, *Confucius et Mencius* (Paris, 1868), p. 57.

20. Confucius, *Li-chi*, I, 2-3; după Will Durant, *Histoire de la civilisation*, vol. III, trad. de Ch. Mourey (Paris, 1937), pp. 52-53.

21. Meng-țe, *Hie Meng*, VIII, 4, trad. cit. a lui G. Pauthier, *op. cit.*, p. 44.

22. Idem, *ibidem*, trad. cit., p. 274.

23. Ciang-Meng, I, 1; *ibidem*, trad. cit., p. 328.

te-King (Cartea despre cale și virtute), sînt totuși instrumente aducătoare de nenorocire, pretutindeni urgisite. De aceea nu se îndeletnicește cu ele cel care are înlăuntrul său pe Tao. Cînd nobilul rămîne liniștit, atunci cînsteste stînga (adică partea fericirii); dacă se folosește arme, atunci arată cînstire pentru dreapta (partea nenorocirii). Ce este arma? Este o unealtă a nenorocirii și de aceea nu este o unealtă vrednică de omul nobil. Cînd este nevoit să se folosească de ea, totuși și atunci dorința cea mai înaltă este pacea și liniștea». ²⁵

Mo-te (despre care se știe că s-ar fi născut în a doua jumătate a veacului V înainte de Hristos), osîndește cu cea mai mare asprime războiul, categorisindu-l ca fiind «cea mai mare nedreptate»; «A omorî un om se cheamă a fi nedrept: este o crimă vrednică de moarte. A omorî zece oameni este de zece ori mai nedrept: este o crimă vrednică de zece morți. A omorî o sută de oameni este de o sută de ori mai nedrept: este o crimă vrednică de o sută de morți. Astăzi toți principii lumii știu să o pedepsească, o declară nedreaptă. Dar cea mai mare nedreptate, a face război, n-o pedepesc, ci dimpotrivă, o glorifică și o declară dreaptă! Într-adevăr ei nu știu că sînt nedrepti». ²⁶

Budismul are aceeași atitudine opusă războiului, pe care a expus-o în modul cel mai categoric, în toate felurile și în toate împrejurările potrivite. Astfel, în vremea noastră, președintele Direcției spirituale a Budiștilor din U.R.S.S. a declarat la conferința tuturor Bisericilor și Asociațiilor religioase din U.R.S.S. pentru apărarea păcii în lume, ținută la Zagorsk între 9 și 12 mai 1952: «Clerul budist vede în apărarea păcii una dintre cele dintîi îndatoriri ale sale. Clerul budist jură fidelitate preceptelor lui Buda, și devotament patriei sale și cauzei păcii». ²⁷

Buda a învățat pacea și buna înțelegere între oameni, ca pe una dintre principalele datorii ale Budismului. ²⁸

El a oprit, prin cea dintîi dintre cele cinci porunci ale sale,uciderea oricărei vietăți pe de pămînt, ca și sinuciderea. ²⁹ Starea de desăvîrșire budistă se cîștigă prin abținerea de la ucidere, în sens propriu și figurat: ²⁹ «Cum are călugărul parte de dreptate?», întrebă Buda, pentru ca tot el să răspundă: «Un călugăr încetează de a omorî ființe vii; se abține de la omorîrea de ființe vii. El pune jos bățul, pune jos armele. Este compătimitor și îndurător; cu prietenie caută el binele oricărei

23. Cf. studiul nostru *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*, în rev. «Ortodoxia», nr. 2, 1952, pp. 231 sq.

25. Lao-tse, *Tao-te-King*, cap. XXXI, citat după I. Bertholet, *Religion und Krieg* (Tübingen, 1915), pp. 25-26, după Iul. Grill, *Laotaze's Buch vom höchsten Gut*, 1910, p. 91.

26. *Mo-te, opere*, cit. după H. Maspero, *La Chine antique* (Paris, 1927), t. IV, pp. 474-476.

27. *Conférence de toutes les Églises et Associations religieuses de l'U.R.S.S. pour la défense de la paix dans le monde* (Zagorsk, Troïts Serguieva Lavra, 9-12 mai, 1952). documents, éd. du Patriarcat de Moscou, 1952, p. 238.

28. H. Oldenberg, *Le Bouddha, sa vie, sa doctrine, sa communauté* par A. Foucher, ed. III (Paris, 1921), p. 288.

29. *Vinaya Texts*, partea I, trad. de H. Oldenberg, în «The Sacred Books of the East», vol. III (Oxford, 1881), p. 4.

ființe vii. Aceasta face parte din dreptatea lui». ³⁰ Desăvârșirea stă în învingerea păcătoșeniei sale, în desființarea patimilor: «Dacă un om cucerește într-o bătălie de o mie de cri o mie de oameni, și dacă altul se cucerește pe sine însuși, acesta din urmă este cel mai mare cuceritor. ³¹

Bunăvoința față de oameni și de orice viețuitoare în genere s-a manifestat în viața credincioșilor budiști prin toleranță și printr-o adversitate față de spiritul războinic în general. Apologetul român Vasile Găină a descris astfel această înrîurire asupra concepției lor de viață: «O urmare a bunăvoinței, prin care se caracterizează budismul în forma sa mai veche, e toleranța. Buda însuși a fost tolerant și conciliant în atitudinea sa față de toți oamenii, fie ei chiar contrarii săi cei mai aprigi. El n-a constrins pe nimeni să primească învățătura sa. În această privință i-a rămas fidel budismul și în timpurile ulterioare. Totdeauna s-a distins el prin toleranță. Războaiele religioase au fost necunoscute în istoria lui». ³²

c) *Islamismul*, prin reprezentanții săi, s-a pronunțat totdeauna pentru pace. Astfel, în zilele noastre, vicepreședintele Direcției spirituale a musulmanilor din Asia Centrală și Kazakstan a declarat la Conferința de la Zagorsk a tuturor Bisericii și Asociațiilor religioase din U.R.S.S., din 9-12 mai 1952: «Marele Alah nu iubește nici vrajba, nici tulburările. De aceea, noi, crezînd în El, nu trebuie să susținem pe agresori. Se spune în Coran: «O, oameni! Mergeți toți în pace, puneți capăt neînțelegerilor voastre pe căi pașnice». Marele nostru profet Mahomed, Alah să-l binecuvînteze, a osîndit cu asprime în cuvîntările sale vărsarea sîngelui celor nevinovați». ³³ La fel a declarat președintele ad-interim al Direcției spirituale a musulmanilor din Daghestan și din Caucazul de Nord, în aceeași împrejurare: «Intemeietorul Islamismului a interzis de a vărsa sînge nevinovat. Înaltul său ideal era acela de a menține pacea între popoare și de a întări prietenia între vecini. Profetul nostru Mahomed a spus: «Vărsarea sîngelui este cel mai rău lucru; cel care se face vinovat de acest fapt nu va găsi îndurare în fața lui Dumnezeu...». Eu și clerul al cărui șef sînt, precum și toți musulmanii din Caucazul de Nord și din Daghestan, înțelegîndu-ne pe cuvintele lui Alah: «Iată, v-am dat ca învățătură: nu vărsați sîngele vostru, nu vă alungați unii pe alții din locuințele voastre», noi susținem din tot sufletul politica de pace a guvernului U.R.S.S. și lupta sa pentru pace în lumea întreagă». ³⁴ În mai multe «sure» din Coran, Alah, prin rostul profetului său, oprește uciderea celor nevinovați... ³⁵ Din faptul că profetul a poruncit ca în unele

30. H. Oldenberg, *Le Bouddha*, cit. supra, pp. 287-288.

31. *Dhammapada*, strofa 103.

32. Vasile Găină, *Budismul și Creștinismul*, 1906, pp. 82 și 87.

33. *Conférence de toutes les Eglises*, cit. supra, p. 223.

34. *Ibidem*, pp. 246-248.

35. În *art. cit.* al Diac. prof. Em. Vasilescu, din care am luat și textele privitoare la Budism, se dau la pag. 356-358, printre altele, următoarele citate, în trad. prof. Silvestru Octavian Isopescul: «Iertăți răul, Dumnezeu este iertător, puternic» (Coran, IV, 148). «Veniți voi să vă citesc ce a oprit Domnului vostru: să nu aveți idoli pe lângă El; să vă purtați bine cu părinții voștri; să nu omoriți copiii voștri din pricina sărăciei;

cazuri musulmanul să ia sabia, în special împotriva celor de altă credință, prescripțiile acestea s-au generalizat, din greșeală. Astfel, profetul a oprit, în chip lămurit, uciderea credincioșilor: «Cel ce omoară un credincios cu voia, scrie el (Coran IV, 95), partea acestuia să fie iadul; în veci să rămână acolo. Dumnezeu se mînie asupra sa și-l blestemă, și-i pregătește pedeapsă mare (Coran IV, 95). Urmează oare de aici că cei necredincioși pot fi uciși fără pedeapsă din partea lui Alah? Unii au interpretat acest verset în acest sens. Mai mult, Profetul a poruncit ca în cazul cînd credincioșii înșiși luptă între ei, adevărații musulmani să lupte împotriva celor ce au greșit, pînă se vor întoarce pe calea adevărată: «Dacă două părți dintre credincioși se ceartă întreolaltă, faceți pace între ele; și dacă una greșește față de cealaltă, luptați-vă împotriva celei ce a greșit, pînă se întoarce la porunca lui Dumnezeu. Și dacă s-a întors, faceți pace între ei după cuviință și dreptate. Dumnezeu îi iubește pe cei ce fac dreptate» (Coran XLIX, 9-10). Din texte ca acestea s-a dedus că războiul ar fi admis de legea islamică, numai ca un rău necesar, ca război de exterminare a celor de altă credință — războiul sfînt —, pe care însuși Mahomed l-a practicat împotriva arabilor păgîni. În general, și Coranul este împotriva uciderii și a războiului.³⁶ O spune, de altfel, în modul cel mai explicit: «Cel care omoară un suflet nu «ca răscumpărare» pentru alt suflet sau pentru că face stricăciune pe pămînt, este ca și cînd ar fi omorît toți oamenii, și cel ce susține în viață un suflet, e ca și cînd ar susține în viață pe toți oamenii». ³⁷ Modernii lui interpreți, ca și adevărații credincioși musulmani în acest sens îl înțeleg luptînd pentru pace alături de toți credincioșii celorlalte religii.

4. Se poate spune că pacea este în centrul învățăturii, trăirii și cultului *Religiilor revelate, Creștinismul și Mozaismul*.

a) *Mozaismul*³⁸ arată în chip strălucit năzuința adîncă spre pace a omului. Însăși formula de întîmpinare și de despărțire este în Vechiul Testament o urare de pace, atît în vorbirea obișnuită, cît și în scrisori (II Regi XVIII, 28: «Pace!»; Ind. VI, 23: «Pace ție!»; I Regi XX, 42: «Mergi în pace!»; Ind. XVIII, 6; I Regi XXV, 6: «Pace ție!; Pace casei tale! Pace la toate ale tale!»; cf. și Ind. XIX, 20; I Regi X, 4; XXIX, 7; XXX, 21 etc.). Explicînd un text despre pace din profetul Isaia, Sfîntul Ioan Hrisostom zice că «Pacea este maica tuturor bunurilor»; cu aceasta el pătrunde în adîncurile acestei idei foarte largă și cuprinzătoare, în sens restrîns, însă este lipsa a tot ce poate tulbura pe om, fie înlăuntru, fie în afară, fie că e vorba de bunuri temporale, fie că e vorba de cele

noi vom avea grijă de voi și de ei, și să nu vă apropiați de cele rușinoase nici pe față, nici într-ascuns; și să nu uicideți vreun suflet, ceea ce a oprit Dumnezeu, afară numai, după dreptate; aceasta v-a poruncit, pentru ca să fiți înțelepți» (Coran, VI, 152).

36. Vezi în acest sens studiul nostru *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*, în rev. «Ortodoxia», 1952, anul IV, nr. 2, aprilie-iunie, pagina 234.

37. *Coran*, V, 35.

38. Pentru partea aceasta vezi profesor Iustin Moisescu, *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în «Studii Teologice», seria II, martie-aprilie 1953, anul V, nr. 3-4, pp. 225; Pr. prof. Vl. Prelipceanu, *Pacea mesianică în Profeții Vechiului Testament*,

spirituale. Pacea caracterizează starea paradisiacă (Geneza, II), unde nimic nu tulbura prima pereche de oameni. Pacea era caracteristică și firii înconjurătoare ca și regnului animal. Pacea paradisiului a fost pierdută prin căderea în păcat (Geneză, III), care a stricat raporturile dintre Creator și zidire; locul ei îl iau dezbinarea și lupta. Iar fratricidul lui Cain (Geneză, IV) inaugurează lupta dintre oameni, care nu s-a sfârșit pînă azi, sub înriurirea diavolului, care dintru început «a fost ucigaș al oamenilor» (Ioan VIII, 34). Sub înriurirea lui, instinctele inferioare — printre care «auri sacra fames» este dintre cele mai cumplite —, și rațiune, se războiesc fără încetare, pofta păcătoasă constituind astfel izvorul tulburării păcii și al suferințelor de tot felul în lume. Ea se manifestă și înlăuntrul omului și în afara lui.

Sfântul Iacob formulează astfel acest adevăr: «De unde vin războaiele și de unde certurile dintre voi? Nu oare de aici: din poftele voastre care se luptă în măduarele voastre? (IV, 1). Fericitul Augustin a dezvoltat pe larg această idee, scriind că «poftea de stăpînire tulbură, chinuiește neamul omenesc» («De civitate Dei», IV, 14). Pentru el, regatele din antichitate nu sînt decît bande de filhari: un pirat capturat, fiind întrebat de Alexandru cel Mare de ce-i tulbură marea, piratul răspunse elegant și îndrăzneț: «Dar tu, ce părere ai despre tine, care tulburi o lume întreagă? Eu mă numesc țilhar, pentru că mă folosesc de o corabie neînsemnată, iar tu te numești împărat, fiindcă faci aceasta cu o flotă mare»: 39

b) În această perspectivă, pacea este înfățișată în *Vechiul Testament ca răsplată a păzirii Legii* prin credință, pe plan religios, individual. Iar războiul este înfățișat, uneori ca pedeapsă dumnezeiască pentru fărâdelegile oamenilor, sau ca efect al lor. Cărțile Exateuhului și ale Regilor sînt, în mare parte, o înșiruire de lupte grele pentru independență și libertate, Țara Sfîntă fiind neconținut amenințată de popoarele înconjurătoare.

c) În Vechiul Testament, războiul nu este îngăduit decît în caz de absolută necesitate. În cartea Deuteronom XX, 10 sq., se spune: «Cînd te vei apropia de o cetate, ca s-o cuprinzi, fă-i îndemn de pace... Iar de nu se va învoi cu tine la pace și va duce războiul cu tine, atunci să o înconjuri...». Progresul, din toate punctele de vedere, nu e cu putință decît în vremuri de pace: «Urați pace Ierusalimului, — scrie Psalmistul (CXXI, 7-9), și ziceți: Cei ce te iubesc pe tine să se bucure de liniște. Pacea să domnească între zidurile tale și propășirea în casele tale». Proorocul Zaharia arată că semănăturile și pomii nu rodesc decît în vremi de pace, căci «nu se răsplătește nici omul, nici dobitocul, și cel care intră și cel care iese n-are tihnă din pricina dușmanilor» în timp de război

în «Studii Teologice», seria II, anul V, 1954, nr. 1-2, ianuarie-februarie, pp. 3 sq.; Diac. Em. Vasilescu, *Pacea în învățătura principalelor religii ale lumii*, în «Ortodoxia», anul V, nr. 3, iulie-septembrie 1954, pp. 360 sq., și Julien Weill, *Le Judaïsme*, în col «Les Religions» (Paris, Felix Alcan, 1931).

39. Fericitul Augustin, *De civitate Dei*, IV, 14 ;apud Pr. prof. Vl. Prelipceanu, *art. cit.*, pp. 4-5.

(VIII, 10 sq.). Regii, în vremea cărora a fost pace, sînt slăviți de Cartea Sfîntă, fără să se țină seama de naționalitatea sau însemnătatea lor în Istoria Sfîntă: «Păgînul Cyrus e numit «unsul Domnului» și pus alături de David și Solomon și de alți regi iubitori de pace (ca Asa). Într-adevăr, regele David, după o epocă frămîntată, de detronări, răscoale și războaie, s-a bucurat de o eră de pace timp de peste treizeci de ani, în care poporul biblic a avut condiții favorabile dezvoltării sale. El lasă fiului său, Solomon — «Omul păcii», în evreiește corespunzător lui «Irineu» din limba greacă —, gloria de a zidi un templu mareț Domnului, motivînd astfel această renunțare: «Fiul meu, eu am avut la inimă să zidesc casa Domnului Dumnezeu meu, dar a fost către mine cuvîntul Domnului, și a zis: Tu ai vărsat mult sînge și ai purtat războaie mari; nu se cade să zidești tu casă numelui Meu, pentru că ai vărsat mult sînge pe pămînt înaintea feții Mele. Iată, însă, că ți se va naște un fiu; acela va fi pașnic, și Eu îi voi da liniște din partea tuturor vrăjmașilor dimprejur; de aceea numele lui va fi Solomon. Și voi da lui Israel în zilele lui pace și liniște. El va zidi casă numelui Meu... Și acum, fiul meu, să fie Domnul cu tine, să ai spor și să zidești casa Domnului...» (I Cronici XXII, 7 sq.). Și într-adevăr, poporul iudeu a propășit în vremea domniei lui Solomon, ca urmare a păcii: «Pacea domnea atunci peste tot pămîntul și peste toți regii... Și era pace cu toate țările învecinate. Așa a trăit Iuda și Israel în pace, fiecare sub vița sa de vie și sub smochinul său..., în toate zilele lui Solomon», adică patruzeci de ani (I Cronici IV, 24 sq; cf. V, 12; II Regi XX, 19; Cronici IV, 40 etc.). Solomon însuși a scris că «mai bună esie o bucată de piine uscată în pace, decît o casă plină cu carne de jertfe, în război» (Proverbe XVII, 1). Din pricina rîvnei lor pentru prosperitate, în pace, David și Solomon au fost socotiți «tipuri» ale viitorului Mesia, iar stăpînirea lor a fost socotită drept începutul erei mesianice, adică de pace fără sfîrșit. Totuși, rătăcirile de la sfîrșitul domniei lui Solomon și despotismul său au zădărnicit așteptările poporului biblic. În cuvinte alese, Cartea Sfîntă preamărește pe regele Asa, fiindcă în timpul domniei lui «a fost pace în țară. Și a zidit cetăți tari în Iuda, căci țara a avut pace și n-a avut războaie cu nimeni în acei ani» (II Cronici XIV, 6). După desliințarea regatelor lui Iuda și Israel, după captivitățile asiriană și babiloneană, Cyrus, regele perșilor, a dat un decret în anul 538 înainte de Hristos, pentru eliberarea și repatrierea evreilor captivi, începînd o eră de liniște și pace pentru reconstrucția țării devastate, care avea să dureze două veacuri. De aceea, profetul Isaia îl vestește ca pe «unsul Domnului», alesul Lui, prin care își îndeplinește planurile Sale (XLV, 1 și urm.); el este un nou tip, simbolul Domnului Păcii (IX, 5).

d) În sistemul teocratic al Vechiului Testament, *toate manifestările* vieții omenești *sînt legate* de religie, iar aceasta, de pace. Ele apar strîns legate în însăși binecuvîntarea sacerdotală, a lui Aaron și a urmașilor săi (Numeri VI, 23-26); iar legămîntul preoției veșnice încheiat de Fineas, nepotul lui Aaron, este numit «legămînt al păcii» (Numeri XXV, 12-13; cf. Isaia LIV, 10; Mal. II, 5-6). În legătură cu acest text, Filon din Alexandria numește pacea binele suprem, în scrierea sa «Despre viața lui

Moise» (I, 304 ; II, 129).⁴⁰ Pacea este astfel pentru Vechiul Testament o problemă de conștiință și condiția de viață religioasă a oricărui evreu : «Vă voi da pace în țară, zice Domnul, și nimeni nu vă va tulbura somnul, voi face să piară fiarele sălbatice și sabia nu va trece prin țara voastră» (Lev. XXVI, 6)), dacă veți urma legile Mele și veți păzi poruncile Mele» (Lev. XXV, 3).

e) Ideile acestea își au izvorul în concepția despre Dumnezeu Creatorul și Proniatorul, Părintele popoarelor, care *va trimite un Mîntuitor*, ca să izbăvească pe oameni și să-i împace cu Dumnezeu, și între ei înșiși. Pacea este astfel înfățișată ca urmarea împlinirii poruncilor lor ; așa devine omul «drept» ; «dreptatea» lui îi dă pacea (Ps. 85, 11-12).

Cu aceasta am ajuns la *profețiile mesianice*, în care ideea de pace ocupă un loc principal și care au fost ele însele prevestite de bine cunoscută legendă a «veacului de aur», ca și omenirea căzută în păcat. Intr-adevăr, în același capitol care ne descrie căderea, ni se dă protoevangheliul despre Cel ce se va naște din sămînța Evei, ca să izbăvească neamul omenesc din robia păcatului și a urâmrilor lui, zdrobind capul șarpelui (Geneză III, 14) ; vestea cea bună va fi reinnoită pe măsură ce se va întuneca și credința în ea, de-a lungul veacurilor. Psalmistul arată o misiune măreață a erei mesianice din punctul de vedere al însemnătății păcii, caracteristică pentru ea : el laudă pe Cel Atotputernic, fiindcă «a pus capăt războaielor pînă la marginile pămîntului ; El a sfărîmat arcul și a rupt sulița, a ars cu foc carele de război» (Ps. 45, 9). După Psalmul LXXII, era mesianică va fi era păcii depline și rodnice, rodul ei principal fiind mîntuirea (LXXI, 3 sq.).

În același fel descriu profeții era mesianică. Isaia numește pe Mesia «Domnul Păcii» ; «Mare va fi stăpînirea Lui, scrie el (IX, 5-6), și pacea Lui nu va avea hotar». El va judeca între multe popoare și va rosti sentința în multe națiuni. «Și vor preface săbiile lor în pluguri și sulițele lor în seceri. Nu va mai ridica sabia un popor asupra altui popor, și nu vor mai învăța arta războiului» (Is. II, 2-4). Iezechiel vorbește despre ziua cînd locuitorii cetăților lui Israel vor ieși și vor aprinde foc, vor arde armele, scuturile și pavezele, săgețile, lăncile și sulițele ; șapte ani le vor arde (cf. Isaia XI, 6-8). Interpretînd această pericopă, scriitorii și Părinții bisericești pun în lumină asemănarea dintre cruzimea fiarelor sălbatice și patimile nesăbuite ale unor oameni ; iar scriitorii profani (Teocrit, Horațiu și alții) o citează pentru frumusețea și înțelesul ei adînc. Comentatorii mai noi susțin că Virgiliu a avut înaintea ochilor săi această pagină a proorociei lui Isaia, cînd a descris acea «Aurea aetas», stăruind asupra ideii de pace în lume, cînd uciderile vor dispărea, iar turmele de vite nu se vor mai teme de lei ; șerpilor și plantele otrăvitoare vor pieri. Oricum ar fi, pe scurt, se poate spune că pacea naturală a omului se împlinește cu înțeles mai înalt și mai cuprinzător în Vechiul Testament, pentru a se desăvîrși, în urmă, devenind starea ideală a făp-

40. Apud prof. Iustin Moisesescu, *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, cit. supra, p. 256.

turii celei noi, care se zidește prin Hristos». ⁴¹ Iar pacea spirituală, săvîrșită de «robul lui Dumnezeu», va fi împlinită prin opera răscumpărătoare a Mielului lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii și care va lua asupra Sa păcatele noastre și, prin ispășirea lor, «ne va da pacea» (Isaia LII, 13; LII, 12).

f) Pacea, în concepția Vechiului Testament, se realizează prin *prefacerea lăuntrică a oamenilor*, care, apoi, domină întreaga lor activitate: *religios-moralul are, acolo, în permanență, întietate asupra socialului*.

g) *Talmudul*. Tradiția interpretativă a Legii, ca și cultul iudaic, se mențin pe aceeași linie a Descoperirii: marele dascăl Hillel învață astfel pe ucenicii săi: «Fiți din numărul învățăceilor lui Aaron, care iubesc pacea și o urmează» (din «Aboth», I, 12). Talmudul dezvoltă această maximă în felul următor: «Cum este omul care iubește pacea? Aceasta înseamnă că unui om să-i placă să vadă pacea menținându-se în Israel între toți indivizii, așa precum lui Aaron îi plăcea să facă pace între toți, căci s-a zis: «Învățătură dreaptă fost-a în gura lui și pe buzele lui nu s-a aflat în strîmbătate; întru pace și întru dreptate a umblat cu mine și pe mulți i-a întors de la fărădelege» (Maleahi II, 6). Ce înseamnă a întoarce pe mulți de la fărădelege? Cînd Aaron mergea pe un drum și întîlnea pe un om rău, îl saluta. A doua zi, cînd acest om se afla pe punctul de a face o faptă rea, își zicea: Cum voi mai putea să-mi ridic ochii și să privesc pe Aaron, după ce am făcut aceasta? Mă va cuprinde rușinea înaintea lui, care m-a salutat». Așa se abținea de a face rău. De asemenea, cînd doi oameni erau certați, Aaron mergea să caute pe unul dintre ei, și-i spunea: «Prietene, iată cum se comportă prietenul tău: se lovește cu pumnul în piept și strigă: Vai mie, cum pot să-mi privesc prietenul în față? Mi-e rușine să stau înaintea lui, deoarece eu, cel dintîi, m-am purtat rău față de el». Și Aaron rămînea lîngă acest om, pînă vedea că și-a alungat din suflet toată vrăjmășia. Apoi mergea să spună exact același lucru celui alt, pînă cînd și acela renunța la orice rea voință. Ce urma deci? Îndată ce acei doi oameni se întîlneau, alergau, unul către altul, și-și dădeau o sărutare». Despre pacea în lume, Talmudul învață: «Lumea se menține prin trei lucruri: adevărul, dreptatea și pacea, precum s-a zis: «Judecați la porțile voastre după adevăr și în vederea păcii» (Zaharia XIV, 1) (după «Aboth», I, 18). Iată și o parte dintr-o rugăciune, pe care trebuie s-o rostească credinciosul israelit, la sfîrșitul unei lupte: «Vai! Războiul cel mai norocos este totdeauna o nenorocire! Fiu al ambiției, al nedreptății și al urii, el naște ruina și mizeria, el lasă o largă brazdă de sînge și de lacrimi. El nimicește forțele vii ale națiunilor; și aceste tezaure pe care pacea le adunase pentru bunăstarea lor, el le devorează spre nenorocirea lor. Cînd va veni, o Doamne, acea vreme binecuvîntată, făgăduită lui Israel și omenirii, «cînd popoarele vor preface săbiile lor în fiare de pluguri și lăncile lor în

41. Idem, *ibidem*, pp. 256-257.

seceri; cînd nimeni nu se va mai înarma împotriva fratelui său și cînd arta războiului va fi o artă necunoscută?».⁴²

h) Incheiem expunerea acestor cîteva trăsături esențiale ale concepției mozaice despre pace, *cu o mărturie din veacul nostru*, aceea a rabinului sinagogii din Kiev, la Conferința tuturor Bisericilor și Asociațiilor religioase din U.R.S.S., care a declarat: «Toate principiile de pace și umanitate, pe care se întemeiază învățăturile religioase, constituie apeluri împotriva războiului și urmăresc apărarea dezvoltării pașnice a omenirii. Cărțile Sfinte ale doctrinei religioase ebraice păstrează cuvintele profetilor, care pun în gardă împotriva războiului, dogmele biblice și alte precepte, care fac educația conștiinței religioase a credincioșilor israeliți în iubirea muncii liniștite, în ura față de război, într-un spirit de colaborare pașnică între popoare. Profetul Isaia a prezis că va veni timpul cînd omenirea, ajungînd la cel mai înalt grad de conștiință, armele de moarte vor fi nimicite și popoarele vor trăi între ele în pace și bună înțelegere. De trei ori pe zi israeliții credincioși și practicanți pronunță o rugăciune care se termină implorînd pe Cel Prea Înalt să trimită pacea».⁴³

5. *Creștinismul* înfățișează pacea ca reflectare a păcii dumnezeiești, intratrinitare, asupra oamenilor.

a) În *Noul Testament*⁴⁴ se învață lămurit întronarea păcii pe pămînt ca urmare a venirii pe lume a «Domnului Păcii», Mesia cel vestit de profeti și așteptat de toate popoarele. Cîntarea îngerească cu care este întîmpinat El la naștere, arată că bucuria este deopotrivă de mare în cer și pe pămînt, fiindcă pacea este adusă tuturor oamenilor: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, întru oameni bunăvoire» (Luca II, 10-14).

Îngerii cîntă slava care se dă lui Dumnezeu, pentru că nașterea Celui care coboară în chip de negrăit din cer, «pentru ca lumea să aibă viață și mai multă să aibă», prevestește moartea Lui, prin care este proslăvit Dumnezeu, și se aduce pacea între Dumnezeu și oameni. De aceea, această cîntare, cu care întîmpină îngerii nașterea Domnului, vestește nu numai pacea între oameni și între popoare, ci și între Dumnezeu și oameni.

El a fost trimis ca să vestească oamenilor Evangelia păcii: «El a trimis Cuvîntul Său fiilor lui Israel și le-a vestit Evanghelia păcii prin Iisus Hristos, care este Domnul tuturor» (Fapte X, 36).

Iisus Hristos a adus *pacea între Dumnezeu și oameni*: «Pace în cer și întru cele înalte!», zice Sfîntul Evanghelist Luca (XIX, 38). Aceasta este pacea duhovnicească, dar al lui Dumnezeu. Sfîntul Apostol Pavel arată că pacea aceasta vine prin Cruce, adică prin Răscumpărarea Dom-

42. «*Le Guide de croyant israélite*» (Paris, 1897): pp. 459-460. Pentru ambele texte de mai sus și pentru cel care urmează, vezi Diacon prof. Em. Vasilescu, *art. cit.*, pp. 366-368.

43. *Conférence de toutes les Églises...*, cit. supra, pp. 280-281.

44. Pentru partea aceasta vezi, printre altele, studiul amintit al prof. Iustin Moisescu, *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în rev. «Studii Teologice», cit. supra, pp. 257 sq.

nului : «Să nu-mi fie a mă lăuda decît în Crucea Dómnului, prin care lumea a fost răstignită, față de mine și eu față de lume... Și peste toți cei ce vor umbla după dreptarul acesta... să fie pace și îndurare!» (Gal. VI, 14, 16).

Iisus Hristos a adus pacea între Dumnezeu și oameni : Apostolul trimite efesenilor «har și pace de la Dumnezeu Tatăl nostru și de la Domnul Iisus Hristos... In El ne-a ales Dumnezeu înainte de întemeierea lumii... și ne-a rinduit mai înainte ca să fim înțiați prin Iisus Hristos... Căci a binevoit să ne descopere taina voii Sale, după planul pe care-l alcătuisse în Sine însuși, ca să-l aducă la îndeplinire la plinirea vremurilor, ca să unească iarăși în Hristos toate, cele din ceruri și cele de pe pămîni» (Efes. II, 4, 5, 9, 10). Iată urmarea : «Fiind, deci, îndreptați prin credință, avem pace cu Dumnezeu prin Domnul nostru Iisus Hristos» (Rom. V, 1), căci «dacă vrăjmași fiind ne-am împăcat cu Dumnezeu prin moartea Fiului Său, cu mult mai virtos. împăcați fiind, ne vom mîntui întru viața Lui» (Rom. V, 10-11 ; cf. Col. I, 20). De aceea, alături de pace, Sfîntul Iuda pomenește în Epistola sa și milostivirea, adică milostivirea dumnezeiască, prin care s-a adus pacea între Dumnezeu și om (v. 2). Iar Sfîntul Pavel urează tesalonicenilor pacea de la Dumnezeu, zicînd : «Dumnezeul păcii să vă slîntească El însuși pe deplin și Duhul vostru, sufletul vostru și trupul vostru să fie păzite întregi, fără prihană...» (I Tes. IV, 23). «Domnul Păcii să vă dea pacea întru toate!», urează el tesalonicenilor. «Pace vă las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan XIV, 27).

Iisus Hristos a adus și *pacea între oameni și pacea între popoare*. Una din Fericirile care arată calea desăvîrșirii creștine, este închinată păcii : «Fericțiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei V, 9). Sfîntul Apostol Pavel demonstrează aceasta pe plan înalt duhovnicesc. El arată că toți cei care s-au unit în Hristos formează în chip tainic un Trup al Său, trăind în armonie deplină ca membre ale Sale. Mortarul lor este iubirea creștină, care topește tot ce-i separă : «Căci El (Iisus Hristos) este pacea noastră, care a făcut unul din amîndouă (popoarele, iudeu și elin), și a surpat peretele din mijloc al despărțirii, vrăjmășia, stricînd legea poruncilor silnice, prin Trupul Său, pentru ca în Sine să-i zidească pe cele două (iudeu și elin) într-un om nou, făcînd pace, și să-i împreuneze iarăși pe amîndoi, într-un singur trup, cu Dumnezeu prin Cruce, omorînd prin ea vrăjmășia. Și venînd v-a vestit vouă pace celor de departe și celor de aproape, căci prin El avem și unii și alții apropierea de Tatăl într-un Duh» (Efeseni II, 14-18). Iar colosenilor le scrie : «Pacea lui Hristos, la care ați fost chemați ca să alcătuiți un singur trup, să stăpînească în inimile voastre» (Col. II, 15). Din citatele acestea se vede că nu se mai face nici o deosebire de rasă și naționalitate ; în fața lui Dumnezeu nu mai este iudeu sau elin, ci toți sînt frați, ca fii ai aceluiași Tată ceresc. Toate popoarele sînt chemate la această frățietate, în care fiecare aduce ce are bun, mai valabil, la masa comună (I Cor. XIII, 11 etc.).

Din pacea cu Dumnezeu și cu *oamenii urmează pacea cu, și în sine însuși* ; omul împăcat cu Creatorul și cu semenii săi are cugetul liniștit,

sufletul împăcat. Descoperirea nou-testamentară afirmă acest lucru în felurite chipuri, punînd credința drept condiție a acestei păci. Astfel Mîntuitorul, după ce încredințează pe ucenici să nu este arătare (după înviere), arătîndu-le miinile și coasta străpunse, le spune: «Pace vouă! Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, așa vă trimit și Eu pe voi!». Sensul este: Acum v-ați încredințat că Eu sînt, că am înviat, deci fiți liniștiți, în pacea pe care v-o dă această încredințare. Și acum puteți pleca la propovăduire cu toată puterea sufletească pe care v-o dă această credință nezdruncinată! Pe Filipeni îi îndeamnă să se bucure, să nu se îngrijoreze de nimic, să aibă, adică, starea sufletească a unui copil care stă în brațele ocrotitoare ale părintelui său, și pacea le va coplesii inimile: «Bucurați-vă totdeauna în Domnul! Și iarăși zic: Bucurați-vă! Blîndețea voastră să fie cunoscută de toți oamenii... Nu vă îngrijorați de nimic, ci în orice lucru aduceți cererile voastre la cunoștința lui Dumnezeu, prin rugăciuni și cereri, cu mulțumiri, și pacea lui Dumnezeu, care întrece orice pricepere, vă va păzi inimile și gîndurile în Hristos Iisus!» (Filipeni IV, 4-7). Împlinirea tuturor datoriei sale dă creștinului pacea deplină: «Ce ați învățat, ce ați primit și ați auzit de la mine și ce ați văzut în mine, faceți. Și Dumnezeu păcii va fi cu voi!» (Filipeni IV, 9). Să nu se tulbure de faptul că unii dintre creștini nu ascultă pe Apostol: «Să nu-l socotiți ca pe un vrăjmaș, ci să-l muștrați ca pe un frate. Insuși Domnul Păcii să vă dea totdeauna pacea în orice fel!» (II Tes. III, 15-16). Și astfel, «Dumnezeul păcii, care prin singele legămîntului celui veșnic a sculat din morți pe Domnul nostru Iisus, marele Păstor al oilor, să vă facă desăvîrșiți în orice lucru bun, ca să faceți voia Lui...» (Evrei XIII, 20-21). Melchisedec și Solomon — «protoclipuri» ale Mîntuitorului —, au însemnarea păcii» (corespunzînd lui Irineu), căci El este pacea noastră, care din doi a făcut unul și a surpat zidul de la mijloc..., ca să facă pe cei doi să fie în El, însuși un singur om nou făcînd astfel pace... El a venit astfel să aducă vestea cea bună a păcii!». El a zis: «Feriți făcătorii de pace, căci aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema!» (Matei V, 9).

b) În *scrierile Sfinților Părinți* aflăm aceeași concepție creștină a întreitului aspect al păcii: cu Dumnezeu, cu aproapele, cu sine însuși.⁴⁵

Comentînd textele scripturistice despre pace, Sfinții Părinți, din cele mai vechi timpuri, nu încetează de a îndemna fierbinte la pace, arătînd că în viața popoarelor, ea se numără printre bunurile supreme: «Caută pacea și urmeaz-o», scrie Sfîntul Clement al Romei,⁴⁶ iar Sfîntul Ignatie al Antiohiei proclamă: «Nimic nu este mai bun decît pacea!»⁴⁷

Dar Sfinții Părinți accentuează mai ales *binefacerile păcii între Dumnezeu și om*. Cu acest înțeles, tot Sfîntul Clement scrie: «Participînd la multe lucrări atît de mari și de slăvite, să ne întoarcem în grabă la ființa

45. Pentru partea aceasta vezi studiile prof. Iustin Moisescu, *Ierarhia bisericească în epoca apostolică, anexa, texte biblice și patristice despre pace și muncă* (Craiova, 1955), pp. 68 sq., și *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în rev. «Studii Teologice», cit. supra, pp. 262 sq.

46. Sf. Clement al Romei, *Epistola I către Corinteni*, XI.

47. Sf. Ignatie al Antiohiei, *Epistola către Efeseni*, XIII.

păcii, care ne-a fost dată nouă de la început ; să ne ațintim privirile spre Tatăl și Ziditorul întregii lumi și să ne lipim de binefacerile și darurile netrecute și mărețe ale păcii». ⁴⁸ Sfântul Vasile cel Mare arată datoria creștinilor de a face să înflorească acest bun ceresc : «Pacea, darul ceresc și de mîntuire al lui Hristos..., trebuie adusă din nou la înflorire..., este necesară pentru noi și folositoare». ⁴⁹ Sfântul Ioan Hrisostom ne învață că «atît de mare bun este pacea, încît fii ai lui Dumnezeu sînt numiți cei ce o fac și o clădesc, pe bună dreptate, deoarece și Fiul lui Dumnezeu pentru aceasta a venit pe pămînt, ca să facă pace între cele de pe pămînt și cele din cer...». ⁵⁰ Fericitul Augustin, de asemenea, se slujește de expresiile cele mai hiperbolice pentru a arăta nevoia de pace cu Dumnezeu și faptul că El ne-o dă : «Laudă, Ierusalime, pe Domnul tău, laudă pe Dumnezeul tău, căci a întărit zăvoarele porților tale și a binecuvîntat pe fiii tăi în tine ; El a pus pacea ca țintă a ta», repetă el cu Psalmistul (CXLVII) și, continuînd cu Apostolul (Romani VI, 22), arată că «pace» și «viață veșnică» sînt unul și același lucru, puțînd să se înlocuiască una pe alta ; apoi adaugă : «Pacea este un bun atît de mare, încît chiar în cele pămîntești și trebuitoare, nimic nu este mai plăcut, decît să auzi, nimic mai de rîvnit să dorești, nimic mai bun să găsești». ⁵¹ De aceea, încheie el, «după cum nu există nimeni care să nu voiască bucuria, tot așa nu există nimeni care să nu vrea să aibă pacea». ⁵² Și fiindcă iubirea față de Dumnezeu presupune pe cea față de aproapele, Sfinții Părinți o propovăduiesc fără încetare. Astfel, Sfântul Clement al Romei intonează o rugăciune fierbinte pentru pacea a toată lumea : «Doamne, zice el, ⁵³ dă-ne înțelegere și pace nouă și la toți cei ce locuiesc pe pămînt». Origen arată că pacea trebuie apărută cu orice jertfă : «Creștinul este dator să apere pacea cu munca sa, cu truda sa..., și, dacă este necesar, chiar cu primejdia vieții și a bunului său nume». ⁵⁴

Intr-un elan poetic, Sfântul Atanasie cel Mare arată că adevărații creștini se roagă, nu fac război : «Îndată ce popoarele înțeleg învățătura lui Hristos, se îndeînlănesc cu munca ogoarelor în loc să se lupte ; își împreună mîinile pentru rugăciune, în loc să pună mina pe arme». ⁵⁵ Sfinții Grigorie de Nisa ⁵⁶ și Vasilie cel Mare socotesc războiul ca o crimă. ⁵⁷ Cel din urmă arată că nu poți fi adevărat slujitor fără dragoste față de aproapele și fără să iți în pace cu toți : «Ce valoare are să mă conving pe mine că fără dragostea unuia față de altul și fără să fiu în pace

48. Sfântul Clement al Romei, *Epistola I-a către Corinteni*, XXIX.

49. Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola LXX-a*, în col. Migne, P.G., XXXII, col. 433.

50. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia III la Epistola către Coloseni*, în Migne, P.G., LXII, col. 322 sq.

51. Fericitul Augustin, *De civitate Dei*, XIX, 11, Migne, P.L., XLI, col. 637.

52. Idem, *ibidem*.

53. Sfântul Clement al Romei, *Epistola I-a către Corinteni*, LX, 4.

54. Origen, *Comentar la Epistola către Romani*, Migne, P.G., XIV, col. 252.

55. Sf. Atanasie cel Mare, *Despre întruparea Cuvîntului*, Migne. P.G., XXX, col. 188-189.

56. In Migne, P.G., XLIV, col. 1282.

57. In Migne, P.G., XXXII, col. 681.

cu toți, atît cît depinde de mine, pot să mă numesc adevărat slujitor al lui Hristos?».⁵⁸ El îndeamnă chiar la o întrecere între «făcătorii de pace»: «Să se facă între voi întrecere bună, scrie el»⁵⁹ care se va învrednici întii, să fie numit «fiu al lui Dumnezeu», agonisindu-și această vrednicie prin facere de pace». Sfîntul Ioan Hrisostom arată pentru ce în Biserica creștină se spune nu numai «Pace vouă», ci «Pace tuturor».⁶⁰

O năzuință a Sfinților Părinți din epoca ecumenicității creștine au fost raporturile pașnice între toți oamenii. Intr-un înalt elan oratoric, cel mai mare predicator al epocii patristice, Sfîntul Ioan Hrisostom, proclamă aceste adevăruri: «Pacea nimicește războiul, distruge teama, alungă vrăjmășia. Niciodată n-am fost și nu vom fi dușmani ai păcii. Căci dacă vom pierde pacea, ne vom face dușmani ai celor care au auzit de la Hristos cuvintele: «Pace vouă».⁶¹ În același duh ne învață Sfîntul Chiril al Alexandriei: «Să învățăm deci și noi că trebuie să fim blînzi și făcători de pace; să căutăm în tot chipul să trăim fără războaie, după cuvîntul Scripturii (II Tim. II, 24).⁶² Sfîntul Isidor Pelusiotul condiționează pacea de dreptate: fără dreptate pacea n-are postament sigur și se poate pierde.⁶³ «Pacea amestecată cu dreptatea, scrie el, este un bun dumnezeiesc; iar dacă una dintre ele ar exista fără cealaltă, s-ar vătăma frumusețea virtuții».

Sfîntii Părinți și scriitorii latini expun aceleași idei înalte despre pace. Sfîntul Ciprian spune: «Dragostea este legătura frăției, temelul păcii, statornicia și tăria unității; ea este mai mare decît nădejdea și credința.⁶⁴ Iar Fericitul Augustin zice că «e mai bine să nimicim războaiele prin cuvînte, decît pe oameni prin sabie, și să cîștigăm pacea prin pace, nu prin război».⁶⁵ În sfîrșit, Petru Hrisologul face o descriere frumoasă și cuprinzătoare a păcii creștine: «Pacea între frați, scrie el,⁶⁶ este voința lui Dumnezeu, bucuria lui Hristos; ea este desăvîșirea sfințeniei, regula dreptății, învățătura adevărului, păzitoarea viețuirii curate. Pacea este mama iubirii, legătura unirii și dovada limpede a minții curate».

Sfîntii Părinți accentuează însă și *pacea lăuntrică*, pe care și-o află credinciosul împăcat cu Dumnezeu și cu semenii săi.

Astfel, Sfîntul Vasilie cel Mare demonstrează că pacea lăuntrică depinde de curăția interioară a celor credincioși: «Mai e oare nevoie s-o spun către oameni cît de mare este bunătatea păcii? Dar acest bun mare

58. Sfîntul Vasile cel Mare, *Epistola CLVI*, Migne, P.G., XXXII, col. 613.

59. Idem, *Epistola CCXIV*, Migne, P.G., XXXII, col. 813.

60. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia III la Epistola către Coloseni*, Migne, P.G., LXI, col. 322 sq.

61. Idem, *Omilia la Înălțarea Domnului*, Migne, P.G., LII, col. 766, 790.

62. Sfîntul Chiril al Alexandriei, *Pericope alese din Facere*, Migne, P.G., LXIX, col. 257.

63. Sfîntul Isidor Pelusiotul, *Cartea III, Epistola CCXLVI*, Migne, P.G., LXXVIII, col. 924.

64. Sfîntul Ciprian, *Despre bunătatea răbdării*, Migne, P.L., IV, col. 631.

65. Fericitul Augustin, *Epistola CCXXXIX*, Migne, P.L., col. 1019.

66. Petru Hrisologul, *Despre pace*, în Migne, P.L., LII, col. 598.

și minunat, căutat cu rivnă de toți cei care iubesc pe Domnul, este în primjdie de a se schimba într-un simplu cuvînt». ⁶⁷

Și tot el spune : «Ce este mai dulce de auzit decît numele păcii ? Sau ce este mai sfînt și mai plăcut Domnului decît să te trudești pentru ea ?⁶⁸. Sfîntul Ioan Hrisostom proclamă pacea «maica tuturor bunurilor» pentru că, dacă lipsește ea, toate celelalte sînt de prisos : «Ne rugăm, zice el, ⁶⁹ cerînd îngerul păcii, și pretutindeni cerem pace fiindcă nimic nu este asemenea ei. La biserică, în rugăciuni, în litanii, în cuvinte de urare, o dată, de două ori, de trei ori și de multe ori întiistătorul Bisericii dă pacea, zicînd : «Pace vouă !». Pentru ce ? Fiindcă ea este maica tuturor bunurilor, temei al bucuriei. De aceea și Hristos a poruncit Apostolilor, să spună îndată aceasta, cînd intră în casă, ca un fel de simbol al bunurilor. «Intrînd în case, spune El, ziceți : «Pace vouă !» (Matei X, 12).. Căci dacă aceasta lipsește, toate sînt de prisos. Și iarăși, a spus ucenicilor : «Pace las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan XIV, 27). Aceasta deschide calea dragostei... Dacă făcătorii de pace sînt iiii ai lui Dumnezeu, potrivnicii ei sînt iiii ai diavolului». Sfîntul Ciprian arată că pacea este caracteristica adevăraților ucenici ai Mîntuitorului». Pacea trebuie să o caute și 'să o urmeze fiul păcii. Dacă sîntem împreună-moștenitori cu Hristos, să rămînem în pacea lui Hristos. Dacă sîntem fiii lui Dumnezeu, făcători de pace trebuie să fim». ⁷⁰ Cît de rivnit este numele păcii ! Cît de trainică temelia a religiei creștine și podoabă a altarului ceresc al Domnului este pacea !», spune Petru Hrisologul. ⁷¹

c) Sfînta Scriptură și scrierile Sfîntilor Părinți expun ideile specifice concepției creștine. În privința celor trei fețe ale păcii, ele au devenit clasice în Teologia noastră și o deosebesc de orice altă concepție, fie ea religioasă sau nu. Le aflăm minunat exprimate de marele predicator al păcii, din zilele noastre, Mitropolitul Nicolae Krutițki : ⁷² «Pacea dată omenirii, scrie el, înseamnă mai întii de toate pacea cu Dumnezeu, pacea sufletului credincios Domnului și iubitor al Domnului. Ea trăiește în inima aceea care nu cîrtește împotriva lui Dumnezeu, care primește ca din mîna lui Dumnezeu tot ce i se întîmplă în viață, cu deplină încredere, cu toată supunerea iiiiască față de voința cerescului Său Tată. «Fă cu mine, Doamne, voia Ta», acesta este glasul inimii curate. Această pace este avuția aceluia suflet care se adapă cu iubire recunoscătoare către Domnul său, pentru toate nenumăratele binelaceri ale lui Dumnezeu... Pacea dumnezeiască înseamnă pacea cu cugetul nostru. O, știm de mult, din sfintele pagini ale Scripturii, despre Cain, ucigașul cel dintii de pe pămînt, care după nelegiuirea sa, după omorîrea fratelui său Avel nu-și găsi loc pe pămînt, rătăcind pînă la moarte. «Nu este pace pentru cei

67. Sfîntul Vasile cel Mare, *Epistola CXIV*, Migne, P.G., XXXII, col. 528.

68. Idem, *Epistola CLVI*, Migne, P.G., XXXII, col. 613.

69. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia III la Epistola către Coloseni*, Migne, P.G., LXII, col. 322 sq.

70. Sfîntul Ciprian, *Despre imitatea Bisericii*, Migne, P.L., IV, col. 534.

71. Petru Hrisologul, *Despre nașterea Domnului*, Migne, P.L., LII, col. 598.

72. † Nicolae, Mitropolitul Krutiței, *Cuvîntări bisericești*, traducere de Pr. Niculae M. Popescu, prof. universitar onorar, vol. I (București, 1949). pp. 17-18.

fără de lege», zice Domnul (Isaia XLVIII, 22). Cunoaştem din vieţile sfinţilor asemenea muştrări de cuget ale foştilor mari păcătoşi: Maria Egipteanca — desfrinată, Varvar — tilharul, Bonifatie — cel căzut în păcate multe. Aceştia, tot aşa, arseră în focul muştrării de cuget, dar la picioarele Mîntuitorului aflară iertare, deplină alinare a suferinţelor lor, veşnică pace şi linişte în sînta lor viaţă următoare. Pacea lui Hristos înseamnă pacea sufletului creştin în legătură cu aproapele. Ea este comoara aceluia, care nu păstrează în inimă nici setea răzbunării sau a urii împotriva semenului său, nici amintirea jignirilor aduse lui; în inima căruia nu trăieşte duhul clevetirii, al pizmei, al rîvnirii, al trufiei. Iubirea frăţească şi inima deschisă faţă de aproapele său este izvorul păcii launtrice şi al adîncii bucurii. «Cei blînzi se vor îndulci de bogăţia păcii» (Psalmul XXXIV, 11), rosteşte Cuvîntul dumnezeiesc».

d) Din punct de vedere religios, *care sînt premisele păcii?* Este, mai întii, ideea descoperită în Biblie a descendenţei întregului neam omenesc, din protopărinţii noştri, Adam şi Eva, avînd acelaşi destin suprafiresh, acelaşi scop şi aceeaşi lege morală, firească. Această idee se tilcuieste în religie — mai ales în cea creştină —, prin frăţietatea universală, prin obligaţiile morale, ca faţă de rude apropiate, ca fii ai aceluiaşi Părinte Ceresc, prin iubirea, dreptatea şi prietenia, prin toate sentimentele şi datoriile care le caracterizează şi care le sînt cerute de Cel ce i-a creat. Dar *lui Adam cel dintii îi corespunde în Creştinism Adam cel de-al doilea*, care restaurează starea urmaşilor aceluia, iar creaţiei îi urmează re-crearea, naşterea din nou. Creştinismul propovăduieşte o nouă frăţietate, în Iisus Hristos. Prin cel de al doilea Adam sîntem fiii Tatălui ceresc după har; căci toţi oamenii sînt «recapitulaţi», de Iisus Hristos cel întrupat, după expresia Sfîntului Apostol Pavel din Cap. I al Epistolei către Efesenii (dezvoltată apoi de Sfîntul Irineu şi alţii), aşa după cum titlul unei cărţi rezună întregul ei cuprins. Iar în panbisericismul Sfîntului Dionisie Pseudo-Areopagitul, întreaga creaţie dumnezeiască participă într-un fel oarecare la Trupul tainic al Domnului, plecînd de la simplul fapt al existenţei sale. În această viziune ia naştere şi se dezvoltă *morală creştină care face «fii ai lui Dumnezeu» pe făcătorii de pace*. Intre mădularele Trupului tainic trebuie să domnească simţămîntul puternic, absolut, al iubirii, după pilda Celui Întii Născut din morţi. Idealul pentru creştin este ca să devină un «alter Christus», să devină «diafan» pentru Hristos; şi, reciproc, ca în semenul său, frate în Hristos, să întrevadă pe însuşi Hristos. Apostolul Neamurilor ne învaţă că «păcătuiind împotriva fraţilor şi lovind în conştiinţa lor neputincioasă, păcătuiim împotriva lui Hristos» (I Corinteni VIII, 12). Tilcuind acest text, Fericitul Augustin scrie: «Într-adevăr, noi toţi ne-am făcut membre ale lui Hristos; şi atunci nu înseamnă oare că păcătuii împotriva unui membru al lui Hristos?»⁷³

Această iubire este dovada conştiinţei vii a creştinului despre un fapt care se uită uneori: Trupul tainic în întregimea lui este interesat de fiecare dintre faptele oricărui membru al său. (Aşa se poate pătrunde şi înţe-

73. Fericitul Augustin, *Sermo LXXX*, II, cap. 3, Migne, P.L., XXXVIII, col. 508.

Iesul sobornicesc al Bisericii). Ea ne amintește și răspunderile noastre sociale. S-a spus că Biserica este mai mult sau mai puțin frumoasă din punct de vedere suprafiresc, mai mult sau mai puțin bogată în virtuți, mai mult plăcută Tatălui Său și deci mai mult sau mai puțin puternică în rugăciunea sa, după vîrlutea și sfințenia fiecărui membru al Lui. Spiritul familiar și prietenesc, armonia și pacea domnesc în el, după măsura în care ele stăpînesc pe membrele sale. Și dimpotrivă, ura, dezbinarea și vrajba, judecata în lumina învățăturii Trupului tainic, sînt cu atît mai odioase și mai respingătoare! Sfinții Părinți au socotit că chiar unele deosebiri ale zestrei pămîntenilor au darul să apropie popoarele pentru ca să colaboreze în pace la binele comun.⁷⁵

e) În această perspectivă creștină observăm că *pacea se conturează și sub aspecte lăuntrice*: pacea cu Dumnezeu și cu sine însuși; alte sisteme accentuează latura socială de împăcare cu semenii, dar tinzînd la același scop suprem, pacea sub feluritele ei aspecte! La impunerea păcii pe pămînt, Biserica se întilnește astfel cu alți factori sociali de ideologii diferite, dar care concură spre aceeași țintă ultimă. Colaborarea la aceleași acțiuni mare, salvatoare a existenței pe pămînt, se impune de la sine: *binele este suprema lege și săvîrșirea lui se impune de la sine ca o datorie indiscutabilă*. Nici o deosebire de rasă, ideologie, naționalitate etc., nu pot constitui un «impedimentum firrimens». Dimpotrivă, pentru cel cu adevărat credincios, săvîrșirea binelui trebuie să se facă cu hotărîre și convingere neșovăitoare. Creștinul este *membru credincios al marii colectivități statale*; el își subordonează și își armonizează cu ea interesele sale particulare și-i dă întietate absolută. El își însușește directivele de ordin general, care condiționează binele general, manifestîndu-și astfel însușirea sa de a fi «zoon politicon», după extrasele lui Aristot, deoarece după cum am spus, este frate cu coreligionarii săi «în al doilea «Adam», și în același timp că toți semenii săi în întiul Adam». Un stat poate cuprinde cetățeni de diferite credințe. De binele lui se bucură toți cetățenii. Iar cînd acest bine condiționează toate bunurile și, cum e cazul păcii, chiar bunul suprem, care e existența omenirii, în situația de azi, atunci credinciosul este cointeresat nu numai prin îndatoririle sale sociale, ci și prin cele religioase. Trebuie deci ca toți creștinii să înțeleagă răspunderea lor prezentă și să facă front comun împotriva tuturor uneltirilor demonice războinice. Mintuitorul ne arată: «Eu vă las pacea, vă dau pacea Mea!» (Ioan XIV, 27). Pacea adîncă, ca un arbore care-și împlîntă cu putere rădăcinile în sfințenia și iubirea dumnezeiască, își întinde ramurile asupra tuturor celor ce o primesc.

Conceptul duhovnicesc de pace este lăuntric și exterior, în același timp. Cel lăuntric are două laturi: una negativă și una pozitivă. Latura negativă constă în stîrpirea a tot ceea ce tulbură pacea lăuntrică a credin-

74. Idem, *In Epistola I Ioan*, tract, X, nr. 7, Migne, P.L., XXXV, col. 205-206.

75. Fericitul Teodoret al Cirului, citat după Diac. prof. Orest Bucevschi, *Pace și prietenie*, în «Studii Teologice», seria II, anul V, 1953, nr. 7-8, p. 453.

76. Mitropolitul Nicolae Krutîlki, *Cuvîntări bisericești*, traduse din limba rusă de Preotul Niculae M. Popescu, prof. universitar onorar, vol. I (București, 1949), pp. 15 sq.

ciosului, începînd cu patimile și continuînd cu toate păcatele față de Dumnezeu și de semenii. Latura pozitivă a păcii, adică asemănarea cu liniștea și neschinhabilitatea dumnezeiască, crește pe măsura progresului duhovnicesc în iubirea lui Dumnezeu și a semenilor. Ambele aspecte, cel negativ și cel pozitiv ale păcii sînt într-un raport direct proporțional și de asemenea concomitente, așa după cum dispariția întunericului dintr-o cameră este concomitentă cu apariția luminii. Teologia creștină a dezvoltat mai ales latura negativă a problemei păcii, arătînd că ea se cucerește prin eliberarea de războiul din lăuntru nostru, în primul rînd; iar latura de care depinde, în concepția creștină, progresul nostru duhovnicesc.⁷⁷

Cărțile duhovnicești arată principalele momente ale neconținutei năzuințe spre pacea sufletului, ca teme ale păcii dintre oameni și dintre oameni și Dumnezeu. Ele arată că patimile ne răpesc această pace și că de ele «se bate ca de valuri inima noastră... Cînd am deznădăcina pe tot anul numai o patimă, citim într-una dintre ele care muștră pe creștini, curînd ne-am face bărbați desăvîrșiți. Iar acum ni se întîmplă dimpotrivă, adeseori, s-o spunem spre rușinea noastră că la începutul întoarcerii noastre eram mai curați decît sîntem acum după o mărturisire a credinței de atîția ani. Rîvna binelui și sporul în calea lui ar trebui să se adauge din zi în zi; în vreme ce acum se socotește ca o raritate dacă cineva mai păstrează o scînteioară a rîvnei celei dintîi. În lupta cu patimile noastre, de am pune la început numai o mică silință, la urmă s-ar face toate cu mare înlesnire și bucurie». Pacea merită prin sine să înfruntăm toate greutățile spre a o dobîndi.

III. CONCLUZII PENTRU CEASUL DE FAȚĂ

Pacea rămîne o năzuință încă neajunsă pe deplin și lupta pentru ea rămîne actuală pînă la cucerirea ei definitivă.⁷⁸ Războiul rece, bombele atomice fac dovada necesității acestei lupte pînă la biruința finală a păcii; iar propunerile de dezarmare generală și totală făcute de marea Țară a Sovietelor, ne arată că sîntem pe calea cea bună. Inițiativa întîlnirii la nivelul cel mai înalt a conducătorilor popoarelor care aparțin aceluiași țări — campioana necontestată a luptei pentru pace, a umplut popoarele de nădejdea unei păci trainice, definitive, care să liniștească lumea de zbuciumul necurmat al războiului. Lupta pentru pace a luat, de altfel, proporții în întreaga lume; nu se cunoaște în istorie o problemă care să fi provocat un asemenea entuziasm; nimic, pînă acum, n-a întîrnut pe lume atîtea comitete în fiecare stat, și atîtea congrese mondiale. Căci nici o acțiune nu asigură viața, civilizația și cultura, munca, apărarea de dezastre; nimic nu purcede dintr-o mai adîncă dragoste de oameni, ca

77. Fr. W. Foerster, *Christus und das menschlichen Leben*, a 20-a mie (München, 1922), p. 180; cf. trad. Nicolae Colan, vol. II.

78. Profesor Justin Moisescu, *Biserica Ortodoxă Romînă în lupta pentru apărarea păcii*, în «Studii Teologice», 1953, anul V, nr. 7-8, pp. 554-576.

pacea ; nimic nu redă siguranță lumii, încrederea reciprocă, domnia rațiunii și a simțămintelor înalte, ca ea.

De aceea, Biserica creștină s-a alăturat celor care luptă pe plan mondial, ca pacea să devină o stare de conștiință generală, o forță cu influențe hotărâtoare și definitive.

Biserica creștină Ortodoxă de pretutindeni, stă în fruntea luptei pentru pace, înaintea altor confesiuni ; așa a înțeles ea să-și mențină un loc de cinste în lucrarea înnoitoare a lumii, atît din punct de vedere individual, cît și colectiv.

Biserica, evident, n-are o misiune politică, în lume, ci una de mîntuire. Ea este o instituție moral-religioasă și aspirațiile ei sînt de ordin duhovnicesc, de prefacere lăuntrică. Dar atît conducătorii ei, cît și întreaga ei obște dreptcredincioasă de pretutindeni, sînt nu numai membre ale Bisericii, ci și cetățeni ai statelor respective ; în această calitate Biserica intră în legătură cu realitățile sociale prin membrele ei, ierarhie și mireni.

Pe tărîmul obștesc, Biserica se găsește în mod firesc în armonie cu factorii sociali hotărîtori. Și pe acest tărîm ea se cinstește, onorîndu-și datoriile care purced din propria-i învățătură și atitudine față de viața socială de obște.

Omenirea așteaptă să se facă ultimul pas spre o pace dreaptă, echitabilă, definitivă. Primul pas s-a făcut : lupta consecventă a țărilor de democrație populară, în frunte cu marea țară a Uniunii Sovietelor, pentru interzicerea fabricării bombelor atomice și pentru încetarea războiului rece și propunerile recente pentru dezarmarea generală vestesc zorile zilei fericite cînd se va realiza o pace trainică.

Creștinii doresc fierbinte ziua fericită cînd se va realiza o pace dreaptă, totală și primită cu sinceritate de toate popoarele lumii.

Prof. N. CHIȚESCU

ARTICOLE ȘI STUDII

PREDICA DE PE MUNTE (PROBLEME MORALE)

Prin predica de pe munte, în marea masă a credincioșilor noștri s-a înțeles adesea o parte a ei, anume partea care cuprinde fericirile. Desigur, fericirile sînt partea cea mai de seamă de aci, dar conținutul ei este mult mai larg și mai întins. Este vorba de trei mari capitole evanghelice, cu peste o sută de versete, dacă avem sub priviri conținutul ei după relatarea Sfîntului Evanghelist Matei, cel mai întins și mai complet în privința aceasta. De fapt, predica de pe munte cuprinde cele mai de seamă învățături morale ale Creștinismului. Numai la aceasta de s-ar fi rezumat toată Sfînta Evanghelie, și încă ne-am fi făcut o idee completă despre noul suflu de viață adus lumii de către Fiul lui Dumnezeu întrupat.

Este de observat, din capul locului, că atît în raport cu morala păgînă de pînă aci, cît și în raport cu morala vechi-testamentară, predica de pe munte vine cu un nou program de conduită omenească, de daia aceasta valabilă pentru toate vremurile și de neadăugit cu nimic. Programul de aci este cel al unei morale evanghelice complete și el nu se referă numai la lumea creștină, ci la lume în genere. Este una din marile străduințe ale cerului de a-și apropia pămîntul. Toată greutatea cade, aci, pe suflet, pe desăvîrșire, pe mîntuire. Totul se referă la ordinea practică a vieții noastre omenești. Sînt aci cele mai mărețe și mai largi orizonturi ale moralei, ale conduitei noastre omenești, este un întreg cod de viață obștească, și, prin aceasta, o precisă conturare a faptului creștin în omenire, în istorie. Este cel mai sintetic și cuprinzător manual de morală creștină, pe plan individual și social.

Mai înainte însă de a trece la studierea punctelor esențiale ale predicii de pe munte, este bine să facem unele precizări. Sfîntul Evanghelist Matei ne informează că Iisus, trecînd pe lîngă Marea Tiberiadei, și-a ales pe primii patru dintre ucenicii Săi : pe Simon Petru și Andrei, o pereche de frați, și pe Iacob și Ioan ai lui Zevedei, altă pereche de frați. A tîmăduit apoi mulțime de bolnavi de tot felul și, ca să se mai liniștească puțin

de îmbulzeala mulțimii din juru-I, s-a retras pe un munte unde, în fața ucenicilor, a rostit marea și măreața Lui cuvîntare de instruire, zisă predica de pe munte. Sfîntul Evanghelist Luca ne înfățișează un alt cadru. El spune că Iisus, înainte de a-și alege Apostolii, s-a retras pe un munte din apropiere, unde s-a rugat lui Dumnezeu o noapte întreagă, iar cînd s-a făcut ziuă, a coborît la un loc mai de șes, și-a chemat ucenicii, adică pe cei care îl urmau îndeaproape, și dintre ei și-a ales pe cei doisprezece, cărora le-a pus un nume nou, cel de Apostoli.¹ După aceea, din locul unde se afla, de pe acel tîpșan, a rostit în fața lor și a gloatelor marea Lui cuvîntare, predica de pe munte. Unind deci pe Sf. Matei cu Sf. Luca, această cuvîntare a fost rostită, în primul rînd, în fața celor doisprezece, căci lor le-a fost adresată îndeosebi, ca unii care aveau s-o ducă în toată lumea. Dar ea a fost ascultată și de mulțimile care urmaseră pe Iisus pînă acolo.

Acestea premerse, putem trece la cuprinsul acestui așa de întins referat evanghelic, și anume după redactarea Sfîntului Evanghelist Matei. Desigur, nu-l vom analiza punct cu punct, ci ne vom mărgini doar la cîteva din aspectele lui mai capitale.

În comentariul său la această parte evanghelică, în care se cuprinde pe scurt mai toată morala noastră creștină, Sfîntul Ioan Gură de Aur subliniază, din capul locului. liniștea cadrului natural în care a fost rostită predica de pe munte. A fost rostită, spune el, într-un loc pustiu, departe deci de vreo așezare omenească. Observația merită toată atenția. Prin predica aceasta, Iisus punea bazele unei filozofii, unei morale absolute noi. Toate principiile de aci sînt premerse de cel al umilinței, care mai apoi avea să joace un mare rol în viața creștină, pe toate planurile ei. Modestie, umilință, fiindcă nu alege un oraș mare, Ierusalimul de pildă, sau o casă mare, ori vreo tribună cu renume, sau o mare piață publică, ci alege un loc pustiu, locul de tihnă și de smerenie, lucruri potrivite cu religia renunțării și a umilinței. Într-un asemenea cadru deci, cadru de sărăcie și de umilință, își proiectează Iisus principiile de fond ale moralei Sale evanghelice.²

Dar umilința grăită tainic de cadrul locului retras al predicii de pe munte este subliniată, este proclamată de îndată, concomitent chiar, de graiul însuși al Mintuitorului, făcînd din ea nu numai începutul, dar chiar esența însăși a acestei impunătoare cuvîntări. «Fericii cei săraci cu duhul!». Iată prima fericire. Iată fericirea din umilință! «Fericii cei săraci cu duhul, că a lor este împărăția cerurilor». Această fericire o găsim și la Sf. Luca, tot ca început la predica de pe munte, însă într-o altă redactare, și anume: «Fericii sînteți voi, săracilor!». El nu mai adaugă completarea «cu duhul». În fond, există totuși o apropiere între cele două redactări, fiindcă, după buna noastră învățătură, sărac nu este numai cel lipsit de cele materiale, ci sărac mai este și cel care a renunțat de bună voie la cele materiale, ca și cel care nu este bogat în răutăți, în

1. Luca VI, 13.

2. *In Matth.*, tom. XV, Migne, P.G., LVII, col. 223.

păcate. Fericitul sărac evanghelic este mai ales cel care s-a despuiat de povara păcatelor și a grijilor inutile.

Și acum, când trecem la explicarea citorva din marile învățături ale predicii de pe munte, să începem vorbind despre această sărăcie cu duhul. Nu vom face exegeză. Nu vom expune diferitele păreri ale exegeților mai din urmă, și nici nu ne va preocupa faptul dacă vorba «duhul» de aci este scrisă cu literă mică sau cu literă mare. Ne ajunge, în privința aceasta, punctul de vedere al Sfântului Ioan Gură de Aur. Ceea ce a spus el, aceea o spunem și noi, mai ales că avem în vedere atmosfera generală a spiritului evanghelic în această privință. În fericirea cu care începe predica de pe munte, Mîntuitorul fericeste nu pe săraci, pur și simplu, ci numai o categorie de săraci. El fericeste numai pe cei săraci «cu duhul». Auzim adesea: nu poți pretinde, nu te poți aștepta la mai mult de la cutare sau cutare om, fiindcă, de, ce să-i faci, nu este vina lui, este sărac cu duhul, adică, vrea să ne spună această socotință jignitoare, atît la adresa Sfintei Evanghelii cît și a aproapelui nostru, săracul cu duhul este un înapoiat, un prost, un cretin. Este un comentariu într-un picior, cum am zice, care nu se potrivește cu sensul textului nostru evanghelic. Este exegeza bunului plac, ci nu exegeza Teologiei noastre care, cum am mai spus, este foarte adecvată și fidelă spiritului evanghelic. Săraci cu duhul, ne spune Mîntuitorul, ne-o spune Sfîntul Ioan Gură de Aur, ne-o spune serioasa cugetare creștină, sînt săracii în gînduri semețe și perverse, sînt, cum va avea să spună, ceva mai apoi, tot predica de pe munte, cei curați cu inima, cei smeriți. Pornindu-se tot de la această vorbă primă a predicii de pe munte, avea să se vorbească, mult mai apoi, despre o «sfîntă ignoranță». Într-un fel, redactată altfel, vorba aceasta ar fi fost bine izbutită și ar fi constituit un sumar comentariu al primei fericiri. S-a obiectat adesea că s-ar aprecia ignoranța, care ar fi fost ridicată pînă la rangul slințeniei. Nu de aceasta este vorba însă. Gîndul este cu totul altul aci. Sfîntul Apostol Pavel, ca să dăm un exemplu, într-o altă ordine de idei, scriind corintenilor, vorbește despre o nebunie după Dumnezeu, care este mai înțeleaptă decît înțelepciunea oamenilor, și mai vorbește și despre o slăbiciune care este mai puternică decît tăria lor.³ La prima vedere, s-ar părea că cel mai de seamă teolog al Creștinismului, Sf. Apostol Pavel, ar proslăvi nebunia și neputința. Aci însă nu era vorba nici de una și nici de alta. El vorbea despre cu totul altceva. Lucrul este lămurit într-un verset anterior, în cuprinsul aceluiași capitol, anume acolo unde se spune: «Ci noi propovăduim pe Hristos cel răstignit: pentru iudei, sminteală; pentru păgîni, nebunie».⁴ Și el este tot mai bine lămurit în capitolul următor.⁵ Admitem și chiar sanctificăm ignoranța de păcate și de gînduri rele. Admitem sfînta simplitate, echivalentă la infinit cu smerenia, cu umilința noastră evanghelică. Mai bine ignoranți de felul acesta, decît savanți în rele. Astfel, deci, în fața ucenicilor și a mulți-

3. I Corinteni I, 25.

4. I Corinteni I, 23.

5. I Corinteni, II.

milor din împrejurarea aceea și din toate împrejurările vieții noastre creștinești, Mîntuitorul pune virtutea umilinței, ca fundament al oricărei zidiri durabile. Umilința aceasta, spunea Sf. Ioan Gură de Aur,⁶ este piatra fundamentală a edificiului nostru evanghelic. Fără acest fel de fundament nu pornește la zidire nici chiar Mîntuitorul, fiindcă ar fi însemnat ca mai curînd sau mai tîrziu să se surpe zidirea. Știm puterea mîndriei: a surpat pînă și pe căpetenia îngerilor, ca una ce nu a mai voit să se consolideze pe piatra de granit a smereniei, și a aruncat în păcat și în moarte prima pereche de oameni și după aceea pe noi toți.

În al doilea rînd, alt mare principiu moral al predicii de pe munte este cel al curăției inimii. Prin umilință, Mîntuitorul a pus piatra fundamentală a edificiului creștin. A trecut, după aceea, la ridicarea zidurilor. Turnul din apa de care este vorba în Păstorul lui Herma, și care simbolizează Biserica, era zidit din pietre șlefuite. Zidul edificiului evanghelic, mai înainte decît turnul lui Herma, ca să se lege solid cu fundamentul, trebuia să fie și el făcut dintr-un material corespunzător scopurilor evanghelice, și acest material este cel al inimilor și cugetelor șlefuite, curate. «Fericiti cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu».

Un alt principiu de seamă, înscris în programul predicii de pe munte, este cel al luptătorilor și suferitorilor pentru pace și pentru dreptate. Aci însă nu este vorba de principiul dreptății pur și simplu, ci este vorba de dreptatea noastră cea mare, de Creștinismul nostru. Dreptatea de aci este tot una cu credința. Și tot de aci se desprinde destul de bine și ideea de sacrificiu multiplu și permanent, cerut din partea Apostolului și a creștinului în genere. Marile realizări omenești, realizarea în lumea creștinismului însuși, nu au fost cu puțință fără sacrificii personale și colective.

Umlință, inimă curată, conștiință dreaptă și sacrificiu, iată culorile distinctive ale chipului fericitului evanghelic. Iată primele învățături ale Mîntuitorului. (Creștinul este un sărac cu duhul.) În inima lui nu trebuie să se ascundă nimic. La el nu este un teren prielnic stufărișurilor de cugete rele, de viclenii, de deșertăciuni. În inima creștinului, a omului evanghelic, nu trebuie să încapă multe. Ne referim la planul moral al vieții. Umilință și cuget curat, iată ce trebuie să încapă acolo în primul rînd și îndeosebi. Le avem pe acestea? Avem cu noi o bună, o mare parte a Creștinismului. Sîntem însă destul de departe de a-fi așa cum ne-a cerut Mîntuitorul, în predica Lui de pe munte. Prea puțină reculegere, prea mult zgomot, prea multă alergătură, prea multă ură, prea multă îngimlăre, prea multă stufărie de cugete și de tranzații pe plan moral, prea multă grabă de a fi și de a trăi. Papini a intuit destul de exact lucrurile noastre creștinești și de aceea îl admirăm pentru curajul cu care a privit și a analizat contemporaneitatea noastră creștinească. Discrepanța dintre vorbă și faptă, iată ce s-ar părea că ne caracterizează, și lucrul acesta se va întîmpla și pe mai departe, dacă vom uita mereu vorba cu care se încheie predica de pe munte, anume că nu cei care zic

6. *Loc. cit.*, supra, cap. II, col. 224.

mereu Doamne, Doamne, vor intra în împărăția cerurilor, ci cei care au fapte evanghelice.

Trecînd, tot în rezumat, la cea de a doua parte a predicii de pe munte, ne vom întîlni și aci cu o nouă serie de probleme vrednice de cunoscut și de aplicat în viață, dacă vrem să fim ceea ce ne numim. În primul rînd, este vorba de un lucru care ne privește pe noi, pe preoți. Apostolul, preotul de după aceea, este numit aci, de Mîntuitorul, «sarea pămîntului» și «lumina lumii». Se știe că sarea se pune de noi în mîncare, spre a-i da un echilibru și un gust. Se pune, apoi, peste cărnuri, ca să nu se strice, mai ales în vreme călduroasă. Prin Evanghelie, lumea s-a reîmprospătat moralicește. Putreziciunea morală trebuia să dispară cu orice preț. Este vorba de o lume nouă. Peste noul nostru trup și spirit, Mîntuitorul a orînduit, spre a nu se mai altera în veci, să se pună sarea cuvîntului apostolic, preotesc. Apostolii și preoții sînt numiți sarea pămîntului, tocmai fiindcă trupul și spiritul care se conduce după cuvîntul, după predica lor, nu se mai alterează, ci se păstrează, se mîntuiește adică, la fel carnea care se sară, spunea Sfîntul Ioan Gură de Aur, cu așa de multă dreptate, cu atîta obiectivitate.⁷ Și, ca și în cazul sării acesteia spirituale, căci de sare în sens spiritual este vorba, ci nu de un altfel de sare, tot așa și cînd sînt numiți lumină, este vorba tot în sens spiritual. De altfel, cum spunea Sfîntul Ioan Gură de Aur, la noi toate au devenit spirituale. Așa este religia trăirii în Duh și în adevăr. Această lumină spirituală a lumii creștine a fost aprinsă și adusă de Mîntuitorul, iar grija de a arde fără întrerupere, a fost lăsată apostolatului, preoției noastre creștine. Această lumină trebuie să ardă în vatra întregii omeniri. Este lumina care luminează pe tot omul care vine în lume; este lumina care luminează tuturor; este lumina care lumina și pe cînd nu erau creați luminătorii cerești. Este lumina spiritului, net separată de lumina materială; este lumina evanghelică, într-un cuvînt. Lumina lui Hristos, lumina spiritului nu a dus și nu va duce nîciodată în altă parte, decît la virtute. Ea nu va lumina nîciodată cărări spre păcat. Drumurile luminate de lumina lui Hristos, chemată să lumineze tuturor, nu au pe ele curse și tîlhari, ci numai prieteni adevărați, case primitoare, ospitaliere și samariteni milostivi, explică Sfîntul Ioan Gură de Aur.⁸ La aceasta s-a gîndit Mîntuitorul, cînd a zis ucenicilor Săi: «Să strălucească lumina voastră înaintea oamenilor». Chipul creștinului trebuie să iradieze de lumina cea spirituală, de acele frumuseți pe care numai spiritul evanghelic și lumina lui le proiectează pe chipul lui. Și nimic nu face pe om așa de frumos, ce fel splendorea, lumina pe care i-o așterne pe față virtutea.⁹

Dar, în această a doua parte a predicii de pe munte, ne întîlnim cu una din cele mai fericite expresii biblice, cu care a fost denumit omul, expresia de «fiu al lui Dumnezeu». Și nu este vorba numai de o simplă expresie, ci de una din cele mai mari și frumoase învățăături, nu numai de

7. *In Matth.*, hom. XV, 6, Migne, P.G., LVII, col. 231.

8. *Idem*, cap. VII, col. 232.

9. *Idem*, cap. VIII, col. 233.

aci, din predica despre care ne este vorba, dar din tot Creștinismul : învățătura trăirii în pace și în înțelegere. S-a vorbit și se vorbește, s-a luptat și se luptă și acum cu toată încordarea pentru realizarea, în practică, a acestui ideal atât de profund omenesc, idealul păcii și al înțelegerii între inși și popoare. S-au scris cărți și s-au publicat periodice de seamă, semnate de mari personalități și de mari umaniști ; s-au proferat cele mai frumoase și cuprinzătoare expresii și lozinci închinată păcii. Este cea mai mare satisfacție dată cuiva pentru o luptă așa de nobilă ! Mai mult chiar, este cea mai mare recompensă cu putință, dată celui care se străduiește întru aceasta. Cât de mult este prețuită pacea, împăcarea între oameni, de către Mîntuitorul, o vedem și în unele locuri evanghelice, îndeosebi de acolo, cînd respinge darul adus la altar de un om care nu este împăcat cu aproapele său. Furtuna nu face parte din atmosfera religiei creștine, desprindem categoric din Sf. Evanghelie. Creștinismul este iubire și înțelegere. Aceasta a adus el în lume. De aceea spunea Sfîntul Ioan Gură de Aur, cu un adînc spirit de observație : «Multe sînt cele care caracterizează Creștinismul nostru, dar mai mult decît toate și mai cu putere și mai bine ca orice, îl caracterizează iubirea și pacea dintre oameni».¹⁰ Așa de mare preț are lucrul acesta în ochii Mîntuitorului și, prin aceasta, în gîndirea și în viața noastră evanghelică, încît, cînd l-a simțit că este de lipsă între oameni, a renunțat pînă și la închinarea, pînă și la adorarea Lui cultică de către credincioși, numai să se facă pace, să fie împăcare între frați, între oameni. Și, ca un reflex pozitiv al cugetului evanghelic, chemarea la pace jalonează, în momentele lui mai esențiale, chiar și cultul creștin prin excelență, adică Sfînta Liturghie. «Pentru pacea de sus și pentru mîntuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm» ; «Pentru pacea a toată lumea și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm» ; «pace tuturor» ; «pace ție» etc., iată material cultic care vine să promoveze, pe plan comunitar, idealul păcii între oameni. Trecînd în vastul cîmp al Tradiției noastre slinte și creștinești, în cîmpul întinsei și neîntrecutei noastre literaturi bisericesti, la Sfîntii Părinți, vom întîlni un material aproape nesfîrșit, plin de căldură sufletească și de zel apostolic, plin de măreții de gîndire rar întîlnite și puternic desfătătoare de inimi, ne întîlnim cu cea mai bine conștientă conștiință creștină în necesitatea spirituală și socială a idealului împăcării, al bunei învoiri între oameni. Iată ce ne spune, într-un loc-două din opera sa, Sfîntul Ioan Gură de Aur, care ne este mereu apropiat și întotdeauna la îndemîină și care a dus o luptă fără preget și puternic susținută pentru transformarea vieții omenești pe linia noilor idealuri evanghelice, cel al iubirii și păcii între oameni. Vorbînd el despre legătura iubirii reciproce a oamenilor, ca una care este izvoritoare de pace și bună învoire între ei, și avînd sub priviri renunțarea Mîntuitorului la închinarea sa, cînd este vorba de promovarea spiritului păcii, zice : «O, bunățate ! O, bunăvoință care întrece orice cuvînt ! Dumnezeu își lasă la o parte cînstirea Lui de către noi, pentru iubirea Lui față de aproapele... ! Să se întreprună, exclamă el, adorarea mea, ca să

10. *In Epist ad Hebr.*, hom. XXXI, 1, Migne, P.G., LXIII, col. 213.

rămînă în picioare iubirea ta, căci împăcarea ta cu fratele tău este, pentru mine, un sacrificiu adevărat». ¹¹ Se va fi gîndit, desigur, la fericirea referitoare la cei blînzi, cărora Mîntuitorul, acolo, în predica Lui de pe munte, le făgăduiește moștenirea pămîntului. Pe linia aceasta, așa de scumpă predicii hrisostomice, linia idealului împăcării, continuă el, concludent, «orice ți-ar face omul, el îți este prieten și frate». ¹² Prietenie și frățietate, iată legile păcii, legile împăcării, legile bune înțelegeri între oameni! Dar împotriva acestui atît de omenesc ideal stă vrăjmășia, ura, răzbunarea, aceste stări de spirit mult combătute de Sfînta Evanghelie și îndeosebi în predica noastră de pe munte, care include, cum era și natural, și o preocupare de felul acesta.

Vorbind despre acest sentiment omenesc negativ, cel mai negativ cu putință, și care coboară pe om la starea sălbăticiunilor pădurilor și pustiuurilor, Mîntuitorul se va referi, în primul rînd, la o stare de felul acesta, începînd cu mediul de gîndire al lumii imediat înconjurătoare. Așa de mare este deosebirea între lumea iubirii și păcii evanghelice, lumea cea nouă sau de acum, cum i-a zis el, și lumea celor de demult, care nu erau totuși chiar așa de demult, încît Mîntuitorul pune o barieră net despărțitoare, în privința aceasta, între cele două lumi biblice: cea a Vechiului și cea a Noului Testament. «Ați auzit că s-a zis: ochi pentru ochi și dinte pentru dinte. Eu însă vă spun vouă să nu stați împotriva celui rău; iar cui te lovește peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt». ¹³ Pentru promovarea spiritului împăciuitoare, Mîntuitorul merge și mai departe. El cere din răspuseri să nu ne împotrivim celui rău, ci să căutăm metode pașnice de convingere, care, pînă la urmă, vor fi de-a dreptul uluitoare pentru el și cu cele mai bune rezultate. Dacă unul, din întîmplare, dar din răzbunare, îți cere haina, tu fă mai mult decît atît: dă-i și cămașa. Rămîn gol de tot, vei zice. Nu va fi o rușine, fii sigur, ci o virtute. Adam, spunea, în ordinea aceasta de idei, Sf. Ioan Gură de Aur, a fost mai bun și mai viruos atunci cînd a fost gol. Așa era în rai și nu se rușina. Nu intervenise păcatul și nu avea deci de ce să se rușineze. Rușine este să te îmbraci din furt sau cu lucruri scumpe, pe cînd altul este cu zdrențe. ¹⁴ Așa s-a trezit la o cale mai bună Jean Valjean, acest personaj de seamă din «Mizerabilii» lui Victor Hugo. Creștinismul este singura religie a lumii, care și-a făcut din iubirea și pacea între oameni esența lui practică. Cel mai mare vrăjmaș al religiei lui Hristos rămîne deci vrăjmășia, ura dintre oameni, acest straniu sentiment care descalifică și desfigurează cel mai mult omenirea.

Vine acum la rînd o altă problemă morală a predicii de pe munte: cea a jurămîntului. În gura Mîntuitorului, principial, jurămîntul este un lucru de neadmis pentru un om evanghelic, pentru un creștin. La ce să juri? Ca să restabilești pozitiv o stare de lucruri care necesită dovezi

11. *In Matth.*, hom. XVI, 9, Migne, P.G., LVII, col. 248-250.

12. *In Epist II Corinth.*, hom. V, 4, Migne, P.G., LXI, 433, și Fer. Augustin, *Sermo*, 307, cap. IV.

13. Matei V, 38-39.

14. *In Matth.*, hom. XVIII, Migne, P.G., LVII, col. 265-267.

pentru o confirmare, pentru o sentință? Dacă religia noastră este a adevărului și dacă tot cel care pornește din adevăr este adevărat, atunci cum mai poate fi cu puțință ca, tocmai în lumea clădită pe adevăr, să se mai recurgă la subterfugiu și minciună, la denaturare, la înșelătorie în dauna fratelui, a aproapelui? În religia lui Iisus Hristos nu este îngăduit să se mintă și, odată cu aceasta, nu este îngăduit nici jurământul, fiindcă aceasta înseamnă că oamenii nu sînt holăriți să fie sinceri, în împrejurări obscure, și să lase ca adevărul să se descopere de la sine; adică fără de interogatorii și fără de martori. Am ajuns la un atare faliment moral, am ajuns ca să nu ne mai încredem sincer unii în alții, încît, la tot pasul, se aud vorbe de încredințare, ce fel: «mă jur că așa este», «pe cinstea mea», «pe cuvînt de onoare», «crede-mă», «zău» etc. Toate acestea arată falimentul adevărului sau lipsa lui parțială, tocmai acolo unde el nu trebuie să fie eclipsat sau strîmțorat de nimic, tocmai în lumea adevărului și a luminii. Mai mult chiar: se merge pînă într-atît, că se aud expresii de felul acesta: «martor îmi este Dumnezeu», «mă jur pe Dumnezeu», «să dea Dumnezeu să mor dacă nu spun drept» etc., amestecînd pînă și pe Dumnezeu în lucrurile noastre reprobabile. Ca să încredințăm pe alții despre sinceritatea, despre loialitatea noastră, ca și cum nu acesta ar fi normalul în o lume evanghelică, creștină și civilizată, ca și cum nu acesta ar fi standardul normal al vieții noastre morale de toate zilele, ne blestemăm adesea, invocînd cel mai scump lucru al vieții, sănătatea noastră, căci zicem adesea, ca să fim crezuți, și sîntem, de regulă, anevoie crezuți, fiindcă, de regulă, ne lipsește sinceritatea, zicem: «să dea Dumnezeu să mor dacă nu spun drept», «mă jur pe viața, pe sănătatea mea», sau «să nu-mi ajute Dumnezeu să apuc ziua de mîine», «să pleznesc», «să-mi moară copiii» și altele care, departe de a confirma adevărul, confirmă minciuna, căci de regulă se minte. Nu pot să înțeleg de ce este preferată minciuna, adevărului, de vreme ce nimeni din noi nu dorește să fie înșelat în nici un fel. Nu știu de ce căutăm întunericul, cînd dorim cu atîta bucurie lumina. Nu știu de ce am ajuns să ne blestemăm și să ne jurăm ca să fim crezuți, cînd adevărul este chemat să fie baza reală a relațiilor noastre interpersonale, cînd nimic nu este mai normal ca adevărul, cînd nimic nu creează vieții și societății stări mai bune și mai fericite decît adevărul. De ce să jurăm adesea, ca să fim crezuți, chiar cînd o lume întreagă luptă acum împotriva îndoielii, fie în religie, fie în filozofie, fie în știință! Cîți se vor fi gîndit la mărimea și la nefastul social al repercusiunilor minciunii! Cîți se gîndesc la consecințele unui jurămint fals? Cîte derutări, cîte bunecredințe înșelate! Cîți judecători onești păcăliți, cîte sentințe strimbe, din cauza minciunii omenesti, ea care a creat această stare anormală a jurămintului respins de Sfînta noastră Evanghelie! Admitem jurămintul cînd este vorba de descoperirea adevărului, dar îl admitem cu durerea nemărginită că nu acesta este normalul în o lume pentru care s-au făcut atîtea eforturi morale, pînă la moartea pe Cruce a Fiului lui Dumnezeu, spre a fi, spre a se face o lume a adevărului, o lume normală. Justiția însăși, în esența ei, a ajuns doar să stabilizească un drept, dar, Doamne, cine va beneficia de acest drept? Va

beneficia de el chiar cel drept? De multe ori nu este așa, fiindcă un drept se stabilește, cum este și normal, pe criterii reale, și aceste criterii ajung la expresie, de multe ori, pe calea inducerii în eroare, pe calea jurământului strîmb. Cîți oameni nu au zăcut o viață întregă în întunericul și privațiunile închisorii, cîți nu au fost condamnați la ocnă, din cauza unui jurămint fals, din cauza unui jurămint din răzbunare! Iată de ce se ridică Mîntuitorul împotriva jurămintului pur și simplu. Iată de ce a spus El, în predica de pe munte, în această mare chartă evanghelică: «Ați auzit iarăși că s-a zis celor de demult: «Să nu juri strîmb, ci să ții înaintea Domnului jurămintele tale. Eu însă vă spun să nu vă jurați nicidecum, nici pe cer, fiindcă este jeț al lui Dumnezeu, nici pe pămînt, fiindcă este așternut al picioarelor Lui, nici pe Ierusalim, fiindcă este cetatea Marelui Împărat. Nici pe capul tău să nu te juri, fiindcă nu poți să faci un fir de păr, alb sau negru. De aceea, cuvîntul vostru să fie: da ce este da, nu ce este nu, iar ce este mai mult decît aceasta, de la cel rău este».¹⁵ Evanghelia este cartea adevărului. Cei care în numele și sub regimul ei, încearcă să denatureze lucrurile, aceia nu sînt ai ei, deși ea îi așteaptă și pe ei. Aceia fac ceea ce spunea profetul Isaia: zic dulcelui, amar,¹⁶ sau cum spunea undeva Sf. Ioan Gură de Aur, creștini fiind, bagatelizează Creștinismul.

Să trecem însă la o altă mare, mai ales mare, învățătură a predicii de pe munte. Este vorba de învățătura milostivirii, despre una dintre cele mai profund omenești virtuți, despre prima fiică a iubirii creștine, cea de a doua fiind dreptatea, despre care, deopotrivă, va fi vorba în cele de față, și ea fiind inclusă în planul sumar al predicii de pe munte.

Desigur că, în privința aceasta, sînt foarte multe lucruri mari și bune de spus, dacă ne gîndim, în primul rînd, la comentariile Sfinților Părinți. Noi însă, ca și pînă acum, ne vom limita la planul strict al predicii de pe munte, rareori venind și cu alte lumini din afară și mai îndepărtate. Iată ce stă scris aci în privința aceasta: «Luați aminte ca faptele dreptății voastre să nu le faceți înaintea oamenilor, ca să fiți lor priveliște, a'tfel nu veți avea plată de la Tatăl vostru cel ceresc. Deci cînd faci milostenie, nu trîmbița înaintea ta, cum fac fățarnicii, în sinagogi și în ulițe, ca să fie slăviți de oameni; adevăr grăiesc vouă, își au plata cuvenită. Tu însă, cînd faci milostenie, să nu știe stînga ta ce face dreapta ta, așa încît milostenia ta să fie în ascuns și Tatăl tău, care vede, într-ascuns îți va răsplăti ție».¹⁷ Considerînd aceste sumare cuvinte asupra uneia din cele mai de seamă virtuți ale lăptului creștin în lume, vom observa că se subliniază, nu atît esența milostivirii, cît disciplina și practica ei. Mîntuitorul a venit în lume pentru restabilirea demnității neamului omenesc, surpată ori șubrețită prin păcat. Omul nu trebuie desconsiderat, nu trebuie coborît, ci mereu înălțat. Or, în practica locală a vremii de atunci, Mîntuitorul observa cu durere că tocmai în cele mai omenești împrejurări, împrejurări de soli-

15. Matei V, 33-37.

16. Isaia V, 20.

17. Matei VI, 1-4.

daritate mutuală, omul era umilit, rușinat chiar, datorită unor calcule orgolioase ale unora, oameni ca și ei.

Și acum, dacă privim de aproape lucrurile, vom avea de observat, în faptul milosteniei, următoarele condiții puse de predica de pe munte, condiții cu putere de lege, dacă vrem ca această practică să ajute la mîntuire: 1. întrajutorarea sau milostenia este un fapt de dreptate; 2. ea nu trebuie făcută pe față, căuîindu-se, adică, laude, ci înaintea lui Dumnezeu, fiindcă se urmărește salvarea, ci nu degradarea fratelui; 3. milostenia izvorăște din adîncurile sufletului și trebuie făcută tainic, neștiind stînga ce face dreapta. Reținem, din sublinierile predicii de pe munte, în problema de față, un lucru foarte important: milostenia este, în primul rînd, un fapt de dreptate. Ce este de înțeles din aceasta? Două pot fi interpretările și în aceasta sîntem bine ajutați de Sfinții Părinți: întii, milostenia este un fapt de dreptate, așa cum ne învață Mîntuitorul aci, în primul rînd fiindcă religia Lui avea să fie religia dreptății în sens religios, și anume în sensul de mai apoi și mai larg al cuvîntului. Dreptatea, în sens creștin și în primul ei sens, este tot una cu religia însăși și cu Creștinismul în speță. Poporul a sesizat bine lucrul, atunci cînd prin «creștin» înțelege un om drept la Dumnezeu, un om evlavios. Cutare, auzim adesea în popor, este un om drept, adică bun credincios. Numai cei drepti vor moșteni împărăția lui Dumnezeu, auzim adesea, fie din scrierile noastre slinte, fie din credința poporului. Dar cum este milostenia un «fapt de dreptate»? Este, negreșit, spune Sfîntul Ioan Gură de Aur, fiindcă, dacă iubirea este esența Creștinismului nostru, apoi milostenia, în calitatea ei de fiică primă a iubirii creștine, este și ea tot fapt de esență creștină, fapt esențial în Creștinism. Sfîntul Ioan Gură de Aur, într-un loc din opera sa, ne spune, în loc de dreptate, milostivire, pornind de la considerația că exista pe atunci, este vorba de vremea lui, un text biblic cu această variantă, adică, cu milostenie în loc de dreptate, ca și cum aceste două noțiuni, deosebite filologiceste, ar fi, în fond, una și aceeași («eleemosini» în loc de «dicheosini», cum li se zice în grecește). Milostivirea este un fapt de dreptate, adică un fapt de religiozitate, de evlavie, specific Creștinismului. Este o acțiune a dreptății în sens de credincioșie, un fapt al acelei dreptăți largi și atotcuprinzătoare care este una și aceeași cu religia, cu Creștinismul. În rîndul al doilea, milostenia este numită «fapt de dreptate», pentru o înaltă socotință de ordin moral-social. Este o socotință de mare răsunset în opera Sfinților Părinți. Ave-rea, se subliniază de către ei, bună prin natura ei, provine, de cele mai multe ori, la unii oameni, pe cale de abuzuri, de nedreptăți, de imoralități, într-un cuvînt. În fulminanta sa predică despre Nabot Israeliteanul, Sf. Ambrozie numește o avere de soiul acesta, «furt». Sf. Ioan Gură de Aur, chiar dacă admiră pe bogatul Avraam și pe Iov și chiar dacă, la un moment dat, vorbește de unele bogății sînte, recunoaște că, de regulă, la originea bogăției stă o nedreptate făcută apropelui, stă într-o acaparare a dreptului acestuia. Vor fi și averi agonisite drept. Se vor fi înmulțit așa cum dintr-un bob de grîu răsare un spic cu zeci de boabe. Inșă sînt și cazuri de nedreptate. Dar, spune Sf. Ioan, și alții laolaltă cu el, chiar

dacă au fost adunate drept, ele devin totuși nedrepte prin modul folosirii lor. Averile drepte nu scutesc nici ele de păcat și de osindă, dacă posesorul lor este un egoist, un avar, dacă se îndestulează numai el din ele, pe cînd alții sînt flămînzi și goi și roși de mizerii și de boli. Se uită un principiu creștin: proprietarul de drept este singur Dumnezeu, pe cînd omul este doar un administrator, fie bun, fie rău. Ele sînt încredințate omului doar temporar. Practica lucrurilor ne arată împede aceasta. Nimeni nu a rămas stăpîn peste ceva în absolut. Nimeni nu a luat ceva din cele de aici, dincolo de mormînt. Ca administrator, ca econom al bunurilor lui Dumnezeu, omul, pentru toată perioada de timp cit le deține juridicește, trebuie să fie bun, chivernisitor și drept, să fie un bun folositor, și bun folositor nu este atunci cînd le folosește pentru îndestularea și desfătarea sa proprie, ci cînd face părtași la ele și pe cei care, din o pricină sau alta, sînt în strîmtorări. Este una din căile cele mai frumoase de apropiere între oameni, este una din cauzele păcii individuale și ale liniștii sociale. Este cea atmosferă senină care se realizează cînd, cum spune Sfînta Scriptură, stau frații împreună, și mai ales cînd, cum spune Mîntuitorul, acum în predica Lui de pe munte, averile se fac lapte de dreptate. Aici, evident, nu este vorba de încurajarea lenevirii și a parazitismului, mai ales că Sfîntii Părinți vorbesc și de o limită în aceasta, ba chiar reglementează problema binefacerii. Ea, spun ei, este un fapt al esențialei noastre iubiri evanghelice, e vorba de binefacere, de întrajutorare, dar nu poate fi făcută la absurd, ci cu multă cumpăneală. Sînt și multe accente pline de lirism și de eluziune la Sfîntii Părinți, dar sînt tot atît de multe rețineri, în sensul adică al unei reglementări a binefacerii, tocmai spre a da roadele cele mai convenite și folositoare. Ei nu pot și nu au putut cădea în vreo extremă, mai mult periculoasă decît folositoare vieții publice, fiindcă, atunci cînd au pus probleme de felul acesta, și ele sînt dintre cele mai importante, au predicat cu o rară putere munca universală. S-a mers pînă acolo încît s-a spus și de ei, mult mai amplu și foarte documentat, «cine nu muncește, acela să nu mănînce», adică acela nu are drept la bunuri materiale, care se agonisesc, de regulă, prin muncă. Au vrut să arate că aceste lapte ale dreptății își au și ele legile lor bine determinate. De aceea, începînd chiar cu prima noastră generație de Părinți bisericești, cei apostolici și imediat următori veacului apostolic, cînd s-a pus problema milosteniei, s-au cîntărit mult și bine lucrurile. S-a zis chiar: să asude milostenia în mîinile tale! Este o vorbă dintre cele mai revelatoare, pentru doctrina creștină, în jurul actelor benevole de ajutorare. Este vorba deci de cazuri bine motivate.¹⁹ Se are în vedere, în general, vrednicia de crezare a celui care ne solicită ajutorul nostru benevol și gratuit.

Sfîntul Ioan Gură de Aur, fiindcă el este unul dintre cei mai importanți în elucidarea acestei teme evanghelice cu titlul «laptele dreptății», pentru problema atît de creștină a milostivirii, spre a conchide cu el, vorbind despre mamona al nedreptății, adică tocmai despre injustiția

19. *Învățătura celor doisprezece Apostoli*, 2, 4, 23.

care stă prea adesea la baza acumulării de bunuri materiale de către unii, spune, învață despre o prietenie omenească chiar și din acest mammona. «Cînd a zis Mîntuitorul, spune el, să vă faceți prieteni», nu s-a oprit numai la aceasta, ci a mai adăugat, «din mammona al nedreptății»... Prin aceasta, el nu a arătat decît numai mila cu aproapele. Căci ceea ce zice, aceasta este : «Ai posedat cu răutate, consumi cu bunătate. Ai adunat cu nedreptate, risipește cu dreptate». ²⁰ Și : «Se risipesc averi, pentru a se culege dreptate». ²¹

Aceasta din punct de vedere esențial. Dar, cum am mai observat, problema binefacerii creștine, pe lîngă o motivare dintre cele mai umane și serioase, dintre cele mai obiective, își are și o tehnică a ei proprie. Ea trebuie făcută anonim : să nu se știe nici binefăcătorul și nici miluitul. Este porunca Mîntuitorului. Cel din nevoie momentană, sau fie ea și mai prelungită, nu trebuie divulgat. Mîntuitorul s-a întrupat în chipul și în formele noastre omenești, ca să arate măreția firii noastre, cînd nu este decăzută, fie în păcat, fie în strîmtoări, deoarece nu am fost făcuți nici pentru una, nici pentru alta, ci numai pentru măreții, pentru demnitate, pentru fericire, într-un cuvînt, pentru o imediată vecinătate cu Dumnezeu și pentru toate bunurile decurse de aci. Nimeni nu are drept să-și coboare aproapele. Singurul nostru drept, în cazul lui, este să-l înălțăm, să nu-l punem cu nimic mai prejos decît noi. Și, de aceea, atunci cînd îi venim în ajutor, și de ajutor avem nevoie toți, să-i venim fericindu-l, ajutîndu-l, nu umilindu-l, nu scăzîndu-l. Să ne ferim de divulgări. Să lăsăm la o parte trompeta din gură, cum spunea, sfidător, Sfîntul Ioan Gură de Aur, față de fariseismul, față de ajutorarea cu surle și cu timpane. Dacă nu ajuți din motive religioase, ajută din motive umane. Fă ca stoicii, dar fă : nu dai omului, dar dă umanității ! Nu poți fi creștin, de-a dreptul. Fii atunci un precreștin, ca stoicii ! Cînd ajutăm, să ne substituim celui ajutat. Să respectăm preceptul predicii de pe munte : ce ție nu-ți place, altuia nu face. Să nu uităm, mai ales, lucrul acela cu desăvîrșire de important, anume că, în faptul binefacerii, meritul nostru este așa de mare, că binefacerea nu am făcut-o aproapei, ci de-a dreptul lui Dumnezeu. Ajuțînd pe cei în nevoie, ajutăm pe însuși Mîntuitorul. Cei ajutați sînt socotiți de El «îrați mai mici ai Lui». Va zice poate cineva : dacă nu sînt văzut cînd sînt îndurător, mi se pare că este o atmosferă fără de soare ; lăpia mea însăși pare ștearsă ; păcat de osîrdia mea, de fapta mea ; păcat de morala mea, de vreme ce nu rămîn nici măcar un exemplu pentru alții, ca să nu vorbesc deloc de o laudă din partea oamenilor ! Presupunînd aceasta, iată ce spunea Sfîntul Ioan Gură de Aur : Zici că nu vrei să nu fii văzut de nimeni ? Zici că vrei să te vadă cineva. Este nevoie și de aceasta în milostivirea ta ? Dar de unde știi că nu te vede nimeni ? Te văd îngerii, te văd arhanghelii, te vede însuși Fiul lui Dumnezeu. Vrei mai mult ? Atunci vrei ca să te vadă și oamenii. Vrei să umilești pe fratele tău mai puțin avut și fericit decît

^{20.} *In Matth.*, hom. V, 3, Migne, P.G., LVII, col. 60 ; *Expos. In psalm.*, CLVIII, 4, Migne, P.G., LV, col. 228.

^{21.} *Expos. In psalm.*, CXL, 5, Migne, P.G., LV, col. 298.

tine. Fie și așa! Să te vadă și ei, admit. Dar cîți te vor vedea? Au să te vadă cîți se vor întîmpla atunci: zece, douăzeci, o sută. În ascuns însă te vor vedea mai mulți: te vor vedea Dumnezeu și toate oștile cerești, te vor vedea toți contemplatorii frumuseților morale, universul întreg, toți privitorii frumoaselor tale fapte.²²

După toate acestea, ne-a mai rămas să vorbim și despre alte cîteva învățături de seamă ale predicii de pe munte, și anume: despre rugăciune și post, despre oprirea de a ne aduna comori pe pămînt, despre nepreocuparea de ziua de mîine, despre judecată, despre poarta și ca'ea cea strîmtă. Nu vom avea vreme să vorbim despre toate. Vom vorbi numai despre unele din ele.

Rugăciunea, această inimă evlavioasă a religiei noastre, nu putea scăpa programului religios-moral al predicii de pe munte, pentru considerația că ea este dintre lucrurile cele mai importante ale religiei. Vor fi putut lipsi multe practici, dar rugăciunea nu. Ea este un fapt esențial în religie. Este expresia cultului care, la rîndu-i, este expresia religiei. Despre rugăciune mai este vorba în Sfintele Evanghelii. Un model al ei, nu lăra o legătură substanțială cu cel din predica de pe munte, îl întîlnim și în pagina evanghelică unde este vorba de parabola cu vameșul și cu fariseul. Am putea numi această pagină evanghelică o a doua ediție, în materie de rugăciune, a paginii despre care vorbim, din predica de pe munte. Numai că, în predica aceasta, pe lîngă legile rugăciunii, lucru pe care îl face și parabola amintită, dă și modelul rugăciunii, în forma ei cea mai scurtă cu putință, dar și cea mai cuprinzătoare, model de rugăciune care avea, după aceea, să devină rugăciunea creștină de toate zilele, de toate împrejurările, de toate vîrstele și de toate pregătirile și stările sociale omenești. Este vorba de rugăciunea căreia i s-a zis, pe bună dreptate, Domnească, ca una care este de la Domnul, rugăciunea Tatăl nostru. Vorbind despre aceasta, trebuie să știm că Mîntuitorul, ca și în cazul celorlalte mari învățături creștine cuprinse în planul predicii de pe munte, ia de pretext și aci, în cazul rugăciunii, defectele și excentricitățile mediului său înconjurător. Ne vorbește despre ipocriți și despre farisei, care denaturau rugăciunea. Misiunea Lui s-a mărginit, în primul rînd, la poporul evreu de atunci. De aceea întîlnim adesea accente de revoltă la El împotriva fariseilor, îndeosebi, și, uneori, împotriva așa zișilor cărturari, ca și împotriva saducheilor. Mîntuitorul respinge tipul de rugăcirune fariseică, cu care s-a întîlnit mereu în mediul și în vremea Sa. Ei înfățișau rugăciunea căreia El i-a zis «fățarnică». Această expresie avea să fie, mai apoi, împămîntenită în viața de toate zilele, în scopul de a se designa și combate acea categorie de oameni cu două capete, cu două fețe, pe planul moral al vieții, oameni periculoși și perversi. Adesea, pe străzi, în sinagogi, Mîntuitorul asista la unii care se rugau nu pentru satisfacerea unei cerințe morale interioare, nu pentru o comunicare directă cu Dumnezeu, pe plan spiritual, nu în duh și în adevăr, cum avea să se spună mai apoi, în Sfînta Evanghelie, ci într-un chip pur și simplu exterior,

22. Vezi *In Matth.*, hom. XIX, Migne, P.G., LVII, col. 275.

adică pe un plan care nu avea, de fapt, nici o legătură cu legile fundamentale și tainice ale rugăciunii. Se uita esențialul, spunea Sfântul Ioan Gură de Aur, și esențialul în rugăciune este tocmai acest «tainic», despre care ne vorbește acum Mîntuitorul. Se uita să se facă din rugăciune «un mister». ²³ Mîntuitorul, care venise să desăvîrșească, ne învață așa, în privința rugăciunii, și această învățătură a Lui a rămas pentru de-a pururi legea fundamentală a rugăciunii în genere : «Tu însă cînd te rogi, intră în cămara ta și, închizînd ușa ta, roagă-te Tatălui tău celui într-ascuns și Tatăl tău, care vede într-ascuns, îți va răsplăti ție». ²⁴ Învățăm de aci, într-un cuvînt, că rugăciunea este un raport strict intim numai între om și Dumnezeu. Învățăm că în faptele rugăciunii evanghelice nu există atmosferă exterioară, ci numai interior și mister. În rugăciune, spre a folosi și o pildă din afară, din înțelepciunea indiană, trebuie să fim asemenea albinei : aceasta, cită vreme se rotește în jurul florii, zumzăie, iar cînd intră în potirul, în caliciul ei, culege în tăcere și tainic nectarul cel dulce și parfumat, cu care va umple fagurii. Așa se culege mierea și ceara, dulceața și lumina. Pînă la ora rugăciunii, te vei fi răsucit încoace și încolo, mînat de inerentele nevoi ale vieții. Este de mare laudă și aceasta, fiindcă sîntem și trupuri. În ora de rugăciune însă, adică atunci cînd este la rînd și satisfacerea nevoilor sufletești, cînd este la rînd și o comunicare de ordin superior cu Dumnezeu, de Care sîntem atașați prin creație, în acea oră ni se cere o totală reculegere, o desăvîrșită liniște interioară, o ridicare a cugetelor și a inimilor către Dumnezeu, cum ne învață dumnezeiasca Liturghie, în unul din cele mai de seamă momente ale ei, ni se cere o cufundare liniștită și tainică în adîncul sufletului nostru, ca alina în potirul florii. Această tăcere și reculegere tainică din vremea rugăciunii, ne învață Sfîntul Ciprian al Cartaginei, această retragere în noi, această ferire de văzul altora ne este cerută de Mîntuitorul, nu numai în predica Lui de pe munte, dar și aiurea, fiindcă, în vremea rugăciunii, «noi ne aflăm sub privirile lui Dumnezeu». ²⁵ Este vorba de moderație și de cuviințioșie ; se interzice rugare tare și cu bolboroseală, și aceasta «fiindcă Dumnezeu nu este ascultător al graiurilor, ci al inimii». ²⁶ Dar, înțelegem din predica de pe munte, este nevoie și de ceva exterior în faptele rugăciunii. Este nevoie de chip smerit, de o citire în toată înfățișarea noastră fizică a pătrunderii interioare cu care ne rugăm. ²⁷

Dar, iubiți credincioși, s-ar putea să ni se obiecteze de cineva, nu nouă, ci predicii de pe munte : dacă rugăciunea este tainică, dacă cere o zăvorîre și pe dinafară și pe dinăuntru, la ce mai este necesar locașul de rugăciune, de închinare, biserica ? Tocmai pentru aceasta este și mai necesară biserica, ne este răspunsul. Ea este locul cel mai potrivit pentru rugăciune. În ea, cum spune Sfînta Liturghie, cînd intră omul, este poftit

23. Idem, col. 277.

24. Matei, VI.

25. *Liber de oratione*, 4, Migne, P.L., IV, col. 538.

26. Sf. Ciprian, idem.

27. Idem, cap. V, col. 538, și cap. XXXI, col. 557.

să lepede toată grija cea lumească. Că este vorba și de o cameră zăvorită, în care să ne rugăm adînc și tainic, după spusa Mintuitorului, aceasta este o vorbă metaforică. Este vorba mai ales de ușile inimii, de ușile cugetului, de ușile sufletului. Or noi știm că toate acestea nu au uși materiale, ci spirituale, invizibile. Fiind o metaforă, și metaforele sînt foarte frecvente în limbajul evanghelic și rostul lor spiritual educativ este neîntrecut de folositor ridicării și desăvîrșirii noastre morale. Fiind o metaforă, noi trebuie să înțelegem, ca și în faptul parabolilor, în faptul minunatelor noastre parabole evanghelice, că este vorba de ceva la figurat, de ceva preînchipuitor, că este vorba, adică, de noul chip al rugăciunii, al raportului de comunicare intimă, pe plan spiritual dintre om și Dumnezeu, că este vorba de rugăciunea tainică și din adîncul inimii; care poate fi făcută, fără să fie vizibilă, chiar în mijlocul celei mai mari mulțimi de oameni. De aceeași zăvorire este nevoie și în biserică, negreșit. Numai că biserica este mai propice la o astfel de zăvorire. În privința aceasta nu mai există astăzi nici un fel de îndoială, bine înțeles în cazul cînd sîntem de bună credință. Este vorba deci de tainicul, de adîncul, de zăvoritul inimii, în primul rînd. De aceea, privind la această splendidă metaforă evanghelică. Sfîntul Ioan Gură de Aur, în cîteva cuvinte, ne aduce una dintre cele mai prețioase lămuriri, anume: biserica este și rămîne locul cel mai prielnic rugăciunii creștine, dar numai pentru cel care se zăvorește în camera cea tainică a inimii sale, căci de o astfel de cămară este vorba acolo, la Mintuitorul. «Trebuie să ne rugăm, desigur (în biserică), dar în condițiile sufletești cerute de Iisus». ²⁸

Toate acestea, cum lesne se poate observa, sînt legate de rugăciunea individuală. Dar, ca rugăciunea să fie cît mai eficace, ne spune Mintuitorul, ea trebuie să fie scurtă, întii pentru că Dumnezeu știe mai dinainte ce li cerem, și al doilea fiindcă religia noastră este a faptelor, nu a vorbelor. Această formă de rugăciune, care să îplinească și o condiție și alta, este cea cunoscută sub numele de «Tatăl nostru». În cele cîteva cereri ale ei este cuprins tot ceea ce poate și trebuie să ceară omul de la Dumnezeu. Este drept că odată cu curgerea vremii și cu dezvoltarea vieții noastre spirituale și cultice, s-au formulat multe și prea frumoase rugăciuni, care au fost presărate în cult, pentru orice fel de trebuință a vieții noastre spirituale, dar rugăciunea din inima Mintuitorului este și rămîne «Tatăl nostru». Potrivită cu cei mici și cu cei simpli, ea nu a lipsit nici din inima celor mari și mai instruiți. Adesea însă, rugăciunea aceasta, de regulă a copiilor, nu mai este de tot a copiilor, fiindcă mulți dintre ei nu o mai cunosc și nu o mai rostesc. Rostind-o și păstrînd-o în inimă, oamenii învață din ea multe și frumoase lucruri de ordin moral-spiritual: învață că toți sînt frați, ca lii ai unui unic Părinte; că viața trebuie să ne fie așa de înaltă, în sinea noastră și între oameni, ca ființe sociale ce sîntem, încît să se slințească încă o dată numele lui Dumnezeu; că pe pămînt trebuie să fie, sub toate raporturile, un gen de viață ca și cel ceresc: să fie armonie, bunătate, înțelegere, pace, omenie, dreptate; că

28. A se vedea comentariul lui Matei, asupra predicii de pe munte.

trebuie să se ierte reciproc, ci nu să se întărite și să se vrăjmășească din orice nimic, și nici chiar din pricini mai mari; că trebuie să fugă de hățișul și de lațurile ispitelor, care, cum este știut, au grele și frecvente repercusiuni dintre cele mai funeste pentru traiul de toate zilele.

Acum vine la rînd învățătura despre post. Observăm că această problemă destul de importantă, este tratată imediat după problema rugăciunii, cu care, de altfel, are o strînsă legătură de ordin spiritual. Și în cazul postului creștin, ca și în cazul rugăciunii, este vorba de o practică similară. Este vorba de aceeași seriozitate interioară cerută ca și în rațiunile rugăciunii. Se combate și aici, deopotrivă, același fariseism, atît de păgubitor vieții spirituale, ba este combătut cu tot mai multă putere. «Cînd postiți, cere Mîntuitorul, nu fiți posomorîți ca fățarnicii; că ei își slutesc fețele, ca să se arate oamenilor că postesc... Tu însă cînd postești, unge capul tău și fața ta o spală, ca să nu te arăți oamenilor că postești, ci Tatălui tău, care este întru ascuns, și Tatăl tău care vede într-ascuns, îți va răsplăti ție». ²⁹

Am spus adesea că Mîntuitorul, luînd atitudini noi, pornește de regulă de la mediul său înconjurător. De aceea și acum, în cazul fundamentării postului nostru creștin, face o netă distincție între o lume veche și alta care începe. Că este vorba de o lume cu totul alta decît cea de pînă aci, se vede din cuvintele Lui: «Nimeni nu pune, la haină veche, petec dintr-o bucată nouă, căci plinitura aceasta trage din haină și se face o ruptură și mai rea. Nici nu pun oamenii vin nou în burdufuri vechi; altmîgîteri burdufurile crapă: vinul se varsă și burdufurile se nimicesc; ci pun vin nou în burdufuri noi, și amîndouă se păstrează împreună». ³⁰ Lumea cea nouă a început cu Mîntuitorul, ce S-a pogorît de pe cerul cerurilor și de la răsăriitul slavei Sale, la apusul nemerniciei noastre, cum spunea Sf. Grigorie Teologul. ³¹ O atitudine înnoitoare o vedem deci și în cazul postului, existent în forma lui veche și perimată din punctul de vedere al valorii pur spirituale.

În privința postului, în noua lui redactare, cea evanghelică, mai întîlnim și alte locuri evanghelice importante, două îndeosebi. Într-o împrejurare, ucenicii lui Ioan Botezătorul, oameni înfrînați și postitori riguroși, se adresează Mîntuitorului, sub pretextul că ucenicii Lui nu postesc. Răspunsul Mîntuitorului a fost simplu și profetic chiar: «Pot oare liii nunții să fie triști, cîtă vreme mirele este cu ei? Ci vor veni zile cînd Mirele va fi luat de la ei, și atunci vor posti». ³² Cu o altă împrejurare, combătînd unele practici omenești în materie de credință și de religie, Mîntuitorul dă un răspuns care, cu vremea, avea să fie izolat de ansamblul doctrinei Lui și răstălmăcit arbitrar. A spus atunci așa: «Nu este nici un lucru de dinafară care, intrînd în om, să poată să-l spurce. Dar cele ce ies din om, acelea sînt cele care îl spurcă». ³³ Aci însă este vorba

29. Matei VI, 16-18.

30. Matei IX, 16-17.

31. La *Sfintele lumini*.

32. Matei IX, 14-15.

33. Marcu VII, 15.

de postul strict spiritual, de abținerea de la cugete rele, singurele în stare să murdărească interiorul paharului, neglijat de cei mai mulți care, spălînd, de regulă, exteriorul, socotesc că au îndeplinit tot lucrul, și care se fac, tot după spusa Mîntuitorului, ca mormintele vărute pe dinafară, dar pe dinăuntru fiind pline de putreziciune. Postul legat numai de trup este dintre cele mai necesare, și el este recomandat în continuare de Mîntuitorul, dar, lipsit de valoare morală, este ca și inexistent. Mîncarea materială, bucatele, alimentele, nu murdăresc interiorul, fiindcă nu rămîn în el. El se murdărește numai prin cugete și intenții rele. Postul alimentar, pregătirea aceasta din afară, așa de necesară pentru trup, este apreciat de Mîntuitorul ca unul care constituie o pregătire interioară. Postul nostru, spune acum Mîntuitorul, este un instrument de lămurire interioară, este un fel de spiritualizare a materiei; el nu este, pur și simplu, o privare temporară de la unele alimente, nu este o mucenicie fără de aureolă, cum îl facem deseori, nu este posomorîre și slăbire fizică. Nu, nu aceasta, în primul rînd. Știm, de altfel, că a postit și Mîntuitorul; postul Lui a fost integral, patruzeci de zile și de nopți; a fost unul dintre chipurile pregătirii Lui pentru declanșarea Creștinismului în lume. A fost astfel cea mai bine venită împrejurare pentru reculegerea interioară necesară unor eforturi de mărimea celor mesianice. Un post cu un corp lihnit de foame și cu o conștiință care abundă de tot soiul de păcate, este o caricatură, o bagatelizare, este un post fals și el, numai el, este combătut de Mîntuitorul în predica Lui de pe munte.

Acest chip spiritual al postului, în urma celor recomandate de Mîntuitorul, s-a resimțit chiar din primele vremuri ale Creștinismului. Milostenia, aveau să spună mai apoi Sfinții Părinți, are mare putere asupra curățirii păcatelor, lucru pentru care a și fost introdusă în practica penitenței. Ea însă, tocmai pentru a avea o atare putere, are nevoie, între altele, și de concursul postului. Iată ce scrie Păstorul lui Herma: «După ce împlinești cele scrise mai sus, nu gusta în ziua aceea, în care postești, nimic altceva decît pîine și apă, și, pentru mîncările pe care era să le mîncîci, șocolind cheltuiala ce aveai să faci în ziua aceea, s-o dai unei văduve, unui orfan, sau unui sărac; și aceasta s-o faci cu multă umilință, pentru ca din umilința ta, cel care primește, să-și sature sufletul și să se roage pentru tine la Domnul. Dacă vei săvirși postul așa cum ți-am povăuit, jertfa ta va fi primită la Dumnezeu și postul acesta va fi înscris în cartea răsplătirii». ³⁴ Apologetul Aristide vorbește de unii creștini care posteau anume ca să aibă cu ce veni în sprijin celor din nevoi. Tertulian, la rîndu-i, apreciază că, în cazul unei nevoi obștești, episcopii pot ordona post peste întreg poporul. ³⁵ Ambrozie al Mediolanului condiționează sfințenia postului de împărțirea la săraci a celor economisite prin abținere de la mîncare. ³⁶ În Constituțiile Apostolice se statuează: «Iar după săptămîna postului, vă poruncim să postiți în fiecare miercuri și vineri, iar ceea ce vă prisosește prin post, să dați săra-

34. *Asemănarea*, V, 3.

35. *De Jejunio*, 13.

36. *De Nabuthe*, 5.

cilor». ³⁷ Referindu-se la postul spiritual, Sf. Ioan Gură de Aur scria : «Să postească nu numai gura, ci și ochiul și auzul și picioarele și mîinile și toate mădulele trupului nostru. Să postească mîinile, curățindu-se de răpire și de lăcomie ; să postească picioarele, îndepărtîndu-se de la căile care duc la priveriști nelegiuite ; să postească ochiul cu deprinderea de a nu se opri asupra chipurilor frumoase... Să postească și auzul, iar postul auzului este să nu primească în el delăimările și calomniile ; să postească și gura de la cuvintele cele urite și de insultă. Căci care este folosul dacă ne înfrînăm de la carnea păsărilor și peștilor, dar pe frați îi mușcăm și îi slișiem de tot ?». ³⁸

Ne-a mai rămas, în sfîrșit, să vorbim despre încă două preocupări ale spiritului înnoitor al predicii de pe munte : despre neadunarea de comori și despre nepurtarea grijii zilei de mîine, și una și alta strîns legate între ele.

Mîntuitorul nu a combătut materia și averile, fiindcă ele sînt în afara ordinii raționale și voluntare. Combate în schimb pe cei care abuzează de ele și care le folosesc rău, fie împotriva lor înșiși, fie împotriva aproapelui lor. Materia și averile, spun Sfinții Părinți, sînt din categoria lucrurilor indifferente sau neutre. Cele din categoria aceasta devin într-un fel sau în altul numai în mîna omului : în mîna celui bun produc efecte bune și folositoare, iar în mîna celui rău, din contră, se fac primejdioase și prilejuri de multe păcate și de mari nedreptăți sociale. De fapt, după Sfinta Evanghelie și după Sfinții Părinți, nimeni nu este un posesor absolut. Omul este doar un econom, un administrator temporar, bun sau rău. Incolo, toate posesiunile sînt ale lui Dumnezeu. Economul cel rău este pretutindeni detestat, începînd cu predica de pe munte. Un astfel de om, față de împărăția lui Dumnezeu este ca un odgon, ca o funie de corabie în fața strîntelor urechi ale micului ac. În ce privește adunarea de comori sau teaurizarea individuală, această metropolă a tuturor relelor, atît timp cît pe pămînt mai este lipsă și mizerie, ea nu este de admis cu nici un chip. De altfel, chiar cînd pe pămînt nu ar fi așa, Mîntuitorul și toată învățătura creștină, principial, nu admite cu nici un chip această perversiune a spiritului. Comorile nu sînt durabile ; ele sînt amăgitoare ; sînt invidiate, pîndite, săpate și furate ; cînd sînt îngropate, le roade rugina. Rațiunea lor cea mai firească este să circule cu dreptate și să fie un bun obștesc. Comorile creștinului sînt spirituale, sînt comori de virtuți, iar depozitul lor este cerul.

Pr. dr. GH. TILEA

37. Cartea V, 20.

38. *Ad populum antiocheum*, hom. III, 4-5.

39. Matei XII, 30.

NATURA CATERISIRII

La prima vedere s-ar părea că această chestiune este foarte simplă, că se înțelege de la sine care poate fi natura caterisirii, încât o discuție asupra ei este de prisos. Se adevărește și în cazul acesta că multe lucruri care par simple la prima vedere, sînt cele mai greu de definit, ele fiind asemenea unei ape adînci, căreia toți îi văd fața liniștită, dar puțini îi bănuie virtuțile din adînc.

În cazul de față problema se pune în felul următor : este caterisirea un act juridic de oprire a exercitării unor capacități și drepturi dobîndite prin hirotonie și instituirea formală, sau este un act prin care se pierde însăși capacitatea dobîndită prin hirotonie, și odată cu aceasta și drepturile clericale ?

Acestei întrebări ne propunem să-i răspundem, însă acest răspuns nu vrea să fie mai mult decît o simplă ipoteză, cu menirea de a li altora punct de plecare pentru o cercetare mai aprofundată. Cercetarea pe care o facem o rezumăm la punctul de vedere canonic, adică vrem să arătăm ce date oferă canoanele asupra acestei chestiuni, și care-s concluziile ce se pot trage pe baza lor.

Înainte de a vedea ce spune textul canoanelor, se impun cîteva precizări în tangență cu problema, care să folosească drept jaloane în aprecierea textelor pe care le vom analiza.

Biserica are două aspecte : unul nevăzut, cel de comuniune a sfinților, de Trup tainic al Domnului, și altul văzut, cel de societate omenească întemeiată pe legătura credinței.

Sub aspectul ei de societate omenească, Biserica se prezintă ca o grupare de indivizi legați între ei prin credința religioasă, și organizați în vederea practicării respectivei credințe, în așa fel ca prin aceasta, membrii ei să-și dobîndească mîntuirea.

Misiunea Bisericii este mîntuirea oamenilor. Biserica este acea arie în care, prin credință și prin faptele credinței și iubirii (fapte bune), cu ajutorul dat de Dumnezeu prin Sfintele Taine (harul sfinților), oamenii pot să-și împrărieze roadele jertfei și învierii Domnului, făcîndu-se lucrători ai mîntuirii lor.

Condițiile mîntuirii sînt credința, faptele bune și hărul. Din caracterul de societate omenească pe care-l are Biserică rezultă, pe lângă condițiile amintite, și un alt gen de mijloace, care deși nu sînt condiții ale mîntuirii, sînt auxiliare ale ei. Acestea sînt normele juridice.

Pentru crearea și menținerea unei stări de ordine în Biserică se folosesc în primul rînd normele religioase și morale, și numai în al doilea rînd cele juridice, și anume ca auxiliare ale celor dinlăi, atunci cînd acestea nu mai sînt suficiente pentru menținerea stării de ordine. În Biserică, adesea normele juridice nu sînt altceva decît o expresie a normelor religioase și morale cu aplicare la relațiile externe și sociale ale membrilor Bisericii. În măsura în care normele juridice ale Bisericii se bazează pe normele morale — și trebuie să se bazeze pe acestea —, ele îndeamnă la săvîrșirea binelui, opresc faptele rele și caută să întoarcă pe cel rătăcit, or prin acestea promovează faptele bune, deci indirect ajută mîntuirii.

Normele juridice mai sînt reclamate în Biserică și de faptul că membrii acesteia sînt împărțiți în conducători și conduși, or mijlocul prin care se statornicesc relațiile dintre aceștia sînt tocmai normele juridice.

Din cele spuse pînă acum merită să fie reținut faptul că Biserica are exclusiv un scop religios, și anume mîntuirea oamenilor. De aceea toate lucrările care se săvîrșesc în cadrul ei, oricît de variate ar fi ca aspecte trebuie să urmărească același scop general al Bisericii, chiar dacă aceasta se face indirect, prin realizarea unor scopuri intermediare. De la aceasta nu fac excepție nici normele juridice sau legile bisericești.

Dintre mijloacele care se folosesc pentru atingerea scopului Bisericii, unele sînt esențiale și specifice Bisericii, cum ar fi normele religioase (pentru credință), cele morale (pentru fapte bune) și Sfintele Taine (pentru har), iar altele sînt auxiliare, cum sînt normele juridice, care ajută la atingerea scopului Bisericii prin canalizarea faptelor externe și sociale ale oamenilor pe lăgașul binelui și prin realizarea unui echilibru sau a unei stări de ordine între aceste fapte, stare necesară oricărui progres, deci și a celui duhovnicesc.

Membrii Bisericii sînt împărțiți în două categorii sau stări: clerici și laici. Împărțirea membrilor Bisericii în clerici și laici este constitutivă Bisericii, deci necesară, ea avîndu-și originea în voința Mintuitorului. Această distincție între laici și clerici se face pe baza stării harice deosebite pe care o are fiecare, primii avînd starea harică dobîndită prin botez, iar ceilalți o stare harică superioară, dobîndită prin hirotonie, pe lângă cea prin botez.

Pe baza stării harice se deosebesc și drepturile și datoriile care revin fiecăreia din cele două stări. Clericii formează grupul conducător în Biserică,¹ sînt subiect al puterii bisericești pe care o exercită învățînd,

1. Prin «clerici» înțelegem aci ierarhia sacramentală în cele trei trepte ale ei: episcop, preot și diacon. În vechime, cuvîntul «cler» se folosea și într-un sens mai larg, designîndu-se prin el toți slujitorii Bisericii, adică și personalul bisericesc inferior (ipodiacon, lector, psalt, ostiar, exorcist), împreună cu ierarhia sacramentală, ba uneori pe toți cei ce dețineau o funcție în Biserică, clerici în sensul de acum sau simpli mireni.

sfințind și conducînd; laicii formează grupul celor conduși, fără a fi însă simple «oi cuvîntătoare», simplu obiect de aplicare a puterii bisericești, ci persoane care colaborează activ cu clericii la exercitarea puterii bisericești, ca mădularele aceluiași trup, însuflețite de aceeași lege a dragostei.

Ridicarea unui membru al Bisericii — deci a unuia care a fost botezat și a rămas în credința Bisericii —, în rîndul clericilor se face printr-o Sfîntă Taină a Bisericii, și anume prin Taina Hirotoniei, după ce persoana respectivă a fost cercetată și a fost găsită că îndeplinește condițiile canonice.² Îndeobște e acceptat că prin hirotonie se dă persoanei respective capabilitatea mînuirii puterii bisericești pe măsura treptei pentru care s-a făcut hirotonia, iar prin instituirea finală (instalarea la preoți, întronizarea la episcopi) i se dă dreptul exercitării puterii bisericești, celui ce a dobîndit deja capabilitatea.³

Așadar, practica Bisericii cere pentru ocuparea unui post de slujitor bisericesc, a unui oficiu bisericesc, două acte: o Taină, Hirotonia, care conferă primitorului ei aptitudinea sau capabilitatea, calitatea harică, de a exercita puterea bisericească —, și un act juridic, instituirea formală, act prin care autoritatea bisericească acordă îndreptățirea exercitării puterii bisericești, într-o anumită unitate teritorială, celui ce mai înainte a primit capabilitatea de a o exercita, devenind organ calificat al puterii bisericești. Îndreptățirea acordată e proporțională cu capabilitatea dobîndită, variînd de la un grad ierarhic la altul.

Atît timp cît cineva are numai hirotonia, el poate săvîrși în mod valid lucrurile care revin treptei lui ierarhice, pentru că are capabilitatea de a le săvîrși, dar aceste lucrări sînt ilegale, pentru că n-are încă autorizație legală de a le face. Actele lui sînt legale abia atunci cînd s-a făcut și instituirea formală, căci abia atunci i s-a dat dreptul de a le săvîrși și, mai ales, abia atunci i s-a determinat teritoriul în limitele căruia își poate exercita drepturile, orice depășire a granițelor acestuia constituind de asemenea o ilegalitate.

Activitatea clericilor este determinată prin lege. Atît drepturile cît și datoriile lor sînt specificate în normele juridice ale Bisericii și, în mod firesc, datorită rostului pe care-l au în Biserică de a fi factor conducător, acestea sînt mai multe decît ale laicilor.

Atît timp cît ei își îndeplinesc conștiincios misiunea, li se acordă cinstea cuvenită. Cînd însă în activitatea lor se abat de la normele fixate de Biserică, autoritatea care a dat aceste norme intervine și sancționează pe cei ce s-au făcut vinovați de violarea lor. Prin această sancționare se are în vedere în primul rînd îndreptarea celui vinovat, apoi stăvilirea rău-

2. În linii generale, condițiile pentru intrarea în cler sînt următoarele: 1. Condiții fundamentale: a) botezul, b) sexul masculin, c) libertatea individuală sau liberă consimțire. Condiții speciale: 1. Fizice: a) constituția sănătoasă a trupului; b) vîrsta. 2. Religios-morale: a) credință neclintită; b) moralitate ireproșabilă; c) vocație. 3. Culturale: studii religioase și profane.

3. După unii, prin hirotonie se acordă numai puterea sacramentală, iar prin instituirea formală se dă puterea învățătoarească și conducătoare, precum și autorizarea exercitării acestor trei ramuri ale puterii bisericești.

lui și, prin acestea, restabilirea și apărarea stării de ordine necesare pentru lucrarea mîntuitoare a Bisericii.

Pedepsele bisericești trebuie să urmărească același scop pe care-l urmărește Biserica, adică mîntuirea. De aceea ele trebuie să fie medicinale, adică să urmărească îndreptarea celui ce a greșit,⁴ fapt pentru care li se cere să fie în concordanță cu vina, să se aplice treptat, pornind de la cele mai mici și ca esența lor să conste doar în îndepărtarea mai mare sau mai mică de la starea căreia aparține vinovatul, sau chiar din Biserică.⁵

Între pedepsele care se dau clericilor, ultima și cea mai gravă este caterisirea. Ea înseamnă actul prin care autoritatea bisericească oprește pentru totdeauna pe un cleric vinovat de anumite abateri, de a mai exercita puterea bisericească, socotindu-l *ca și cum* ar fi simplu laic și lăsîndu-l să se bucure numai de drepturile laicilor. Deci respectivul cleric pierde dreptul de a învăța, a slîniți și a păstori, precum și drepturile de onoare ce i se cuveneau ca cleric, dimpreună cu numele și demnitatea de cleric, fiind șters din catalogul clericilor și *socotit* laic.

Două întrebări se pot ridica imediat: în primul rînd, caterisirea se poate face coborînd pe un cleric dintr-o treaptă superioară a ierarhiei sacramentale în una inferioară? Adică caterisirea include și degradarea progresivă, se manifestă și sub forma degradării (episcopul coborîndu-se la rang de preot, preotul la rang de diacon etc.), sau prin caterisire are să se înțeleagă numai coborîrea dintr-o dată a clericului vinovat în rînd cu laicii, îndiferent din care treaptă sacramentală? În al doilea rînd, se pune întrebarea, dacă prin caterisire clericul respectiv pierde însăși capabilitatea pe care o posedă, sau este numai oprit s-o exercite, fără s-o piardă însă, adică se ia numai îndreptățirea exercitării ei?⁶

Referitor la prima întrebare, după felul cum am determinat mai înainte noțiunea de «caterisire», s-ar părea că răspunsul e clar, în sensul că prin caterisire nu se poate înțelege o pierdere treptată a funcțiilor preoțești, coborînd dintr-un grad ierarhic în altul, ci numai o pierdere totală și deodată a acestor funcții. Într-adevăr așa este, și aceasta mai ales pentru faptul că în Biserică nici nu există o degradare propriu zisă, în înțelesul că un episcop ar putea fi coborît haric la treapta de preot,

4. Nic. Milaș susține că clericilor li se aplică în Biserică și pedepse vindicative, adică spre a da satisfacție pentru abaterea comisă (*Canoanele*, trad. rom., vol. I, partea I, p. 193).

5. Pedepsele fizice nu sînt proprii Bisericii. Toluși, asemenea pedepse s-au aplicat uneori, ca de pildă «certarea cu toge», pedeapsa cu moarte pentru eretici introdusă de statul roman, la 405, sau cum sînt unele pedepse prevăzute de Pravila Mare, ca: moartea pentru incest și sodomie (gl. 211), și alte lapte (gl. 124), întemnițarea clericilor în ținăstiri pe viață etc. Ele se explică și prin relațiile de tip feudal dintre Stat și Biserică.

6. După canoane, există și un fel de caterisire incompletă, ca un fel de compromis fie din condescendență, fie ca urmare a unor circumstanțe atenuante (neștiință, căință etc.), prin care vinovatul este oprit pentru totdeauna de la funcțiile preoțești, dar i se lasă numele de cleric și i se recunoaște demnitatea clericală (can. I Ancira, 36/VI, 8 și 9 Neocezarea, 27 Vasile cel Mare). Observăm că demnitatea fără funcție e o formă fără fond, ca și păstrarea numelui unei funcții din care a fost acos pentru nevrednicie.

sau un preot la cea de diacon. Această degradare nu-i posibilă pentru că capabilitatea harică dobândită prin hirotonie e proporțională cu treapta ierarhică, or a coborî pe cineva dintr-o treaptă ierarhică în alta, ar însemna a-i reduce capabilitatea harică pe care o are. Cum capabilitatea harică se dă sau crește printr-o Taină, urmează că și reducerea ei se poate face numai printr-un act tot de valoarea unei Taine, or, cum vom vedea mai jos, actele de acest gen ale autorității bisericești (cele de degradare sau caterisire) nici într-un caz nu pot avea o asemenea valoare, adică valoarea unei Taine.

Așadar, o degradare în acest sens, adică cu reducere a capabilității harice, pe care respectivul cleric o posedă, nu-i posibilă. Totuși, o degradare există și canoanele vorbesc de ea. Aceasta însă nu-i o degradare în puterea harică, în înțelesul micșorării acestei puteri, ci numai oprirea exercitării unora dintre atribuțiile care revin treptei sacramentale respective. Canoanele opresc degradarea cînd prin ea s-ar înțelege micșorarea capabilității harice, dar o îngăduie atunci cînd ea înseamnă o limitare în atribuții și drepturi.

În primul sens, adică în sensul că nu este admisibilă degradarea harică (și imposibilă), avem să înțelegem can 29/IV ec., care spune că «ierosilie este a retrograda pe episcop la treapta de presbiter», deoarece — continuă canonul — cel ce pentru o vină grea e judecat ca nefiind demn de episcop, acela nici de presbiter nu-i demn, căci — spune canonistul Nicodim Milaș în comentarul său la acest canon —, infracțiunea care-l face nedemn să săvîrșească Sfintele Taine, îl face nevrednic pentru aceasta în oricare treaptă ierarhică, pentru că aceeași Euharistie o săvîrșește și episcopul și preotul. În comentarul său, Zonara arată că aici se pune problema în legătură cu caterisirea legală și ilegală. Dacă un episcop săvîrșește abateri care-l fac să-și piardă episcopatul, acela nu poate rămîne nici preot, ci pierde preoția întregă; dacă însă s-ar constata că a fost pedepsit pe nedrept, el nu poate fi repus ca preot, ci numai în treapta de episcop.

De altfel, amintim că acest canon a fost dat pentru un caz concret, și anume în cazul a trei episcopi care fuseseră retrogradați la treapta de preoți, în mod ilegal. În legătură cu aceștia, canonul hotărăște ca ei să-și piardă preoția întregă, nu numai episcopatul, dacă sînt vinovați, iar dacă nu-s vinovați, să-și ocupe treapta pentru care au fost hirotoniți.

Din acest canon merită să fie reținut faptul că nu se admite retrogradarea dintr-o treaptă ierarhică în alta, ci numai pierderea totală a preoției, dacă există vreo vină pentru aceasta, pe motivul că vina care face pe un cleric nevrednic pentru treapta sa, îl face nevrednic și pentru treptele sacramentale îniericire aceleia pe care el o deține, deoarece și acestea sînt trepte ale aceleiași preoții, încît și ele reclamă aceeași lipsă de pată.⁷

7. În can. 29/IV e vorba numai de oprirea retrogradării episcopului la rang de presbiter. Socotim că, prin analogie îndreptățită, se poate generaliza dispoziția și pentru diaconat.

Așadar, degradarea nu-i posibilă în sensul reducerii capabilității harice pe care o persoană din cler a dobândit-o. Canoanele vorbesc totuși de o retrogradare a episcopului la rangul de presbiter, și dacă nu admitem că aici e vorba numai de oprirea exercitării unora dintre atribuțiile treptei episcopale ca pedeapsă, fără a-i știrbi însăși capabilitatea pe care o are, ajungem la o coliziune a canoanelor. Această coliziune devine și mai complicată dacă avem în vedere că textul can. 8/I admite degradarea (cei drept, numai pentru clericii catari reveniți la Ortodoxie), can. 29/IV o oprește, pe când can. 20/VI o admite. S-ar părea că-i valabilă dispoziția can. 20/VI Ec., ca a unuia care fiind posterior, abrogă dispozițiile anterioare contrarii. Dar la același sinod, prin can. 21/VI se «întăresc și se statornicesc atît canoanele Sinod. I Ec., cit și ale Sinod. IV Ec., tuturor acestora recunoscîndu-li-se obligativitatea generală. În fața acestei situații, nu ne rămîne decît a socoti, sau că Părinții sinodului amintit au primit în enumerarea lor toate canoanele care s-au aplicat în general în Biserică, dintr-un sentiment de respect față de antecesorii care le-au elaborat, rămînînd ca la aplicarea concretă a lor să se țină seamă, de către cei ce le aplică, de abrogările de la prevederile unora dintre canoane, prin canoane ulterioare, sau că între canoane nu există decît contradicții aparente. Adevărul este că uneori Părinții enumerau ca obligatorii și canoanele pe care ei înșiși le schimbau sau le anulau, dar nu-i mai puțin adevărat că există și coliziuni aparente care pot fi armonizate prin interpretare.

În lumina celor spuse mai sus avem a interpreta can. 8/I și 20/VI ec., în care se admite retrogradarea episcopului la rang de presbiter. În can. 8/I se admite retrogradarea episcopului revenit de la catari, la rang de preot, eventual lăsîndu-i-se cinstea numelui de episcop, atunci cînd în aceeași localitate ar exista un episcop vechi ortodox — aceasta pentru ca să nu fie doi episcopi într-o cetate. Can. 20/VI decide ca episcopul care ar învăța public într-o cetate ce nu ține de el «să înceteze de la episcopie, să lucreze însă cele ale presbiterului».

Socotim că în aceste canoane este vorba de o retrogradare în sensul opririi de la exercitarea atribuțiilor episcopale în plinătatea lor, fără însă ca celui sancționat să i se ia și capabilitatea harică episcopală. Aceasta nu numai pentru a nu veni în contradicție cu can. 29/IV, ci și ținînd seama de vina pentru care se aplică acest gen de retrogradare. În primul canon e vorba despre clericii catari, deci despre niște clerici schismatici, reveniți la Ortodoxie și, datorită acestui fapt, există o oarecare justificare pentru ca între un cleric care a fost schismatic și unul care totdeauna a fost ortodox să se acorde mai multă considerație ultimului, ca unuia care prezintă mai multă garanție. Din faptul că episcopilor catari reveniți li se putea lăsa titlul de episcop, dar fără drepturi ierarhice, ba mai mult, unde nu erau episcopi ortodocși ei puteau fi episcopi cu toate drepturile treptei, se poate deduce că ei aveau puterea preoțească în treapta episcopală, își mențineau capabilitatea harică a treptei, dar li se oprea exercitarea ei, mai ales exercitarea drepturilor jurisdicționale sau de conducere.

În can. 20/VI e vorba de episcopul care, nesocotînd autonomia epar-

hială, ar învăța în public în eparhie străină, cu de la sine putere — cum precizează can. 11 Sardica. Deoarece în forma aceasta ușor se putea «ca sub chipul de lucrare slămițată să se furișeze mândria stăpînirii lumești», cum zice can. 8/III ec., se hotărăște de către can. 20/VI ca unul ca acesta «să înceteze de la episcopie, însă să lucreze cele ale presbiterului». În această dispoziție putem vedea o oprire a exercitării puterii episcopale, o lipsă de scaunul episcopal, cum se exprimă canonistul rus Arhim. Ioan Sokolov, fără ca prin aceasta el să înceteze de a face parte din treapta episcopală, fără adică a fi vorba de o reducere a capabilității lui harice. Aceasta cu atât mai mult cu cât același sinod, în can. 102, cere ca liecărui păcat să i se dea «tratament potrivit» spre a obține vindecarea, or pentru ambiția și vînarea de laude pe care o denotă propovăduirea în eparhie străină, se cuvine o pedeapsă care să învețe smerenia, cum bine observă I. Zonara în comentarul său, iar o pedeapsă ca cea prescrisă de can. 20/VI este potrivită acestui scop. O asemenea abatere nu face nedemn de preoție pe vinovat — căci dacă l-ar face nedemn, l-ar face pentru orice treaptă, încît în acest caz nu s-ar putea aplica decît can. 29/IV, care prevede îndepărtarea totală din preoție, nu retrogradarea —, ci în cazul nostru e numai o retezare (care poate fi temporară) a aripilor pe care dorinți deșarte le-au întins prea mult, cu uitarea smereniei și a rinduielii bisericesti.

Așadar, în legătură cu retrogradarea clericilor putem conchide că, în funcție de gravitatea abaterii pe care au săvîrșit-o, clericilor li se pot aplica două sancțiuni de acest gen: cînd abaterea e gravă, clericul vinovat e oprit de la orice lucrare preoțească, fără a fi admisă o degradare a lui dintr-o treaptă ierarhică superioară în alta inferioară, deoarece vina respectivă îl face nedemn pentru preoție în general, nu numai pentru o treaptă a ei (can. 29/IV). Cînd abaterea e mai puțin gravă încît ea nu-l face nevrednic de preoție, ci mai mult arată la clericul respectiv anumite apucături reprobabile, cel vinovat poate fi oprit să exercite drepturile care revin treptei sacramentale pe care o deține, fiind lăsat însă să exercite drepturile treptei sacramentale inferioare, deși el continuă să poseadă capabilitatea harică a treptei superioare pe care a avut-o (can. 8/I, 20/VI). Deci ar fi o «retrogradare» de exercitare practică a funcției, nu de capabilitate harică.⁸

Cu acestea putem spune că în Biserică poate fi admisă retrogradarea clericilor, dar numai în sensul opririi de la exercitarea drepturilor ce revin treptei respective, în special a celor jurisdicționale, nu ca o retrogradare harică.

Prima dintre pedepsele de mai sus este identică cu caterisirea. A doua, deși seamănă cu ea, fiind practic o coborîre dintr-o treaptă în alta,

8. O nelămurire rămîne totuși. Cum e posibil ca clericul respectiv să-și mențină capabilitatea, dar să-și piardă drepturile sau funcțiile preoțești, știut fiind că aceste drepturi, în speță cele jurisdicționale, se dau pe baza capabilității harice și în raport direct cu aceasta. Trebuie să socotim că această «retrogradare» e numai o *oprire* a exercitării funcțiilor preoțești ale treptei respective, nu și o *pierdere reală a lor*, și că tocmai în această oprire constă pedeapsa, spre a fi leac, potrivit păcatului.

socotim că-i mai corect să nu fie înglobată în caterisire, ci să rămână două pedepse distincte, dar nu după natura lor, ci numai după grad, caterisirea ca oprire de la preoția întreagă și retrogradarea, ca oprire de la exercitarea funcțiilor preoțești ale unei trepte sacramentale.

După cele spuse pînă aici, ne pare mai ușor a răspunde celei de a doua întrebări pe care ne-am pus-o, și anume dacă prin caterisire, clericul vinovat pierde însăși capacitatea dobîndită prin harul hirotoniei sau această capacitate îi rămîne, dar îi este oprită exercitarea ei practică.

Înainte de a încerca să răspundem acestei întrebări, reamintim distincția care se poate face între mijloacele pe care Biserica le folosește pentru atingerea scopului său, mîntuirea oamenilor. Unele sînt mijloace specifice Bisericii, potrivite naturii deosebite pe care aceasta o are, mijloace cu care a inzestrat-o însuși Întemeietorul ei, și care sînt absolut necesare pentru atingerea scopului. Între acestea amintim normele de credință, cele morale și Sfintele Taine. Alte mijloace sînt cele care revin aspectului de societatea omenească a Bisericii, mijloace proprii oricărei societăți, și care în Biserică primesc doar o oarecare notă, deosebitoare prin fundamentarea pe care trebuie să o aibă în normele religioase și morale, față de care ele sînt un auxiliar în atingerea scopului general al Bisericii. Aceste mijloace sînt normele juridice.

În actele de instituire a clericului, la ocuparea unui oficiu bisericesc se folosesc amîndouă felurile de mijloace. În primul rînd, hirotonia ca Taină întemeiată de Domnul pentru intrarea în cler, iar în al doilea rînd instituirea formală ca act juridic al autorității bisericești, prin care se acordă o anumită autorizare. În mod firesc va trebui deci ca la înlăturarea din cler să fie prezente tot două acte, de aceeași natură ca și cele de la instituire, adică o Taină și un act juridic.

Prin urmare, toată chestiunea se reduce la raportul dintre actele instituirii în cler pe de o parte, și cele ale înlăturării din el, pe de altă parte.

La instituirea în cler avem o Taină, hirotonia, prin care se dă celui ce-a primit harul preoțesc și capacitatea exercitării puterii bisericești în treapta pentru care s-a făcut hirotonia, și un act juridic, instituirea formală, prin care autoritatea bisericească îndreptățește, autoriză, pentru exercitarea practică a capacității dobîndite prin hirotonie, într-un anumit teritoriu bisericesc. Remarcăm faptul că actul esențial e hirotonia, prin ea devenind cineva cleric.

În cazul îndepărtării din cler avem un singur act, anume caterisirea. Aceasta e un act juridic.

Caterisirea fiind un act juridic, nu va putea să anuleze decît ceea ce s-a acordat tot printr-un act juridic, adică ceea ce s-a dat prin instituirea formală, căci e normal ca natura unui act să determine conținutul și puterea lui. Cum prin instituirea formală, celui ce posedă capacitatea harică prin hirotonie i s-a dat doar autorizația exercitării practice a acestei îndreptățiri, înseamnă că prin caterisire nu se va putea lua mai mult decît această autorizație, adică prin ea se va lua doar dreptul exercitării

practice a capabilității harice. Instituirea formală permite din punct de vedere legal exercitarea capabilității dobândite prin hirotonie, iar caterisirea oprește din punct de vedere legal această exercitare. Dincolo de această oprire legală, cel oprit nu-și pierde și capabilitatea, deoarece un act juridic nu poate opera decît în domeniul juridic, or capabilitatea nu s-a dobîndit printr-un act juridic, ci printr-o Taină, act ce prin natura lui nu face parte din ordinea juridică. A socoti că prin actul juridic al caterisirii, cel caterisit își pierde însăși capabilitatea harică, înseamnă a echivala un act juridic cu o Taină, a face din caterisire o contra-Taină a hirotoniei.

Or este lucru știut că Tainele sînt lucrări instituite de Mîntuitorul Hristos, în care prin partea văzută se acordă harul cel nevăzut și că lor le este absolut necesară instituirea divină, întrucît numai Dumnezeu poate lega de un element văzut, harul Său cel nevăzut. Ele mijlocesc harul sfințitor, fiecare pentru o trebuință deosebită, și de aceea ele sînt necesare mîntuirii. Actele juridice dintre care fac parte și instituirea formală și caterisirea sînt mijloace folosite de conducerea bisericească pentru a crea și menține o stare de ordine în relațiile externe și sociale ale membrilor Bisericii, pentru reglementarea vieții externe bisericești, ca prin aceasta să se ajute atîngerea scopului Bisericii. Ele sînt rînduite de conducerea bisericească după nevoile vieții practice a Bisericii, variînd odată cu aceste nevoi și rămîind fixe numai întrucît sînt expresie a normelor religioase sau morale. Ele nu mijlocesc nici un fel de har, fiind creații omenești, nici cel puțin vreun har ajutător sau vreo binecuvîntare cerească în sensul îerurgiiilor, ci ele sînt mijloace exclusiv ale chipului omenesco-social al Bisericii.

Prin urmare, nu poate ridica un act juridic ceea ce a acordat o Taină, între ele fiind deosebire de natură, în speță caterisirea nu poate ridica capabilitatea harică pe care a acordat-o hirotonia, ci ea poate să ridice sau să anuleze numai ceea ce a acordat tot un act juridic, și anume ceea ce a acordat instituirea formală, adică ea poate opri exercitarea capabilității harice dobîndite prin hirotonie, dar ea n-o poate desființa. Autorizarea de a aplica sau exercita capabilitatea harică, autorizare pe care o dă instituirea formală e anulată prin caterisire. Ca să poată desființa însă capabilitatea, caterisirea ar trebui să fie un fel de Taină, o Taină deosebită, un gen de Taină cu efect negativ, or așa ceva nu știm să fi instituit Domnul.

În sprijinul afirmației că prin caterisire nu se desființează și capabilitatea harică a celui caterisit, am putea aduce și teoria catolică a caracterului indelebil pe care-l imprimă hirotonia, întrucît această teorie e acceptată și de ortodocși. Cert este că hirotonia (validă) nu se mai repetă (pentru aceeași treaptă). Cum natura caracterului indelebil nu-i precizată, ea poate fi destul de ușor inclusă în teoria ortodoxă a raportului dintre om și Dumnezeu, raport născut prin Sfintele Taine.

După această teorie, unele Taine nu se mai repetă, pentru că stabilesc între om și Hristos o relație care nu mai poate dispărea fără urmă, așa după cum între doi oameni care s-au cunoscut rămîne o urmă chiar

și atunci când nu mai există relații actuale între ei, încît nicicînd ei nu pot fi ca și cum nu s-ar fi cunoscut niciodată. În felul acesta, cel hirotonit e slujitor al Domnului, care chiar și atunci când devine rău slujitor, se deosebește de cel ce n-a fost niciodată slujitorul lui Hristos, starea aceasta a lui fiind o relație slăbită, eventual greșită, cu Hristos, dar totuși ea este o relație. Urmele calității lui de slujitor al lui Hristos se păstrează, relația de slujitor al lui Hristos în care a fost pus prin hirotonire nu dispăre fără urmă, căci «ceea ce a lucrat harul nu se mai poate șterge de tot, chiar dacă se retrage harul». ⁹

În lumina celor spuse mai sus, expresiile din canoane, în care se spune că cei caterisiți «au căzut din har» (can. 21/VI) trebuie să le interpretăm ca oprire de a mai lucra ca organe calificate ale harului, ca ridicare a dreptului de a mai îndeplini funcții preoțești, nu ca pierdere a capabilității harice. ¹⁰

Acți însă trebuie să facem o precizare foarte însemnată. Păstrarea capabilității harice în cazul caterisirii depinde de motivul pentru care a fost făcută caterisirea. Dacă caterisirea este făcută pe motiv de erezie, cel caterisit pierde și capabilitatea dobîndită prin hirotonie, deoarece pierzînd credința pierde baza succesiunii apostolice, iar încetînd aceasta se pierde și preoția. De altfel, cel ce-i eretic nu mai face parte nici din Biserică, ba e chiar potrivnic al ei, or harul lucrează în chip sigur mîntuitor numai în Biserică, iar acolo unde lipsește credința adevărată, lipsește

9. A se vedea studiul *Numărul Tainelor, raporturile între ele și problema Tainelor din afara Bisericii*, în «*Ortodoxia*», nr. 2, 1926, pp. 207-208.

Demnă de reținut e și teoria lui C. Dyobuniotis, că oricare Taină are efect deplin, încît nici una nu se mai repetă pentru același efect; — mai clar expusă — pentru o stare sau pentru un fapt anumit, efectul Tainei care are drept obiect acel fapt sau acea stare este perfect, încît Taina nu se mai repetă pentru acest fapt, ci numai pentru alte fapte de acel gen. Fapte sau stări unice, deci care nu mai pot reveni, sînt cele care formează obiectul Botezului, a Mirungerii și a Hirotoniei (idem).

10. Nu-i străină de canoane oprirea de la exercitarea funcțiilor preoțești, inclusiv a celei sacramentale, fără însă ca prin aceasta să i se ridice și capabilitatea harică. Astfel, can. 9/III lasă excepțional episcopului Eustațiu al Pamfiliei, care demisionase din treaptă (or pedepsa pentru demisie este caterisirea sau chiar excomunicarea, ceea ce a și aplicat Sinodul din Pamfilia episcopului în cauză), să se bucure de numele, cînslea și comuniunea de episcop, fără drept însă de a hirotoni și a liturghisi, afară de cazul cînd e chemat de alții ca împreună să facă această. E cert că n-ar fi putut liturghisi și hirotoni nici la invitarea altor episcopi, dacă prin caterisire ar fi pierdut și capabilitatea harică.

Sinodul IV Ecumenic hotărăște, referitor la hirotoniile fără destinație, ca «acest fel de hirotonie să fie fără tărie și nici unde să nu poată lucra, spre ocara celui ce a hirotonit» (can. 6/IV), or este evident că în acest caz, vinovat este hirotonitorul, pe cînd cel hirotonit n-are nici o vină care să-l facă cumva nedemn de preoție, încît nu poate fi vorba decît de o oprire a exercitării drepturilor preoțești, spre a nu se produce tulburări în viața bisericească.

Sinodul I Ecumenic lasă în funcție clericii hirotoniți de episcopul caterisit Meletie, după ce se va săvîrși asupra lor un ritual de valoarea unei binecuvîntări (cf. can. 8/1 și tilcuirea pat. Tarasie referitoare la schismaticii novațieni), fără a-i rehirotoni, ceea ce n-ar fi fost posibil, dacă Meletie ar fi pierdut însăși capabilitatea prin caterisire.

În sfîrșit, amintim că horepiscopii, deși aveau hirotonia întru episcop, au fost tot mai mult limitați în exercitarea ei, ca oprește juridică, fără ca prin aceasta să piardă însuși harul arhieriei.

baza oricărei lucrări sfinte. E logic ca cel ce nu mai este în Biserică să nu mai poată lucra cele ale Bisericii, încît ceea ce săvîrșește el este o formă, a formă goală. Că oarecare urmă mai rămîne și în cel căzut în erezie e foarte probabil, și-i foarte probabil că ea e cu alit mai ștearsă cu cît erezia e mai mare, dar această urmă nu-i mai menține capabilitatea harică, deoarece erezia subminează temelia Bisericii — credința —, și exclude din Biserică. Așadar, capabilitatea harică se păstrează la cei caterisiți numai atunci cînd ei n-au fost și excluși din Biserică, în special cînd n-au căzut în erezie. În cazul căderii în erezie, pierzînd și capabilitatea, ei nu mai pot săvîrși lucrări valide în Biserică. Cînd însă sînt caterisiți pentru alte motive decît erezia, și deși caterisiți, totuși rămîn în Biserică, ei pot săvîrși lucrări valide în Biserică (e vorba în speță de lucrările sacramentale), dar aceste lucrări sînt ilegale pentru că în acest caz, prin caterisire au pierdut dreptul de a le săvîrși, deși și-au menținut capabilitatea harică.

Sintetizînd cele spuse pînă aici, constatăm că în legătură cu sancționarea clericilor prin pierderea oficiului, se pot ivi următoarele cazuri în funcție de vina acestora: caterisirea ca oprire de la lucrările preoțești în orice treaptă, pentru abateri care fac nedemn de preoție pe cel vinovat, și «degradarea» ca oprire de la exercitarea lucrărilor preoțești în treapta pentru care are hirotonia, dar cu îngăduința de a le exercita în treaptă inferioară, pentru abateri mai puțin grave, care nu-l fac pe vinovat nedemn de preoție, ci numai vrednic de o pedeapsă. În amîndouă cazurile e vorba de o oprire juridică de la exercitarea unor drepturi, iar nu de pierderea capabilității harice parțial sau total.

În legătură cu menținerea capabilității harice, se face însă o distincție: ea nu se pierde decît atunci cînd caterisirea s-a făcut cu excludere din Biserică, în special cînd este vorba de erezie. În caz contrariu capabilitatea se menține.

Așadar, referitor la întrebarea pe care ne-am pus-o la început, putem spune că natura caterisirii e juridică, ea fiind un act al autorității conducătoare din Biserică și de aceea ea este operantă numai în domeniul juridic, în domeniul îngăduințelor și al opreliștilor, fără ca să-și poată extinde efectele și în domeniul Sfințelor Taine, desființînd ceea ce au făcut acestea. Ea în nici un caz nu poate fi pusă să contrabalanseze efectul Tainei Hirotoniei, căci aceasta ar însemna a le pune pe același plan, a socoti de egală putere o lucrare omenească cu una divină. Prin urmare nu putem socoti caterisirea ca altceva decît actul juridic al opririi exercitării capabilității harice dobîndite prin hirotonie, fără că ea să desființeze însăși capabilitatea, afară de cazul căderii în erezie, cînd, de fapt, capabilitatea se pierde prin însăși această alunecare de la credință și nu atît prin caterisirea în sine ca act juridic, care în asemenea cazuri are mai mult caracter declarativ.

SEVER BUZAN

INSEMNĂRI CU PRIVIRE LA SFINTA TAINĂ A SPOVEDANIEI

Acum cîțiva ani, viața Bisericii noastre a fost innegurată de apariția nenormală în sinul ei, a unor interpretări preținse «tradiționale și pur ortodoxe» a administrării Sfintei Taine a Spovedaniei și a Sfintei Euharistii. Providența a rînduit ca, prin grija Sfintului Sinod, aceste viscuri să dispară și trupul duhovnicesc al Bisericii noastre să rămînă cu aceeași curată înfățișare pe care a avut-o în decursul veacurilor, credinciosul venind în fața scaunului duhovnicesc la timpul hotărît, cu discreția cuvenită, pentru a primi hrana spirituală dată de așezămintele canonice.

Aceste interpretări greșite se datoresc pe de o parte lipsei de așezare spirituală a celor ce le practică și, deci, gîndului luciferic de care sînt cuprinși iar pe de altă parte, lipsei unei literaturi cu caracter specific, privind pe duhovnic, și însemnătatea sfintei Spovedanii ca punte de trecere a penitentului la primirea iertării și apoi a unirii sale cu Hristos, prin Sfînta Euharistie. Cînd cei greșiți mai dau peste «duhovnici meteori», greșeala e și mai mare, pentru că pe ei nu se mîntuiesc, iar pe cei duhovniciți îi duc pe drumul pierzării. Acești preținși duhovnici uită că «scaunul de spovedanie este unealta cu care slujitorii pot asculta inima păstoritilor și pot înregistra mișcările acestei inimi», că «iscușința duhovniciei este mai întîi o problemă de har» și că «pagină de taină a Ortodoxiei și unealtă de vindecare a rănilor sufletești, duhovnicia rămîne pentru preoțime și un scump capitol de pastorație reală și efectivă» (I.P.S. Firmilian).

Mai precis, aceste grave abateri de la predanie vin din lipsa de experiență a duhovnicului. Lipsa de teren pastoral și apoi apariția spontană a unor credincioși care nu vor să apară în fața duhovnicului lor canonic rînduit, duce în mod inevitabil la greșita interpretare a spovedaniei ca taină, așa cum a fost ea întemeiată de Mîntuitorul Hristos și pactată de Sfînții Apostoli și urmașii acestora. Preoții de enorie întîlnesc adeseori la scaunul mărturisirii credincioși care mergînd la astfel de duhovnici preținși îmbunătățiți, vin înspăimîntați, cu epitimii peste puterile firii omenestii și fără nici un fel de îndreptar. Mulți dintre acești credincioși cer

să vadă unde este scris ceea ce li s-a dat să îndeplinească. Aceste epitimii purced din marea greșeală a preținșilor duhovnici, care «cu vraja și cu înnoirile lor, au primejduit și Taina spovedaniei și au vătămat și pe fiii lor duhovnicești. Una dintre ispitele mari ale duhovnicului este abaterea de la rînduiala Bisericii, prescrisă pentru spovedanie». Nerespectînd deci ritualul minim al molitvelnicului, necunoscînd sufletul penitentului, privind la penitent ca la un trecător pe care nu-l va mai vedea, un astfel de duhovnic va greși față de sine, față de penitent și mai ales va intra în osînda Bisericii, pentru că a interpretat cu de la el putere dreptul de a lega și dezlega păcatele, după bunul său plac.

Originea duhovnicilor îmbunătățiți este sănătoasă și îndepărtată ca apariție, însă suferă de o eronată interpretare. În afară de duhovnicii îmbunătățiți de la Athos, sînt cunoscuți la noi cei de la Minăstirea Optina, despre care trebuie să spunem de la început că nu au practicat o mărturisire comună, colectivă, ci individuală. Minăstirea Optina a fost înființată în pustietatea Optina din ținutul Kaluga, în secolul XIV, de un fost răufăcător cu numele de Optă, care în călugărie a luat numele de Macarie și a dus o viață foarte aspră. În 1724, călugării au fost transferați de la Optina la Minăstirea Belevschi, dar în 1726, viețuirea de la Optina a fost restabilită, sub numele de «Schilul Sf. Prooroc Înaintemergător și Botezător Ioan». Minăstirea era vestită prin icoane făcătoare de minuni și o frumoasă bibliotecă, dovedind preocupările călugărilor. Același Optă, devenit Macarie, a înființat o altă minăstire, tot cu numele de Optina, în guvernămîntul Orlov, aproape de Volhov. Această minăstire a fost distrusă în 1613 de lituanieni și restaurată în 1620, fiind vestită prin școala religioasă care funcționa acolo. Despre duhovnicii îmbunătățiți de la Optina s-a scris puțin, datorită smereniei adevărate de care erau cuprinși și lucrului cu adevărat duhovnicesc și discret pe care-l săvîrșeau. Printre duhovnicii vestiți de la Optina se numără celebrii Zosima și Ambrozie, despre care pomenește buletinul «Îndrumătorul» al bisericii «Maica Domnului, bucuria tuturor întristaților», din Moscova. Nicăieri nu se menționează că ei ar fi administrat sfînta spovedanie public sau ar fi trecut peste îndreptările canonice.

Pentru duhovnicul conștient, sfînta spovedanie este, după Sfînta Tradiție, prima instanță de judecată în har a creștinului, instanța care cîntărește faptele și aplică dreptarele Bisericii, canoanele. Spre deosebire de orice altă instanță, sfînta spovedanie judecă atît faptele interne, gîndurile, intențiile, frămîntările sufletești, cit și pe cele externe, gîndurile și ispitele împlinite. Hotărîrea duhovnicului se pronunță în special pe plan moral-religios, pentru că tînde la îndreptarea vieții religioase a penitenților. Față de hotărîrea duhovnicului nu există instanță de apel sau recurs. Sfînta spovedanie este așezămînt cu competență generală, pentru că ea judecă pe oricine, indiferent de starea socială și treapta ierarhică, judecă orice infracțiune și orice persoană.

Măsura vieții moral-religioase, în Sfînta Taină a spovedaniei, este rînduiala de neînlocuit a Bisericii. Nerespectînd rînduiala prescrisă, «se întîmplă o substituie de autoritate, duhovnicul devenind el însuși unitate

de măsură și izvor de interpretare, prin deplasarea de la liniile mari ale ritualului și de la precizarea dogmatică a Tainei. Credinciosul vede atunci în duhovnic o călăuză unică, dezgrădinată de Biserică, un stăpin absolut al Tainei și nu un chivernisitor al ei». Prins în mrejele unui astfel de călător al canoanelor, penitentul «se dăruiește cu totul acestui taumaturg sufletesc și nu mai poate controla dacă părintele său sufletesc a rămas în marele cadru al dumnezeiescului așezămînt, sau a alunecat către abateri de la dreapta credință. Această predare desăvîrșită a fost folosită de unii duhovnici în paguba penitentului și spre alimentarea ruperilor de Biserică».

Cui poate folosi nerespectarea întregului așezămînt al spovedaniei? Defăimătorilor Bisericii și, în acest caz, astfel de duhovnici ies din albia curată a drumului spre mîntuire, scop principal pentru care a venit penitentul la scaunul mărturisirii.

Scaunul de duhovnicie nu poate fi amvonul, din care preotul să recite: «sîntem păcătoși» și, după el, cu glas mare, toți cei de față. Așa cum a făcut Biserica și cum arată Sfîntul Ioan Hrisostom, credinciosul trebuie să-și mărturisească tainic, între el și duhovnic, toate apăsările inimii și sfredelirile conștiinței trezită și ieșită din păcat.

Felul de pastorație al lui Ioan de Kronstadt — interpretat intenționat greșit —, este invocat de mulți prețiși duhovnici. Pentru a evidenția greșeala acestora, sînt necesare cîteva precizări.

Preotul Ioan Iliev Serghiev din Kronstadt s-a născut la 19 octombrie 1829, în ținutul Sura, județul Pinega, gubernia Arhanghelsk, ca fiu al lui Ilie și Teodora, Ioan Serghiev a primit o educație religioasă austeră și sfaturile ei îl vor întări permanent în viață. Școala primară și seminarul le-a urmat la Arhanghelsk. Intre 1851 și 1855, a urmat teologia la Petersburg. Era o fire blîndă, emotivă, înclinată spre rugăciune și meditație, cunoscător excelent al Sfintei Scripturi, al Vieților Sfîntilor, Sfînții Părinți etc., dar mai ales al scrierilor Sfîntului Ioan Hrisostom. S-a căsătorit la 12 noiembrie 1855 și a fost hirotonit preot pe seama bisericii Sf. Andrei din Kronstadt. Biografiile săi spun că era un preot cu conștiința datoriei, punînd un accent deosebit pe iubirea de aproapele și debarasarea de tot ce e material. Avea ca principii de trăire și activitate preoțească: citirea Sfintei Scripturi, trăirea adevărată a slintelor slujbe, rugăciunea și dragostea activă prin ajutorarea celor în suferință. Ca orice așezare portuară, Kronstadtul era un loc al perdiției, unde murea desfrîul, hoția și crimă. Preotul Ioan începe mai întîi o activitate samariteană, care a dat roade fericite, imediat. Bolnavi, săraci, decăzuți, erau ajutați cu prisosință. Prin felul cum preda religia, își apropia copiii. Predica frumos și convingător. Stătea la dispoziția tuturor creștinilor pentru trebuințele lor religioase și tot ce agonisea la biserică împărțea celor săraci, încît se spunea că nu are viață particulară. În administrarea sfintei spovedanii, respecta întru totul predania. Citea canonul întreg și aștepta cu răbdare mărturisirea fiecărui penitent, recomandîndu-i să-și spună cu încreținea păcatele, astfel că deseori rămînea în biserică de la prînz pînă

la ora 2 noaptea. Biografia sa¹ precizează: «În cei din urmă ani, din pricina mulțimii de creștini sosiți în Kronstadt pentru a se ruga, a se pocăi și a se împărtăși, Părintele Ioan, prins după Liturghie de vizite pînă tîrziu seara, n-avea timp, nici putința, să spovedească în cele două ore libere între Liturghia timpurie și tîrzie, mulțimea poporului. De aceea, a trecut la mărturisirea comună. Părintele Ioan citea toate rugăciunile rînduite la mărturisire și explica marea însemnătate a tainelor pocăinței și împărtășirii. Numai văzînd sincera și din toată inima căință a mulțimii ce era cu miile, citea rugăciunea de dezlegare și cu mare precauțiune împărtășea. Totodată, celebrul păstor le insufla ca cine are ceva deosebit, să mărturisească, să-i spună lui deosebit». Se poate deduce că Ioan spovedea comun pe cei bătrîni, sau care se împărtășeau des și erau bine cunoscuți de el. Mai întîi, el explica canonul mărturisirii, îi întrebă pe toți dacă au greșit, îi muștra, apoi le spunea: «Ascultați! Mie, ca și tuturor preoților, Dumnezeu mi-a dăruit puterea de a lega și dezlega păcatele oamenilor. Eu voi citi rugăciunea de dezlegare, vă voi acoperi cu epitrahilul, vă voi binecuvînta și voi veți primi de la Domnul iertarea păcatelor». Citea dezlegarea, citea rugăciunile canonului sfîntei împărtășiri, apoi îi împărtășea, citindu-le și rugăciunile de mulțumire. Se poate pune întrebarea: dacă Ioan din Kronstadt n-ar fi respectat predania, Sfîntul Sinod al Bisericii Ruse nu l-ar fi sancționat? Istoria nu înregistrează asemenea întîmplări în viața lui, ceea ce denotă deducția logică: Ioan de Kronstadt spovedea «deosebit», adică individual.

Însăși viața intelectuală îl arată pe Ioan de Kronstadt ca pe un preot apreciat în munca sa de autoritatea bisericească. Ioan de Kronstadt își are opera tipărită în 13 ediții și ea cuprinde: cuvîntări, predici, dialoguri, învățături, jurnal intim, viața Sfîntei Eftimia, «Despre Cruce,» și mai ales valoroasa lucrare mistică «Viața mea în Iisus Hristos», tradusă în 1902 în limba franceză, după ce englezii, în 1898, s-au ocupat special de activitatea sa pastorală. În toate lucrările sale străbate puternic duhul credinței, rugăciunii și intensei vieți duhovnicești pe care a trăit-o. A murit în 1909. Nici lucrările sale nu pledează pentru spovedania «din amvon» sau colectivă.

După porunca Sfîntei Scripturi (Luca XV, 7), și a Sfîntelor Canoane (52 Ap.; 12, I Ec.; 102 Trulan), la scaunul sfîntei spovedanii poate veni oricine. Acest loc de judecată «după înțeleaptă slăuire», trebuie să aducă mîngîiere chiar dacă s-au hotărît oarecari privațiuni, pentru că «acceptarea penalității — dacă este cazul — se face fără cîrtire, se însușește total, se execută conștiincios», penitentul fiind încredințat că s-a prezentat la «Judecătorul care muștră blind și iartă». Un duhovnic care va fi lipsit de manieră preoțească față-de cei care vor să se mărturisească, va genera dezgustul, oroarea și chiar rătăcirea în sulletele credincioșilor. Sinodul Trulan, prin canonul 102, pune la îndemîna duhovnicilor un îndreptar excepțional de prețios, referitor la penitent și la procedeul duhovnicesc ce trebuie folosit cu prilejul mărturisirii. După acest canon, duhovnicul «trebuie să țină seama de calitatea păcatului și de aplicarea spre întoarcere a celui ce a păcătuit și astfel, să dea bolii tratament potrivit,

ea nu cumva aplicînd (tratamentul) în chip disproporționat pentru fiecare din cele două, să greșească în privința mîntuirii celui bolnav». Pentru acest suprem scop, de a înlătura prăbușirea penitentului, duhovnicul trebuie să cunoască dorințele curate ale celui ce se mărturisește și să-i dea sfatul sau dojana cuvenită, cunoscînd că «toată grija lui Dumnezeu și a celui căruia i s-a încredințat puterea pastorală este de a se întoarce oaia cea rătăcită și de a tîmădui pe cea rănită de șarpe, și nici spre prăpastia deznădejdiei a o împinge, nici frînele a le slăbi spre renunțarea la viață și spre disprețuirea ei, ci la orice caz să stea într-un chip împotriva patimei, ori prin doctoriile cele mai amare și astringente, ori prin cele mai delicate și blînde și să se nevoiască spre cicatrizarea rănii, cercetînd rodirile pocăinței și îndreptînd înțelepțește pe omul cel chemat către strălucirea cea de sus. Deci, se cuvine nouă (duhovnicilor) să le știm pe amîndouă, și pe ale strictetei și pe ale obiceiului»...

Așezămintele apostolice, care se bazează pe viața creștină din vremea Sfinților Apostoli, deci pe realitățile duhovnicești ale primelor comunități creștine, dau importanța cuvenită felului în care trebuie să se comporte duhovnicul față de penitent și păcatele acestuia. «Și tu, prin urmare, — stă scris în Așezămintele apostolice —, ca un doctor compătimitor, vindecă pe toți păcătoșii, luînd în ajutor testamente vindecătoare, nu numai tăind sau arzînd, nu dînd prafuri și întrebuițînd și scamă și legături și punînd leacuri dulci care să închidă rana, și încurajînd cu vorbe mîngîietoare. Iar dacă rana este adîncă, îngrijește-o cu plasure, pentru ca astupîndu-se, să se facă la fel cu carnea sănătoasă; iar dacă face puroi, curățește-o cu prafuri, adică cu cuvînt dojenitor; de se mărește însă peste măsură, unge-o cu unsoare tare, cu amenințarea judecății. Și dacă se întinde, arde-o și taie ce este putred, umplînd cu post locul rămas gol... Nu fi, prin urmare, grabnic la tăiat, nici alerga îndată cu ferăstrăul cu mulți dinți, ci întrebuițează mai întîi cuțitul, și deschide unflătura ca, făcînd lămurită pricina din lăuntru a bolilor, să lerești trupul de a simți durere. De întîlnești un nepocăit și uscat cu totul, atunci, cu întristare și cu durere, taie-l de la biserică, ca fiind cu neputință de vindecat»...

Preocuparea permanentă a duhovnicului este îndreptarea celui ce a greșit, ridicarea lui la o stare de lumină, prin sfaturile date și iertarea venită în urma mărturisirii sincere și a lăgăduinței de a nu mai greși, iar nu oferirea imediată a dezlegării, pentru a se împărtăși cu Hristos.

Sfinții Vasile cel Mare și Grigore de Nisa, în partea canonică a operei lor, se ocupă apropiat atît de păcat și pedeapsă în genere, cît și de felul cum trebuie să se comporte duhovnicul.

Mai cunoscut în ceea ce privește duhovnicul, mărturisirea și penitentul, este Sfîntul Ioan Postnicul († 595), ales patriarh al Constantinopolului la 582. Trăirea sa austeră, adîncirea rugăciunii, i-au creat încă pe cînd era în viață, faima de duhovnic îmbunătățit. El a alcătuit 65 de canoane. După «Canonicarul» său a alcătuit în secolul VII, Arhiepiscopul de Canterbury, «Liber poenitentialis» pentru Biserica apuseană, iar în secolul XIV, Matei Vlastare a compus o «Carte pentru duhovnicie»,

acceptată în colecțiile grecești de canoane; Pidalionul și Sintagma Ateniiană. Sirbii și rușii au acceptat și ei alcătuirea lui Vlastare pentru duhovnici, în Evhologhiul mare, la sfârșit.

Canoanele Sfântului Ioan Postnicul sînt mult folosite în Biserica Ortodoxă Romînă, însă n-au fost puse în ordinea stabilită în colecțiile de canoane. Astfel, în lucrarea «Carte foarte folositoare de suflet», tipărită în ediția VI la București în 1929, găsim 35 de canoane, în loc de 65 cite sînt în colecția Milaș, cu privire la Canoniciarul Sfântului Ioan Postnicul. Acest Cronicar este important prin faptul că folosind canoanele Sfinților Vasile cel Mare și Grigore de Nisa, apreciază mai blind greșeala și tînde, prin blîndețe și administrare de epitimii corecte, la încurajarea — și deci, revenirea — penitentului la starea de virtute, ceea ce a determinat ca în momentul de față folosirea acestui Canoniciar să se generalizeze în Biserica Greacă.

Precuvîntarea «Cărții foarte folositoare de suflet» se adresează în mod special duhovnicilor, arătîndu-le ce însemnătate are această «mare dregătorie și cît de necesare sînt sfaturile, ca să se poată lucra de dinșii cu folos și cu roadă» în dregătoria încredințată.

Mențiunea că duhovnicii sînt într-o demnitate care este numai a lui Dumnezeu și necesitatea că și trebuie să se ostenească să-și îndeplinească mandatul evanghelic (Ioan XX, 23), este un imperativ pentru fiecare, să știe că «vei lega ceea ce se cuvine să se lege, și vei dezlega ceea ce se cuvine să se dezlege», în vederea unirii cu Mîntuitorul Hristos.

Sfătuitoarul arată că duhovnicii «sînt doctorii și primitorii de oaspeți pe care i-a pus Domnul, după pilda Evangheliei, la sălașul cel de oaspeți al Bisericii, ca să se poarte grijă de cei bolnavi, adică de păcătoșii aceia care se rănesc de gînditorii tilhari, adică de draci». Pentru duhovnici este însă absolut necesar să știe «care răni se cuvine să le ardă, care să le taie și la care să pună plasture», și mai mult decît atît, «să știe și la ce fel de oameni să verse vin și iuțime, și la care să întrebuițeze untdelemn și blîndețe». Observăm în acest îndemn o parafrazăre a textului din Așezămintele apostolice citate mai sus, concluzia că alcătuitoarul s-a servit de cărțile tradiționale ortodoxe.

Aspectul justițiabil al sîntei spovedanii este vizibil în pasajele interpretative ale sfătuitoarului, adresate preoților, cînd scrie că lor «li s-au dat să fie judecători, judecînd pe poporul lui Dumnezeu». Totodată însă, atrage atenția că acest mandat «li s-a dat lor și să cerceteze cu multă cercare, ca să alle adevărul și dreptatea, ce sînt ascuse la acest fel de judecăți», și toate acestea pentru ca «nu cîndva să se întîmple și să facă nedreaptă judecata pentru hatîr, sau pentru neștiință, sau pentru oarecare altă patimă», sentința preotului rămînînd definitivă după porunca Sîntei Scripturi: «Iar cel duhovnicesc judecă toate, iar El de nimeni nu se judecă» (I Cor. II, 15). Ca judecători în numele Mîntuitorului Hristos, preoții trebuie să fie cît se poate de cumpăniți în sentințe și să le dea după multă chibzuință; «nevoie este însă, ca să-și verse multe sudori», pentru a afla «pe păcătos», iar lucrarea este alcătuită în acest scop «cu multă silință». Cum însă preotul și penitentul sînt părți esențiale ale pro-

cesului spiritual ce se desfășoară în cadrul tainic al spovedaniei, sfătuitorul se adresează «și la tot creștinul iubitor de folosul sufletului său», pentru ca această taină să nu mai fie o «bagatelă», ci să i se acorde adevărata însemnătate, fără de care nu se îndeplinește buna rânduială a Bisericii.

«Cartea foarte folositoare de suflet» poate fi socotită o alcătuire în care se reflectează ostenele Sfântului Nicodim Aghioritul și a prevederilor din opera Sfântului Ioan Postnicul. Cu colaborarea unor canoniști de seamă și cu completările preoților de enorie, materialul din această lucrare poate fi folosit cu bune rezultate.

Pentru curmarea unor stări dăunătoare, se simte nevoia îndrumării preoților de către autoritatea bisericească, și a credincioșilor de către preoți. Treptele stării de duhovnicie trebuie amplu dezvoltate în lucrări bine alcătuite și cu pecetea ierarhilor, cunoscători și trăitori ai duhovneștilor stări.

Prin însăși instituirea sa, Taina sfintei spovedanii demonstrează puterea nemăsurată dată preotului de a împărtăși credinciosului iertare de păcate și deci posibilitatea de reabilitare. Prin mărturisirea corect administrată, din întuneric se face lumină, din deznădejde, nădejde puternică, din ură, iubire. Exemplele Vechiului și Noului Testament: Adam, Enoh, Iov, David, Solomon, fiul risipitor, tâlharul de pe Cruce, vameșul, Maria Magdalena ș.a., pot și trebuie folosite în interpretări superioare, pentru a trezi în credincios încrederea că el poate fi renăscut și adus la starea de frumusețe morală de dinainte de păcat. Pentru aceasta este necesară o pregătire religioasă a penitentului, în așa fel făcută, încît să nu rămînă surprins de clipa mărturisirii, ci să o dorească. Această pregătire se face prin cunoștințele religioase pe care preotul le predă credinciosului, prin ambianța religioasă familiară, și în acest fel, prezența la mărturisire nu va mai fi un simplu act tradițional, ci un act deliberat și de încredere în preot.

Canonul rugăciunilor de la sfînta spovedanie este astăzi insuficient pentru educația religioasă a penitenților. După cît se cunoaște, în ultimii 250 de ani, acest canon a fluctuat atît de mult, încît acum este de o scurtime surprinzătoare. În secolul XVII, ritualul era mai bogat, cuprinzînd rugăciuni, psalmi, Apostol, Evanghelie și ectenii. Ritualul căpăta astfel un caracter mai solemn, educativ, și cu multe posibilități de pregătire sufletească, prin înlănțuirea sistematică a rugăciunilor. Este apoi necesar de observat că în toate evhologiile, vechi și noi, lipsește binecuvîntarea specifică Sfintei Taine, precum și otpustul pe care l-ar indica «Cuvine-se cu adevărat».

Pentru buna administrare a sfintei spovedanii, nu e potrivit să fim trimiși la «Cartea foarte folositoare de suflet», care nu cuprinde totul. Sfînta spovedanie fiind «urechea de taină a Bisericii», se simte nevoia unui îndrumător cu precizuni, cum e Liturghierul pentru Sfînta Euharistie.

Pr. I. IRIMIA

CAILE CE DUC LA VIRTUTE, DUPĂ INȚELEPCIUNEA INDIANĂ

IV

Continuând prezentarea de cugetări morale orientale, pe care o facem în paginile acestei reviste,¹ ne oprim acum la doi scriitori indieni distanțați în timp, dar foarte apropiați în ce privește genul scrierilor lor, *Bartrihari* și *Jagannātha*.

Bartrihari, autorul unui volum de cugetări închinată iubirii, purtării morale și trăirii religioase, este considerat de unii cercetători a fi aceeași persoană cu gramaticianul indian cu același nume, mort în anul 651 d. Hs.² Alți cercetători dau ca nesigură această identificare.³ În orice caz, în veacul VII d. Hs. a existat în India un poet și filozof cu numele *Bartrihari*, despre care un călător chinez, care a vizitat India în acei veac, spune că ar fi intrat de șapte ori în monahismul budist și ar fi ieșit tot de atâtea ori; lucru posibil, deoarece rânduielele monahismului budist îngăduie o astfel de comportare, pentru care *Bartrihari* însuși avea să se plîngă blamîndu-și nestatornicia.⁴

Cugetările lui *Bartrihari*, scrise în versuri, sînt distribuite, după conținut, în grupe de cite 100; de unde și numirea de *Centuriile lui Bartrihari* dată adesea lucrării sale. Cugetările înseși au ca obiect, cum am spus, iubirea, purtarea morală și viața religioasă — mai bine zis renunțarea la lupta vieții. Redăm mai jos, după P. Regnaud,⁵ numai un mic număr din cugetările lui *Bartrihari*, din care se poate vedea la ce măiestrie de exprimare a ajuns acest poet și gînditor, care a rămas totuși pe linia de cugetare morală tradițională indiană.

Știința, înțeleasă în sens larg, de cunoaștere adîncită a realităților naturale, spirituale, morale și religioase, a fost totdeauna mult prețuită de indieni, ridicîndu-i-se adevărate osanale. *Bartrihari* nu putea să-și

1. «Glasul Bisericii», an. XIX, 1960, nr. 1-2, pp. 59-65.

2. A. A. Macdonell, *A History of sanskrit literature*, London, 1900, pp. 329 și 340.

3. M. Winternitz, *Geschichte der indischen Literatur*, vol. III, Leipzig, 1920, p. 140.

4. A. B. Keith, *A History of sanskrit literature*, Oxford, 1928, p. 176.

5. Paul Regnaud, *Les stances érotiques, morales et religieuses de Bartrihari*, Paris, 1875.

înceapă capitolul stanțelor sale morale decît lăudînd știința și blamînd superficialitatea arogantă și prostia încăpățînată (nu ignoranța).

«Te înțelegi ușor cu un om simplu — spune moralistul indian — te înțelegi încă mai ușor cu un savant, dar Brahma⁶ însuși nu poate să cadă de acord cu omul căruia o fărîmă de știință i-a umflat orgoliul prostesc» (II, 3).

Prostia este cel mai adesea asociată cu încăpățînarea, împotriva căreia nu este mare lucru de făcut. Repetăm însă că, pentru gînditorul indian, prostia nu este tot una cu ignoranța, cu neștiința, de care au avut parte pînă acum marile mase ale poporului indian, și nu din vina lor. «Apăsînd destul de tare — spune Bartrihari — poți să scoți ulei din nisip; cînd ești chinuit de sete poți ajunge să bei apă dintr-un izvor închis; căutînd cu tot dinadinsul, poți sfîrși prin a găsi vreun corn de iepure;⁷ dar niciodată nu vei izbuti să învingi încăpățînarea unui prost» (II, 5).

Știința își are locul său de cinste și în următoarea cugetare a lui Bartrihari: «Răbdarea este o platoșă; mînia, cel mai primejdios dintre vrăjmași, rudele sînt un foc mistuitor, prietenii, leacuri divine, cei răi, șerpi, știința pură este o bogăție, modestia, cea mai frumoasă podoabă, poezia un tron» (II, 8).

O altă distincție pe care o face Bartrihari este aceea între oamenii buni și oamenii răi. Iată cum prezintă el pe oamenii răi: împietrirea inimii, certuri fără motiv, răpirea avutului și a femeii altuia, incapacitatea de a suporta oamenii de bine și pe cei apropiați, — acestea sînt trăsăturile care caracterizează firea celor răi» (II, 42).

Oamenii răi nu pot suporta calitățile cu care sînt înzestrați semenii lor, și de aceea caută pe orice cale să micșoreze valoarea acestora. «Există vreo calitate — spune Bartrihari — pe care cei răi să nu găsească mijlocul s-o vestejească la cel care este înzestrat cu ea? După spusele lor, timiditatea este idiotie, pietatea ipocrizie, virtutea o manoperă dibace, eroismul lipsă de sensibilitate, vocația monastică josnicie, blîndețea un fel de a cere pomană, energia, îngîmfare, elocvența, palavrageală și prudența, slăbiciune (II, 44).

Există oameni atît de răi, încît nici măcar nu urmăresc un cîștig prin faptele lor rele; fac rău din simpla plăcere de a face rău. «Cei care uită propriul lor interes pentru a se îngriji de acela al altora, sînt înțelepți; cei care, fără să-și neglijeze interesul lor, se îngrijesc de acela al altora, sînt oameni cu o virtute obișnuită; cei care vatămă interesul altora pentru a favoriza pe al lor, sînt demoni încarnați; dar cu ce nume să calificăm pe cei ce fac rău altora, fără folos pentru ei înșiși?» (II, 66). «Gazelele,⁸ peștii și oamenii de bine, cărora le trebuie pentru ca să trăiască iarbă, apă și mulțumire, sînt expuși în viața aceasta dușmăniei fără teimei a vînătorilor, pescarilor și oamenilor vicleni» (II, 51).

6. *Brahma*, Ființa absolută în cugetarea indiană.

7. Expresie întemeiată pe un proverb și indicînd un lucru ce nu poate fi găsit.

8. *Gazelă*, un fel de antilopă sau căprioară, sprintenă și cu forme grațioase, ce trăiește prin deșerturile țărilor sudice.

Cu aceeași pătrundere prezintă Bartrihari și trăsăturile ce caracterizează pe oamenii buni, drepecți, mărinoșoși etc. «Curaj în nenorocire, fire binevoitoare în starea înfloritoare, elocvență în adunări, curaj în lupte, iubirea bunului renume, ardoare în studierea Sfințelor Scripturi : iată trăsăturile care disting firea oamenilor mărinoșoși» (II, 53).

«A-și ascunde binefacerile, a primi cu căldură oaseptele care intră în casă, a tăcea cînd a făcut un serviciu cuiwa, a vesti în adunări binefacerile pe care le-a primit, a rămîne modest în bunăstare, a vorbi de alții cu respect. Cine a învățat pe oamenii de bine aceste practici atît de greu de îndeplinit, ca a te așeza pe un ascuțit de sabie?» (II, 54).

«Cine ar putea să stea la îndoială dacă trebuie să se apropie cu rugăciuni pe buze de acești înțelepți vrednici de respect în lume și cu purtări fără pereche, care se înalță smerindu-se, care își vădesc virtuțile proclamîndu-le pe ale altora, care își sporesc bogățiile dîndu-și oșteanala să le sporească pe cele ale aproapelui și care primesc cu nepăsare orice veștejire venită din partea birfitorilor, a căror gură nu face decît să verse ocări și insulte grosolane?» (II, 59).

Sînt frumoase îndeosebi următoarele două stanțe, în care, pentru caracterizarea oamenilor buni, Bartrihari folosește admirabile comparații luate din natura înconjurătoare : «Pomii își îndoaie crengile sub povara roadelor cu care sînt încărcate ; norii se lasă în jos cu apele care s-au strîns în sinul lor ; înțelepții nu înalță o frunte semeată cînd se află în bunăstare. Această înclinare spre a se apleca este semnul firesc după care se recunosc binefăcătorii» (II, 62).

«Soarele face să înflorească pe lacuri lotusul de ziua ; luna deschide floarea șirurilor de lotus de noapte ; norul dă ploaia fără să i se ceară ; cei buni își oferă de la sine serviciile cînd este vorba să fie folositori altora» (II, 65).

Se recomandă, desigur, frecventarea oamenilor buni, a căror prietenie poate aduce mult folos, și evitarea celor răi. «Arătați-mi un folos pe care să nu-l procure omului frecventarea celor buni ? Ea scoate spiritul din toropeală, face să pătrundă adevărul în cuvintele, sporește demnitatea, face să dispară răul, purifică inteligența și duce departe bunul renume» (II, 20). «Prietenia celor răi se deosebește de a celor buni ca umbra de dimineață de umbra de seară ; una, mare la început, se micșorează treptat ; cealaltă, mică la început, merge mereu crescînd» (II, 50).

Cu o deosebită putere de sinteză, Bartrihari rezumă în cîteva cuvinte principalele reguli ce se găsesc în toate tratatele de morală și care, după părerea lui, constituie «calea mîntuirii» :

«A se abține de la omorîrea de ființe vii, a nu se atinge de bunul altuia, a spune adevărul, a fi dărnîc la timpul potrivit și pe măsura mijloacelor proprii, a nu lua parte la birfelile pe seama tînerii soții a altuia, a pune o stavilă valului de lăcomie, a fi modest în fața îndrumătorilor spirituali, a avea milă de toate creaturile ; acestea sînt regulile netăgăduite și comune tuturor tratatelor de morală, care constituie calea mîntuirii» (II, 60).

«A avea o purtare ordonată ; a nu se hotări, chiar cu prețul vieții, de a se acoperi cu o pată rușinoasă ; a nu adresa rugăminti oamenilor nevrednici ; a nu cere nimic unui sărac, chiar dacă este prietenul nostru ; a păstra capul sus în nenorocire ; a merge pe urmele celor mărinimoși. Cine a învățat pe oamenii de bine aceste practici tot atât de greu de îndeplinit ca a te așeza pe ascuțișul unei săbii?» (II, 61).

Virtutea este cea mai frumoasă podoabă a omului : «Studiul este podoaba urechii, nu cerceii ; dărnicia împodobeste mina, nu brățările ; ajutorul dat altuia înfrumusețează trupul celor compătimitori, nu sanda» (II, 63).

«Blîndețea este podoaba puterii ; modestia în vorbe, podoaba valorii ; pacea sufletului, podoaba științei ; înțelepciunea în purtare, podoaba învățăturii sfinte ; dărnicia față de cei care sînt vrednici să fie ajutați, podoaba bogăției ; blîndețea, podoaba pocăinței ; îngăduiala, podoaba puterii ; dreptatea, podoaba credincioșiei în împlinirea datoriilor stării proprii.»⁹ Dar din toate podoabele, cea mai frumoasă este virtutea, căci din ea purced toate celelalte» (II, 80).

Virtutea, integritatea caracterului, iată ce contează mai mult ca orice pentru moralistul indian : «Este mai bine ca cineva să se azvîrle de pe creasta unui munte și să-și sfărîme trupul de stîncile ascuțite, este mai bine să-și ofere mina dintelui crud al regelui șerpilor, mai bine să cadă în foc decît să lase să i se știrbească integritatea caracterului» (II, 77).

Și ce trebuie să facă omul pentru ca să fie virtuos, pentru ca să facă dovadă de integritate de caracter ? «Înlătură lăcomia — recomandă Bartrihari —, fii răbdător, nu-ți face o plăcere din ce e rău, nu spune decît adevărul, mergi pe urma celor buni, cinstește pe înțelepți, arată respect celor care sînt vrednici de aceasta, caută a te împăca chiar cu dușmanii tăi, ascundeți calitățile bune, îngrijește-te de reptuația ta, fii milostiv față de cei nenorociți. Iată felul de a se purta al oamenilor de bine» (II, 70).

Și, în general, «omul luminat trebuie să bage bine de seamă unde pot să ducă faptele sale bune sau rele ; cîința pe care o pricinuiesc faptele prea pripite este ca o săgeată care străpunge inima și de care suferi pînă în clipa morții» (II, 97).

*

Cel de-al doilea poet indian, din a cărui operă vrem să scoatem cîteva cugetări morale, am spus că este *Jagannātha*. Se pare că acest poet a trăit pe vremea regelui mongol Akbar, care a stăpînit India timp de aproape o jumătate de veac (1556-1605). Poetul va fi fost chiar consi-

9. Este vorba de castele indiene. Bartrihari împărtășește principiile moralei curente indiene din timpul său, după care dreplatea cere ca fiecare membru al unei caste să-și împlinească datoriile impuse de casta respectivă. Dacă ar fi trăit în vremurile mai noi ar fi gîndit, desigur, mai altfel cu privire la nedreptul regim de caste, care a lărîmîțat veacuri de-a rîndul unitatea națională a poporului indian și a făcut ca membrii castelor inferioare să robească pentru cei ai castelor superioare, brahmani și nobili.

ierul lui Akbar, primind de la acesta numele Jagannātha (*Panditarāja*, «Regele pandiților»), adică cel mai de seamă dintre intelectuali.

Dintre lucrările poetice ale lui Jagannātha ne interesează aici numai opera *Bhāminī-Vilāsa*, al cărui titlu înseamnă «Cartea (literal Jocul) Frumoasei». Lucrarea are patru părți, dintre care prima parte cuprinde stanțe morale, iar a patra este un fel de tratat de renunțare la lume și de absorbire în zeul Krișna, identificat cu Sufletul Suprem, cu Brahma. Redăm din prima parte a lucrării, după A. Bergaigne,¹⁰ câteva cugetări, care cum se vă vedea, seamănă mult cu acelea ale lui Bartrihari.¹¹

Astfel, ca și Bartrihari, Jagannātha laudă pe înțelepți, pe deținătorii «științei» în înțelesul larg, despre care am amintit mai sus: «Cuvintele nu ies în chip nesăbuit din gura înțelepților; dar o dată ieșite, la fel cu dinții elefanților, nu mai intră înapoi» (I, 64).

De asemenea laudă pe oamenii «rari», care în afară se arată severi, dar în fond sînt blînzi: «Trăiască oamenii rari, care în afară sînt ca niște tășuri de sabie sau ca niște șerpi mîndri și cruzi, iar înăuntru se arată mai dulci decît mustul de struguri!» (I, 13).

Nu mai puțin laudă pe oamenii «cu inima curată»: «Împodobiți cu înalte calități, care sînt singura desfătare a universului, oamenii cu inima curată plac chiar și în minia lor; ei sînt ca șolanul, împrăștiind parfumuri care încîntă lumea și a cărei amărăciune însăși este plină de farmec» (I, 70).

Nu este nevoie de mărturia altora pentru calitățile oamenilor: «Calitățile bune ale oamenilor se arată de la sine și nu prin mărturia altora. Nu prin jurămint se constată parfumul moscului».¹²

Oamenii de bine sînt darnici: «Fără să fi fost rugat, omul de bine umple de bucurie lumea întreagă prin faptele sale de miłostenie. Spune-mi, la ce rugămînti se înduplecă luna, cînd cu razele ei cereșii face să îmbobocească lotușii de noapte?» (I, 74). «Amare la început, ca doctoriile, cuvintele oamenilor mărînișoși, a căror cugetare mereu curată nu este stăpînită decît de gîndul de a veni în ajutorul altora, sînt vrednice de admirație» (I, 121).

«Îngrijind de interesele altora, uitînd propriile sale interese, privind pe orice om virtuos ca pe un alt el însuși, trăiască în veci omul rar, în inima căruia strălucește în chip liresc o măreție supremă și plină de farmec, și care este totdeauna la înălțimea oricărei sarcini de îndeplinit» (I, 77).

Ca și Bartrihari, Jagannātha recomandă, aproape cu aceleași cuvinte, frecventarea oamenilor buni: «Ce folos nu aduce legătura cu cei buni? Ea corijează prostia, purifică spiritul, șterge greșelile adunate de multă vreme, sporește iubirea pentru ființele vii» (I, 20).

10. Abel Bergaigne, *Le Bhamini-Vilasa, recueil de stances du Pandit Djagannatha*, Paris, 1872.

11. A se vedea și M. Winternitz, *op. cit.*, vol. III, pp. 26, 126, 147-149.

12. *Mosc*, substanță mirositoare.

Și tot ca Bartrihari, Jagannātha se războiește cu cei răi, ipocriți, avari, vicleni: «Omul rău este în lumea aceasta frate cu șarpele: primește liniștit un important serviciu, ca șarpele care bea laptele ce i se oferă, și caută în schimb să omoare pe binefăcătorul său» (I, 75).

«Scufundat chiar în Vedānta,¹³ cel rău nu devine mai bun, după cum muntele Maināka nu se înmoaie fiindcă a fost scufundat multă vreme în ocean» (I, 85).

«Cei răi sînt îndemnatîci în a pune piedici în calea fericirii oamenilor de treabă, așa cum șerpii se pricep să ia viața ființelor nevătămătoare» (I, 108).

«Acești ipocriți, care înșeală pe cei buni cîștigîndu-le încrederea prin vorbe mieroase, tu îi suportîi încă, o, pămîntule, mama noastră! Și tu ți-ai pierdut judecata!» (I, 67).

«Lăcomia la un mort, dărnicia la un zgîrcit, iubirea bărbatului său la o femeie haitoșă, potolirea la un șarpe, prietenia la un om viclean, este ceva care nu s-a văzut pînă acum în lumea emanată de Creator» (I, 123).

*

Credem că și din aceste puține exemplificări se poate vedea cît de intense sînt preocupările moralizatoare ale unora dintre scriitorii indieni. Și trebuie să ținem seamă de faptul că, la indieni, nu sînt socotite ca avînd vreo valoare decît teoriile puse în practică, decît filozofiile trăite, experimentate; celelalte sînt socotite cel mai adesea ca vorbe goale.

Diac. prof. EMILIAN VASILESCU

13. *Vedānta* («sfîrșitul Vedei»), cel mai celebru sistem filozofic indian, care duce încă din epoca brahmană și este considerat ca o încununare sau ca scopul final al Vedelor. Este un sistem filozofic idealist și monist.

14. După cele mai multe sisteme filozofice indiene, lumea este o *emanație* din ființa supremă, din Brahma, nu o *creație din nimic*, ca în cugetarea creștină.

TIRGOVIȘTEA IN TRECUTUL CULTURII ROMINEȘTI

Cu creațiuni' mai noi, dar și foarte vechi, păstrînd pecetea contemporaneității lor, Tirgoviștea, după ce s-a desfăcut de rugina robiei și a feudalismului, se înfățișează astăzi în fața orînduirii de democrație populară, cu o prețioasă zestre culturală în toate domeniile.

1. *Preambul istoric.* Sobrul decor al unei lumi de mult dispărută, ierarhizată social și dominată de spiritul anacronic și înrobitor al feudalismului, își găsește în trecutul acestui oraș cea mai autentică exemplificare. Și totuși, din pulberea de lumini și umbre pe care fosta «cetate» le proiectează în prezent, — dezbrăcată de nedreptăți, de fast și glorie, de patimi și păcate —, o datorie ne determină să recunoaștem că ea a fermentat o mare parte din creația Țării Românești, fiind punctul de plecare al celor mai însemnate inițiative și energii culturale, începînd cu secolul XVI și pînă în pragul vremurilor noastre. De aici a pornit gîndul de a încropi în slove și icoane viața de altădată a Bisericii tirgoviștene. El a scăpărat ca o necesitate pentru tîmăcirea unor legende cu caracter popular, care trebuiau transpuse în largă înțelegere a evenimentelor întimplate timp de aproape cinci secole în preajma vechiului scaun domnesc.

Cînd întemeietorii acestei așezări s-au oprit aici, nimeni n-a bănuit că au înfipt totodată în pămîntul ei și una din lespezile cele mai de neclătinat ale vieții noastre spirituale.

Cunoscută ca «tîrg» vechi — de aici și originea numelui său —, cu ruini străbune, cu catedrale și mai vechi, — deopotrivă de scumpe amintiri —, o găsești caligrafiată în toate cronicile, dar mai ales pe miile de documente feudale plecate din cancelaria domnească. De aceea, se poate spune cu drept cuvînt că viața Tirgoviștei a plămuit însăși istoria Țării Românești, căci nu de puține ori a fost teatrul celor mai crîncene întîmplări. Unele sînt scrise în letopiseși și hrisoave, o parte le întîlnim încrustate pe pisaniile și epitafele bisericilor, sau însemnate pe paginile evangheliarelor și mai multe încă dăinuiesc ca legende și povești. Cine ar putea să le socotească, cînd n-a fost încercare cruntă, creștet de măre-

ție, apus de trecătoare domnie, nemernică crimă fratricidă, răscoală a poporului obijduit, fără ca să nu se fi consumat în inima ei. Poate tocmai aceste fapte l-au determinat pe Ion Ghica să scrie că «de la Mircea Vodă și pînă la Tudor Vladimirescu, nu este un singur nume ilustru care să nu fie scris cu sînge pe pămîntul Tîrgoviștei... Acolo este leagănul luptelor și al sacrificiilor patriotice».

Nimeni însă nu s-a încumetat să le adune, așa cum ai culege de pe o pajiște floare cu floare. Strînse într-un mănunchi, ar fi alcătuit o minunată frescă a Tîrgoviștei de altădată. Cît de uimitoare s-ar fi înfățișat atunci viziunea lor de după cortina istorică a bătrînei capitale, și cît de legitim ar fi apărut pe canavasul secolelor tot zbuciumul poporului nostru, în lupta pentru libertate, omenie și apărare a vetrei strămoșești.

Impodobită cu superbe construcții religioase și cu un strălucit palat, toate înzestrate cu odoare și piese de preț, ctitoriile domnești au ispitit pe oricine încălca hotarul, venit ca prieten sau ca vrăjmaș. Fiecare căpelenie dușmană, lacom de bogății, bănuind că în sertarele tainitelor ei se ascund comori princiare, se îndrepta aprig pe drumul la capătul căruia nădăjduia să intre nestăvilit în stăpînirea lor. Iar ce se petrecea apoi, ne-o povestesc cronicile.

De aceea, cercetarea orașului pe plan istoric, în directă legătură cu evoluția politică a domniei, cu formarea treptată a instituțiilor, cu contribuția Bisericii în dezvoltarea culturală a țării, cu lupta impetuoasă împotriva cötropitorilor, cu ascuțirea luptei de clasă, cu aservirea orașenilor, cu procesul de organizare a breslelor și cu creșterea conținutului economic — sînt fiecare o serie de momente din viața feudală a fostei capitale muntene. În cele ce urmează vom cerceta una din aceste probleme: contribuția Bisericii tîrgoviștene la dezvoltarea culturii în Țara Romînească.

2. *Scaun mitropolitan.* O instituție ce se ridică în cursul acestor secole pe treptele cele mai de sus ale autorității spirituale, asumîndu-și toate prerogativele, puterii laice, este Biserica. Stîlp al feudalismului, acaparînd bogății imense,¹ bucurîndu-se de imunitate, deși este sub dependența domnului, ajunge, începînd cu secolul XVI, unul dintre factorii principali în conducerea țării. De aceea, nu se poate tăgădui cît de mare a fost folosul, chiar și pentru ceilalți romîni din provinciile aflate atunci sub alte stăpîniri, faptul strămutării de către Neagoe Basarab, a scaunului mitropolitan de la Argeș la Tîrgoviște. Noua așezare a mitropoliei aduce în primul rînd un deosebit sprijin moral elementului românesc de peste munți, care după îndelungate lupte și frămîntări, își va trimite de acum încolo ierarhii pentru a prîni investiția la Tîrgoviște. Dependența Bisericii ardelene de Mitropolia tîrgovișteană devine și mai strînsă din clipa cînd Sigismund Bathory semnează, la 20 mai 1595, cu soții lui Mihai Viteazul, vestitul tratat prin care se recunoaște necondiționat puterea spirituală a Mitropoliei muntene asupra Bisericii Ortodoxe din

1. În secolul XVI, Mitropolia Tîrgoviștei dispunea de următoarele proprietăți: 32 sate, 2 moșii, 5 schituri, 2 munți, 1 plai, mai multe mori la Tîrgoviște, și 12 vii. A. se vedea V. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviștei*, București, 1933, pp. 13-21.

Transilvania. Și astfel, din licăritul noului veac, încep să se desprindă timp de 151 de ani, chipurile vlădicilor țirgovișteni care, cu o voință neînfricată, vor răspîndi de o parte și de alta a munților, chemarea către libertate. Cu toată participarea lor la menținerea feudalismului, fiecare vlădică este un cărturar tipograf — atunci cînd tiparul începea sfios încropirea celor dinții cărți românești. Istoria nu va putea trece vreodată peste figurile luminoase și peste amintirea apoteozată de o înaltă vrednicie a citorva mitropoliți care au păstorit în Țirgoviște:

— Macarie egumenul, cel dinții tipograf în Țara Romînească;

— Varlaam, autorul Molitvelnicului slavon tipărit în Țirgoviște la 1545;

— Anania, căzut ca un mucenic sub barda călăului lui Mircea Ciobanul;

— Serafim, cărturarul care a alcătuit Tilcul Evangheliei slavonești și a hirotonisit pe cel dinții mitropolit al Transilvaniei;

— Grigoric, aprigul luptător împotriva grecismului fanariot;

— Ștefan, tipograful, cel din urmă mitropolit în scaunul arhipăstoresc al Țirgoviștei, dar și cel dinții cărturar român care se ridică cu tot curajul pentru înlăturarea graiului străin din cărțile slujbelor bisericești. El întărește puterea de jurisdicție a Mitropoliei muntene prin «Pravila cea mare».

3. *Grecismul și biserica Țirgoviștei*. Odată cu strămutarea scaunului mitropolitan, Țirgoviștea reușește a fi cel mai însemnat centru religios al Țării. Daniile domnești și ale boierilor făcute ctitoriilor țirgoviștene sînt fără sfîrșit. Valoarea lor atinge uneori sume fantastice. Începînd cu secolul XVII, grecismul pătrunzînd în Biserică, ia locul slavonismului ajuns în agonie. Slujbele religioase se oficiază în limba și cîntările aduse de egumenii și călugării atoniți. La Mitropolia din Țirgoviște, «primul cîntăreț se bucură de un mare renume în tot răsăritul... Pe la 1650, Paul din Alep admira mult cîntările cele frumoase ale bisericii românești din Țirgoviște». ² Reședința mitropolitană era deosebit de strălucită. Mitropolitul avea «o curte de călugări și dieci care părea asemenea cu a principilor italieni»; ³ iar preoții slujitori la biserica Domnească se bucurau de un regim special, fiind scutiți și apărați de orice dare.

Vizitele patriarhilor și mitropoliților răsăriteni urmează o succesiune continuă. Toți sînt înconjurați de o adevărată suită de clerici. Ei cunosc slăbiciunile domnilor și ale boierilor, foarte rar sînt chemați; de cele mai multe ori, vin după daruri, plocioane și cerșit. Patriarhul Ieremia II al Constantinopolului «a stat în Țirgoviște la Radu Vodă, între anii 1541 și pînă după 17 septembrie 1543». ⁴ Un alt patriarh, tot Ieremia, și tot al Constantinopolului, se poartă singur în vremea lui Mihai Viteazul. «El veni odată cu turcii lui Sinan, în 1595, și trecu prin București și Țirgoviște. Uneltirile lui, care erau socotite mai mult politice decît religioase, ur-

2. G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 538.

3. N. Iorga, *Călători, ambasadori și misionari*, p. 67, și V. Drăghiceanu, *În amintirea lui Constantin Brîncoveanu*, București, 1915.

4. Arhivele Statului București, *Condica Episcopiei Buzăului*, nr. 1, p. 103.

mară și în Moldova, pînă ce, la urmă, polonii suzerani ai acestei țări îl aruncară în temniță, de unde nu ieși pînă la moarte». ⁵

Acum este vremea cînd egumenii mînăstirilor țirgoviștene, în cea mai mare parte greci, se îmbogățesc cu averi și bani, cu care trec apoi Dunărea, pentru a le pune la dispoziția lavrelor Athosului și a patriarhilor din Constantinopol, Antiohia, Alexandria, Ierusalim etc. Călugării, în majoritate balcanici, devinînd de la linia schimniciei și practicii religioase, alunecă repede pe panta trîndăviei, a lăcomiei și desfrîului, ceea ce a determinat pe Mihai Viteazul, Mihnea Radu și Matei Basarab să convoace sinodul, pentru a pune capăt dezmățului încuibat la adăpostul altarelor. ⁶

O altă pacoste căzută asupra Bisericii și țării, era «închinarea», sau obiceiul meioacelor. Mînăstirea Dealu, biserica Domnească, Stelea etc., fără a mai aminti mînăstirile și bisericile celelalte, erau închinată principalelor lavre ale ortodoxismului constantinopolitan. Din această supunere decurgeau numeroase obligativități, dintre care, cea mai principală erau darurile în sate, moșii și plocioanele bănești. Altfel nu s-ar explica interesul exagerat al ierarhilor străini ce-l purtau Bisericii noastre, dacă n-ar fi fost la mijloc setea de a exploata și storce cît mai mulți bani. În sinodul convocat la Țirgoviște, la 20 noiembrie 1640, Matei Basarab «face adunare cu toată țara», hotărînd ca bisericile și mînăstirile «închinată la Athos și altor mînăstiri grecești, să fie reluate și redată călugărilor localnici, deoarece grecii nu se leneviră a pune jos obiceiurile vechi ale țării..., curînd le lu a duce țara la risipire desăvîrșită și pus-tire». ⁷

*

4. *Construcțiile religioase.* Construcțiile religioase țirgoviștene uimesc și astăzi chiar și pe străinii cunoscători. De pe la mijlocul secolului XIV, domni și sletnicii lor încep să înalțe, pe temelii unor vechi tradiții, fie de-a dreptul din zid, peste temelii mai vechi, sau transformînd pe cele din lemn, o sumă de biserici. Numărul lor pune în uimire pe toți călătorii sosiți aici din țări depărtate. Prin 1640, călătorul misionar Baksici socotise «două sute de biserici și opt mînăstiri închinată muntelui Sinai», iar Paul din Alep, cînd vine în Țirgoviște pentru prima oară, se grăbește să remarce în memorialul său, că: «în acest oraș al Țirgoviștei sînt peste 80 de biserici și mînăstiri, cele mai multe de piatră. Orașul e mare, ca Alep și Damasc» — ceea ce, în amîndouă cazurile, pare mult peste adevăr, decît dacă au numărat fiecare turlă drept o biserică. ⁸ Exagerarea poate fi atenuată prin faptul că numai mitropolia avea 8 turlă. În orice

5. N. Iorga, *Istoria Bisericii Romine și a vieții religioase a romînilor*, vol. I, p. 149.

6. *Istoria Republicii Populare Romine*, ed. 1952, p. 171.

7. P. P. Panaitescu, *Hrisovul lui Matei Basarab pentru dezrobirea sfințelor mănăstiri închinată*, București, 1889, p. 15, și de același, *Biserica*, în «*Viața feudală*», Editura Științifică, 1957, p. 459.

8. P. P. Panaitescu, *Cultura feudală*, *ibidem*, p. 518, și A. Soloviev, *Importanța dreptului bizantin în Balcani*, în «*Godišnik*», N. Ciupec, XXXVII, Belgrad, 1928.

caz, transformate între timp, unele în geamii, altele arse, pingărite și jefuite adeseori, cite au izbutit să străbată veacurile, ele sînt astăzi dovada grăitoare a izvorului de cultură romînească.

În stilul caracteristic al epocii în care se clădesc, sînt de o rară măreție și frumusețe. De la săparea în piatră a lespezilor care înveșmîntează Minăstirea Dealu, ctitoria lui Radu cel Mare, și pînă la pisania de o neîntrecută caligrafie din biserica Sf. Nicolae, ctitoria lui Manea vornicul; de la migăloasele sculpturi în lemn ale timpului de la Stelea, ctitoria lui Vasile Lupu, și lampadarele-sfeșnice din biserica Sf. Dumitru a marelui sluger Buzincă și pînă la admirabilele fresce brîncovenesti așternute pe zidurile bisericii Domnești; de la uimitoarea catedrală a fostei Mitropolii, zidită de Neagoe Basarab, și pînă la îndătinatele linii arhitecturale ale ruinelor bisericii Sf. Ioan și Geartoglu, — aruncînd privirea peste toate ctitoriile țirgoviștene, aflăm în fiecare strecurat cite un rînd din cronica Țării Romînești.

Din secolul XIV nu avem nici o construcție religioasă păstrată. Goalele temelii ale paraclisului domnesc din spatele Chindiei, dezbrăcate aproape acum trei decenii de țărîna care le acoperise, nu arată decît că, începînd din acest veac, Țirgoviștea se putea mîndri cu locașuri ridicate după modelul și stilul Vodiței călugărului Nicodim. În plan treflat, de dimensiuni restrînse, îngropat pe jumătate în pămînt, nu folosea decît curții domnești; iar o reprezentare a întregului, astăzi, este aproape imposibil de reconstituit. Dar pînă a nu veni acest veac, cine își poate imagina cum vor fi arătat multe bisericuțe de lemn, pe care constructorii țirgovișteni ai secolului XII le ridicaseră cu rudimentarele lor mijloace. Este drept că în această epocă sașii, ajutați de meșterii aduși din Ardeal și dăruți cu mai multe mijloace, clădiseră din piatră două biserici catolice, în Fundătura Uliții Brașovului: Bărăția franciscană a Sf. Ioan de Capistrano și actuala biserică Sf. Maria Gratiarum. Băștinașii însă erau siliți să apeleze la acele simple construcții, a căror amintire dăinuiește prin «biserica Lemnului», refăcută total în secolul XIX. În această epocă de tranziție a secolului XV se poate așeza mai sigur unica biserică ce există în ființă, Sf. Vineri, zidită de doamna Bălașa, soția voievodului Constantin Șerban, poreclit «Cîrnul», — situată nu prea departe de cuprinsul curții domnești. În cea dintîi fază — căci ceea ce vedem acum este o prefăcere repetată a secolelor anterioare —, stilul ei sobru își află originea în înrîurirea arhitecturii sîrbești, modelat prin păstrarea unor elemente greoaie, și înlocuirea lor mai tîrziu prin o formă mai avîntată. Înălșurată într-un veșmînt de cărămizi smălțuite — astăzi dispărute sau acoperite —, așa cum se împodobeau unele ctitorii prin secolele XV și XVI, ea se prezintă cu o singură navă, avînd pridvorul conexas cu naosul.

Cu secolul XVI, datorită procesului de adaptare a stilului atonit la condițiunile locale, ctitoriile țirgoviștene: Minăstirea Dealu, biserica «Mitropolia», biserica Sf. Gheorghe, biserica Domnească, ridicate din inițiativă domnească sau din inițiativa unor sfetnici, ca: biserica Sf. Nicolae a vornicului Manea și biserica Sf. Atanasie a mitropolitului Teodosie, se vădesc printr-o înfățișare mai mult zveltă, cu numeroase turle, cu în-

părțirea exterioară a pereților în două porțiuni inegale, prin acel brîu zimțuit — influență specific musulmană —, și prin registrele mărginite de nervuri — firide oarbe —, înșirate de jur împrejur, ca paginile unei cărți. În interior, clasică structură a încăperilor apare și mai precisă, prin ziduri despărțitoare (biserica Domnească), iar absidele laterale se obțin printr-un sistem de bolți și arhivolle deosebite. Conformîndu-se acum puternicei înriuriri asiriene venită la noi prin armeni, ornamentica se manifestă prin o mare bogăție de săpături în piatră, de o valoare necontestată, în care predomină unghiul și linia dreaptă, rozeta, liniile împletite (Minăstirea Dealu), și chenarul marginal al pisaniilor (Mitropolia). Desigur că, privind în detaliu, construcțiile nu mai prezintă principiile secolului anterior, însă datorită unui plus de mijloace, noilor înriuriri și ambițiilor voievozilor de a se întrece monumental, Țirgoviștea primește în această epocă adevărate catedrale, ca nicăieri în tot cuprinsul Țării Românești. În secolul XVII, condițiile de construire se îmbunătățesc, iar noii ctitori, domni sau boieri, fie că ridică de iznoavă sau refac în întregime vechile așezăminte, caută a imprima o amprentă specific națională. Cu meșteri transilvăneni sau de pe coasta dalmatină, și după planuri acum intrate în tradiție, împrumutînd și unele elemente apusene, zidesc cu o pasiune vrednică de acest secol, o serie de biserici, ca : Sf. Dumitru, Sfinții Împărați, Stelea, Țirgului, Sfinții Voievozi, Sf. Nicolae, Simuleasa, Stolnicul și biserica Roșie, în care nota predominantă este aceea locală. Acum apare lipit de corpul clădirii turnul-clopotniță, de dimensiuni lăuntrice reduse, depășind prin înălțime profilul acoperișului (biserica Sfinții Împărați) ; mult mai tîrziu se va repeta la biserica Geartoglu (din secolul XVIII), pridvorul boltit și rezemat pe puternici stâlpi de zid, turla, sau chiar două turla egale, așezate simetric pe un sistem de baze instalate, în care lumina pătrunde prin ferestre longitudinale înguste și cu glafurile retrase spre interior. Brîul zimțuit se păstrează și continuă a îmbrățișa exteriorul, iar unele registre primesc ornamentica frescelor în cel mai autentic stil bizantin. Și ornamentica sculpturii se observă în vădit progres. Deosebit de decorația florală a tîmplelor și de pisaniile cu motive încă orientale, apare sculptura funerară. Ea excelează în special la pietrele mormîntale din pronaosul bisericii Domnești și din interiorul bisericii Sf. Vineri.

Dar dintre toate construcțiile tipice epocii lui Malei Basarab, foarte puțin diferențiate între ele, aceea care aduce în Țara Românească și mai cu seamă în Țirgoviște specificul monumentelor Moldovei, este biserica Stelea, devenită și a «Împăcării». Din această majestuoasă zidire, clădită după obișnuitul stil bizantino-gotico-moldovenesc, își vor trage de acum înainte izvorul de inspirație și de imitație ctitoriile veacului următor. Prin biserica Stelea, arhitectura și ornamentica religioasă din Țirgoviște va realiza în secolul XVIII un stil unitar, cu trăsături proprii, o armonie în exprimarea artelor, de un efect strălucitor și de o adîncă izvodire. Ele sînt trăsăturile caracteristice, instaurate și folosite de către stilul brîncovenesc, cu care orașul se poate mîndri. Între acestea, putem așeza aproape toate bisericile mai vechi, unde grija lui Constantin Brîncoveanu s-a impus.

prin refacerea îndeosebi a interioarelor, adaptându-le și înscriindu-le în noua sa concepție. Este regretabil că cele două biserici, astăzi în ruină completă, rezugrăvite în secolul XIX, — Sf. Ioan și Gearloglu —, sînt singurele rămase fără această nobilă haină prin care strălucesc bisericile : Sf. Dumitru, Sfinții împărați, Domnească etc.

Cu secolul XIX, buna tradiție a construcțiilor religioase, după o anumită factură, începe să apună. În această epocă, constructorii aleargă la mijloace și forme decadente. Cum scaunul domnesc se mutase la București, Tîrgoviștea rămînea un oraș de importanță secundară, iar ctitorii vor fi de aici încolo mai rar cîte un boier, mai adesea negustorii sau tîrgoveții înstăriți. Fără posibilități de a-și apropia metodele secolelor trecute, construcțiile bisericilor : Lemnului, Albă, Nifon și Oborul Vechi sînt un amestec de principii arhitectonice și decorative, potrivit gustului și dorințelor fiecărui ctitor.

Să nu uităm, totuși, că în cuprinsul tuturor acestor construcții, începînd chiar cu acelea din secolul XV, a fermentat o parte din cultura de început a Țării Romînești. N-am putea spune că procesul a fost specific Tîrgoviștei. Dar și aici ca și la Cozia, la Nucet, la Govora și pretutindeni unde s-a înălțat o minăstire, călugării și diecii cunoscători ai limbii slavone, au copiat texte, au redactat cronologii și au împodobit paginile caligrafiate ale manuscriselor cu miniaturi și ilustrații de o estetică inimitabilă. Tot aici au luat ființă și modestele școli de învățatură bisericească și de cunoaștere a slavonismului. O asemenea muncă de răbdare și perseverență în condițiuni de anonim, a continuat secole de-a rîndul. În pridvoarele Mînăstirii Dealu, Mitropoliei și în chiliile mucedede de la Stelea, «az-buchea» slavonă și chirilică, deprinsă mecanic dar conștiincios, a inițiat generații de învățăcei în priceperea tainelor cărturărești. De aceea putem afirma că în rosturile culturale pe care le-au îndeplinit numeroasele ctitorii tîrgoviștene, trebuie căutată marea lor însemnătate istorică.

*

5. *Dezvoltarea artelor plastice.* a) Frescele tîrgoviștene. Este de neîgăduit că cele dintîi manifestări culturale din Tîrgoviște, într-o epocă de completă nesiguranță, au fost strălucitele construcții religioase inițiate, cum am văzut, de voievozii munteni, care au deschis un larg cîmp de dezvoltare și aplicare artelor plastice. Intre acestea, pictura — mai bine zis fresca, căci tradiția impunea împodobirea în întregime a interioarelor —, trebuie așezată pe primul plan.

În urma nelericitelor întîmplări prin care trece orașul în secolele XV și XVI, în nici una din bisericile clădite în această epocă nu se mai păstrează vechile și inițialele zugrăveli. Unde nu a distrus focul, nepriceperea și tendința de reîmprospătare avînd ca armă varul, au înlocuit hain candidale fresce ale celor dintîi meșteri romîni, care chiar dacă sub raportul artei în sine lăsau de dorit, în schimb nu erau străini de meșteșug și reușeau să îmbine armonios tipicul bizantin cu expresia particulară a reprezentărilor biblice.

Este dureros să constatăm, dar cele mai vechi fresce aflate astăzi în bisericile țirgoviștene sînt abia din secolul XVII. De o valoroasă și pronunțată artă, aici se înscriu cele două biserici contemporane domniei lui Matei Basarab. Este vorba de biserica Stelea și, — într-o redusă măsură — de biserica Sf. Dumitru, unde interioarele par înfășurate într-un imens covor, vopsit cu nuanțe arhaice de o finețe și frăgezime uimitoare. Pe lângă că imaginile și temele se succed tradițional, revărsate cu prodigialitate în veșmintul lor de aur, meșterii care le-au zugrăvit au rezolvat într-un mod cît se poate de ingenios expresia vie a culorilor, liniile de contur ale imaginilor și fondul general al scenelor, printr-o îmbinare fericită de roșu, albastru și verde. De necontestat că totul respiră o întreprindere orientală; însă ascetismul picturii nu mai este atît de chinuitor, iar imaginile se îmbracă cu mai mult realism.

Astfel se ajunge la epoca brîncovenească, cînd la inițiativa și sub influența nefericitului domn, bisericile: Sfinții Împărați, Sf. Dumitru, poate și fosta Mitropolie, primesc o nouă haină picturală. Ce a rezultat de pe urma acestei dărnicii care depășește pe înaintașii săi — Neagoe Basarab și Matei Basarab —, se poate constata și astăzi.

Fără a ne opri la biserica Domnească, unde, trecînd peste alte amănunte, fresca tabloului votiv înfățișînd galeria voievozilor foști ctitori ai acestui așezămînt, și calendarul religios pe întreg anul, redat în imagini biblice, aduc o notă de original; la frescele neîntrecut de valoroase ale bisericii Sf. Dumitru, unde știința coloritului s-a luat la întrecere cu senina viziune a simbolismului religios; sau la biserica Sf. Împărați, neîntrecută prin înlănțuirea fantastică dintre umbre și lumini, în general frescele sînt de o rară dibăcie, polihromie și bogată utilizare a aurului, fără a cădea în exagerare. În toate: gesturile, expresia liniștită a scenelor de asceză, esența tipică a hîeratismului și nota de patetism a figurilor, creează o ambianță de visare și mister și compun ceea ce caracterizează stilul brîncovenesc realizat în bisericile țirgoviștene.

b) Sculptura veche. Incepînd cu veacul XV, sculptura își găsește în tinerele voievodate romînești o aplicare din ce în ce mai întinsă, tînzînd la satisfacerea exigențelor de rafinament ale voievozilor și boierilor feudali. Fie că e vorba de o ctitorie religioasă, fie că servește pentru împodobirea unor anumite părți de amănunt din locuințele lor, pentru decorarea pietrelor sepulcrale, sau a crucilor amintitoare, aproape că nu este construcție din genurile de mai sus care să nu primească adausuri de podoabe. Meșterii sînt în cea mai mare parte de proveniență dalmatină, balcanică, sau aduși din Transilvania. Motivele lor sînt influențate de Orientul Apropiat, de arta florentină sau de stilul gotic; transpuneri care, adeseori, se repetă. Dar de la o vreme, numărul acestor dăltuitori atît de costisitori începe să se rărească. Nimeni nu-i mai cere ca să le încredințeze lucrări, cînd are la îndemînă pe noii meșteri — ucenicii lor romîni —, ajunși la o egală pricepere și iscusință. Întrebuințînd metode originale, aceștia caută să se descotorosească de tot ce este împrumut străin și, astfel, creează o artă națională cu izvoare luate din însuși mediul înconjurător. Cîmpul, cu infinitele modele de flori, este un nesecat

izvor de plâzmuiri felurite și delicate. Piatra și stejarul sînt cele două materiale în care dăta pare că țese adevărate broderii, desene simbolice și stilizări, toreade, împletituri, ajururi, baghete etc., toate de o eleganță, de o armonie și de o noblețe care stîrnesc admirația. Pisaniile și stemele, pilastrii, capitellurile, consolele și balustradele pridvoarelor, chenarele ușilor sau ferestrelor, nervurile bolților, jilțurile, stranele, sfeșnicele, tetrapodele, mobilierul interior, tîmplele, sarcofagiile și pietrele sepolcrale, crucile împlintate în interiorul orașului etc., primesc o haină decorativă care surprinde, impresionează, dovedește progresul în artă, ingeniozitatea în căutarea motivelor și deschide noi perspective pentru utilizarea frumosului. Spre pildă :

Biserica Domnească, prin lespezile mormintale ale doamnei Elina, soția lui Matei Basarab, și a fiului lor adoptiv, «coconul Matei», din calcar numulitic, avînd embleme, decorațiuni și inscripții sculptate cu o îndemînare și artă minunată, factură și execuție de un caracter cu totul apusean. Naosul ne întîmpină cu stîlpii rezistenți de zid, înbrăcați în întregime cu fresce. Tot aici găsim cafasul, la care se urcă chiar din preajma tronului domnesc cu trepte de piatră și balustrade sculptate; apoi tîmpla, dar mai ales această operă de o gingășie și fericită inscripție, acoperită în întregime cu relieful de amănunt, înfățișînd decorațiuni florale stilizate și integrate într-o completă unitate plastică.

Biserica Sf. Vineri: prin lespezile de marmoră înflorată, purtînd stema Basarabilor, așezate peste mormintele doamnei Bălașa și a jupîniței Stanca, nepoata lui Constantin Brîncoveanu; la biserica Crețulescu: prin chenarul de piatră al ușii dintre pridvor și pronaos, o admirabilă piesă de muzeu, influență gotico-moldovenească. Prin delicatele nervuri care se unesc în unghiuri elipsoidale sau se întretaie capricios și prin întreaga factură, unică pe teritoriul fostului voievodat muntean, el stîrnește admirație și, totodată, întrebarea: cărui meșter dibaci se datorește această lucrare și prin ce împrejurări a ajuns să împodobească originala construcție a lui Radu Crețulescu?

Biserica Sf. Dumitru: prin cele șase sfeșnice-lampadare, confecționate din lemn, o uimitoare operă de sculptură florentină; la biserica Sfinții Împărați: prin pisania exterioară, în care dăltuirea slovelor pare a fi trasată de cel mai desăvîrșit caligraf; la biserica Stelea sau a «Împăcării», strălucesc și cată a pune în umbră ornamentele sculptate ale tuturor celorlalte biserici muntene, prin pisania autentică cu cap de bour, prin cadrele gotice ale ușilor și ferestrelor, prin brîul în formă de colac răsucit, dar mai cu seamă prin tîmpla florentină care uimește, seduce privirea și trezește imaginea Trei Ierarhilor de la Iași; la Mînaștirea Dealu, unde delicata țesătură de compoziții minuțios săpate și larg răspîndite în tot exteriorul, pe turla și fațadă, slujesc o artă fără egal în vreo altă biserică din cuprinsul Țării Românești. De o varietate impresionantă, motivele florale, geometrice, ciubucele împletite gingaș, planurile decorațiilor, vrejii de acant, frunzele lanceolate, liniile șerpuitoare și întreaga dantelărie atrag, rețin atenția și uimesc prin armonioasa integrare în sistemul arhitectural.

Biserica Mitropolia, ale cărei podoabe vechi se conservă la Muzeul Istoric. În sfârșit, turnul Chindia, unde balcoanele florentine, ambraturile ușilor și ferestrelor în stil gotic, crenelele deschise din virful turnului cu aspect medieval și cele două brîie subțiri, lucrute din piatră festonată, cu rozete tot din piatră, ce punctează friza superioară estetic și discret, te transpune la începutul secolului XIX, cînd meșterii dăltuitori căutau să se scuture de modelele decadente ale epocii fanariote.

c) Miniaturistica. Cînd e vorba de cele din tipărituri românești apărute la Dealu sau Tirgoviște, nu se poate trece cu vederea că aici au înflorit chiar mai înainte de a veni tipograful Macarie cu teascul nou, una din cele mai gingașe arte plastice: miniaturistica. Cu iscusința și priceperea unor monahi-artiști, covârșiți de duhul răbdării, începînd chiar din secolul XV, mai toate hriscavele domnești, manuscrisele și cărțile ce vor vedea lumina zilei în chiliile de la Dealu sau în hrubele mitropolitane ale Tirgoviștei, sînt împodobite cu inițiale, frontispicii, chenare sau încheieri de texte, adevărate scinteieri ale unei arte în plină desfășurare.

«Ciclul iconografic», care acoperea în întregime interioarele bisericilor și pe alocuri exteriorul, vin acum să se repete și în cuprinsul evangheliarelor, molitvelnicelor și altor cărți cu caracter religios sau profan, ilustrîndu-le într-o splendidă armonie de culori și desăvirșită combinație de nuanțe și desene. Astfel, fiecare pagină a fiecărui început de capitol devine o prețioasă contribuție la înfrumusețarea conținutului tipărit și la transpunerea lui într-o lume idealistă, capodoperă miniaturistică și de caligrafie.

În acest cadru somptuos prin aurul bogăției, prin verdele cîmplui, prin albastrul azur al cerului și prin roșul singelui jertlit, liniile se împletesc în cunună sau aleargă încolăcindu-se fără început și fără sfârșit. Motivele florilor stilizate aduc parcă mireasma grădinilor. Rozetele presărate în feston sau aruncate ca o pecete, punctează gingaș și ingenios narativele biblice, ceea ce face ca citaniile și cîntările să-și găsească un înțeles ce merge spre sublim.

Să nu uităm că în secolul XVII, cea mai mare parte din materialele de presă, simbolurile și vignetele decorative, odată cu meșterii, au fost trimise de la Kiev în dar lui Matei Basarab, de către mitropolitul Petru Movilă. Căci — ori ai deschide evangheliarul puñean, scris în întregime și decorat de mîna diaconului Teodor Mirescu, ori ai urmări pagină după pagină manuscrisele mitropolitului Atanasie Crinca din secolul XVII de la Mînăstirea Dragomirna, ori te-ai adînci în prețuirea strădaniilor care au împodobit cu frontispicii pergamentele tipăriturilor tirgoviștene din secolul XVI, sau acelea din vremea lui Matei Basarab —, stilul unitar, ornamentația polihromă, expresia vie și desenele perfect par a fi ticluite, trasate și colorate de aceeași mîna. Ele au învrednicit pe autorii lor cu preocupări de ordin spiritual mai înalt, au mîngîiat ochii ctitorilor și au contribuit la dezvoltarea artelor noastre plastice. Păstrarea lor, chiar și sub această mantie de arhaism, stropită cu patina

vechimm, delicată și fermecătoare prin meticulozitate, este încă unul din tezaurele culturii românești, plămădită în Tîrgoviște.

6. *Tiparul tîrgoviștean*. În epoca cînd nu trecuseră nici cincizeci de ani de la îmbunătățirea artei tipografice, la Tîrgoviște ia naștere cea dintîi tipografie în Țara Romînească. Sîntem în vremea lui Radu cel Mare, la încheiatul socotelilor istorice ale secolului XV, cînd pretutindeni în Apus și chiar în Răsărit, apăreau cărți scrise în graiul național al popoarelor, multe cu caracter laic, dar și religios. În aceste țări, tiparul începuse a sluji de vehicol ideilor pe care lumea nu le-ar fi cunoscut altfel. Turcii, în fantastica lor credință, nu admiteau o asemenea născocire, iar dintre popoarele supuse lor, numai Țările Romîne se bucurau de oarecare independență în ce privește libertatea credinței. De aceea, meșterii tipografi din sud-estul Europei se adăpostesc la curtea voievozilor romîni. Cum Tîrgoviștea devenise de un veac capitală, aici se întemeiază și cea dintîi tiparniță în Țara Romînească.

Nu se împlinise încă jumătate de secol de cînd grămăticul Dragomir scrisese la Tîrgoviște «primul nomocanon slav datat, pentru domnul Țării Romînești, Vladislav II»,⁸ și, într-o zi, se opri la curtea domnului muntean un biet călugăr muntenegrean. Il chema Macarie, era originar din Cetinșe și priceput în migălosul meșteșug al așezării slovelor de tipar în cuvinte. El venea cucerit de fama luminoasă a lui Radu cel Mare, care dorea și pentru țara lui cărți, așa cum auzise că se tipăreau de mult în strălucita Veneție, dar poate adus și de vlădica Maximin. Meșterul — fugit de prigoană, ajuns prin rîvna ostenelilor, mai tîrziu, mitropolit al Țării Romînești —, auzise de cîtă bunăvoință pentru Biserică este cuprins Radu Vodă, căruia și pentru aceasta i s-a zis «cel Mare». — a trecut Dunărea pentru a se înfățișa la curtea din Tîrgoviște.

Cu desaga în spate plină de litere și de scule, dacă s-a oprit la curtea domnească sau a mers puțin mai departe, la Minăstirea Dealu, părerile sînt împărțite. Un fapt este sigur, că de îndată prinse a tipări cea dintîi carte apărută în Țara Romînească: «Liturghierul slavon», care a fost terminată la 10 noiembrie 1508, sub domnia lui Mihnea vodă. Apoi, în 1510, sub Vlăduș cel Tînăr apare «Octoihul slavon», pentru ca în vremea lui Neagoe Basarab să tipărească, «cu un lux deosebit», un al doilea «Evangheliar slavon», cu care se termină activitatea tipografică a lui Macarie.

În 1545, după 33 de ani de pauză, un călugăr romin, Moisi, care învățase de la cel dintîi meșteșugul venețian, tipărește, tot aici, din porunca lui Radu Paisie, fost și el călugăr, noul «Molitvenic slavon», pentru tipărirea căruia «s-a trudit păcătosul și mai micul între sfinții călugări, Moisi, în cetatea de scaun a Tîrgoviștei în anul de la zidirea lumii 7053, luna ianuarie în 10 zile». În același timp, își făcu apariția la Tîrgoviște sîrbul Dimitrie Liubavici, întemeietorul celei de a doua tiparnițe domnești. El dădu la iveală, în 1547, «Apostolul slavonesc» sau «Praxiu», în două ediții, dintre care una pentru Moldova lui Iliăș vodă.

În 1557, tipărirea este reluată de iscusitul tipograf diaconul Coresi — se zice că era tîrgoviștean de origine —, «continuatorul unei foarte

vechi activități literare». Ajutat de zece ucenici, printre care se găsea și fiul său Șerban, tipărește începînd de la 8 iulie 1557, tot în slavonește, «Triodul-Penticostar», terminat la 1 iulie 1558, după care pleacă la Brașov, unde scoate, din noua tipografie, cele dintii cărți în romînește. Cu plecarea lui Coresi, tiparnița din Tîrgoviște își încetează pentru a trei oară activitatea pînă la 1644, cînd reapare la Mînăstirea Dealu, cu: Evanghelia învățătoare (1644), Liurghierul slavon (1646), Imitarea lui Hristos (1649), și continuă iarăși la Tîrgoviște cu Triod-Penticostar (1649), Indreptarea legii (1652) și Tirnosenia din același an. În această vreme, trebuie evidențiată harnica activitate a celor doi frați cărturari Udriște Năsturel și Elina Doamna, soția lui Matei Basarab, care cu rîvnă și pricepere, sînt întocmitorii acestor cărți folositoare pentru vremea aceea.

Începînd cu secolul XVIII, activitatea tipografică cea mai îndelungată din Țara Romînească este dusă tot în Tîrgoviște, de către eruditul mitropolit Antim Ivireanul, din timpul lui Constantin Brîncoveanu. Opera sa multilaterală îl așează între marii cărturari ai trecutului romînesc. Adversar înverșunat al turcilor, biciuitor de moravuri, nu cruță pe nimeni în scrierile sale, îndeosebi pe boieri, cărora «nu pregeț a să le înlîiereze însuși sistemul de exploatare și metodele de împilare foșosite».⁹ Între 1709 și 1715, a tipărit în Tîrgoviște nu mai puțin de 19 cărți. O bună parte din aceste lucrări sînt traduceri din grecește și slavonește, în limba romînă, așa cum menționează în Octoihul tipărit la 1712, «acum întii tălmăcit pe limba romînească, spre înțălegerea de obște».¹⁰ În 1714, strămută la București cea mai mare parte din materialele tipografiei, cu care prilej tiparnița suferă oarecare stricăciuni.¹¹

Nu putem încheia această incursiune despre munca culturală a lui Antim Ivireanul, fără a menționa că pentru uzul personal al voievodului, a fost tradus la Tîrgoviște, în 1689, din limba germană în cea greacă, «Calendarul lui Petru cel Mare», sub titlul: «Prognosticon al rușilor sau prea vestitul autocrat Petru Alexievici», tipărit la Augsburg în același an.¹²

Prin strămutarea tipografiei la București, așa cum s-a întîmplat cu scaunul domnesc și mai apoi cu Mitropolia, Tîrgoviștea încetează de a mai fi izvorul de lumină cărturărescă pentru romînii de pretutindeni. Va trebui să așteptăm aproape un secol, pentru ca tot de aici să-și ia zborul și literatura cultă romînească.

AUREL I. GHEORGHIU

9. *Istoria literaturii romine*, Inst. de Istorie și folclor al Academiei R.P.R., ed. ESPLA, p. 42, București, 1942.

10. N. Iorga, *ibidem*, vol. II, p. 102.

11. Pr. N. Șerbănescu, *Strădanii în slujba Bisericii*, în rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXIV, nr. 8-9, p. 690, București, 1956.

12. Mircea B. Ionescu, *Tîrgoviștea*, Oradea, 1929, pp. 9-10.

ȘTIRI PRIVITOARE LA O CTITORIE A LUI VLAD VODĂ CĂLUGĂRUL: SCHITUL BABELE (1492 - 1493)

Descriere generală. Actuala biserică din comuna Babele (Raionul Vida, Regiunea București), cu hramul Adormirii Maicii Domnului, refăcută în 1788, pe temeliele vechiului schit ridicat de Vlad vodă Călugărul pe la 1492-1493, se află așezată pe malul drept al Neajlovului, pe o mică colină în mijlocul cimitirului sătesc datînd din secolul XIX.¹

Biserica este din zid, proaspăt văruiată după restaurarea din 1952, prezentînd forma obișnuită de cruce, cu doi sini triunghiulari, altar pentagonal și o turlă octogonală înălțată pe un mic postament deasupra pronaosului; învelitoarea lăcașului este din tablă. Fațada simplă, cu uși din lemn, este repictată în 1952, înfățișînd pe Sfinții Apostoli Petru și Pavel în dreapta și stînga intrării, iar deasupra ei, Sfinții Arhangheli și hramul nou al bisericii, Adormirea Maicii Domnului.

În interior lăcașul are pardoseală de ciment și tîmplă de lemn construită recent. Întreaga pictură a bisericii este refăcută în 1952, înlocuind zugrăveala inferioară din 1868, lucru menționat de altfel în inscripția recentă de pe perețele vestic al pronaosului, deasupra intrării.

Printre relicvele păstrate la aceeași biserică, se află cîteva icoane, odoare și cărți vechi de cult, amintînd mai ales de refacerea din 1868.

Astfel, pe icoana împărătească de lemn a hramului, așezată în dreapta tîmplei, se citește inscripția în caractere chirilice: «Aceste 4 icoane dimpreună cu cele 4 de sărutat s-au făcut cu cheltuiala robului lui Dum[nezeu] Mihalache și[i] a d[umnealui] consoartă Elisabeta 1868. Gher[gh]e z[ugrav]», iar pe icoana împărătească de lemn a vechiului hram (Sf. Ioan Botezătorul), aflată în stînga tîmplei, altă inscripție tot chirilică: «Această s[fință] icoană s-au făcut cu cheltuiala robului lui

1. Considerăm interesant să amintim că a mai existat în țara noastră un lăcaș religios exact cu același nume de Schitul Babele, în ținutul Putnei, ctitorie a egumenului Partenie de la Bisericanii, din secolul XVII, cf. Dionisie I. Udișteanu, *Un episcop de Roman necunoscut*, în «Studii Teologice», seria II, an. VII (1956), nr. 7-8 (sept.-oct.), pp. 533-535.

Dum[nezeu] Ioan și a dum[nealui] soție Anca. G[heorghe] z[ugrav]». ² Pe o altă icoană de lemn, deteriorată, păstrată în podul bisericii, înfățișând pe Sf. Ilie și Pantelimon, scrie : «Această ico[ană] s-au făcut de robii lui Dum[nezeu] Vlad, Tudora cu fi[i] 1868. G[heorghe] z[ugrav]» și, în sfârșit, pe o a doua icoană de lemn a Sf. Ioan Botezătorul, ținută tot în pod, se află inscripția : «Această icoană s-au făcut cu cheltuiala robului lui Dumne[zeu] Marin, Șerbana, 1868». Pe ușile diaconesti, înfățișând pe Sf. Arhangheli, din stînga timpului (latura nordică), scrie : «Aceste uși s-au făcut cu cheltuiala robilor lui Dum[nezeu] preotu Ioan Petra, cu fii Marin, Catrina cu fii 1868». ³

Dintre odoarele cu inscripții s-au mai păstrat, în altar, un potir pe care scrie în chirilică : «† Cossta Fetescu 1867». La proscomidie se află două pomelnice, al ctitorilor săteni enoriași din 1868 și al familiei zugravului. Ele sînt scrise cu litere latine negre (al ctitorilor), și roșii (al zugravului), pe fond cenușiu, în chenar roșu. Primul pomelnic este lipsit de interes ; cel de-al doilea cuprinde : «Zugravi Bucurește. George ; soția Joița ; cu fii ; Ioan ciracu ; soția Ecaterina. 1868 iulie în 24». ⁴

Cu ocazia spălării picturii din 1868, s-a descoperit în 1952, pe dosul timpului de zid din spatele ușilor împărătești, deasupra lor, textul unei pisanii criptograme alcătuită în 1799 de egumenul Nicodim Greceanul, restauratorul lăcașului. Această pisanie, cu dimensiunile 0,92×0,48 m, era pictată cu litere negre de 0,04 m pe fond cenușiu și cu chenar negru. Meritul descoperirii și descifrării inscripției, îi revine cercetătorului Victor Brătulescu, care a publicat-o în amintita sa lucrare. ⁵

Textul, alcătuit dintr-un amestec de litere slavone și grecești, descifrabil cu o anumită cheie, prezintă următorul conținut : «*Această beserică schitul Babele metoh Mitropolii, din temelie s-au făcut și s-au înpodobit precum să vede în zilele prea sfințitului Mitr[opolit] Kir Dosithie prin osirdia și multa osteneală a smeritului Nicodim iermunah sin Ștef[a]jn Greceanu biv vel sluger spre veacinică pomenire la leat 1799 noemv[rie] 7. Nicodim*». ⁶

Pe tocul din dreapta al ușii de lemn de la intrarea în turla bisericii se află, săpată în lemn, următoarea inscripție mutilată, datînd probabil de la începutul sec. XIX, judecînd după ductul literelor mari de 0,02 m : «...t acest stălp», iar mult mai jos : «Ioniț[ă] dascăl» ; pe tocul din stînga, scrie : «și amă / scris eu lo / goă / tu / Stan». ⁷

2. Inscripții publicate cu mici diferențe și de V. Brătulescu, *Inscripția criptogramă de la biserica din Babele*, în «Studii Teologice», an. IV (1952), seria II, nr. 9-10 (noiembrie-dec.), p. 616.

3. *Ibidem*.

4. *Ibidem*, p. 615.

5. *Ibidem*, p. 618, unde se explică și dezlegarea inscripției, precum și metodele folosite.

6. Asupra ctitorului vom reveni cu amănunte la partea istorică a lucrării.

7. Pe un *Minei pe luna mai*, tipărit la Mitropolia din Buc. la 18... (data este mutilată), aparținînd bisericii Sf. Voievozi din satul învecinat, Clejani, am întîlnit o însemnare de la un logofăt Stan, care ar putea fi același cu personajul nostru. Textul însemnării este următorul : «Am scris eu log[ofăt] Stan sin Stanciul Nicoară ot sat

Dintre cărțile vechi de cult ale bisericii semnalăm un *Ceaslov* de la sfârșitul secolului XVIII, fără foaie de titlu, cu însemnarea, nedată, la p. 276: «Acest ceaslov este a lu[i] chir Dimitrie boiangiul și a fost cumpărat pe 7 lei și 20 bani», iar la p. 193 semnătura «Dumitru Băbeanul», apoi un *Triod* și un *Penticostarion*, tot de la sfârșitul secolului XVIII,

Fig. 1. Biserica fostului schit Babele.
Vedere generală, frontală, sud-vest.

fără foaie de titlu, și o serie de tipărituri mai recente (*Octoih și Ceaslov*, Buc. 1856, *Apostol*, *Cazanie*, *Penticostarion*, *Triod*, Buc. 1856, *Chiriadromion sau Tilcuirea Evangheliilor*, Buc. 1857), fără nici o însemnare.

Nebuna... la 1827 dek. 12 an de la Adam 7335». Satul Nebuna (sau Velea) este învecinat Babelor, cf. *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. IV, București, 1901, p. 473.

În ceea ce privește vestigiile rămase de la vechiul schit Babele, ele se rezumă doar la două, și anume, în primul rând, la un fragment de piatră funerară (dimensiuni: 1,38×0,75 m), spartă în partea dreaptă, ce servește ca țieaptă la intrarea în biserică, pe care de-abia se mai pot distinge literele (dimensiuni 0,08 m): ...75⁸ din cuvîntul slavonesc „,рѣсъ“ (= mormînt), aparținînd unei inscripții definitiv pierdută. După cum semnalează și cercetătorul V. Brătulescu,⁸ observînd ductul literelor conservate, s-ar părea că inscripția ar data din secolele XV-XVI.

Al doilea vestigiu este reprezentat printr-un clopot mic de bronz, păstrat în clopotnița de lemn din fața bisericii, ce poartă însemnarea, de jur împrejur: «† JOHANN BRUNNER GOSS MICH IN OFEN», iar data «1704» într-un medalion alcătuit din lauri și inițialele «CN, IHS».⁹

Tot în clopotnița se mai află depus un iconostas de lemn, foarte deteriorat, din a cărui pictură nu s-a mai păstrat decît un fragment pe fronton, închipuînd pe Dumnezeu-Tatăl ieșind din nori. Pe dos se află scrisă cu vopsea albă, data: «1868 aug[ust] 9».

În ceea ce privește alte cercetări în legătură cu trecutul bisericii, trebuie să menționăm acelea semnalate în 1936 de fostul preot paroh de la Babele, Iancu Petreanu, care precizează că «în curtea bisericii spre sud-vest se mai găseau ziduri de cărămidă în pămînt către malul Neajlovului, unde au fost poate chiliile călugărești. Tot aici s-a găsit, prin 1921-1922, în urma unor săpături, un cuplor de pămînt unde erau așezate pahare în forma potirelor, și vase în forma fariușilor, cu diferite desene frumoase și bine aranjate. Pe riul Neajlov, în mijlocul zăvoiiului de salcie al bisericii se găsește o ridicătură, înaltă de 1 m, în formă rotundă, unde se zice că era o clădire, în care se închideau drepți pedeapsă călugărițele vinovate».¹⁰

Cu toate că tradiția locală precum și numele schitului ar părea să dovedească că acest lăcaș a fost de călugărie, totuși nici un izvor sau document istoric nu întăresc această supoziție, deoarece chiar de la începuturile sale, schitul apare ca fiind condus de egumeni și călugări.

Istoricul schitului. Asupra înliințării Schitului Babele, nu posedăm alte informații în afara acelor cuprinse în jurnalul de călătorie al mitropolitului Ungrovlahiei, Neofit I, care a trecut pe aici, vizitîndu-și

8. Brătulescu, *op. cit.*, p. 615.

9. Inscriptia de pe clopot a fost cunoscută și de preotul Ioan I. Brăila, *Pisanii și însemnări de la 30 de biserici din județul Vlașca, de pe văile riuilor Cîlniștea și Neajlovul* (Teză de licență), București, 1932, p. 22 (Biblioteca Institutului Teologic, m-sse, nr. 606), unde face și cîteva aprecieri asupra bisericii, a cărei vechime a ignorat-o însă, considerînd-o ca un lăcaș de rugă nou ridicat la 1867-1868, dată care nu este de fapt decît aceea a ultimei prefaceri a edificiului.

10. Pr. Iancu Petreanu a consemnat aceste dale la 4 noiembrie 1936, ca răspuns la un chestionar în legătură cu trecutul bisericii, păstrat în corespondența oficială parohială de la Babele, pe anul 1936. Din nefericire, astăzi nu se mai știe unde au fost depuse obiectele descoperite în 1921-1922, și nici locul exact al săpăturilor. În curtea bisericii, scurmînd pămîntul în partea de sud-vest, am dat cu ușurință peste moloz și resturi de dărîmături, încît afirmațiile Pr. Petreanu corespund realității. La fel și ridicătura de pămînt se mai păstrează și astăzi, dar n-am putut distinge nici un fel de urmă de clădire la suprafața ei.

eparhia, la 11 iunie 1746. Pe atunci ei a mai citit vechea pisanie a lăcașului, astăzi dispărută de mult; iată cuprinsul ei: «*Acest schit s-a făcut de către Vladul Voievod Basarab și de fiul (sic) lui Radul și Mircea Voievod, la 7001 (= 1492/93) de la Adam, fiind Mitropolit în Ungro-Vlahia Ilarion și egumen în zisul schit un oarecare Visarion*». ¹¹

Din această pisanie aflăm astfel de o ctitorie în Vlașca a lui Vlad vodă Călugărul (1482-1496), înaintea aceleia bine cunoscută de la Glavacioc unde, după tradiție, i se odihnesc și oasele. Asupra autenticității pisaniei citită de mitropolit, nu ne putem îndoi, mai întâi pentru că este

Fig. 2. Biserica fostului schit Babele. Vedere laterală, nord.

confirmată prin documente anterioare epocii lui Neofit, și apoi prin faptul că personajele citate într-însa se întâlnesc și în documentele vremii.¹² Din nefericire însă, nu posedăm acte de la Vlad vodă Călugărul asupra ctitoriei sale de la Babele, prin care să știm dacă a înzestrat-o cu moșii sau alte privilegii. Prima mențiune documentară o întâlnim de-abia la 16 august 1518 (7026), dată la care Neagoe vodă Basarab aplanează un conflict între călugării acestui schit și aceia de la Mănăstirea Nucet (Dîm-

11. Ghenadie Enăceanu, *Mitropolitul Ungro-Vlahiei Neofit I*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul II (1876), nr. 5 (februarie), p. 326. Vezi și V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, vol. I. București, 1959, p. 480.

12. Astfel găsim pe mitropolitul Ungrovlahiei, Ilarion, amintit în sfatul domnesc într-un act de la 16 martie 1494 (cf. *Documente privind istoria României*, veac. XIII, XIV, XV, B. Țara Românească (ed. Academia R.P.R.), București, 1953, p. 226, nr. 233), iar pe Visarion în calitate de egumen și al Mănăstirii Glavacioc, la 4 septembrie 1495 (cf. *ibidem*, p. 232, nr. 243).

bovița), pentru stăpînirea unor țigani. Domnul întărește egumenului Macarie de la Nucet pe Stan, feciorul Bondei de la Mînăstirea Babele, «pentru că au venit călugării de la Babele cu Macarie de la Nucet de s-au pîrit și iar s-au îngăduit între dînșii amîndoi... cum să fie Stan feciorul Bondei al mănăstirii Nucet întru moștenire și ohabnic iar alți feciori ai Bondei și cu Bonde să fie ai mînăstirii de la Babele». ¹³ Ca martori semnează egumenii de la mînăstirile Dealu, Glavacioc, Snagov și Bolintin.

Penuria de documente pentru secolul XVI, privitoare la schitul nostru, este atît de comp'etă, încît nu mai întîlnim absolut nici un act asupra lui, ¹⁴ pînă la 23 martie 1623 (7131), dată cînd allăm pe Nican-dru, egumenul Mînăstirii Babele, martor împreună cu Pangrație, monah din același lăcaș, la întărirea ocinei de la Giștești și Ogrăzeni (Vlașca) către megieșii din satul Malul. ¹⁵

Un foarte interesant document este acela din 21 mai 1625 (7133), în care ni se arată că mînăstirea, căzută în ruină și aproape părăsită la începutul secolului XVII, a fost refăcută prin strădania ieromonahului Paisie, numit pentru aceasta egumen pe viață de către Alexandru vodă Cuconul (1623-1627). Domnul dă poruncă «părintelui eromonah Paisie, ca să fie egumen și năstavnic la sfînta mănăstire numită Babele, unde este hramul Năstierii Sf. Ioan Înainte Mergătorul, pentru că această sfîntă mănăstire Babele mai sus scrisă, ea a fost făcută de răposatul Vlad. voievod încă de mai înainte vreme, dar de multe nevoi și răutăți care au fost aici în țara domniei mele, ea a rămas numai cu zidurile, fără nici o avere și fără chilii împrejur. Astfe!, cînd a fost acum, în zilele domniei mele, părintele Paisie, el s-a cerut dinaintea domniei mele să fie egumen și viețuitor în această sfîntă mănăstire Babele cît va fi în viață. Astfel s-a apucat cu cheltuiala și cu truda lui de a dres-o și a făcut chilii în jurul mănăstirii și a cumpărat vite numai dela el, fără nici un ajutor dela nimeni. Întru acestea, domnia mea, văzînd această sfîntă mănăstire Babele că este mănăstire domnească și că a rămas pustie, domnia mea am socotit împreună cu toți cinstiții dregători ai domniei mele, ca să nu rămîie pustie. Astfel, l-am pus domnia mea pe părintele Paisie să fie el năstavnic la sfînta mănăstire Babele, să trăiască tot la sfînta mănăstire pînă la vremea morții lui. Și i-am făcut domnia mea această carte statornică, cu mare blestem, ca să nu fie nimeni volnic să-l scoată din egumenie nici domn, nici vlădică, nici egumen, pînă la moar-tea lui, pentru a găsit această mănăstire mai sus spusă numai cu zidul, fără nici o avere și a pus el multă strădanie și cheltuială de la el de a muncit și a dres tot ce a trebuit în jurul mănăstirii, după cum este obiceiul». ¹⁶

13. *Ibidem*, veac. XVI, B., vol. I, pp. 137-138, nr. 138.

14. În această epocă am găsit doar pe un ispravnic, Danciul, din Baba (probabil satul înființat în apropierea schitului), ca martor, la 28 aprilie 1518 (cf. *ibidem*, vol. I, p. 135, nr. 135), și luînd în zălogie un țigan răscumpărat apoi de la fiii săi, la 18 mai 1526 (*ibidem*, vol. II, p. 8, nr. 8).

15. *Ibidem*, veac. XVII, B., vol. IV, p. 235, nr. 252.

16. *Ibidem*, pp. 517-548, nr. 537.

Curînd, schitul refăcut începe să prospere și să-și îmbunătățească starea gospodăriei. Astfel, la 11 iunie 1636 (7144) Matei vodă Basarab întărește minăstirii «un rumăn anume Balea și feciorii lui căți Dumnezeu îi va dărui, pentru că acest rumăn iaste de moșie din Șteferi și tot l-au ținut mănăstirea cu pace»,¹⁷ dîndu-l rămas pe Chiriac din Stoenești.

Fig. 3. Crucea mutilată de la Podul Doamnei
(sec. XVIII).

care scornise pîră cum că este al lui; la fel domnul întărește egumenului Irimia, la 17 septembrie 1644 (7153) o vie în dealul Bucureștilor, pe care o cumpărase cu 81 ughi de la Momcea neguțătorul din Fieni.¹⁸

17. Arhivele Statului București, *Mitropolia București*, CCLXVI/1.

18. *Loc. cit.*, CCXX/2.

La 5 august 1646 (7154), minăstirea priniește o importantă danie de la Maria, văduva banului Pavlachi din Clejani,¹⁹ pentru pomnirea soțului ei îngropat acolo. Boieroaica dă zapis «la mîna părintelui egumă-nului de la slănta mănăstire Babelor ce iaste hramul *Inainte Mergătorului*

19. Asupra banului Pavlachi din Clejani și familiei sale, găsim de cuviință să înfățișăm mai multe amănunte. Banul Pavlachi unul dintre dregătorii însemnați ai lui Matei Basarab, era de origine greacă, aparținînd neamului Caragea, fiind fratele lui Ioan, Costea și Apostolache, boieri mari ai țării (cf. Constantin I. Karadja, *Note despre cîțiva boieri ai lui Vasile Lupu (din familia Karadja)*, în «Revista istorică», vol. XXXI (1945), nr. 1-12 (ian.-dec.), pp. 125-129). Costea a fost chiar implicat într-un complot urzit de Vasile Lupu împotriva lui Matei Basarab, încercînd să atragă și pe frații săi în această intrigă (cf. *Magazin istoric pentru Dacia*, I, p. 297, ap. Karadja, *op. cit.*, pp. 126-127).

Pe Pavlachi îl întâlnim ca mare comis în slatul domnesc la 10 noiembrie 1626 (7135) (cf. Academia R.P.R., CXXV/53), ca mare spătar la 17 aprilie 1631 (7139) (cf. N. Iorga, *Studii și documente*, VII, București, 1904, p. 272, nr. 15), și mare ban, de la 9 mai 1635 (7143) (Acad. R.P.R., XCVI/17), pînă la moartea sa. Pavlache a reușit în decursul vieții sale să strîngă o mare averie, cumpărînd moșii mai ales în Vlașca. Prin căsătoria sa cea dintîi cu boieroaica Iinca din Clejani (cf. G. D. Florescu, *Tabele genealogice ale familiilor boierești din Țara Românească și Oltenia*, în mss.), Pavlachi intră în stăpînirea moșiei Clejani din Vlașca, și începe apoi să-și sporească pămînturile din acest județ, prin cumpărături de ocine învecinate. Astfel, la 9 mai 1635 (7143), Matei Basarab îi înlărește satul Iaroslavațul, rămas pustiu de sălenii fugiți în țări străine și cărora le plătesc el toate dările și dăjdiile (Acad. R.P.R., XCVI/17); la 25 mai 1641 (7149) Pavlachi cumpără de la Cazani și Manea 600 stînjini moșie în Ogrăzeni (*loc. cit.*, C/13), iar la 17 aprilie 1642 (7150), domnul îl volnicește să-și hotărască pămînturile din Ogrăzeni de către călugări de la mînăstirile Bolintin și Babele (*loc. cit.*, C/14); tot în Ogrăzeni cumpără Pavlachi banul 70 stînjini de la Chiriac călugărul, la 16 august 1642 (7150) pe 3400 bani gata (*loc. cit.*, C/15); la 20 septembrie 1645 (7154) Stroe din Mireni se vinde rumîn cu ocina sa lui Pavlachi (Arhiv. Statului București, *Mitropolia București*, CXX/1). La 5 august 1646 (7154), boierul era răposat, fiind îngropat la Mînăstirea Babele, unde văduva sa Maria, soția cea de a doua, închină centrul pomnă moșia Căcaletii (cf. *loc. cit.*, CXVIII/2).

În legătură cu persoana lui Pavlache banul, sîntem datori să înlăturăm o confuzie care domnește de multă vreme în istoriografia noastră. Astfel s-a crezut pînă acumi de Ioan C. Filitti (*Arhiva Gh. Grigore Cantacuzino*, București, 1919, pp. 254-255), și de Constantin I. Karadja (*op. cit.*, pp. 128-129), că Pavlachi Caragea, mare ban în Țara Românească, ar fi una și aceeași persoană cu Pavlachi grecul, capuchehaia lui Vasile Lupu la Poartă, ucis într-un complot ieniceresc. Realitatea este însă cu totul alta și bine stabilită prin documente. Astfel, pe cînd Pavlachi banul era răposat la 5 august 1645 și îngropat la Schitul Babele, Pavlachi grecul, capuchehaia domnului Moldovei la Țarigrad se afla acolo la 23 decembrie 1646 (cf. Hurmuzaki-Iorga, *Documente privitoare la istoria Romîniei*, XIV/1, pp. 189-190, nr. CCLXVII), iar în septembrie 1647 participa la tratativele duse de patriarhul Ioanichie privitoare la soarta fostului patriarh Partenie (cf. *ibidem*, p. 191, nr. CCLXIX). Intrigant și ambițios, Pavlachi grecul și cu alți demnitari turci a uneltit împotriva lui Vasile Lupu, căruia i-a rîvnit tronul, fapt ce i-a adus pieirea (Hurmuzaki, *Fragmente din istoria Romîniei* (trad. Slavici), III, București, 1900, pp. 190-192, doc. din 29 ianuarie și 17 februarie 1650). El cade la rîndul său victimă a unui complot ieniceresc, fiind asasinat la Constantinopol în plină stradă, în noiembrie 1650 (Iorga, *Studii și documente...*, IV, București, 1900, pp. 239-240, nr. LXXV, doc. din 1651, și Hurmuzaki, *Fragmente...*, III, p. 202, doc. din 27, 30 mai și 17 iunie 1651).

Din prima sa căsătorie, banul Pavlachi Caragea a avut ca fiu pe Mihailachi spătarul, întâlnit în documentele vremii între 1648 și 1656 cumpărînd ocine, tot în Vlașca, la Ciocănești, Mireni și Bălești (cf. Arhiv. Statului București, *Mitropolia București*, CXX/2-7; *Episcopia Argeș*, XIX/31-33); ceilalți copii ai banului, Matei paharnicul, Iinca și Stana, au fost din cea de a doua căsătorie. Matei paharnicul, cumpărător și el de

Ion, cum să se știe că după] pristăvenie ce s-au pristăvit soțu-mieu banul Pavlachi, dusu-i-am osile lui dă l-a-am îngropat la această sfântă mănăstire ce iaste mai sus scrisă. Deci după] ce l-a-am îngropat la sfântă mănăstire eu încă m-a-am sculat denpreună cu ficiorul banului Pavlachi cu Mihăilachi spăt[ar] și dinpreună cu fiu-mieu Mateiu post[elnic], de am dat și am miluit sfânta mănăstire cu moșăia Cacaletii din județul Vlăscei... cătu să vă alege de peste tot hotarul ca să-i fie sfântei mănăstiri moșăe obabnică»...²⁰

După cițiva ani găsim iarăși o știre asupra schitului, la 17 aprilie 1656 (7164), și anume o învoială cu Marco năstavnicul Mănăstirii Mihai Vodă din București, privitoare la schimbul unei țigănci;²¹ la 8 octombrie 1657 (7166), egumenul Grigore repetă o învoială asemănătoare cu Măinea, fost mare sluger, luîndu-i pe deasupra 2 vaci cu lapte și 12 măci de albine,²² iar la 5 octombrie 1664 (7173), succesorul său, egumenul Ilisei, schimbă la rîndul lui o țigancă cu fiica lui Măinea, jupîneasa Chiajna.²³

Curînd asistăm și la un conflict ivit între egumenul de la Babele și moșnenii, învecinați moșiei schitului, de la Cacaletii. Astfel, la 8 aprilie 1668 (7176), Radu Leon vodă dă poruncă «părintelui egumenului Macarie de la sfânta mănăstire Babele ca să fie volnic... să apuce pre moșienii ot Cacaletii anume Gheorghe i Crăstian i Dobroi care au spart arie măn[ă]stirii și au loat grău 1600 de obroace la casele lor și au loat și partea măn[ă]stirii ci au fost. Ce să-i apuce să dea toat[ă] partea măn[ă]stirii

ocine în Ciocănești și Ogrăzeni între 1649-1667, era răposat la 6 iunie 1681 (7189), fiind îngropat alături de tatăl său la Schitul Babele (cf. *loc. cit.*, *Mitropolia București*, CXVIII/8). Deoarece cei doi frați au murit fără urmași, întreaga avere a revenit surorilor, Ilînea și Stana, care la rîndul lor neavînd urmași, și-au închinat avuțiile Mitropoliei din Tirgoviște, Episcopiei de Argeș și Mănăstirii Mihai Vodă din București (cf. Arhivele Statului București, *Mitropolia București*, CXX/12; *Min. Mihai Vodă*, XVI/1; *Episc. Argeș*, XIX/42).

Ilînea (sau Elena), care a fost mai înfii soția lui Radul postelnicul, fiul marelui vornic Stroe Leurdeanu, apoi a lui Ianache vistierul, era răposată fără copii la 8 martie 1684 (7192) (cf. *Acad. R.P.R.*, XXIX/278 și XL/103; regeste în N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București, 1902, pp. 110-111, nr. LI și LIII); rămasă ultimă moștenitoare, Stanca dăruiește și vinde rînd pe rînd moșiile căzute în stăpînirea ei, între 1688 și 1703 (cf. *Acad. R.P.R.*, LXXIV/175-176; regeste la N. Iorga, *Doc. Cantacuzino*, pp. 153-154, nr. LXV; Arhivele Statului București, *Staropoleos*, X/46, ap. E. și Virtosu, *Așezămîntele brîncovenesti. O sută de ani de la înființare, 1838-1938*, București, 1938, p. 42, nr. 58; Arhivele Statului București, *Mitropolia București*, CXX/14), cu toate că a fost căsătorită de două ori, cu Preda căpitan Milcoveanu! (cf. Arhivele Statului București, *Mitropolia București*, CXX/10), apoi cu un boier Constantin (cf. idem, *Episcopia Argeș*, XIX/42), dar n-a avut nici dînsa vreun urmaș. Cea mai bogată danie a făcut-o această boieroaică Mănăstirii Mihai Vodă din București, închinîndu-i ocinele de la Ogrezeni, Malu, Mălureni, Vadul Lat, Frasin, și vaduri de moară în apa Neajlovului și Argeșului, pentru pomenirea răposaiilor ei părinți și frați, a căror oase au fost deshumate de la Schitul Babele și îngropate în acest locaș (cf. idem, *Mănăstirea Mihai Vodă*, XIV/1, ap. I. Ionașcu, *Mănăstirea Tirgșor, un fost metoh al spitalului Pantelimon*, București, 1938, p. 15, nr. 3).

20. Arhivele Statului București, *Mitropolia București*, CXVIII/2.

21. *Loc. cit.*, CCCL₂.

22. *Loc. cit.*, CCCL₁/1.

23. *Loc. cit.*, CCCL₁/2.

ce va fi pân la un grăunțu și de nimenilea opreala să n-aibă și să-ț apuce să plătească o groapă cu meu ce o au luoat ei, să aibă o darea partea măn[ă]stirii, iar lor de le va părea cu strămbul să vie de față». ²⁴

La 8 mai 1672 (7180), mînăstirea face un schimb de vaduri de moară cu Neagul logofăt din Gorneni. Documentul menționînd acest schimb este interesant și pentru faptul că amintește de un alt egumen al schitului din sec. XVII, Pantelimon, pe care l-am mai întîlnit doar ca mar-tor la o vînzare de 80 de stînjeni din moșia Mireni (Vlașca) a lui Mihăilă poste'nicul către Mihalachi spătarul, fiul banului Pavlachi din Clejani, la 9 noiembrie 1651 (7160). ²⁵

Logofătul Neagul dă zapis «la sfi[n]ta măn[ă]stire de la Babele și la mîna părintelui egumenului Macarie și a tot săborul sfi[n]ții măn[ă]s-tiri, ca să s[e] știe că am fost cumpărat un vad de moară în apa Neaj-lovului ce s[ă] chiiamă Vadul călug[ă]riții de la Pantelimon egumenul de au plătit oil[e] măn[ă]stirii de oerit, drept ban[i] gata tal[e]ri 30 cu zapis de vînzare de la mîna lui. Și dup[ă] aceia am făcut într-acest vad moar[ă] cu 2 roate de am chieft[u]it multă chieftuia[ă]. Iar dup[ă] aceia cîndu au fost acum, iar părintele egumenul Macarie și toț[i] că-lugării, ei s-au sculat de au vrut să ia acest vad de moar[ă] înapoi. Într-aceia și eu vîzîndu că am făcut multă chieftuia[ă] cu moara pîn[ă] am avut a o face, am mersu la dînșii de ne-am tocmit denaintea cînstitu-lui părintelui nostru kir vl[ă]d[i]ca Theodosie mitrop[o]litul de am cum-părat sfintii măn[ă]stiri alt vad de moar[ă] ce să chiamă Vadul Manii de la Matei port[ar] feci[o]rul lui Pătru sluj[erul], drept bani gata unghi 15 și cu zapis și l-am dat sfintii măn[ă]stiri vad pentru vad și am făcut zapise de tocmeală unii la alții. Drept aceia i-am dat zapisul nostru la sfi[n]ta măn[ă]stire de la Babele ca să-i fie acest vad de moar[ă] ce s[ă] chiam[ă] Vadul Manii moșie ohabnică și stăt[ă]toare în veci. Așij-derea și mie să-mi fie Vadul Călugării de moșie stăt[ă]toriu și au fost și mărt[u]rii cine va iscăli mai jos... Iar banii ce am fostu dat lu Pante'i-mon făcînd el mult blestemăciun[i] la măn[ă]stire, i-am lăsat să fii perduț[i]...». ²⁶

Cu toate daniile și aparenta bunăstare a mînăstirii, constatăm totuși că acest lăcaș sărăcește și se ruinează din nou spre sfîrșitul secolului XVII, încît nici clerici nu mai slujesc acolo.

Față de această situație intervine domnul țării, Gheorghe Duca, ce hotărăște să închine acest schit ca metoh Mitropoliei, pentru a-l scăpa de la pieire. Într-adevăr, la 18 noiembrie 1678 (7187), domnul și cu întreg sfatul său de boieri dau «sf[in]ții și dumnezeestii Mitropolii de aici den orașul domnii mele den București și sfi[n]ții sale părintelui nostru kir Varlaam mitropolitul țării, ca să fie sf[in]ții Mitropolii, mînăstirea ce se chiamă Babele ot **СА<ПРО>** Vlașca, ce iaste lângă apa Neajlovului unde iaste hramul... [loc a'b] denpreună cu rumăanii și cu țiganii și cu moșiile și cu altu cu tot ce s-ar afla ale acestii măn[ă]stiri.

24. *Loc. cit.*, CCCLXXXIX/3.

25. *Loc. cit.*, CXX/3.

26. *Loc. cit.*, CXVIII/6.

Pentru că această măn[ă]stioară ce scrie mai sus trăgându-se a fi domnească de-nceputa ei și întâmplându-se vreme de au rămas acum de tot la pustiire fiind în drum mare și neavând de către nimenea nici o sprijină și nici o căutare, pân[ă] ce n-au mai putut a să mai afla călug[ă]rii să Jocuiască într-ânsa, den multe nevoi ale drumașilor; deci pentru acesta lucru înțelegând domnii[a] mea cum au rămas această măn[ă]stire de toate la pustiire, făcut-am domnii[a] mea cea socoteală împreună cu sf[in]ția sa părintele nostru kir Varlaam mitropolitul țării și cu toți cinstiți boiarii domnii mele, de o am dat domnii[a] mea ca să fie de acum înainte pre seama sf[i]ntii Mitropolii cu rum[ă]nii și cu țiganii și cu moșiile și cu alt cu tot ce s-ar afla, precum scrie mai sus, să fie toate supt ascultarea sf[in]tii Mitropolii ca să se poată ținea și aceast[ă] sf[ă]ntă măn[ă]stire supt paza sf[in]tii Mitropolii precăt s-ar putea. Iar alt nime-nia treaba sau amestecătură cu această măn[ă]stire ce scrie mai sus să n-aibă, să despartă această măn[ă]stioară de la sf[in]ta Mitropolie, nici domn carii ar fi pre vremi în urma domnii mele nici mitropoliți, nici boiari, ci numai să fie stătătoare cu totul ce s-ar afla la sf[in]ta Mitropolie în véci». ²⁷

Despre starea de lipsă și sărăcie în care ajunsese năpăstuitul schit al lui Vlad vodă Călugărul, ne mărturisește și zăpisul Mărgărităi (sau Mariei), văduva banului Pavlachi din Clejani, și al fiicelor sale Ilinca și Stanca către mitropolitul Teodosie, căruia i se plîng la 6 iunie 1681 (7189) «cum să s[ă] știe că îngropându-s[ă] dumnealui banul Pavlachi și fiu meu acol[o] la sfi[n]ta mănăstire Babele, am fost dat la sfi[n]tii mănăstiri câte ceva de poman[ă]. Iar cându iaste acum rămăindu sfi[n]ta mănăstire la mult[ă] lipsă și sărăcie și neliindu preot să păzească sfi[n]ta beserică și să slujească svi[n]ta liturghie, să pomenească numele acelor răposați, am mereu înaintea sfi[n]ții sal[e] părintelui de ne-am rugat sfi[n]ții sale ca să ne dea voe să scoatem acele case de acol[o] de la sfi[n]ta măn[ă]stire Babele să le îngropăm la alt[ă] beserică[ă]. Deci slinții-sa dup[ă] rugămintea noastră ne-au dat voe să le scoatem de acol[o] precum ne-am rugat svi[n]ții sale. Iar cu altele care am dat noi sfi[n]tii măn[ă]stiri de poman[ă] să n-avem treabă să luom nimic, ce să fie tot ale sfi[n]tii măn[ă]stiri ca și pân[ă] acum i să le stăpânească svi[n]ta măn[ă]stire». ²⁸

La 8 decembrie 1687 (7196) Atanasie, egumenul Mănăstirii Babele, întărește schimbul unei țigănci, făcut cu 8 ani înainte de egumenul de pe atunci, Nichifor, cu Vilcul logofăt Gorneanul, din pricina pierderii vechiului zăpis. ²⁹

Pentru o lungă perioadă de vreme iarăși nu mai posedăm vreo știre asupra Schitului Babele, devenit acum metoh al Mitropoliei. De-abia la 31 mai 1714 (7222), doisprezece boieri hotarnici, luați prin porunca lui Ștefan vodă Cantacuzino să aleagă moșia Cacaletii, întăresc în afara altor stăpînitori «părintelui egumenului de la sfânta mănăstire Babele stânjeni

27. *Loc. cit.*, CXVIII/7.

28. *Loc. cit.*, CXVIII/8.

29. Arhivele Statului București, *Achiziții noi*, LXXXVIII/8.

84 pă zapisul lui bun»,³⁰ silind pe egumenul Filotei de la Mînăstirea Sf. Ecaterina din București, ce luase și el parte la hotărnicie și rupsesse la necaz «cu mare greșală» o veche «scrisoare» a schitului, să o lipească la loc și să recuncască hotarele alese.³¹ La 6 august 1714 (7222), tot Ștefan vodă Cantacuzino întărește egumenului Macarie dreptul de a lua adetul de pe vitele sătenilor ce se hrăneau pe moșia schitului, cite 4 bani de cap, iar pentru fiecare siup cite 3 bani; porunca se resfrînge și asupra căpitanului de la Podul Doamnei, și a țărănilor de acolo, ce mai erau obligați să nu mai țină circiumă lîngă aceea a mînăstirii, ci s-o mute în sat.³²

La fel, la 27 martie 1718 (7226), Ioan vodă Mavrocordat iartă bucatele mînăstirii de dijmărit, vinărici și oierit.³³

O altă știre asupra privilegiilor fiscale ale Mînăstirii Babele o avem din 17 august 1741 (7249), cînd mitropolitul țării, Neofit, se adresează cu «groaznică afurisanie» megieșilor de la Tirnava, Baba și Cenușari, poruncindu-le să mărturisească unde au dat dijmă: «la Babele... au la dumnealui sărdar Ianache»? Megieșii întrebați de Stoica, logofătul Mitropoliei, răspund că «au plătit Mitropoliei, însă a venit Stroe sluga serdaruului Enache și i-a numărat cu de-a sila, luându-le banii»;³⁴ nu mai știm cum s-a rezolvat ulterior conflictul.

Asupra bătrînului schit de pe apa Neajlovului, aflăm iarăși cite ceva, cu ocazia vizitei pe care o făcu acolo același mitropolit Neofit, călătorind în cuprinsul eparhiei sale. Iată ce povestește el:

«Iar dimineața miercuri la 11 iunie [1746] ascultînd sfînta liturghie aici în Mihăilești..., ne-am ospătat aici. După care [a] început călătoria în sus spre miază noapte și am ajuns seara la o moșie a Mitropoliei, numită Babele. Pre această moșie este și satu, care este liber de la domnie, fiindcă ține cu cheltuiala sa mazili și păzește și podul de acolo, care pre romînește se numește Podul Doamnei. Acest pod este lat așa, că pre dînsul pot trece două căruțe și lung de 90 1/2 stînjeni; el este așezat preste un rîu mic al zisului rîu ce curge în jos spre miazăzi.³⁵ Aici

30. *Ibidem*, *Mitropolia București*, CXVIII/10.

31. *Ibidem*. Condica moșiilor Mitropoliei, *Vlașca* (mss. 135), pp. 441 v-442 (scrisoare din 11 august 1714 (7222)).

32. *Loc. cit.*, p. 435 v°.

33. *Loc. cit.*, pp. 435 v°-436.

34. Arhivele Statului București, *Mitropolia București*, CXX/15.

35. Urmele acestui pod, și anume pilonii de lemn, se mai văd și astăzi în apele unui mic braț al Neajlovului, din apropierea vechii căi a Zimnicei. În acel punct, pe o movilă învecinată se ridica altădată o cruce de piatră, îndepărtată cu ocazia exploatării unei cariere de piatră din această regiune; crucea a fost trîntită la vale, și din izbitură s-a rupt. Cu ocazia vizitei făcute la Babele în ziua de 27 iulie 1956, am descoperit împreună cu Preotul paroh George Dobre de la biserica comunei, partea inferioară a acestei cruci, de la brațe în jos, zăcînd pe jumătate îngropată în pămînt, la malul rîului, lîngă vechiul pod al Doamnei. În urma holărării luate de comun acord cu autoritățile, fragmentul de cruce a fost transportat în curtea bisericii de la Babele, pentru a putea fi astfel salvat de la piere. Din nefiericire brațele crucii și partea ei superioară nu le-am mai putut găsi, înecînd fragmentul care subzistă, acoperit cu o inscripție scrisă pe trei laturi (în afară de spate), fără dată, este tot ceea ce a mai rămas din vechea cruce. Fragmentul măsoară 1,55×0,40 m, gros. de 0,30 m, iar literele în relief, aparținînd după

este și căpitan care administrează pre mazilii de aici, sau pre călărași. Acest sat face serviciu la București și pină la Slăvești, care este departe de Podul Doamnei 12 ore.

Deasupra zisului sat spre miază noapte, ca la o jumătate de oră, este un schit al Mitropoliei cu biserică de piatră, așezată pe malul riului Neajlov. Această biserică serbează Nașterea Proorocului și a Înainte Mergătorului Ioan Botezătorul și este zidită de prea fericitul Vlad voievod Basarab, care din călugăru s-a făcut Domn. El a zidit această biserică la 7001 (= 1492/3) de la Adam fiind și mitropolit al locului Ilarion cu numele, despre care într-o anumite piatră este săpat astfel: «Acest schit s-a făcut de către Vladul Voievod Basarab și de fiul lui Radul și Mircea Voievod, la 7001 (= 1492/3) de la Adam, fiind mitropolit în Ungro-Vlahia Ilarion și egumen în zisul schit un oarecare Visarion».

Această moșie este a Mitropoliei, plină toată de dumbravă și face și ghindă multă; sînt la schit și țigani mulți. Noi însă joi dimineța la 13 [sic!] iunie, după sfînta liturghie mîngiind poporul am rămas în acest sat și joi seara, fiindcă acolo unde ședeau mazilii era biserică de lemn,³⁶ cu hramul Sf. Andrei cel dintîi chemat și fiindcă era și ploaie peste măsură».³⁷

Din nou trece o lungă perioadă de vreme și iarăși nu mai posedăm nici o știre mai de seamă asupra Schitului Babele,³⁸ secolul XVIII fiind

duct aproximaliv celei de a doua jumătăți a sec. XVIII, au 0,05 m. Inscripția cu literele locite este destul de greu de descîrnat, și din oite mi-am putut da seama, cuprinde un pomelnic. Iată cîteva fragmente pe care le-am putut citi: «C[u] vrerea Tatălui (?) și a Fiului [și sf. Duh] (?) rădicatu-s-au această cruce în hramu sfă[n]tului (?) Ores... (?) și...», urmează cuvinte ce nu le pot întregi; pe latura din dreapta a crucii, un pomelnic de nume proprii: Nicolae, Irina, Dumitru etc.

36. Asupra bisericuței de lemn, Sf. Andrei, de la Podul Doamnei, am găsit o singură mărturie documentară, și anume actul ei de închinare ca metoh la Schitul Babele, datînd din primele decenii ale sec. XVIII. Astfel, «Ioniță căp[itanul] ot Podul Doamnei dănpreună cu toți sluj[itorii] de acolo» dau zapis «la mîna... părintelui vlădicăi precum să să știe, că... nefiind biserică nici decum aici și văzînd eu că ne pas fără de biserică și fără de proești și îndemnîndu-mă mulți boiari ca să fac biserică, m-am îndemnat eu cu mila lui Dumnezeu și în norocul Mării Sale lui Vodă de am făcut biserică pentru folosul săracilor, însă să să știe că această biserică iaste făcută pe moșiia a sfîntăi mănăstiri a Babelor, care această sfîntă mănăstire iaste închinată la sfînta Mitropolie. Deci să n-avem noi nici o treabă cu moșiia mănăstirii nici noi, nici nimeni dăn noi, pentrucă biserică aceasta iaste făcută pe moșiia mănăstirii și încă și biserică încă să fie închinat[a] la sfînta mănăstire pentrucă iaste biserică pă moșiia mănăstirii» (cf. Arhivele Statului București, *Mitropolia București*, CXVIII/13). Actul de închinare nu este datat, dar aparține, evident, sec. XVIII, înainte de 1746, data vizitei mitropolitului pe acolo; printre marlorii care semnează zapisul se află și un Stanciu stegarul, care ar putea fi același cu Stanciu stegarul, nepotul egumenului Serafim de la Schitul Roata (aflat relativ în apropiere de Babele), ce participă cu tovarășii săi la închinarea zisului schit către Mînăstirea Stavropoleos din București, la 5 martie 1729 (= 7237) (cf. idem, *Mînăstirea Stavropoleos*, X/41). Nu știm care a fost soarta ulterioară a modestei bisericuțe de la Podul Doamnei, însă ea trebuie să fi dispărut nu după multă vreme, deoarece nu o mai găsim amintită nicăieri, iar astăzi a pierit pină și amintirea locului unde se va fi înălțat ea odinioară.

37. Ghenadie Enăceanu, *Neofit I...*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», II (1876), pp. 325-326.

38. Cunoaștem doar cîteva documente, din 5 aprilie, 28 iulie 1722 (7230), 1 iunie

destul de sărac în documente privitoare la ctitoria lui Vlad Călugărul de pe apa Neajlovului, ca și celelalte dinaintea sa. Astfel aflăm la 3 septembrie 1764 de porunca dată de Ștefan vodă Racovița, isprăvnicelului orînduit de Mitropolie pe moșia Babele să aibă a strînge dijma pămîntului din grîu și alte semănături de la călărașii șezători la Podul Doamnei, precum și suhatul moșiei constînd din 6 bani de fiecare cal sau vită, și cîte 3 bani de stup, scutînd însă pe călărași de clacă, deoarece erau «menzili». ³⁹ Intîmplător întîlnim la 9 septembrie 1780 și pe egumenul Raiafai Băbeanul raportînd mitropolitului Grigorie al Țării Romînești că a făcut o cercetare la moșia Velea (Vlașca) a medelnicerului Nicolae, nepotul său, împreună cu «oamenii bătrîni care au știut hotarele». ⁴⁰ Privitor la schitul nostru, însă, nimic.

În ultimul an al secolului XVIII, 1799, luăm cunoștință de o nouă restaurare a lăcașului, ruinat în răstimp de trei veacuri, pentru a treia oară de la ridicarea sa de către Vlad Călugărul, la 1492-1493; reparația s-a datorat de data aceasta egumenului Nicodim Greceanu. Învățat și cărturar, autor a numeroase traduceri, și copist de manuscrise religioase. ⁴¹ Nicodim a căutat să-și tăinuiască vrednica faptă de a fi

1726 (7234), 16 februarie 1748 (7256), și 9 august 1766 (7274), privitoare numai la diferite schimburi de țigani, orînduite mai ales de Mitropolie, de care Schitul Babele depindea ca metoh (cf. Arhivele Statului București, Condica Mitropoliei, *Vlașca* (mss. 135), pp. 438-440 v°).

39. *Loc. cit.*, pp. 436-436 v°.

40. Arhivele Statului București, *Hotărnicii Jud. Vlașca*, nr. 25, p. 6 v°.

41. Nicodim, fiul marelui sluger Ștefan Greceanu, s-a călugărit la 31 ianuarie 1781, luînd cinul la Mînăstirea Tismana, iar la 31 mai al aceluiași an, a fost hirotonit diacon de Filaret, episcopul Rîmnucului, în biserica «40 de Mucenici» (Sărințar) din București (cf. inscripției lui Nicodim din 17 sept. 1782, de pe icoana Sfintei Treimi, donată Mînăstirii Tismana), ap. Al. Ștefulescu, *Mînăstirea Tismana*, București, 1909, pp. 138-139; Nicodim a fost trecut cu neamul său în pomelnicul Schitului Cioclovina, metoh al Mînăstirii Tismana (cf. C. Erbiceanu, *Un mss. romînesc scris de arhimandrit Chiriac Romniceanu*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. XIV (1890), p. 411).

La 23 aprilie 1790 el a dăruit niște dvere Mînăstirii Snagov, pe care și-a săpat numele (cf. N. Iorga, *Inscripții din bisericile Romîniei*, I, București, 1905, p. 162); tot în 1790, la 8 iunie, el era clițor la un alt lăcaș din apropiere, ridicînd biserica de lemn din Ghermănești (Ilfov), cu hramul Sf. Dimitrie și Sf. Nicolae (cf. tabloul în ulei al bisericii satului Ghermănești-Ilfov, cu reproducerea textului pisaniei la Muzeul de istorie a orașului București, nr. inv. 24.962).

În 1810, în vremea stareții egumenului Timolci de la Cernica, arhimandritul Nicodim a restaurat paraclisul din mijlocul ostrovului Sf. Gheorghe, zidit de Dan Brașoveanu și avariata de cutremurul din 1802, înzestrînd și biserica Sf. Nicolae cu două sfeșnice mari așezate în fața catapetesmei (cf. Atanasie Mironescu, *Istoria mînăstirii Cernica*, Cernica, fără dată, pp. 170 și 228); de asemenea el a închinat Mînăstirii Cernica, la 15 ianuarie 1814, 520 de stînjeni din moșia Merii Petchi (Ilfov), și un loc din Podul Tîrgului de Afară, de lângă «biserica cu Sfinți» din București (cf. Arhivele Statului București, *M-reă Cernica*, XII/1, ap. D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie în mînăstirile Cernica și Căldărușani...*, București, fără dată, p. 76). Ucenic de aproape al episcopului Iosif al Argeșului, Nicodim și-a desfășurat activitatea sa cărturărească la Mînăstirea Căldărușani, după ce trecuse mai întîi pe la Schitul Cîrnu (cf. *ibidem*). Dintre lucrările sale mai importante amintim «*Învățăturile de multe științe folositoare*», traduse din grecește după dascălul Polizoi Contu și tipărite la Sibiu în 1811 în tipografia lui Ioan Bărt (cf. N. Iorga, *Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea* (1688-1821), vol. II, București, 1901, p. 326, nr. 5, și I. Biantu, N. Hodoș și Dan Simonescu, *Bibliografia romînească veche*,

restaurat schitul, alcătuiind o pisanie-criptogramă, pictată în altar pe peretele din spatele timpelui, și a cărei dezlegare o aveau numai cei inițiați.⁴²

Prefacerea schitului de către Nicodim a fost totală, căci de fapt el a ridicat o nouă biserică pe temeliele celei vechi. Chiliile călugărilor, ruinate și părăginite de vreme, zăcînd dărimate în preajma lăcașului, nici n-au mai fost refăcute, importanța minăstirii scăzînd cu desăvîrșire.

De altfel, în secolul XIX, schitul s-a transformat în biserică de mir a satului, fiind uitată de toți pînă și îndepărtata sa obîrșie domnească.

Istoria fostului schit în decursul veacului XIX nu mai prezintă interes, mai ales că atenția Mitropoliei, unde se afla închinat ca metoh, era concentrată mai mult asupra administrării bunurilor sale de la moșia Babele, pentru care a avut pricini cu vecinii de încălcări de hotare, curmate prin diferite hotărnicii.⁴³ Tot ceea ce mai știm asupra vechiului lăcaș, reînnoit din temelie de către Nicodim Greceanul, este faptul că a fost zugrăvit în 1868 de către un Gheorghe zugrav din București, iscălit pe diferite icoane și trecut cu întreaga lui familie, alături de ciracul său Ioan, în pomelnicul bisericii; ⁴⁴ ctitorii au fost de data aceasta toți enoriașii comunei Babele. Sărăcită și redusă la proporțiile unei modeste biserici de țară, vechea ctitorie a lui Vlad vodă Călugărul, de la care nu s-a mai păstrat nici o amintire, își înalță astăzi zidurile singuratice pe o moviliță de la marginea satului, pe malul Neajlovului.

PAUL I. CERNOVODEANU

tom. III (1805-1830), p. 41, nr. 791), și *Adunare de învățători a multor filosofi*, isprăvită la 22 noiembrie 1813, pe care o închină starețului Timotei de la Cernica (Iorga, *op. cit.*, pp. 377 și 433, ap. Furtună, *op. cit.*, p. 77).

În Biblioteca Institutului Teologic din București s-au păstrat o mulțime de manuscrise de transcrieri și copii, datorate lui Nicodim, printre care voluminoasa carte a Sf. Ioan Gură de Aur, cuprinzînd tilcurile Sf. Evanghelist Matei, *Catihizmurile* lui Teodor Studitul, o carte «*Folositoare de suflet*» ș.a. (cf. Furtună, *op. cit.*, p. 78). Nicodim a relatat și evenimentele mai de seamă pe care le-a trăit, dovadă amănunțită și foarte importantă sa însemnare privitoare la marele incendiu ce a pustii Bucureștiul la 28 august 1804, reproducusă de D. Berindei, *Bucureștii. Studiu istoric*, în «*Revisla romînă pentru științe, litere și arte*», vol. I (1861), p. 624, ap. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, pp. 352-353. O parte din datele expuse mai sus sînt consemnate și de V. Brătulescu, *Inscripția criptogramă de la... Babele*, p. 616, iar pentru mai multe detalii vezi amintitul studiu al economului D. Furtună, *op. cit.*, pp. 76-78.

42. Textul pisaniei l-am redat la cap. «*Descriere generală*», după V. Brătulescu, *op. cit.*, p. 618.

43. Astfel, vezi pricina din 10 august 1836 (Arhivele Statului București, *Condica M-rîi Radu Vodă*, mss. nr. 271, pp. 142 v°-143), hotărnicile din 1820 a inginerului Covaci, și 20 noiembrie 1844 a ing. holarnic Gheorghe Stravolca (*loc. cit.*, *Hotărnicii Jud. Vlașca*, nr. 25), însoțite fiecare de cite un plan topografic al moșiei (*loc. cit.*, *Planuri Jud. Vlașca*, nr. 35 și 39), un inventar, fără dată, cu sineturile doveditoare de semnele hotarelor (*loc. cit.*, *Mitrop. București, CGC/31*), o chitanță de 1125 lei pentru arendarea moșiei, la 30 aprilie 1823 (*loc. cit.*, CCXCVIII/16), și, în sfîrșit, hotărnicirea moșiilor Ștefeni (la 6 iunie 1814), și Cacaletii (la 7 septembrie 1827) ale Schitului Babele, proprietăți ale Mitropoliei (*loc. cit.*, CXVIII/20 și CXX/22).

44. Pentru aceste date, vezi mai sus capitoul «*Descriere generală*».

SULTANA MARA, VLAD VODĂ CĂLUGĂRUL ȘI ÎNCEPUTUL LEGĂTURILOR ȚĂRII ROMÎNEȘTI CU MÎNĂSTIREA HILANDAR (1492)

Istoria legăturilor țărilor românești cu Sfântul Munte Athos este departe de a fi pe deplin cunoscută.¹ Multe documente însemnate ne scapă încă, iar dacă cuprinsul unora se cunoaște, cercetări asupra lor nu au fost făcute încă.²

Așa se întâmplă cu un hrisov din 1492 al voievodului Vlad Călugărul al Țării Românești, dînd 5500 de aspri pe an Mînăstirii Hilandar.

Această carte domnească a fost descoperită și fotografiată la acea mînăstire pe la începutul veacului nostru de slavistul Stoica Nicolaescu. Un crimpei din ea a fost împărțit de el în tălmăcirea românească lui P. V. Năsturel, care s-a folosit de el într-o lucrare apărută în 1908, despre genealogia Cantacuzinilor.³

Mai pe urmă, binecunoscutul genealogist George D. Florescu, găsind această fișă în rămasurile lui P. V. Năsturel a dat-o la tipar, însoțind-o cu observații foarte folositoare.⁴

1. Cea din urmă carte despre legăturile romîno-atonite este aceea a lui T. Bodogae, *Ajutoarele romînești la mînăstirile din Sfîntul Munte Athos*, Sibiu, 1940, folositoare mai ales pentru bogata ei bibliografie. De atunci a mai apărut un număr întreg din «Ortodoxia», V, nr. 2, 1953, pp. 178-295 (vezi mai ales lucrarea lui Gh. I. Moisescu, *Contribuția romînească pentru susținerea Muntelui Athos în decursul veacurilor*, pp. 238-278), precum și capitolul din teza noastră de doctorat în bizantinologie, *Legăturile Țărilor Romîne cu Muntele Ahtos pînă la mijlocul veacului al XV-lea*, în «Mitropolia Oltenei», X, nr. 11-12, 1958, pp. 735-758.

2. Ne gîndim la corpusul de documente munlenești și moldovenești publicat în anii din urmă de Academia R.P.R.

3. P. V. Năsturel, *Neamul boierilor Cantacuzino din ramura lui Șerban Voevod*, din «Literatura și Arta romînă», XII, București, 1908, p. 63, n. 3 (I.C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919, p. XVII, a întrebuițat la rîndu-i foarte pe scurt această știre).

4. G. D. Florescu, *Divanele domnești din Țara Romînească*, I, București, 1943, pp. 319-320 (dă și el, dar cu mici scăpări, cuprinsul fișei lui St. Nicolaescu). Deși i-au

Acum dorim și noi să facem cunoscut ceea ce am putut afla despre acest hrisov rămas, pe cât se pare, necunoscut și inedit.

Iată mai întâi cuprinsul fișei lui Stoica Nicolaescu :⁵

București, noembrie..., 1492... Io Vlad Voevod, domnul Țării Românești, întărește mănăstirea Hilandarul din Sfântul Munte Athos pe fiecare an un ajutor de 5000 aspri și 500 aspri spese de drum fraților care vor veni după acest ajutor.

Hrisovul ne mai spune că Vlad Călugărul a fost investit de către împărăteasa Mara (care îl adoptase drept fiu al său), cu sarcina de a îngriji de Mănăstirea Hilandar. Și mai departe zice Vlad vodă :

«Drept aceea noi din toată inima am primit sfânta mănăstire după fericita răposare a tot cinstitei și fericitei mai sus zisei Doamnei și Împărătesei noastre și Maicei Noastre Mara și a sorei ei, a Doamnei Cantacuzino, am primit a ne numi ctitori ai sfintei mănăstiri și a o milui cu ce vom putea. Drept aceea am lăgăduit și acest hrisov am făcut, ca să fie neclintit sfintei mănăstiri, cu un cuvânt din ce am putut, să-i fie de ajutor pe fiecare an sfintei mănăstiri aspri 5000 întregi, iar cheltuială pentru frații care vor veni să ia ajutorul, aspri 500».

(Pergament. Pecetea atârnată s-a pierdut).

Cite o vorbă despre împărăteasa Mara și despre Doamna Cantacuzinoia, sora ei, nu poate fi de prisos.

Astfel, G. D. Florescu a arătat că Mara este fiica despotului sârb Gheorghe Brancovici, și a amintit că a fost măritată cu sultanul Murad II. Cit despre sora ei, doamna Cantacuzinoia, același cercetător a dovedit că este vorba de Ecaterina de Cilly, zisă Cantacuzinoia după numele mamei lor, Irina Cantacuzino.

Amintind legăturile dintre casa Brancovici și Muntele Athos, dar mai cu seamă cu Mănăstirea Hilandar (unde Grigore Brancovici, fratele Marelui și al Ecaterinei, ajuns Gherman monahul, a încetat din viață în

scăpat trimiterile de mai sus la Năsturel și Filitti, domnia sa știe însă că N. Docan, în *Studii numismatice cu privire la Țara Românească*, în «Analele Academiei Române», în «Mem. Secț. Ist.», seria II, 1909-1910, p. 534, aflase de la Stoica Nicolaescu câteva date privitoare la hrisovul lui Vlad Călugărul. Alături P. V. Năsturel, *loc. cit.*, cit și G. D. Florescu, *op. cit.*, p. 319, mărturisesc că au văzut fotografia hrisovului ce o avea St. Nicolaescu. (Fișierul este acum al tatălui nostru, Șerban P. Năsturel. Despre însemnătatea în totul deosebită a celor vreo 15000 de fișe ce le cuprinde, vezi G. D. Florescu, *Vintilă I din Cornățeni*, în *In amintirea lui Constantin Giurescu*, București, 1944, p. 222, n. 5).

5. Vezi pe lângă lucrările mai sus citate ale lui G. D. Florescu, și I. C. Filitti, încă două lucrări ale acestuia din urmă, *Despina, princesse de Valachie, fille présumée de Jean Brankovitch*, în «Revista Istorică Română», 1-3, București, 1931, și *Notice sur les Cantacuzènes du XI-e au XVIII-e siècles*, București, 1936. Mulțumim totodată aici domnului G. D. Florescu pentru unele știri genealogice pe care a avut bunătatea să ni le împărtășească pentru lucrarea de față. Vezi și o spiță a neamului despotilor sârbi în *Südost-Forschungen*, XIII, 1954, p. 61.

anul 1459), G. D. Florescu înseamnă că despotul Ioan Brancovici, fiul lui Ștefan despotul, unul din frații Marei, mort la 1502, a ținut în căsătorie pe Elena Iacșici, a cărei vară primară, fiica lui Dimitrie Iacșici, era măritată cu Pîrvu, comisul din Băjești, și Bucov, fiul mai mare al doamnei Caplea, fata lui Vlad vodă Călugărul, domnul muntenesc de la care este hrisovul cu pricina.⁶

Voievodul român venea astfel rudă întrucîtva cu neamul despoților sîrbi sărăciți în urma prăpădului țării lor încăpute sub jugul turcesc. Nu este deci lucru de mirare că, gîndindu-se a găsi un ocrotitor puternic și bogat pentru mînăstirea strămoșească a sa, Mara, sultana creștină, l-a ales tocmai pe el.

Cuvintele «maica noastră Mara» în tălmăcirea lui Stoica Nicolaescu nu sînt doar o formulă cuviincioasă a lui Vlad față de nefericita sîrboaică pe care înalte interese de stat o dăduseră de nevastă împăratului musulman. Ele întăresc știrea din hrisovul de la 1492, că văduva lui Murad, rămasă credincioasă legii creștine îl înfiase pe Vlad vodă ca să poată astfel trece, de drept, pe seama cuiva, ctitoria de la Hilandar a strămoșilor ei.

Data înfierii lui Vlad de către Mara, ne este necunoscută. Dar Vlad IV Călugărul, fiu din păcate domnești al lui Vlad al II-lea Dracul, s-a urcat în scaunul țării încă din septembrie 1481.⁶ Împărăteasa Mara a încetat din viață în 1487, în ziua de vineri 14 septembrie.⁷

Așadar, în răstimpul 1481—1487 se așează în chip vădit înfierea domnului român de către «sultana țarului Amurat țarița Mara, fiica lui Gheorghe Despot», precum obișnuia să iscălească. Bănuim însă că Vlad a fost înfiat în preajma morții ei, așadar pe la 1487.

Cît despre sora Marei, contesa Ecaterina de Cilly, moartea a ajuns-o după anul 1490.⁸

6. Vlad IV Călugărul a domnit în Țara Romînească din septembrie pînă în noiembrie 1481, și iarăși din aprilie 1482 pînă în septembrie 1495. Monah și egumen, el s-a «răspopit» pentru a pune mîna pe scaunul care fusese al tatălui și fraților săi (vezi *Viața lui Vlad Țepeș*, apud P. P. Panaiulescu, *Cronicile slavo-romine din sec. XV-XVI, publicate de Ion Bogdan*, București, 1959, pp. 207 și 213-214), iar la sfîrșitul vieții el s-a călugărit de iznoavă, deoarece este trecut într-un pomelnic sub numele de Pahomie monahul (vezi hrisovul din 1495 sau 1496 al lui Radu Vodă cel Mare, pentru mînăstirea rusească Sf. Pantelimon de la Athos, apud *Documente privind istoria Romîniei. Veacurile XIII-XV, B. Țara Romînească*, pp. 236-237, nr. 249). Numele lui călugăresc de Pahomie ascunde pe cel primit la bolez, care putea fi Petre. Așa s-a întîmplat mai tîrziu cu boierul Petru, ajuns Alexandru Vodă Lăpușneanu, călugărit și el sub numele Pahomie.

7. Fr. Babinger, *Witwensitz und Sterbeplatz der Sultanin Mara*, extras din 'Επετηρίδα 'Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν. XIII, Atena, 1953, p. 240. Învățătul german arată, *ibidem*, că Marei i se spune obișnuit «Despina» (cf. «Doamna» din hrisovul lui Vlad). Ea a murit la Iezvo-Dafni, în apropierea Muntelui Athos, îngă Serres, *op. cit.*, pp. 240-244.

8. Cf. Fr. Babinger, *op. cit.*, p. 243. Ecaterina a închis ochii în Serbia, la Conceea (la apus de Strumița), fiind îngropată în biserica Sf. Ștefan de acolo.

Hrisovul voievodului român dovedește însă că firul zilelor ei s-a curmat înainte de noiembrie 1492.

Din mîinile bătrînei împărătese și ale surorii ei Ecaterina, dreptul de ctitor la această mînăstire de la Svetagora a despoților sîrbi a trecut în acelea ale domnului român. Acesta a primit din tot sufletul, precum el însuși spune, mînăstirea, al cărei ctitor a ajuns la rîndul său.

Hrisovul despre care vorbim este însemnat și în mai multe privințe. El arată că ctitoria voievozilor romîni asupra mînăstirilor Athosului nu era totdeauna doar o imitație, trezită de o trufașă evlavie, a împăraților bizantini și a altor domnitori pravoslavnici.⁹ Se întîmpla deci să fie întemeiată și în drept.

Hrisovul lui Vlad Călugărul așează la sfîrșitul veacului XV, mai bine zis în 1492, începuturile daniilor romînești cunoscute pentru Hilandar. Cercetătorii de pînă acum le făceau să înceapă la 23 august 1517.¹⁰ În ziua aceea, mîrinimosul voievod Neagoe Basarab, însurat cu sîrboaica Milița Despina, fiică din flori a despotului Ioan Brancovici, dăduse proegumenului Leontie și monahului Mardarie, veniți din partea Mînăstirii Hilandar la tîrnosirea minunatei biserici durate de domn la Mînăstirea de la Curtea de Argeș, un hrisov care îi îndreptătea a veni să primească

9. Vezi P. Ș. Năsturel, *op. ist.*, pp. 738 și 752.

10. T. Bodogae, *op. cit.*, p. 153. Luîndu-se după M. Andronescu, *Repertoriul documentelor Țării Romînești publicate pînă azi (1290-1508)*, în «Buletinul Comisiei Istorice a Romîniei», București, XVI, 1937-1938, pp. 182 și 184. E. Turdeanu, *Legăturile romînești cu mînăstirile Hilandar și Sfîntul Pavel de la Muntele Athos*, în «Cercelări Literare», IV, București, p. 75, amintește doar în treacăt dania lui Vlad Călugărul, fără a da măcar data ei, și precizează (după două știri pe care N. Docan, *op. cit.*, p. 538, le avea de la St. Nicolaescu), că Radu vodă cel Mare a întărit prin hrisoavele sale din martie 1497 (leat 7005) și din 19 aprilie 1498 (leat 7006), dania făcută de răposatul său tată. Prin urmare, Turdeanu nu a știut despre o danie a lui Vlad decît prin cele două hrisoave ale lui Radu, ale căror originale se află, de asemenea după N. Docan, *loc. cit.*, în arhiva Hilandarului (hrisovul lui Vlad este trecut totuși în *Repertoriul Marlei Andronescu, op. ist.*, p. 161, cu luna greșită martie în loc de sept. 7001=1492). Cît despre hrisovul lui Neagoe Basarab din 1517, el este rezumat de E. Turdeanu, *op. cit.*, p. 76. Acum cîțiva ani, Gh. I. Moisescu, *Contribuția romînească pentru susținerea Muntelui Athos în decursul veacurilor*, în «Ortodoxia», V, București, 1953, p. 250, a însemnat, în legătură cu Hilandarul, că «în noiembrie 1493 (*sic!*, pe semne greșeală de tipar în loc de 1492, P. Ș. Năsturel), Vlad Vodă Călugărul îi dăruiește un ajutor anual de 5000 aspri și 500 aspri pentru cheltuielile de drum. În martie 1497, fiul său Radu cel Mare întărește acest ajutor, pe care îl reînnoiește prin hrisoavele sale din 15 septembrie 1497, 19 aprilie 1498 și 7 ianuarie 1500. La 15 mai 1510, fiul (*de fapt fratele*, P. Ș. N.) și urmașul său la tron, Vlad Vodă cel Tînăr, dăruiește și el același ajutor de 5000 aspri pe an și 500 aspri cheltuieli de drum». (Urmează o știre mai amănunțită despre hrisovul lui Neagoe). Nu am putut dibui izvoarele pe care se bizuie Părintele profesor Gh. I. Moisescu în legătură cu hrisoavele din 15 septembrie 1497, 7 ianuarie 1500 și 15 mai 1510. (Vezi și Gh. I. Moisescu, St. Lupșa și Al. Filipescu, *Istoria Bisericii Romîne*, I, București, 1957, p. 284). Acestea nu se află în Corpusul lui L. Petiț și V. Kolablev.

la Bobotează, în fiecare an, o danie de 7000 de aspri.¹¹ Așadar, dania făcută prin hrisovul lui Vlad IV, în anul 1492, crescuse cu încă 1500 de aspri în folosul călugărilor sirbi.

Am socotit cu atît mai folositor a așterne pe hîrtie aceste puține știri, cu cît istoricii Muntelui Athos nu au bănuît existența cărții domnești din 1492. Dar scopul urmărit de noi este de fapt ca un cercetător colindînd cîndva Sfîntul Munte, să caute hrisovul slavonesc al lui Vlad Călugărul în arhiva Hilandarului și, descoperindu-l, să-l facă cunoscut în întregime oamenilor de știință.

P. Ș. NASTUREL

11. Vezi St. Nicolaescu, *O danie a lui Neagoe Voevod la Minăstirea Hilandarul din Sf. Munte Athos*, în «Noua revistă bisericească», V, București, 1923, pp. 182-183 (facsimil și trad. rom.), și *Documente privind istoria Romîniei. Veacul XVI, B. Țara Românească*, I, București, 1951, pp. 123-124 (trad. rom.). Textul slavonesc este încă inedit.

BISERICA DIN DRAGOMIREȘTI-DEAL

Biseriçuța aceasta, cu armonioasă înfățișare și cu pitorească așezare, își înalță silueta turlilor ca o veșnică chemare spre cele ale cerului, pe malul drept al Dimboviței și în imediată apropiere a Capitalei. Așezată pe dealul «Găiseanca», pe malul apei, care șerpuieste ușor, ingenuchiată la poalele bisericii și înconjurată de departe de un zăvoi bogat —, biserica aceasta se lasă privirii omului din oricare zare a firii. Înaltă, albă și curată și cu un luminiș imens în jurul ei, a izbutit ca de două veacuri de când străjuiește aici, să nu-i acopere bunul chip, nici mina omului și nici frumusețea codrului. Și bunul chip n-a reușit să i-l ascundă nici alea de plop din față, care-și înalță cu semeție aleasă virturile spre înălțimi de azur și peste umbrele satului.

Ctitorie de oameni dincredincioși din veacul XVIII, biserica a fost orînduită pe atunci la o răspîntie de mici așezări omenesti — care în firescul lor rost se vor fi vrut sate —, ca una care trebuia să împace neveile sultești ale celor din Popești-Dragomireni, Popești-Băcu și Dragomirești-Vale, ca în zilele noastre, fiecare din acestea să formeze o comunitate sultească de sine stătătoare.

SCURT ISTORIC

Nimic mai prețios pentru un preot decît ca, scormonind în cenușa trecutului, să afle lucruri pe care vremea vrea să le lase pradă uitării, iar tu să înnozi un fir din lumea de ieri cu cea de azi, ca tu să știi cine s-a străduit cu ridicarea bisericii în care aduci slavă lui Dumnezeu, și care au fost înaintașii ce au slujit asemenea ție, în același dumnezeiesc altar! Incercînd a înnoda acest fir, sîntem nevoiți să mărturisim cu părere de rău că puținele însemnări ce am găsit prin unele cărți de slujbă, sînt fapte cu totul personale de ale preoților sau dascălilor, iar nu date care ne-ar fi putut ajuta mult în cercetările noastre. De aceea, punct de plecare nu ne rămîne decît bălîna și falnica pisanie din tinda bisericii, săpată în piatră. Aceasta se află deasupra ușii de la intrare, păstrată în forma ei

originală pînă astăzi, locul de piatră fiind sculptat în flori mari, de o perfecțiune uimitoare, ceea ce dovedește mîna iscusită a meșterului, asemenea sculpturi fiind caracteristice epocii brîncovene, ca și celei post-brîncovene, din care datează această biserică.

Pisania e scrisă cu litere slavone, dar limba e cea romînească, vădind astfel triumful curentului romînesc în Biserică. Cuvintele au unele prescurtări, iar unele litere sînt scrise deasupra rîndului, într-un format mai mic, ceea ce înseamnă că citirea trebuie să se facă cu luare aminte. Avînd numai nouă rînduri, pisania are următorul conținut: «Întru slava unia în Troiță slăvit Dumnezeu rădicatu-sau acest sfânt lăcaș din temelie de Dumneaiei Jup[îneasa] Safta Fălcoianca dup[ă] cum să vede fiind și mai nainte biserică de lemn făcut[ă] de Dlui Făl; biv vel stol[nic] boierul dumne[aiiei] întru pomenirea dumneaiei și a tot neamu înfrumusețînduse cu toată cheltuiala dumneaiei și fiica dumneiei Maria. Pohtind din rîvnă dumnezeiasc[ă] a prăznuii hram Adormirii Precis[tei] și al Sfinților Voievozi Mihail și Gavril — în domnia mării Sale Scarlat Ghica Voevod la ani dela zidirea lumii 7269 Sept. 24» (adică 1761).

Așadar, primul ctitor al bisericii a fost boierul Mihail Fălcoianu, el fiind acela care a înălțat lăcașul din lemn. Cîtă vreme va fi dăinuit aceasta nu știm, dar în 1761, soția sa Safta și fiica lor Maria înalță în locul celei de lemn, pe cea de zid, rămasă într-o desăvîrșită stare pînă în zilele noastre.

În documentele găsite de noi la Arhivele Statului, aflăm amintit pentru prima oară numele lui Mihail Fălcoianu, la 1731, într-o împrejurare care merită a fi reținută. Să precizăm mai întîi că Fălcoianu nu s-a numit de la început așa, căci cineva din înaintașii săi — probabil vreun bunîc —, apare într-un hrisov domnesc de la 1761, dat de domnitorul Antonie vodă: «ot Fălcoi ot sud Romanați». Prin acest hrisov, Antonie vodă dă lui «Tudor vel Sufăr sin Petru logofăt ot Fălcoi ot sud Romanați» dreptul de proprietate «pe jumătate din moșia Dragomiresci ot sud Ilfov», și cu rumîinii jumătate, precum și în două «rôte de móra». Stăpîn pe cealaltă jumătate era grecul Enache Stana postelnicul. Murînd el și avînd datorii mari, soția sa, jupîneasă Caterina, în 1751 vinde lui Mihail Fălcoianu partea sa de moșie, care cuprindea Popesci-Dragomiresci, precum și cele două mori (ajunse între timp pe mîna lui Stana), precum și conacele, Fălcoianu cumpărînd în același timp 300 stînjeni de la Constantin Dudescu, precum și alți 1362 stînjeni din preajma bisericii din mahalaua Herăscu. N-ar fi de mirare deci ca biserică de lemn, ridicată de Mihail Fălcoianu să dateze din 1731, sau în orice caz dintr-o vreme apropiată de acest an. Aceasta a fost înlocuită cu frumoasa ctitorie a celor două vrednice Fălcoianu, mama și fiica — Safta și Maria —, al căror chip s-a păstrat pînă în zilele noastre, neștiut și necunoscut, după cum vom vedea.

CITEVA INSEMNĂRI DESPRE PICTURA BISERICII

Dacă din punct de vedere pur artistic pictura bisericii nu prezintă o valoare deosebită, — deși despre aceasta abia de acum înainte ar putea fi vorba, deoarece a fost descoperită de noi abia în mai 1958 —, din punct de vedere al istoriei ea prezintă totuși o valoare, arătând succesiv strădanii și încercări frumoase de a menține arta iconografică în bune condițiuni. O inscripție — de altfel, aceasta a fost singura de acest gen —, pe care am descoperit-o sub un strat gros de fum, scria pe perețele dinspre miază-noapte: «Această Sf. Filofteja a fost dăruită Bisericii Dragomirești la anul 1885 Dec. 29 de Elena Niculescu». Pictor, Anton Serafim. Data aceasta indică neîndoielnic, că pictura care a înfrumusețat acest sfânt locaș pînă la 17 mai 1958, era din anul 1885 și ea aparținea lui Anton Serafim, cel care a fost unul din dascălii de pictură ai marelui Nicolae Grigorescu. Din lucrul miinilor sale iscusite se va păstra pentru viitor numai pictura de pe calotă și turlă precum și bolta din altar, după ce au suferit mici intervenții de restaurare, restul fiind înlăturat spre a pune în valoare pictura de la 1761.

Anul 1885 a fost un an de răscurce în viața bisericii, căci ctitoria Fălcoienilor începuse să sufere de pe urma vremii și a intemperiilor, încît a fost nevoie să i se facă reparații radicale. Parohie mică și lipsită de posibilități, se vede nevoită să facă o pantahuză, pe care am descoperit-o printr-o întîmplare fericită. Pe prima pagină stă scris cu cerneală violetă, îngrijit și atent, «Regulament pentru purtătorii «condicilor de milă», regulament care fusese votat de Sfîntul Sinod, în ședința din 18 mai 1876. Calinic, arhiepiscop și mitropolit al Ungrovlahiei, avînd în vedere raportul nr. 364 al Protoieriei județului Ilfov, precum și suplica parohiei Popesci-Dragomiresci, din plasa Sabar, «liberează pantahuza cerută pe timp unii anii încredințindu-se în primirea preotului Radu Costescu și Petre Stoian epitrop», ea fiind semnată la 27 iunie 1885 de ̄ Innocent M. Ploeșteanu și Dr. Cornoi, Director al Cancelariei. Am cercetat cu luare aminte numele celor ce au scris pentru reparația bisericii, și printre cei ce au dăruit obolul lor, găsim numele unor preoți pe care i-am reținut aici:

«Preotu N. Ionescu dela Biserica Sf. Elefterie

«Anghel preot, Dtra preoteasa, Elisabeta (com. Roșu)

«Preot Vasile

«Preotul Ghiță, Elena, Elena, Gheorghe, Ștefan (com. Sfîntenția)

«Ion preotul (com. Militari)

«Anica preoteasa, Maria, Lazăr, Maria (com. Roșu)

«Stanca preoteasa, Ecaterina preoteasa (com. Dragomirești Deal)...»

Pantahuza păstrează numele (numai cel de botez) al tuturor donatorilor și are o încheiere de felul acesleia: «Conform art. 4 din Regulamentul Sf. Sinod, atest că din aceste sate Sfîntenția și Joița sau strîns 11 băniți porumb cocoloașe, 7 băniți ovăz, 10 băniți grîu, 4 băniți boabe și 23 lei și 45, pentru care niam și subscris ca preot al acestor cătune. Preot G. Marinescu»...

Nu știm ce s-a strâns cu ajutorul pantahuzei și nici la ce sumă s-au ridicat reparațiile din anul 1885. Cert este însă că atunci s-au făcut reparații în interiorul bisericii, s-a pictat o parte și s-a făcut un nou acoperiș, lăsându-l pe cel vechi ceva mai jos, cum s-a putut vedea anul trecut, când descoperind pictura de la 1761, s-a constatat că o parte din medalioanele de sfinți — rîndul de sus —, a fost distrus, și acoperișul coborât. Lucrările privind reparația zidurilor și pardoseala s-au făcut mai târziu, căci, așa cum găsim într-un «Jurnal de masă» din 20 august 1897, la nr. 26, parohia «face cunoscut d-lui De Giuste Pietro că s-a aprobat licitația din 10 Aug. a.c. adjudecată asupra D-Sale și se invită ca în termen de zile să depună garanția definitivă la Cassa de Depuneri pe numele acestei epitropii și formarea contractului».

În 1931, preoții fiind același Radu Costescu și ginerele său, Marin Teodorescu, biserica s-a bucurat de o nouă îmbunătățire, adăugându-i-se actuala tindă de care se simțea nevoie, dar care, dintr-o greșeală de arhitectură, se vede că nu poate constitui un corp întreg și unitar cu restul bisericii.

Fiind așezată în marginea satului, pe marginea apei și în bătaia vînturilor și a ploilor, umezeala a izbutit ca în bună parte să aducă o igrasie puternică, de pe urma căreia pictura a suferit mult. Gîndindu-ne la reparația acesteia cu ani în urmă, am purces la lucru, în vara anului 1958, cu care prilej am ajuns la constatări uimitoare, descoperind lucruri cu totul necunoscute pînă acum. Cu concursul profesorului Victor Brătulescu și al pictorului Traian Trestioreanu — care a preluat apoi și lucrările de restaurare —, am descoperit sub pictura din 1885 a lui Anton Serafim, vechea pictură de la 1761, o frescă admirabilă, și care poartă caracteristica picturilor brîncovene. Cu multă părere de rău și revoltă, mărturisim aici că pictura de la 1885 — deși excepțional de frumoasă —, s-a făcut în condițiuni barbare, de neînțeles, căci pentru a se așeza noua tencuială s-a mers la desfigurarea sfinților, «ciocănindu-i» în ochi, nas, gură, metodă nepracticată de obicei. Datorită acestui mod barbar de lucru, vechea pictură s-a păstrat numai în parte, iar restaurarea se va face în condițiuni grele, apelîndu-se la resturile de pictură, la scene analoge, la picturi de epocă etc. Recunoaștem totuși că vechea pictură — așa cum este — are o luminozitate și o linie artistică precisă —, ceea ce dovedește iscusința zugravului —, și ea încîntă, satisface și-ți dă emoția și fiorul smereniei, al purității și al sfințeniei.

Vechea pictură avea în partea de sus două rînduri de sfinți în medalion, iar dedesubt un rînd de sfinți de mărime naturală, precum și scene rare privind raiul și iadul. Primul rînd de medalioane a fost dărîmat în întregime, iar din cel de al doilea s-a mai păstrat numai pariea de jos, fapt care ne face să credem că aici au fost intervenții serioase și de zidărie. Cu acest prilej s-au descoperit și chipurile ctitorilor, despre care pînă acum nu s-a știut nimic, și pe care un pictor necunoscut i-a lăsat posterității așa cum vor fi fost. Pe peretele dinspre miazănoapte, se află în mărime naturală și în costum de epocă, postelnicul Mihail Fălcoianu și stolniceasa Safta, iar pe peretele de miazăzi, alți trei ctitori: o fată

(poate Maria, al cărei nume este amintit și în pisanie), și doi tineri, probabil copiii lor. Potrivit uzului în bisericile noastre, bătrînii cîtori vor fi fost înmormîntați în biserică, dar lespezile care indicau acestea, au fost înlocuite cu mozaicul modern, greu și laicizant și aici.

Vechea pictură are caracterul picturilor vremii, fiind o îmbinare fericită între stilul curentului românesc și cel bizantin, ponderat, echilibrat, armonios, cu culori vii de o tonalitate plăcută și cu o luminozitate certă. Comisia Monumentelor Istorice a reținut valoarea acestor resturi de frescă și și-a însușit relicvele ei prețioase ca adevărate mărturii de artă, această biserică fiind singura prin împrejurimi care s-a bucurat de o asemenea apreciere.

Catapeteasma este de stejar, sculptat într-o dantelărie bogată și cu o cizelură artistică admirabilă, ceea ce impresionează deosebit de frumos pe credinciosul venit aici să se roage, ca și pe cel ce vrea să se intereseze de necunoscuta istorie a acestei biserici. La rîndul lor, icoanele prăznicare constituie o gamă variată de culori și talente, ele fiind opera fraților Anton și Vasile Serafim, sau a unor zugrăvi de talia lui Iordache Popescu, cu splendide icoane pictate în 1869, danii alé bunilor credincioși.

Curățindu-se tencuiala de la 1885, spre a pregăti zidurile pentru noua pictură, s-a constatat că biserica, în forma ei inițială, a avut de o parte și de alta ale intrării, două ferestre mici. Neliind practice, ele au fost astupate în vremea preotului Radu, dar locul lor va fi însemnat și păstrat în iconomia noii picturi.

INSCRIȚII MAI DE SEAMA

Deși biserica își are viața ei de două secole, e lucru surprinzător că în materie de inscripții, găsim prea puține piese. Cea mai veche și cea mai importantă este piatra de la proscomidie, avînd dimensiunile de 15×40 cm. Ea cuprinde un pomelnic de morți al cîtorilor Fălcoianu, căci între aceștia găsim și numele lui Mihail (Fălcoianu), dar nu și al soției Sale Safta. Numele lor — în număr de 13 — sînt scrise pe patru rînduri, cu litere de lipar și cu prescurtări: «Ilie, Ana, N-lae, Ion, Voica, Radu, Oprișana, Manu, Rada, Sora, Nlaie, Mihai, Gligore».

gen (ianuarie) 13 — 1766.

O altă inscripție este aceea din dreptul cîtorilor — (de fapt sînt două) —, și ele indică numele bărbatului și al femeii care au dăruit satului biserica, ce avea să poarte o vreme hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, numai că, adăugîndu-se și hramul Sî. Maria, acesta din urmă avea să supraviețuiască pînă în zilele noastre.

În fața bisericii se găsesc două morminte de piatră. Primul are o lespede mare, groasă, și care, în afară de unele înflorituri cioplite artistic, nu mai păstrează decît vestigiile indescifrabile de pe inscripția care cîndva indica numele celor îngropați acolo. Totuși, numele îi este cunoscut și păstrat oral de către bătrînii satului: pitarul Costache Constantinescu, cel care, la 1 mai 1844 cumpărase o parte din moșia satului. În stînga

pitarului Costache, sub o lespede de marmoră albă, pe care timpul n-a lăsat nici o urmă, se află mormintul unui oarecare George Dimitriu. Pe lespede se află un catren scris în limba greacă, în versuri împerechiate, care spun că: «Aici odihnește George Dimitriu, mare staroste al negustorilor și pe care Dumnezeu l-a fericit, căci el a iubit pe oameni». Bucurestio 1831». Nu știm ce legătură va fi avînd acest Dimitriu cu satul, dar se poate presupune că a fost vreo rubedenie de a celor ce stăpîneau pe atunci moșia, de îndată ce un urmaș al starostelui este îngropat tot acolo (14 iunie 1880), numai că numele lui este românizat cu totul, căci nu-și mai zice Dimitriu, ci Dimitrescu.

În sfîrșit, nu putem trece cu vederea cele două danii ale unor ofițeri romîni: dvera de catifea roșie și frumosul acoperămint de catifea albastră de la iconostas, ambele avînd următoarea inscripție: «Rgt 54 Inf (anterie) Rez(ervă) donează Bisericii din cătunul Dragomirești ca pomenire pentru cît regimentul a stat aici în Iulie 1913».

Preoții slujitori ai bisericii. Încercările de a căuta și a preciza care a fost cel dintîi preot la această biserică, s-au izbit de lacune greu de trecut pentru orice cercetător. Cea mai de seamă cauză este aceea că înaintașii mei n-au fost preocupați de ideea unei cronici privind viața lor și, ca atare, n-au scris nimic. Puținele însemnări pe care le-am găsit pe unele cărți, conțin simple amintiri sau lucruri mărunte, fără importanță, dar pe care totuși le-am reținut. În al doilea rînd, în anul 1898, Academia Romîna colecționează o serie de cărți vechi și documente apărute între anii 1508-1830. Ca atare, chiar dacă a existat ceva, acestea au fost predate la vreme.

Am avut totuși norocul, ca în cercetările mele să găsesc o mențiune despre existența a trei preoți care au fost slujitorii acestei biserici, în cea de a doua jumătate a veacului XVIII. Aceștia au fost: Popa Drăgușin, Popa Oprea și Popa Dragomir. Șirul lor continuă cu preotul Stoica. A fost căsătorit cu Presbitera Stana și amîndoi sînt înmormîntați în dreptul altarului, în partea de miazăzi, avînd o cruce comună, pe care e scris anul morții preotului: 1841. Fără îndoială că înaintea lui va mai fi fost cel puțin un preot — cel care va fi slujit primul în citoria Fălcoienilor, dar numele acestuia (sau al acestora) a rămas necunoscut nouă, dar de-a pururea scris în cartea Celui de Sus. I-a urmat fiul său, preotul Nichita, care moare relativ tînăr, prin 1865-1867, și a fost înmormîntat în jurul bisericii, în partea de nord, unde sînt cele patru cruci negre. A preotului Nichita lipsește, dar se află cea a presbiterii Ecaterina, soția sa, văduva care în anul 1885, cînd se repară biserica, dăruiește suma de lei cinci în aur, în același timp cu presbitera Stana, soția preotului Anghel, venit din părțile Bolintinului, care păstorește aici nu mai mult de un deceniu. În martie 1877, găsim preot pe Radu Costescu (1855-1931, august 25), fiul unei văduve din Zoița, om energic și destoinic și care, la 25 octombrie 1898 este numit subprotoiereu al plășii Snagov. În timpul său s-au făcut reparațiile de care am amintit aici, opera fiindu-i continuată — pentru puțină vreme — de ginerele său, preotul Marin Teodorescu, care moare în vîrstă de 45 de ani, după numai zece ani de preoție.

Șirul vrednicilor înaintași — aprigi osîrduitori în via Domnului — a fost continuat de semnatarul articolului de față, nou numit și hirotonit pe seama acestei biserici, în noiembrie 1942. Urmînd bunele îndemnuri ale înainteslujitorilor săi, el nu a făcut altceva decît a căutat să păstreze și să ducă la bun sfîrșit opera lor de zidire sufletească, cu convingerea că face bun lucru înaintea lui Dumnezeu. Cu neobosită osîrdie a căutat să înfrumusețeze și să împodobească sfîntul locaș, făcîndu-l vrednic, după chipul și asemănarea celor de i-au purtat mai înainte grija.

Și a mai căutat ca, din negura vremii, să reconstituie măcar o fărîmă din viața acestei biserici, reamintind aici strădania și dragostea atîtor necunoscuți enoriași și binefăcători credincioși, care — alături de păstorii lor — au fost însuflețiți ca și ei, de același sublim ideal.

Nu știm dacă nevolnica noastră încercare va fi izbutit să dea o imagine clară tuturor cititorilor noștri, dar însemnarea aceasta a avut rostul să răspundă unor frămîntări și întrebări care au ispitit pe mulți să știe cîte ceva despre biserica lor, și noi am făcut-o cu bucuria că lucrul acesta, plăcut va fi, deopotrivă, și credincioșilor și preoților, care vor găsi poate îndemn spre folosul lor și al lăcașurilor în care s-au învrednicit a-I sluji lui Dumnezeu.

Pr. EMANUEL COPACIANU

ROLUL HOTĂRITOR AL BISERICII RUSE, IN ZĂDĂRNICIREA „UNIRII“ ORTODOXO-PAPALE DE LA FERRARA - FLORENȚA

UN ADEVĂR ISTORIC ÎNCĂ NESUBLINIAT

Răsăritul pravoslavnic, dintr-o neglijență greu de explicat, n-a sesizat, în cursul a peste cinci veacuri care au trecut, rolul hotărîtor al salvării Bisericii Ortodoxe de către Ortodoxia moscovită, cu ocazia sinodului pancreștin de la Ferrara-Florența, convocat în 1438-1439, din inițiativă și cu mijloace materiale papale.

Mulți autori au tratat, uneori amănunțit, problema acestei «uniri», fără ca vreunul să îi pus direct punctul pe «I». Cu deosebire surprinzătoare apare faptul că și unii savanți din afara celor două mari Biserici mondiale, care s-au ocupat de această problemă, au neglijat sau au trecut peste, ori pe lângă adevăr, fără să-l sesizeze. De pildă, învățatul teolog englez J. Gill, autorul unui volum destul de cuprinzător și care numără 454 pagini: «The Council of Florence» (Sinodul de la Florența), apărut anul trecut (1959). Acesta analizează, cu prețioase și inedite amănunte, toate împrejurările presinodale, cauzele convocării, cursul dezbaterilor, caracterizarea personalităților prezente, rolul și influența lor, neînțelegerile sau chiar certurile intersinodale etc., și nu spune nimic despre rolul hotărîtor al Bisericii moscovite. Ba, și mai mult: face din această Biserică o aliată belicoasă a partizanilor unirii, confundînd pe crainicul grec Isidor cu Moscova însăși. Deși cea mai nouă și mai completă lucrare asupra sinodului de la Ferrara-Florența, nici «The Council of Florence» nu ne pune în fața realității. Considerînd cu drept cuvînt că această lipsă constituie o mare lacună științifică, încercăm să stabilim obiectiv — «sine ira et studio» — adevărul istoric.

Biserica Rusă, cum se știe, a păstrat de la început bune legături atît cu Bizanțul, sub a cărui jurisdicție s-a născut, cit și cu Apusul, cu care principii din Kiev se mențineau în legături politice și familiare.¹

1. Se știe că slavii s-au ivit și s-au cristalizat în ținuturile dintre Oder și Nipru, de unde s-au dislocat cu timpul, migrînd în direcții diverse și punînd, astfel, bazele dife-

Aceeași atitudine de înțelegere a avut-o Biserica Rusă și după 1054, cu toată rivalitatea dintre Roma și Constantinopol.

În răstimpul cît frămîntările dintre Vatican și Bizanț au fost numai temporare și nu prinseseră încă dirzenia de mai tîrziu, Kievul n-a avut nici un fel de resentimente față de Catholicism, de care știa că n-are a se teme. De aceea, el a primit cu inima deschisă, multe lețe bisericești apusene, pe care bunătatea slavă le-a încărcat totdeauna cu multe daruri.

ritelor popoare neoslave. Grupul îndreptat spre apus și statornicil între Vistula inferioară și masivul carpatic, a dat naștere polono-ceho-slovacilor: cel îndreptat spre sud-vest și rămas între Vistula superioară și Dunărea mijlocie, a lăsat pe sloveno-sîrbocroații și pe bulgarii slavizați, iar cel resfirat între Nipru și Golful Finic a dat pe ruși (pînă spre Don și Marea Neagră).

Cînd numele «Rusia» a apărut întia dată în istorie, în a doua jumătate a secolului IX, Europa cunoștea deja o Serbie, o Bulgarie, Croația, Boemia, Polonia.

După asigurarea unor cronici kievene, rușii erau împărțiți inițial în vreo 12 triburi care s-a grupat lent în trei mase: la sud, rușii mici, deveniți ucraineni; la vest, rușii albi; la nord, rușii mari, formînd toți un stat unic: Rusia. Se identifică totuși nuanțe diferite, fie în viața domestică a poporului, fie în caracterul și aspectul fizic al singularicilor indivizi, fie în tradițiile istorice și mai ales în limba fiecărui grup.

Petrograd și Moscova sînt, cu deosebire, expresii și vetre ale rușilor mari, iar familia Ruric este întemeietoarea primei case domniloare ruse, pînă în 1612, cînd a fost succedată de Romanovi. Dinastia Ruric, expresia genială a grupului varegilor, a consolidat și lărgit hotarele statului kievean și a încredințat poporul rus, îndată ce Kievul a prins conștiința de sine și și-a dat seama de rolul hotărîtor pe care e chemat să-l joace în organizarea lumii rusești. Nașterea și consolidarea statului kievean s-a produs în secolul X.

În timpul unuia dintre cei dinții principi, Oleg, care conduse la început rușii din regiunea Novgorod, se confirmă primele raporturi mai apropiate ruso-bizantine și chiar un tratat de pace, care a pus capăt unor frămîntări politice. Urmașul, Igor, care și-a împins hotarele înspre sud-vest, pînă prin părțile Bugului, a ajuns chiar la o alianță cu Bizanțul, în urma unei expediții nefericite. După moartea lui Igor, soția sa Olga, regentă a fiului său Sviatoslav (945-957), s-a remarcat printr-o guvernare înțeleaptă și a creat la curte o atmosferă creștină, fiind și botezată cu ocazia unei vizite la Bizanț. Fiul său, ajuns major, a intrat un timp în unele neînțelegeri cu bizantinii.

Vladimir, între 980-1015, căsătorit cu o prințesă bizantină, este autorul încreștinării marilor mase populare ruse, prin mijlocirea patriarhului de Constantinopol, care a oferit misionarii sollicitați și a consacrat apoi și primul mitropolit kievean, grecul Leon.

Răzuna politică esențială care a determinat încreștinarea, a fost că clica feudalilor, în curs de formare, avea nevoie de o religie care să-i susțină interesele de clasă, întrucît vechii preoți, păgîni, erau în general ostili prinților. Cu încreștinarea, totuși, Rusia a intrat pe porți largi în cadrul civilizației europene. Legăturile politice cu Bizanțul s-au tradus îndată în importarea noțiunilor de guvernare, a principilor de drept bizantin, a formelor unei vieți mai rafinate și a deschiderii tuturor ferestrelor prin care să pătrundă cu vigoare cultura, sub toate multiplele ei forme. Legăturile religioase-bisericești s-au tradus printr-o tutelă juridică și dogmatică a așa zisei Biserici-mamă și printr-o puternică influență canonică și spirituală.

Rezistențe manifeste, ca de exemplu a mitropolitului kievean Clement, un savant rus viguros, susținut de principele regent Izioslav, — a călugărilor din Mănăstirea Peșterilor și chiar a prințului Rostislav, care a prevenit public Bizanțul că mitropoliții ce s-ar mai trimite ex officio, s-ar expune să fie refuzați —, au fost de natură să tempereze uneori zelul bizantin în ordinea bisericească, nu însă să obțină abolirea tutelei, care n-a dispărut decît cînd Biserica Rusă și-a formulat specificul ei propriu.

Cultura greacă a fost transformată treptat și metodic de ruși, sub acțiunea propriului lor geniu popular și a influențelor occidentale și transcaucaziene. S-a format astfel la

Preotul profesor Ioan Rămureanu, în eseuul său singular: «Creștinarea rușilor în lumina noilor cercetări istorice», capitolul «Legăturile lui Vladimir cu creștinismul de rit apusean», oferă, cu interesante amănunte, un tablou pitoresc și complet al unor asemenea realități. Ele sînt atestări istorice ale Cronicii lui Ipatiev, ale Cronicii lui Nikon și ale cărții numită «Stepanaia Knigo» (Cartea treptelor). Ni se vedește, de pildă, că în timpul șederii lui la Cherson, în Crimeia, principele kievean Vladimir a primit o ambasadă din partea Papei Ioan XV (985-996). La darurile constînd din moaște ale unor sfinți, aduse de ambasadă, s-a răspuns, grabnic și rusește, cu multe daruri de nestemate și pecuniare.

În 991, o altă ambasadă din partea aceluiași Papă a fost primită la Kiev și cinstită la fel.

După numai nouă ani, Papa Silvestru II (999-1003) a trimis, în anul 1000, la același mare și «sfînt» duce, o solie încă și mai impunătoare, însoțită de delegați ai regilor Boemiei și Ungariei. Istoria s-a repetat, cu deosebire numai că de data aceasta, o delegație rusă a răspuns Romei printr-o contravizită de curtoazie și sinceră prietenie.

Ceva mai tîrziu, chiar călugărul Bruno de Kerlurt, capelanul împăratului german Otto II (983-1002), hirotonit în 1004 la Magdeburg ca «arhiepiscop al neamurilor», cu numele Bonifaciu, — venit în propagandă printre pecenegi —, a fost primit cu toate onorurile. Ba încă și mai mult: Vladimir însuși l-a însoțit două zile pe drum, de la Kiev pînă în steпа marginilor teritoriale ale Rusiei kievene.

O delegație romană, venită încă tot la Kiev, în secolul XI, a fost refuzată de mitropolitul local, Ion II, fiind îndreptată spre Constantinopol, pentru că urmărea să trateze chestiuni de apropiere între Biserica Papală și cea Rusă.

Kievul, punct luminos de unde se răspîndise cu stăruință un început de civilizație în toată lumea rusă, a intrat în decadență la începutul veacului XIII, căci în 1238 a fost ocupat de mongoli.

O parte din populația regiunii a emigrat înspre nord-est, în părțile velico-rușilor, prin unele cercuri politice și culturale, și altă parte, cu mulți clerici și intelectuali, s-a îndreptat spre apus, în lumea rușilor roșii. Primii au căzut în veacul XIV sub stăpînirea lituană, ceilalți sub cea polonă.

Curînd, și Kievul a devenit lituanian. El nu și-a mai putut păstra astfel rolul cultural de altădată și n-a mai putut avea o cultură înfloritoare.

«Letopisețul de Volînia», «Evanghelia de Luț» din veacul XIV, și foarte puține monumente culturale imediat următoare n-au o însemnătate religioasă deosebită, ci mai mult istorică și filologică.

Propaganda catolică, mult întărită în aceste regiuni, făcea adevărate ravagii, ceea ce a hotărît pe mitropoliții ortodocși să locuiască mai

Kiev o civilizație proprie, cea a vechii Rusii, care a constituit datele fundamentale ale culturii ruse, ucrainene și bieloruse, și care a produs, la vreme, nu numai genialele producții de literatură populară și religioasă, cronici meritoase, o iconografie originală, dar și opere arhitectonice, ca biserica Sf. Sofia și Mînăstirea Peșterilor din Kiev, durate de Iaroslav (1011-1054), și care rămîn expresii sublime ale geniului rus.

mult prin părțile Moscovei decît la Kiev, pînă în 1325, cînd mitropolitul kievean Petru Sfîntul și-a statornicit scaunul la Moscova.

Sub Ivan cel Mare (1462-1503), Kremlinul a fost astfel hotărît oficial ca centru politic și religios al tuturor rușilor.

A luat ființă în asemenea condițiuni un stat moscovit puternic, atît prin forța lui militară cît și prin unitatea lui spiritual-culturală, și organizarea unei Biserici Ortodoxe, cu deplină conștiință de sine și stăpîină pe pozițiile ei tradiționale.

Caracterul vioi al poporului moscovit, inteligența lui nativă și un înalt sentiment patriotic au fost tot atîtea temeuri ca să reușească a se pune temelii puternice acestei unități politice, căreia să-i corespundă și unitatea spirituală.

*

Situația imperiului bizantin a variat în tot acest răstimp, scurte perioade de progres și strălucire împletindu-se cu altele de confuzii și decădere.

Timpul dintre 1025 și 1081 se caracterizează prin domnii slabe, cu mare amestec de femei, și coincide ca «punctus a quo» cu moartea lui Vasile II ; iar ca «punctus ad quam», cu înscăunarea Comnenilor, prin Alexie Comnenul.

Cu această domnie, s-au pus bazele unei ireziri colective și a unui reviriment cultural care a stăpînit întregul veac al XII-lea, pînă la 1104. S-a reorganizat armata, s-a pus regulă în finanțe, s-au încheiat alianțe externe și s-a manifestat o deosebită solitudinătate față de Biserică. Nu s-a reușit însă să se reformeze moravurile lumii bisericești, în special ale marilor mulțimi de monahi, în continue agitații.

În 1204, Constantinopolul a fost cucerit de cruciada IV și a devenit astfel capitala unui imperiu latin, în care locul patriarhului legitim a fost ocupat de un patriarh venețian. Nobilimea greacă s-a refugiat la Niceea, întemeind acolo un nou imperiu care a durat pînă în 1261, cînd Bizanțul a putut fi redobîndit.

Domnia Paleologilor, între 1261 și 1453, se caracterizează prin lupte civile și mari certuri politice și religioase. Înspre și după mijlocul veacului XIV mai ales, un vînt de revoluție socială adia pe deasupra monarhiei: clasele exploatate se ridicau împotriva aristocrației. În asemenea situații, cărora nimeni nu le mai putea pune frîu, a fost fatal ca cetatea să cadă sub călcîiul otoman, și imperiul să dispară din istorie. Asia Mică, Egiptul și Balcanii erau în mari fierberi și prefaceri, dînd lupte contra musulmanilor ; ba adesea, visînd chiar desființarea Bizanțului și înlăturarea oblăduirii grecești «în descompunere».

Sînt vremuri în care au apărut — ca să dispară repede : imperiul romîno-bulgar ; imperiul sîrbului Ștefan Dușan ; temuia iridentă bulgară ; luptele lui Mircea cel Bătrîn al Valahiei, sau slugărnicia catolicizantă a domnitorului valah Vlad Dracul ; îndrăznețele acte de arme ale voievodului romîn transilvănean Ion Corvin, ajuns pînă la Varna ; epopeea viteazului revoluționar Skanderbeg, eroul albanez etc.

Lumea musulmană nu-și găsea nici ea liniștea. Dese rivalități și revolte o împărțeau mereu în tabere adverse care se luptau între ele pe toate meleagurile, pe care, curînd, Mahomed II Cuceritorul avea să le înglobeze noului imperiu al Coranului.

Acesta era, în general și în rezumat, tabloul întunecos și instabil pe care se contura viața și activitatea Bisericii Ortodoxe, în Orient și în Bizanț. Ea însăși, această Biserică, se găsea împărțită în două mari despărțăminte adverse, împărțindu-se și subîmpărțindu-se pînă la slăbiri deplîngătoare.

Erau Biserici nebizantine sau schismatice, cu origini în ereziile din și de după secolul V, și Biserici ortodoxe sau bizantine, pe linia celor șapte sinoade ecumenice. Din prima categorie făceau parte:

— Ritul antiohian sau sirian, cuprinzînd populații din Siria și din Mesopotamia;

— Ritul alexandrin sau copt, cu credincioși din Egipt, Etiopia și Abisinia;

— Ritul chaldeen, răspîndit în Persia, India și parte din Mesopotamia;

— Ritul armean, urmat de armenii răspîndiți pe înaltele platouri ale Asiei Mici;

— Ritul maronit, cu centrul într-o renumită minăstire de lingă străvechea cetate asiatică Apameea, pe riul legendar Oronte. Acest rit a ajuns și prin Liban.

Sub raportul felului de a îndeplini funcțiunile sacre, toate aceste Biserici dizidente se întîlneau în punctele esențiale, deosebindu-se numai prin variații de rugăciuni etc., după genul și obiceiurile fiecăreia. În ce privește dogmele fundamentale, erau între ele oarecare deosebiri, după cum rămăseseră pe linia uneia sau alteia dintre principalele erezii: nestorianismul, monofizitismul, monoteismul etc.²

*

Bisericile Ortodoxe, bizantine, erau reprezentate prin patriarhatele istorice: Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim, cărora li s-au mai alăturat — ca autocefale — arhiepiscopatul din Sinai și cel din

2. Antiohia dizidentă își avea originile în sinodul IV ecumenic, pe care l-a primit îmbrățișînd monofizitismul. Cînd împăratul Justinian a încercat să dizolve această erezie, a găsit opoziția dîrză a împărătesei Teodora și și-a încetat acțiunile. Ca urmare, un Iacob Baradai a organizat monofizitismul sirian, cunoscut de atunci, și «iacobit», cu un patriarh și mai mulți sufragani. Intervenirea Romei reușise să desprindă un număr destul de mare de iacobiți, formînd o Biserică romană siriacă.

Alexandria dizidentă, tot monofizită, era divizată într-un grup egiptean sau copt, și altul etiopian sau abisinian. Primul, cu un patriarh la Cairo; secundul, cu o Mitropolie la Addis-Abeba. Catolicismul reușise să disloce aderențe din ambele grupuri și să fondeze Biserici cu ierarhie papală.

Biserica dizidentă din Chaldeea, înglobînd și Mesopotamia, se despărțise de Antiohia încă din anul 424, căzînd în nestorianism. Prin secolul XIII era în plină decadență. Între timp, luase ființă și o Biserică chaldeenă, catolică prin misionarismul papal, activ între Tibrul și Eufrat.

Cipru. Între timp apăruseră — ca să dispară curînd, ori să reapară temporar —, unele «mari unități bisericești», în lumea Ortodoxiei bulgare și sirbe. În timpul țarului bulgar Petru (927-969), prin pacea și alianța încheiată cu împăratul bizantin Romanos I Locapenos (919-944), s-a obținut din partea tronului bizantin și a senatului respectiv (la 8 octombrie 927), recunoașterea titlului de «țar» și a demnității de «patriarh», în persoanele țarului Petru și respectiv mitropolitului Damian al Durostorului —, nerecunoscut de Patriarhia Ecumenică. După anul 971, Damian a fost depus din treaptă, reședința patriarhală bulgară continuînd să subziste în Bulgaria apuseană, neocupată încă de bizantini, mutîndu-se de la Durostor, pe rînd, cînd la Sofia (Sardica), cînd la Vodena, Moglena, Prespa și apoi la Ohrida, pe care — după 1018 — bizantinii ocupînd și apusul bulgăresc, au recunoscut-o în anul 1019 ca arhiepiscopie autocefală a bulgarilor și valahilor din Balcani, prin diligențele împăratului Vasile II Bulgaroctonul (976-1025).

A urmat un patriarhat al Tirnovei, recunoscut de Bizanț în 1235, desființată odată cu venirea turcilor. În 1346 sîrbii au obținut, prin viteazul lor cneaz Ștefan Dușan, o patriarhie națională, cu reședința la Ipek, care a fost excomunicată de Constantinopol în anul 1352 și recunoscută apoi în 1375.

În 1459, Mahomed II a subordonat-o Ohridei, sub jurisdicția căreia a rămas pînă în anul 1557, cînd a fost din nou restabilită.

În ansamblul lor, aceste mari unități erau de acord că Biserica nu poate să fie o monarhie oarecare, cu un șef vizibil, cum pretindea Roma, ci o uniune de Biserici naționale, autonome, al cărei unic șef invizibil este Hristos. Apostolii au fost egali și primatul lui Petru a fost numai onorific. Ca urmare, vlădicii sînt egali și puterea bisericească o deține ansamblul lor. Ceea ce nu s-a fixat în sinoadele ecumenice rămîne discutabil.

Situația patriarhatelor istorice ortodoxe se prezenta astfel :

Patriarhatul Alexandriei, căruia primul sinod ecumenic îi recunoscuse jurisdicția asupra Egiptului și Cirenaicei, se găsea într-o situație foarte rea, cu toate glorioasele sale tradiții. Scaunul lui rămăsese vacant vreo trei sferturi de veac. Abia mult mai tîrziu și numai cu concursul Bisericii Ruse și-a putut oarecum reveni în fire. Dușmănit din toate părțile și sărac, el își pierduse prestigiul și se lupta din greu să se mențină.

Patriarhatul Antiohiei se găsea și el într-o situație destul de grea, Între 1099 și 1268, cît timp cruciații stabiliseră în Siria o ierarhie romană,

Biserica dizidentă maronită, întemeiată de Marc, s-a răspîndit pe Muntele Liban și regiunile învecinate, cu un patriarh independent. A căzut în secolul XII în Catolicism, prin influența cruciaților.

Biserica Armeană, întemeiată oficial în secolul IV. cu patron Sf. Grigore Luminătorul, — autonomă. Anul 1113 a cunoscut unele mișcări religioase armene, care au culminat în crearea unui «catholicat» la Aghtamar, cu un catolicos revoltat contra patriarhului său. Un alt «catholicat» a luat ființă în 1293, la Sis, în Cilicia. Un al treilea, în 1441, la Elchmiadzin, în Armenia propriu zisă, la poalele Araratului, considerat «primus inter pares».

Tot în urma unor mișcări luate ființă, în 1311, patriarhatul armean din Ierusalim, cu jurisdicție asupra Palestinei.

nici n-a mai funcționat un patriarhat melkit. Abia prin veacul XIII s-a înființat o nouă patriarhie melkită, cu reședința în Damasc, slabă ca organizare, deși neclintită în Ortodoxia ei.

Patriarhatul Ierusalimului, care luase ființă prin hotărârile sinodului de la Calcedon, din anul 451, atribuindu-i-se teritorii care ținuseră de Antiohia, decăzuse încă din secolul VII, odată cu năvălirea perșilor (614) și a arabilor (637).

Între 1099 și 1187, ierarhia locală a fost supusă prin cruciați, latiniilor, încât nici această Biserică nu mai avea posibilități să lucreze normal, ci doar se apăra cum putea de mahomedani și de latini.

Arhiepiscopii din Sinai și Cipru erau mai mult niște simboluri ale unor vremi apuse.

Patriarhatul din Constantinopol avea, printr-un canon calcedonian, înființate asupra întregii creștinătăți, cu excepția Romei. El singur, în haosul oriental, se mai putea menține cu oarecare prestigiu care totuși nu l-a împiedicat să cadă la tranzații cu Roma, sub imperiul necesităților de apărare a Bizanțului împotriva turcilor.

*

Biserica românească, din toate provinciile, n-a fost nici ea străină de tranzații atât înainte cât și după organizarea ei, destul de târzie. Încă pe la finele secolului XI, Papa Inocențiu III găsea unui valahi sud-dunăreni care să se lase ademeniți de promisiunile Vaticanului. Pe la 1211, regele ungar Andrei II trimitea un grup de călugări tuetoni pe ambele versante ale Carpaților, care găseau aderențe pînă prin părțile Cîmpulungului muntean, unde au și lăsat rămășițele unui Kloster, și alte urme prin părțile muscelene.

O intervenție mult mai puternică a fost întreprinsă curînd de arhiepiscopul Robert, primatul ungar și legat papal, cu reședința la Strigoniu, care s-a deplasat, în capul unor trupe comandate de Bela, fiul regelui ungar, înspre unghiul carpatic, și a reușit să convertească o masă de oameni cărora le-a înființat și un episcopat.

Într-o scrisoare personală, Papa Grigore IX se plîngea, în 1234, regelui Bela IV, de activitatea relativ slabă a acestei dioceze, care număra, ce-i drept, unele slabe rezistențe valahe.

În 1238 a apărut Episcopia romană a Severinului, pentru catolicizarea ținuturilor oltene, cu un vlădică dominican; iar în 1247, regele ungar a dăruit unor cavaleri ioaniți cîteva ținuturi de dincoace de Carpați, sub inspirația și spre satisfacția Papei desigur, — care, însă, din cauza invaziei tătare, n-au putut fi și preluate.

Curtea de Argeș a cunoscut o episcopie catolică în 1370, înființată sub domnia lui Vlaicu Vodă și sprijinită de Doamna Clara, bosniacă de rit roman, văduva lui Nicolae Alexandru Basarab, cam pe vremea cînd Lațcu, fiul întemeietorului Bogdan, înființa episcopia catolică din Siretul bucovinean, tot pentru romîni.

Veacul XV apare încă și mai slab și, ca urmare, atacurile papalității încă și mai hotărîte. Vlad Dracul (1436-1437), printr-o proclamație din

8 februarie 1431, dată din Nürnberg, a îngăduit călugărilor minoriți să facă prozelitism în toată Muntenia. Se citează, între vlădicii catolici argeșeni, pentru acest veac : Ioan de Antiqua Vila, Paul de Hunyad, De Vitus ; iar între cei severineni, un Benedict, în 1439, care avea delegație să păstorească și Catolicismul moldovean.

Moldova a fost în toată această vreme obiect pe care Roma l-a vizat pentru slăbiciunea lui, și l-a asistat cu putere. Boierii țării nu făceau prea mare caz de tradiția ortodoxă și priveau uneori ritul roman ca superior celui ortodox.

Vecinătatea și influența Poloniei catolice se simțea tot atât de puternică în Moldova, ca și vecinătatea și influența Ungariei catolice în Țara Românească. Ca și domnitorii români, munteni, și cei din Moldova făceau, în chestiuni religioase, voia puternicilor lor vecini din nord și din apus. Domnitorul moldovean Alexandru cel Bun însuși, din interese familiare și politice, ajunsese, după moartea mitropolitului ortodox Iosif, să privească cu bunăvoință spre Vatican.

Primul episcop al Siretului fusese strămutat în 1337 la Vilna, rămânând numai polonul dominican Ștefan Martini, căruia i-a urmat, la începutul veacului XV, sub Alexandru cel Bun, un alt polon, Ion, atîrnător al scaunului cracovian. Sireiul bucovinean, catolic, apare păstorit, în vremea lui Alexandru cel Bun, de Nicolae Venator, din ordinul Sf. Pavel Ermitul, citat în anul 1413, urmat curînd de dominicanul Toma, cel din urmă contemporan al domnitorului. Baia, fostă capitală a Moldovei, constituie și ea un sîmbure catolic, prin prezența mormîntului primei soții a lui Alexandru cel Bun, catolica Margareta, peste rămășițele căreia domnitorul a zidit o biserică romană, măreață, și prin activitatea unor călugări dominicani și mai ales franciscani. În 1417 se citează la Baia un vlădică roman, Ion de Riza, polon, întărit de Episcopia de Camenița.

În decembrie 1414 se constată la sinodul din Constanța — Germania, — unde s-au pus și s-au rezolvat probleme de interes pur catolic — prezența mai multor delegați români catolici, între care ai Clujului, Albeii-Iulii, Brașovului, Sucevei, Romanului, Iașilor, Hîrlăului, Bîrladului etc.

Asemenea situații erau, firește, de natură să indispună Patriarhia din Constantinopol, fapt care s-a și manifestat prin refuzul patriarhului Eftimie de a primi pe mitropolitul Moldovei, urmașul lui Iosif, cînd acesta s-a deplasat la Constantinopol pentru a i se recunoaște canonicitatea și a fi confirmat. A trebuit ca vlădica moldovean să aștepte moartea lui Eftimie (31 martie 1416), ca să primească recunoașterea din partea noului patriarh bulgar, Iosif.

Cu aprobarea Romei și cu concursul episcopului de Baia, Ion, Alexandru cel Bun a divorțat de a treia soție a sa, Ryngala — catolică —, în 1471. Puțin mai tîrziu, în 1438, se găsește la Baia vlădica Petru din Zipe, cu care dioceza și decade, din cauza sărăciei și lipsei de credincioși. Mai spre răsărit, pe ținuturile rusești din cuprinsul regatului polon și polono-lituan, Catolicismul a făcut victime mult mai numeroase printre ortodocșii ruși și ruteni. Cu toate acestea, față de uneltirile și încercările de infiltrare catolică, o singură Biserică s-a menținut ferm pe poziția

Ortodoxiei primăre: Biserica moscovită. Ortodoxia Moscovei a rămas fără răgaz, atentă; a sesizat la timp toate uneltirile papale și le-a oprit calea cu tact și prudență. Un sentiment religios curat, împletit cu sentimentul patriotic rus, stăpînea Biserica Moscovei, care înțelegea că lupta papală pentru unire nu era decît continuarea luptei pe care Roma o purtase peste veacuri pentru stăpînirea întregii lumi creștine. Singură Biserica moscovită avea de altfel și posibilitățile politice să-și alirme o asemenea atitudine față de papalitate. Puterea laică, colaborînd în condiții prietenești cu ierarhia, nu numai că nu pusese nici o piedică acțiunilor Bisericii moscovite, ci din contra, îi asigurase libertăți și posibilități să se dezvolte normal și chiar să ajute substanțial și deseori, Bisericile surori din întregul Orient.

În condiții ca acestea, Mitropolia moscovită era unanim recunoscută, în ordinea prestigiului și a demnității, ea urmînd după cele patru patriarhate istorice în ordinea: Constantinopol — Alexandria — Antiohia — Ierusalim — Moscova.

Ortodoxia rusă privea spre Roma cu neîncredere și pentru motivul că Romano-Catolicismul proteja pe cei mai înverșunați dușmani de atunci ai națiunii ruse: polonii, lituanienii, suedezii, unii germani, porniți să cucerească teritoriile moscovite și să desființeze independența rusă.

Se dorea și se tindea la Moscova, în preajma «unirilor», să se ajungă la o înțelegere cu Bizanțul, ca mitropolii ruși să fie aleși de localnici și deci să nu mai fie designați și trimiși de Patriarhie, străini de neam și necunosători ai limbii ruse.

În această ordine, puțin înainte de sinodul florentin, ierarhia rusă moscovită, în înțelegere cu marele duce Vasile Vasilevici, a ales și a trimis la Constantinopol, pentru recunoaștere, pe mitropolitul rus Jone, fost vlădică de Riazan, care avea să urmeze curînd decedatului Fotiu. În același timp, fără să știe unii de alții, patriarhul Iosif numise în acest înalt post pe învățatul Isidor, bulgar, sau — după alții — grec, superiorul Mînăstirii Sf. Dumitru din Constantinopol, pe care-l trimisese la Moscova însoțit de un delegat imperial. Acesta era om de încredere al cercurilor unioniste și participase la sinodul de la Basel, unde legase multe prietenii cu catolicii care-i arătau o atenție deosebită. Se spera ca prin el să se atragă Biserica moscovită în «hora unirii» care avea să se încheie din nou la Ferrara-Florența. Ajuns la Moscova la începutul anului 1437, Isidor a fost bine primit, atît de Vasile Vasilevici cît și de cler, care au trecut peste voința lor, ca să nu indispună cumva Patriarhia mamă.

La insistențele lui Isidor de a participa la sinodul florentin, ca delegat al Bisericii Ruse, cu toată opoziția ce a întîmpinat, marele duce a căzut de acord să-i dea învoire și mijloacele de călătorie, dar a avut și grija de a-l face atent:

— Că sinodul VII ecumenic a încheiat codicile învățăturii creștine și a hotărît anatema contra vreunui alt sinod;

— Că Creștinismul rus nu va primi niciodată inovații în conținutul lui;

— Că «...părinții noștri nu au vrut să știe de unirea ambelor Biserici și nici eu nu doresc asta». «Vrei să te duci la sinod, eu nu te opresc, dar îți spun că nu voi primi nici o modificare, fie în doctrină, fie în cult. Fii dar atent ca credința noastră să fie păstrată curată».

Plecarea acestui «delegat rus» s-a produs la 8 septembrie 1437, cu destinația Twer, pe Volga, unde-și alătură încă un delegat din partea principelui local, Boris. Ajuși apoi la Dorpal, Isidor săvârși prima lui gafă, sărutind, în convoiul întimpinării ce li s-a făcut, întâi crucile catolice și numai în urmă icoanele ortodoxe, indisponind astfel pe bizantini.

Sosirea la Ferrara s-a produs la 15 sau 18 august 1438, el având plenipotență să reprezinte și pe Dositei, patriarhul Antiohiei, cum Dositei de Monembasia reprezenta pe Filotei al Alexandriei. Cu alți cinci delegați, Isidor avea să formeze grupul oratorilor bizantini însărcinat cu susținerea cauzei ortodoxe.

Contrar angajamentelor luate și cuvintului dat față de marele duce și sinodali moscoviți, el s-a manifestat de la început mai mult ca grec și ca oportunist, decît ca delegat rus și ortodox. La Ferrara a trecut peste orice considerații dogmato-canonice și a călcat chiar în picioare vechea lui prietenie cu marele învățat Marcu Eugenicul din Eles, cu mitropolitul Antonie al Ieracleei și cu alții, făcînd acte de slugărnicie față de Papa Eugeniu IV și figură de agent canuflat al Romei, în compania mitropolitului Visarion al Niceei, a mitropolitului Moldovei, Damian, cu suita lui de două sau trei persoane, și a altora.

Curînd după reluarea ședințelor la Florența, în luna februarie 1439, patriarhul Iosif II al Constantinopolului a murit (în iunie), continuînd participația la ședințe cei 20 episcopi ai săi și restul delegaților.

Pactul unirii n-a fost semnat de Marcu Eugenicul, nici de delegații georgieni, care s-au retras. Serbia, Valahia și încă alte Biserici n-au luat parte. Rezistența ortodoxă era slabă și victoria Papei apărea cu atît mai aureolată de nimbul marilor biruințe istorice. Arhiepiscopul Kievului, care nici el nu era rus, a luat parte la discuții și s-a molipsit de psihoza unitaristă, care a îndreptățit pe Papă să pronunțe memorabilele cuvinte de înfierare: «Ego nescissem plura a Graecis petere, quia quae quaesivimus et petivimus, habuimus».³ Singură Moscova, în împrejurări așa de tragice pentru Ortodoxie, s-a sesizat și a dat cu vigoare semnalul de alarmă. Biserica moscovită sigură, a unui stat independent și organizat, departe de cloaca în care se îmbăia întregul Orient, și cu prestigiul unanim recunoscut al ei, a strigat un «veto» răsunător, semnalînd primejdia și luînd atitudine fermă contra actului de trădare ce se comisese. Ea a acuzat pe Isidor că a lucrat în temeiul delegației ce avusese, ca grec și ca agent papal, nu ca ortodox moscovit. L-a mai acuzat că, cu mitropolitul Niceei, Visarion, merseră cu slugărnicia pînă la a propune patriarhului Iosif II să elimine de la vot și să anatematizeze pe Marcu Eugenicul și pe toți antiunioniștii, și că ar fi primit bani papali pentru organizarea Catoli-

3. «Eu n-am știut ce să cer mai mult grecilor, căci orice am cerut și dorit, am dobîndit».

cismului în Rusia, și ar fi râvnit să fie patriarh în locul vacant la Constantinopol etc.

Isidor se întoarce totuși în Rusia, încărcat de daruri și onoruri. Ziua semnării protocolului de Unire, 6 iulie 1439, a fost pentru el prilej de mari satisfacții și de multe atenții romane. A fost numit de Eugeniu IV, legatul scaunului apostolic, pentru Lituania, Livonia și toată Rusia, cum și pentru regiunea poloneză de sub jurisdicția Moscovei. I s-a înmînat totodată și o scrisoare de recomandare, prin care i se asigura călătoria nestingherită (salvum conductus) pînă la Moscova și i s-a conferit titlul de «cardinal de Sf. Petru și Marcelin», demnitate papală pe care o obținuse și trădătorul mitropolit Visarion al Niceei.

La plecare a trecut prin Veneția, unde a și intrat în conflict cu propria sa suită moscovită, care refuză să-l secondeze în săvîrșirea slujbei catolice. Prin Fiume și Agram apoi, a ajuns la Buda, de unde a dat și prima lui pastorală, în noua calitate ce o avea, adresată eparhiilor din Lituania, Livonia și Rusia. Iată-i conținutul :

«Isidor, din grația lui Dumnezeu, mitropolit al Kievului și al întregii Rusii, legat apostolic, tuturor creștinilor, dezlegare veșnică, pace și grație. Bucurați-vă în Domnul. Biserica orientală și occidentală s-au unit iarăși pentru veșnicie, cu legătura cea veche și prietenească. Voi, creștini adevărați, din Constantinopol, Rusia, Serbia, Valahia și toți cei ce credeți în Hristos, bucurați-vă pentru această unire. Fiți frați sinceri ai creștinilor romani. Și voi, popoare latine, nu vă înstrăinați de greci, care la Roma au fost recunoscuți ca adevărați creștini; rugați-vă în bisericile lor, căci și ei se vor ruga în ale voastre, mărturisiți-vă la preoții ambelor Biserici, fără deosebire, și primiți de la ei trupul lui Hristos, care este sfînt, atît în pîine dospită, cît și nedospită».

De la Buda, Isidor s-ar fi îndreptat înspre Kievul stăpînit de poloni, presimțind antipatia Moscovei, și acolo, primit prietenește de Cazimir II, regele Poloniei, ar fi fost recunoscut mitropolit în locul vacantat prin exilarea lui Gherasim, vinovat de trădări politice.

Poate fi însă mai probabil să se fi îndreptat spre Cracovia, Lemberg, Chełm, cu direcția Kiev, ajungînd la Moscova în 1441, în preajma Paștilor. La sosirea lui aci, moscoviții au fost foarte rău impresionati și chiar revoltați, mai ales cînd li s-a pretins să iasă întru înîmpinare, cu crucea catolică; s-a produs un adevărat scandal, care a scornit ura întregii populații, de la marele duce și ierarhie pînă la cele mai depărtate cartiere.

În prima lui slujbă, a pomenit pe Papa în locul patriarhului, și un diacon, în odăjdii, a citit de pe amvon actul unirii, care a măriit încă și mai mult indignarea generală. Scrisoarea papală, de recomandare către principele Vasile Vasilievici, a fost pur și simplu zvîrlită la coș. În plus, faptul că la Florența Isidor se înfățișase ca factor hotărîtor în politica rusă și ca element de hotărîtoare autoritate în Biserica moscovită, a dus la mărirea și mai mare a conflictului dintre el și Moscova ortodoxă. Erau pe buzele tuturor și se discutau pretutindeni, cu dezgust, insinuările lui

mincinoase față de Eugeniu IV, cărora li se dăduse oarecare publicitate în mai toată Rusia.

«...Toți sînt în mîinile mele — spusese Isidor —, toți principii și episcopii nu pot să discute cu mine; marele duce e tînăr și e în puterea mea; ceilalți principii se tem de mine. Vlădicii sînt agramăți, sfioși și nu îndrăznesc să mă contrazică. Voința ta (Eugeniu IV) va triumfa, așa cum urmăresc eu, și ei vor primi credința latină: voi pomeni regulat în biserică numele tău, și pe toți principii și toată creștinătatea îi voi aduce de la credința greacă la cea latină. Și-i voi aduce la Roma și ți-i voi da plocon și nu vor mai merge în viitor spre orașul imperial; voi pune episcopi în numele tău, căci sînt cardinal între arhiepiscopii și episcopii germani, poloni și ruși».

Furios de asemenea îndrăzneli, Vasile a refuzat hotărît orice binecuvîntare a lui Isidor, l-a acuzat ca eretic și tîlhar, l-a pus la stîlpul infamiei, făcîndu-l lup sfîșietor, și l-a reținut un timp în Mînăstirea Ciudov, pentru penitență.

Un sinod moscovit mixt, convocat în 1441, la care au participat: Efrem al Rostovului, Atneam de Susdal, Iona de Riazan, Varlaam al Kołomeei, Job de Sarai, Gherasim de Perm, cum și un număr de clerici și personalități laice, a depus pe trădător din treaptă și a trimis duceleui un mesaj de înaltă conștiință ortodoxă și solidaritate patriotică:

«...Duce, noi am dormit; numai tu ai vegheat pentru noi; ai descoperit adevărul, ai mîntuit credința, ai arătat ochilor noștri răul care, prin mitropolit, ar fi putut să devină așa de mare...».

Sinodul a mai declarat unirea nulă și neavenită, ca contrară legilor divine și călcătoare a sinoadelor ecumenice, învățăturii «sfinților părinți și tradiției». Era primul și unicul lor din întreg Orientul care a repus astfel Ortodoxismul de pretutindeni pe vechiul și canonicul său lăgaș, deschizînd prin aceasta ochii tuturor resemnaților, din cele patru patriarhatē istorice și de aiurea. La bagheta papală, singură Moscova a scos și a fluturat sabia Ortodoxiei.

Invitat să respingă unirea, și refuzînd, Isidor a fost depus într-o închisoare de drept comun, laolaltă cu infractorii de rînd și cu regimul acestora. După doi ani de temniță el a reușit să fugă, însoțit de doi monahi, între care și ucenicul său Grigore, oprindu-se un timp la Twer. Rău primit de Boris — influențat de Moscova —, porni spre Lituania, unde nu avu o primire mai bună. Ca un alter Ahasverus, nefericitul «cardinal» se îndreptă înspre Roma, aflînd acolo un exil acceptabil, în colegiul cardinalilor.

Marele duce Vasile Vasilievici ar fi putut, după legile de atunci, să-l ardă pe rug sau să-l îngroape de viu, ca trădător și apostat, dar mărînimia moscovită și un înalt sentiment de clemență l-au oprit de la executarea unei asemenea măsuri, deși legal justificabilă, — care ar fi pătat, zicea el, fără nici un rost, paginile glorioasei istorii rusești. Nu l-a urmărit nici măcar în cuprinsul granițelor lui statale, lăsîndu-l să dispară din sînul colectivității ruse.

La Roma, Isidor nu conținea silințele și uneltirile lui pentru unire. Primi din partea Papei Nicolae V, în 1452, delegație să meargă la Constantinopol — împresurat de turci —, pentru tratative. Cu multe greutăți, scăpând teafăr din asediul cetății, se întoarce la stăpînii săi. După căderea Constantinopolului (1453), el adresează din Roma un mesaj diferiților principii creștini, cerindu-le să sară «în ajutorul creștinătății orientale fărimităată», dar nu obține nimic. În 1458 renunță formal la Mitropolia rusă, înmărmurit de rezistența și de poziția ortodoxă moscovită, și la 27 aprilie 1463 muri de paralizie, cu pierderea vorbirii.

În 1459, Papa Pius II îl numește urmaș lui Grigore Vanma, patriarhul Constantinopolului, dar nu putuse să ocupe efectiv scaunul.

S-ar putea obiecta că «unirea» de la Florența a fost repudiată de grecii bizantini, nu de ruși, cum s-a și scris istoria pînă în zilele noastre. Ca să vedem înțrucit o asemenea obiecție corespunde adevărului istoric, vom reconstitui faptele măcar în cele mai generale și reprezentative date. Este notoriu, de pildă, că nu rușii, ci grecii au cerut ajutoare politice Vaticanului cōntra gravelor amenințări turcești care loveau cu putere la porțile Bizanțului. Nu principele moscovit Vasile Vasilievici a sărutat pulpana papală, inițiind tratative unioniste, ci împăratul Ion VII (VIII) Paleologul, cu Papii Martin V, Eugeniu IV (1431-1448) și cu sinodul de la Basel (1431-1437). Nu acest principe a luat parte personal la ședințele sinodale, activînd prin culise pentru cauza unirii, ci măriia sa împăratul bizantin Ion Paleologul, în purpură imperială și cu insignele împărătești, flancat în dreapta de patriarhul ecumenic Iosif II (1416-1439), și în stînga de secretarul său, laicul Gheorghe Kurtiosios Scholarios, opozant tenace și inspirator, contra antiunionistului hotărît, Marcu Eugenicul, viitor mitropolit al Efesului. Nu Moscova, constrînsă de turci, a primit în zisul sinod primatul papal și doctrina romană în punctele controversate, acordînd cu aceasta, Papei Eugeniu IV, autoritatea și importanța pe care i-o contestau atunci apusenii înșiși, ci Bizanțul, în panica constrîngerii turcești. Și pînă la urmă, nu Biserica Rusă a semnat actul înjositor al subordonării papale, ci grecul Isidor, prin călcarea și terfelirea mandatului expres antiunionist, care i se dăduse de Vasile Vasilievici, fapți pentru care a și fost sancționat fără înlînzire.

Nu se poate contesta că și grecii au repudiat «unirea». Dar cînd cum și din care cauze și în ce împrejurări? Răspunsul este evident: în fața gravelor și neașteptatelor deziluzii pe care le-au avut după sinod, cînd ajutoarele papale făgăduite s-au întepenit în «caduc»... Mai e de asemenea incontestabil, că și între greci fuseseră unii clarvăzători, care înțeleseseră la vreme inconvenientul și inutilitatea unirii, dar reflectînd că necesitatea era mai puternică decît rațiunea, tăcuseră molcom.

Faptul însuși al atitudinii hotărît negative al celei mai mari Biserici din ecumenicitate (Rusia) a contribuit încă și mai mult la mărirea panicii grecești și la respingerea «post festum» a unirii pe care o solicitase și o aprobase mai toată lumea grecească.

În 1491, deci relativ destul de recent, a apărut volumul de 499 pagini: «Le schisme byzantin — aperçu historique et doctrinal», al cunos-

cutului învățat francez Martin Jugie. În paginile 255-270, se tratează, sub titlul intitulat: «Coup d'oeil sur les principales tentatives d'union à partir du XII-ème siècle. Les conciles unionistes de Lyon et de Florence». Autorul, deși bine orientat în tratarea întregului volum, scris cu multă competență și oarecare obiectivitate, face în cauza care ne preocupă o greșală greu explicabilă și în tot cazul nescuzabilă. Fără prea mult discernământ și străin de bibliografia de rigoare, rusă și mai ales germană, el riscă afirmații ca acestea: «Certains auteurs, du siècle dernier et de nos jours même, ont prétendu que l'union de Florence n'avait pas été officiellement rompue, tant du côté des grecs, que du côté des russes. Nous devons malheureusement nous inscrire en faux contre cette assertion» (p. 268).

În sprijinul unei asemenea sentențioase asigurări, el însuși scrie ceva mai departe, negru pe alb: «În 1443, patriarhii Alexandriei, Ierusalimului etc (care erau toți greci), s-au reunit în sinod la Ierusalim și au calificat abominabil și detestabil sinodul de la Florența» etc. Tot el mai face mare caz de atitudinea acerbă antiunionistă a lui Gheorghe Kurtesios Scholarios, acum Ghenadie, primul patriarh ecumenic de sub regimul turcesc, și — după moartea lui Marcu Eugenicul, în 1444 — «căpetenie» a uniuniștilor din Bizanț.

Cum se vede, și Martin Jugie ca și mulți alții, se situează alături de adevăr. Căci, una e să ceri și să cazi la compromisuri cu scop politic și înfrîngeri morale — la care, ulterior, deziluzionat, să abziți —, și alta e să adopți o atitudine fermă și cavalească de la început, ca să nu mai ai ce abziți, cum au făcut rușii, cu ecou reviriment prompt, pentru toată Ortodoxia.

*

După această — poate că oarecum deplasată, dar imperios necesară, digresiune, ...revenons à nos moutons», cum zicea cîndva nemuritorul Alfred de Musset.

Curînd după închiderea cazului Isidor, Vasile Vasilievici, de acord cu sinodul moscovit, a pus problema autonomiei Bisericii Rusești, după care clerul și poporul năzuiau de multă vreme. În acest scop el a trimis la Constantinopol un delegat cu o scrisoare adresată patriarhului Mitrofan (după o altă părere chiar împăratului bizantin), în care, după ce lăcea o scurtă expunere a încreștinării poporului rus și a situației Bisericii sale, se aminteau cazurile recente — Iona-Isidor —, care produse-seră atîtea tulburări. În sprijinul cererii unui mitropolit localnic se aduceau temeuri diferite: depărtarea de Constantinopol și riscurile călătoriilor — bătrînețea ierarhilor și greutatea deplasărilor —, necunoașterea limbii ruse de către titularii trimiși dintre străini —, participarea mitropolitului la treburile statului și, deci, riscul de a-i încredința secrete, dacă nu-i conațional etc.

Se cerea ca Iona de Riazan, care fusese desemnat încă înaintea lui Isidor, să fie recunoscut și binecuvîntat.

Scrisoarea (căreia i se contestă — deși fără temeiuri valabile — autenticitatea), n-ar fi ajuns la destinație, pentru că purtătorul ei ar fi fost rechemat din drum, când marele duce ar fi aflat că atât împăratul cit și Mitrofan admiseseră unirea de la Roma, părăsind Ortodoxia.

Prin această nouă împrejurare, Biserica moscovită s-a descătușat formal și de Constantinopol și și-a statornicit deplina autonomie.

Un sinod moscovit din 1447 a ales mitropolit pe Iona, care a și fost întărit de marele duce —, el asumîndu-și cu ocazia aceasta toate drepturile împăraților bizantini, în ce privește Biserica patriei sale. Sirguintele depuse de Iona de a atrage în sfera jurisdicției Moscovei și Mitropolia Kievului, au rămas infructuoase, din cauza influențelor polono-lituaniene și a altor factori politici kievieni, catolicizanți. În 1458, Papa Pius II a încredințat Mitropolia Kievului lui Grigore — ucenicul lui Isidor —, printr-o bulă către regele Cazimir, și a dat o bulă de excomunicare și afurisenie contra lui Iona, calificîndu-l apostat.

Cu moartea lui Iona, peste trei ani, Grigore fu recunoscut și de lituanieni, și Kievul se despărți de Moscova. Iona fu canonizat în 1472 și e sărbătorit anual, la 15 iunie.

I-a urmat Teodosie, ales de sinodul moscovit în 1461, fără vreo ură contra Patriarhiei Constantinopolului, față de care Moscova cultiva sentimente amicale, compătimire și simpatie, și pe care chiar o ajuta efectiv, ori de cîte ori acest lucru era cu putință. Între timp, prestigiul scaunului moscovit crescuse enorm de mult, și Biserica Rusă se afirma ca singura cetate ortodoxă stăpînă pe destinul ei și conștientă de rolul ei important în cadrul Ortodoxiei. Țarul Teodor a cerut totuși, în 1586, patriarhului Ioachim al Antiohiei, venit în Rusia pentru colecte, intervenție la Constantinopol, ca Biserica Rusă să fie ridicată la rangul de patriarhat, și a obținut promisiunea acestuia că va supune problema celorlalți patriarhi istorici.

În 1588 a venit la Moscova, tot pentru colecte —, rămînînd o vreme și prin Țările Romîne —, însuși patriarhul constantinopolitan Ieremia II, care a fost primit cu mari onoruri și multă prietenie. La propunerea ce i s-a făcut, el a recunoscut, fără obligații și fără condiții, ca patriarh al Moscovei și al întregii Rusii, pe mitropolitul localnic, Iov, ales de sinodul rus, cu consimțămîntul țarului Teodor. Așezînd pe noul coleg la dreapta sa, cu ocazia ceremonialului de înscăunare (1589), Ieremia II a adresat lui Iov următoarele cuvinte istorice: «Grația divină, care te-a făcut deja mitropolit, te ridică mai sus, făcîndu-te patriarh al Vladimirului, Moscovei și întregii Rusii și al tuturor țărilor de nord»... Țarul a adăugat, tot așa de laconic și de cuprinzător: «Îți declar că-ți recunosc primatul peste toți vlădicii și-ți dau drept să porți haina patriarhală și celelalte insigne; vreau să fii recunoscut ca patriarh de toate țările imperiului; și în viitor să fii tratat ca frate de Patriarhia Constantinopolului și de ceilalți patriarhi».

Intors la Constantinopol cu darurile generozității rusești, Ieremia II a convocat sinodul din 1591, care a recunoscut de plano Patriarhatul

Moscovei, în unanimitate și fără discuții. Celelate Patriarhate istorice au aderat și ele.

Actul de recunoaștere certifică, prin conținutul și justificarea lui, atitudinea rectilinie a Bisericii moscovite și înaltul ei spirit de demnitate, pe planul Ortodoxiei tradiționale. Il reproducem :

«Biserica lui Hristos a dobândit formația ei deplină în cele șapte sinoade, atât în privința dogmatică, cât și a ierarhiei ; de aceea, ea trebuie să evite toate inovațiile ca pe niște cauze de neliniște în Biserică. Pe baza canonului 28 din Calcedon, sinodul socotește a fi drept ca piosul și ortodoxul oraș Moscova să fie și să se numească patriarhat, pentru că acest oraș a fost înzestrat de Dumnezeu cu tronul imperial și pentru că întreaga Rusie și țările nordice să se supună acestui scaun ; ca acesta să aibă rangul său, după patriarhul de Ierusalim, și să fie menționat în diptice, că el are supremație peste toți episcopii, mitropoliții și arhi-episcopii Bisericii Ortodoxe Ruse și să fie capul întregii Rusii ; ca el să fie frate și să se cheme de patriarhii ortodocși nu numai cu numele, ci de fapt, egal lor în demnitate și rang și să se intituleze ca : «Patriarh al Moscovei, al întregii Rusii și al țărilor de nord»...

Țarul, în rugăciunile bisericești, să fie menționat ca «imperator binecredincios».

Prin înliințarea patriarhatului, Moscova și-a putut conserva și consolida cu putere mai mare influența culturii și civilizației bizantine, adaptându-le specificului rus ; și a reușit să adauge la valorile proprii, încă și tradițiile Bizanțului, pentru fundamentarea statului și pentru dezvoltarea vieții naționale rusești. S-au deschis și mai larg porțile vizitatorilor și refugiaților din lumea greacă, recrutându-se dintre ei, adesea, oameni de stat, diplomați, ingineri, artiști, teologi etc. Unii dintre aceștia au adus cu ei și multe manuscrise, moșteniri prețioase ale civilizației antice, provocând prin altoire, pe temeliiile mișcării culturale locale, o renaștere a nordului, anticipând și chiar depășind uneori renașterea occidentală, încât Moscova și-a însușit toate condițiile să succeadă Bizanțului, cuni acesta succedase Romei antice. Statul moscovit și-a luat ca simbol vulturul bizantin, cu două capete, iar țarul Ivan III, căsătorit cu Sofia, fiica lui Toma — ultimul dintre Paleologi —, se roclama urmaș al împăraților Bizanțului după prăbușirea acestuia, croind un asemenea ideal succesoriilor săi.

În incinta Kremlinului, ca și în grădina palatului sacru din Bizanț, s-au construit între timp biserici și mănăstiri, alături de cazărmi și castele, în stil și cu decorațiuni bizantine, trecut prin filtrul genialității slave.

Funcționarea însăși a patriarhatului presupunea — eo ipso — dreptul de revendicare al Moscovei și la moștenirea religioasă a Bizanțului, precum și dreptul de a aspira să ia, în fruntea Ortodoxiei, locul Constantinopolului profanat de turci. Moscova n-a îngăduit să se altereze amprenta pe care i-o imprimase educația bizantină și n-a lăsat să se stingă imaginea vie a Bizanțului dispărut.

O carte de preț : «Domostroi», compusă pe la finele veacului XV, înfățișează o societate rusă foarte asemănătoare societății bizantine și

un spirit asemănător celui bizantin. Concepția puterii imperiale se contura la Moscova direct din concepția bizantină. Țarul era unsul lui Dumnezeu, prepus de mâna divină, pentru paza și obiăduirea poporului creștin. Când la Kremlin, în Uspenski Sobor, el primea, prin grija Bisericii și după ritul bizantin, ungerea sfântă, devenea prin aceasta totodată și supremul patron al Ortodoxiei ruse.

Răul, ca și binele care s-au desprins din asemenea situații, s-au precizat în urmările lor, bune sau rele, iar Biserica Rusă a știut totdeauna să-și păstreze specificul ei național și Ortodoxia ei. Moscova a devenit o aprigă propagatoare a Ortodoxiei. În vastul imperiu al țărilor, unind atâtea naționalități diverse, ea a încreștinat multe dizidențe; în Siberia a botezat populații de origine turco-tătară; înspre nord a adus la Creștinism triburi lizeze; și de la Marea Neagră pînă la Pacific, și-a întins aripile ocrotitoare. Nu s-a mărginit, ca și Bizanțul, la o graniță sau la un singur popor. Biserica Moscovei a protejat Ortodoxia oriunde a găsit-o și a apreciat că este nevoie de sprijinul și ajutorul ei.

Privirile papale spre Moscova s-au izbit de un «NU» categoric, și planurile Romei de înfeudare a lumii slave din răsăritul european au dat un mare și istoric fiasco. Ortodoxia moscovită și-a manifestat consecvent și stăruitor repulsia față de ierarhia ofensivă apuseană și față de despotismul papal. Toate «unirile» inițiale și «realizate» în timp de Vatican, s-au năruit și au fost respinse din îndemnul, cu sprijinul sau numai după exemplul Ortodoxiei moscovite. Idealul Bisericii dreptmăritoare era, după concepția ierarhiei ruse, nu abdicarea de la libertate și supunere sutanei papale, ci independență pentru fiecare unitate eclesiastică națională, deplină autocefalie, în cadrul unei unități dogmatice, canonice și spirituale ortodoxe. Este cu deosebire de reținut că anul sucombării delimitative a sinodului unionist de la Ferrara-Florența este tocmai momentul cînd Moscova respingea hotărît încercările de apropiere ale Papei Sixt IV, și că după un asemenea afront, papalitatea nu a mai întreprins tratative pe linii mari cu nici una dintre Bisericile Ortodoxe, mai toate ajutate de Biserica moscovită și protejate de ea.

În același an, 1472, după exemplul Moscovei, un sinod constantinopolitan a condamnat atît «unirea» de la Florența cît și pe cele anterioare.

Fără opoziția dîră și rectilinie a Bisericii Moscovei, nu se știe ce soartă ar fi rezervat istoria firavelor și zbucriumtelor Biserici răsăritene din cele patru patriarhate ecumenice. De aceea, poate nu se exagerează dacă s-ar afirma că Ortodoxia actuală a lumii este un «dar» al Moscovei. O studiere și mai amănunțită a problemei poate că ar reuși să prezinte un asemenea adevăr încă și mai incontestabil.

ION DINU

BIBLIOGRAFIE

- *Cronica lui Nestor*, traducere și comentarii, de G. Popa-Liseanu (*Izvoarele Istoriei Românilor*, vol. VIII, București, 1935).
- Dvornik Fr., *Les slaves, Byzance et Rome au IX-ème siècle*, Paris, 1926.
- Hergenroether S. E., *Histoire de l'Église. De Grégoire VIII à Boniface VIII*, traducere franceză, Paris, 1905, vol. IV.
- Idem, *Histoire de l'Église. De Boniface VIII jusqu'au commencement du XVI-ème siècle*, tr. fr., Paris, 1906, vol. V.
- Perrin Léonidas, *Les Églises orientales*, Roma, 1929.
- Janin R., *Les Églises orientales et les rites orientaux*, Paris, 1923.
- Idem, *Les Églises séparées d'Orient*, Paris, 1930.
- Bréhier Louis, *Le monde byzantin. Vie et mort de Byzance*, Paris, 1948.
- Rămureanu-Pulpea Ion, *Ghenadie II Scholarios, primul patriarh ecumenic sub turci*, în «*Ortodoxia*», ianuarie-martie 1956, pp. 71-109.
- Idem, *Configurația actuală a creștinismului*, București, 1954.
- Idem, *Bisericile ortodoxe, cu specială privire asupra Bisericii ruse*, Buc., 1949.
- *Creștinarea rușilor, în lumina noilor cercetări istorice*, în «*Studii Teologice*», 1957, nr. 5.
- Idem, Recenzie la lucrarea lui Dimitri Obolenski: *Byzantium, Kiew und Moskow*, în «*Dumbarton Oaks Papers*», Cambridge (Massachusetts), 1954, nr. 3, pp. 448-452. Cu o bogată și recentă bibliografie, cu prețioase referințe la lumea slavo-rusă).
- Idem, Recenzie la lucrarea lui Ovidiu Marina: *Insemnări din Bulgaria la intronizarea Patriarhului Chiril*, București, 1954, în «*Biserica Ortodoxă Română*», 1954, nr. 11-12, pp. 1261-1270.
- Idem, *Possibilitatea întoarcerii Bisericii monofizite la Ortodoxie*, în «*Ortodoxia*», nr. 4, oct.-dec. 1951, p. 594, cap. «*Intemeierea Bisericii monofizite*».
- Martin Jugie, *Le schisme byzantin, aperçu historique et doctrinal*, ed. 1941, 499 pp. (pp. 255-270: *Coup d'oeil sur les principales tentations d'union, à partir du XII-ème siècle. Les conciles unionistes de Lyon et de Florence*).
- Iorga N., *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, Vălenii de Munte, 1908.
- Moisescu Gh., Pr., *Curs de istorie a Bisericii Române*, vol. I, București, 1957.
- Strahl, *Der russische Metropolit Isidor*, Tübingen, 1823.
- Brien-Chaninov, *L'Église russe*, Paris, 1928.
- Hoffmann G., *S.J. Kardinal Isidor von Kiew*, Roma, 1926.
- Pelesz, *Geschichte der Union*, Viena, 1878.
- Hefele-Leclercq, *Histoire des conciles, d'après les documents originaux*, Roma, 1911, tome VII, pp. 1037-1044.
- Gill J., *The council of Florence*, Cambridge, 1959, XVIII, 453 pp.
- Ziegler, *Isidor de Kiew, apôtre de l'Union florentine*, în «*Irénikon*», tom. XIII, 1936, nr. 4., pp. 393-410.
- Diehl Charles, *Byzance — Grandeur et décadence*, Paris, 1930.
- Idem, *Histoire de l'empire byzantin*, Paris, 1920.
- «*Irénikon*», revistă periodică, tom. XVI, 1939, nr. 3-4, Mai-Auđ, pp. 305-350). *Essai de bibliographie sur le concile de Florence*.
- Idem, nr. 6, 1939, Nov.-Dec., pp. 500 și urm., *Compléments à la bibliographie sur le concile de Florence*.

ANIVERSĂRI ȘI COMEMORĂRI

100 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI A. P. CEHOV

Din inițiativa Consiliului Mondial al Păcii, în anul acesta s-a aniversat, cu cinstea cuvenită, memorabilul eveniment: împlinirea unui secol de la nașterea marelui scriitor și dramaturg rus, Anton Pavlovici Cehov.

Cel ce avea să devină unul dintre cei mai mari scriitori ai Rusiei și unul din marii clasici ai literaturii mondiale, s-a născut la 17 ianuarie 1860 — după stilul vechi —, în tristul orașel al Rusiei țariste, Taganrog, și moare după numai 43 de ani — în 1903 —, în plină maturitate de creație artistică, răpus de o ftizie fără leac. Despre copilăria micului Antoșă, nu se pot scrie decît lucrurile cele mai triste, ceea ce l-a și determinat pe Cehov să spună mai tîrziu: «În copilăria mea n-am avut copilărie». Tatăl său, Pavel Egorovici, era mic comerciant. Bunicul său, Egor Mihailovici, strîngînd cu multă trudă ban lîngă ban, a reușit după multe privațiuni să se răscumpere din robie, devenind apoi administratorul moșiei unui conte. Robia l-a lăcut să fie aspru și neînduplecat, atitudini pe care i le-a transmis și fiului său Pavel Egorovici, care avînd și o fire dură și necruțătoare, a lăcut din copiii săi un fel de «mici ocași», supuși unui regim de munci istovitoare și de îngrozitoare pedepse corporale. Pentru că, deși era un om cu înclinații artistice, învățînd să cînte la vioară și să picteze, «talentul l-am moștenit cu loții de la tata» — recunoștea Cehov —, totuși, datorită bătăilor pe care le aplica copiilor săi, în amintirea scriitorului, tatăl lui a rămas despotul despre care a și scris: «N-am putut să-i iert niciodată tatălui meu că m-a bătut în copilărie».

Trăind într-un astfel de mediu, Cehov a învățat de timpuriu să urască despotismul și minciuna, ignoranța și fățărnicia, spunînd: «Despotismul și minciuna ne-au otrăvit copilăria», prețuind și cultivînd în viață adevărul și demnitatea pe care le-a și slujit prin toată creația sa literară.

După absolvirea liceului din Taganrog, Cehov pleacă în 1879 la Moscova și se înscrie la Facultatea de Medicină. Familia lui era la Moscova încă din 1876, unde se mutase din cauza ruinei materiale în care ajun-

sese în urma falimentului prăvăliei din Taganrog. De aceea, sosirea lui Antoșa a fost pentru ei un mare sprijin, ajutându-i în primul an din bursa pe care o primea ca student, apoi, din 1880, din scrierile sale pe la diferitele reviste umoristice, reușind să aline suferințele familiei prin munca sa, scriind din ce în ce mai mult, în schimbul unui onorariu de mizerie. Și astfel începe cariera literară a lui Anton Pavlovici Cehov, ca un mijloc de întreținere a familiei sale, fără să se fi gândit nici el și nici alții, că autorul nevoit al micilor schițe umoristice va ajunge marele și prețuitul scriitor A. P. Cehov.

*

La o sută de ani de la nașterea scriitorului și la mai bine de o jumătate de veac de la moartea lui, opera sa și-a păstrat neștirbită întreaga ei strălucire și vigoare. Legătura nedespărțită cu multiplele realități ale vieții a făcut din opera lui Cehov una dintre cele mai vaste și mai profunde ca univers uman, din întreaga literatură mondială. De aceea, schițele și nuvelele lui au continuat să fie citite din ce în ce mai mult, iar piesele de teatru jucate din ce în ce mai des, făcându-se tot mai mult cunoscut în Europa, în China, Japonia, India și America, primind de pretutindeni prinosul de admirație și recunoștință al întregii lumi.

Substanța operei sale nu și-a pierdut valoarea cu trecerea vremii, încrederea în viitorul omului și mesajul de optimism robust al operelor sale, după cum și minunatul și neîntrecutul lui stil, l-au făcut să fie tot așa de actual și astăzi ca și în trecut.

Vorbind despre reflectarea realității umane în opera lui și despre permanența cehoviană în literatura universală și pentru înțelegerea deplină a acestor fenomene, este necesar să facem o directă legătură între viața omului Cehov, între sensibilitatea și umanismul lui și între epocă în care a trăit scriitorul Cehov. Orice scriitor trece printr-o perioadă de pregătire sufletească a creației sale, când caracteristicile sufletului său, în unire cu mediul existent, conturează orientarea și genul literar al viitoareii lui activități.

În cunoașterea adâncă a omului, în descoperirea celor mai ascunse cute ale sufletului omenesc și în sesizarea trăsăturilor caracteristice ale epocii sale, Cehov a fost un psiholog neîntrecut. Trăind pe viu mizeria umană, în casa tatălui său, — care fuge din Taganrog, pe ascuns, la Moscova —; învățând la un liceu cu profesori stupizi și retrograzi; întilnindu-se apoi în profesia sa de medic cu tot soiul de oameni, de la mujici abia ieșiți din iobăgie pînă la moșieri bolnavi de plictiseală, de la funcționari birocrați și corupți pînă la ofițeri țariști inculți, bețivi și superficiali —, toate aceste situații și toți acești oameni au fost pentru Cehov tot atâtea subiecte și tot atîți eroi, pe care talentul și munca sa i-au prins în adevărata lor înfățișare. Scriitorul Cehov, dublat de medicul Cehov, a știut să vadă camenii în momentele în care ei nu se prefac, în clipele în care ei au adevărata lor față.

Chiar de la cele dintîi schițe pe care le semnează cu numele de Antoșa Cehonte, sensibilitatea lui fină și observarea atentă a celor mai

ascunse aspecte ale sufletului omenesc au conturat din întâmplări banale și din oamenii mărunți, specificul unei epoci pe care Cehov a trăit-o intens și pe care a descris-o în toate caracteristicile ei. Valoarea operelor lui Cehov constă și în faptul că subiectele și eroii lui au fost reali, culeși pe viu din mediul în care a suferit și el alături de ei, descriindu-i așa cum au fost, pentru că — spunea el : «Eroii creează ideile, nu ideile creează eroii». Subiectele și eroii lui fac parte integrală din lumea existentă, oglindind viața meschină, plată și sufocantă a prejudecăților, a egoismului și a răutății, a invidiei și a ipocriziei epocii cehoviene.

Deși se pare că eroul permanent al marelui scriitor a fost omul mărunț și simplu, a cărui viață era meschină, searbădă și ștearsă, totuși, din galeria eroilor cehovieni desprindem întreaga suferință și întreg ridicolul unei lumi născute într-o orînduire socială nedreaptă. În bogata sa operă trăiesc sute de prototipuri umane, culese din cele mai diferite medii, care relatează fragmente cotidiene sau înfățișează episoade întâmplătoare, dar care toate dezvăluie ridicolul sau răutatea, slugărnicia sau lașitatea unei societăți detracate și caraghioase.

Pe bună dreptate se poate spune despre Cehov că dintre toți scriitorii ruși, el a reliefat cel mai mult întreaga dramă socială și întreg ridicolul unei întregi categorii umane, revărsînd asupra epocii sale, pe lângă umorul lui nostalgic, și dragostea unui suflet care a dorit din toată ființa lui dreptatea și binele poporului —, că din toată opera lui Cehov se desprinde în primu! rînd umanitarismul lui cald și dragostea lui profundă față de om, și viziunea unei lumi fără exploatare și fără minciună, fără ipocrizie și fără răutate. Subiectele povestirilor sale sînt departe numai de a amuza pe cititor ; ele și emoționează, prin cuprinderea întregii realități umane, și dau de gîndit prin porțile pe care le deschid spre problemele capitale ale vieții. Schițele și nuvelele lui Cehov nu au un obiectiv limitat, și ceea ce vrea să spună scriitorul nu este terminat la ultima frază. Printr-o tehnică artistică și prin problemele care apar din descrierea unei întâmplări obișnuite, Cehov nu se mărginește numai la relatarea unui fapt. Abia după terminarea lecturii, cititorii își dau seama că, dincolo de faptul obișnuit descris, se găsește o existență socială, care a făcut din om o caricatură și din viață o povară. Și că, dincolo de zîmbetul provocat de un erou ridicol, se află suspinul unei lumi care se tăvălește în ignoranță și în suferință.

Analizînd operele geniului cehovian, vom vedea că umorul s-a manifestat în toate aspectele creației sale. Dar ironizarea lui Cehov nu este o răutate și nici nu este o valoare în sine pentru a stîrni amuzamentul, și nici numai un mijloc de a provoca ilaritatea de dragul situației de a rîde. Comicul lui Cehov este amar, pentru că în el se simte revolta și indignarea scriitorului împotriva unei societăți nedrepte.

Satira lui întristează și condamnă, desfășurîndu-se în aceeași bucată, de multe ori ridicolul urmat de tragic și comicul urmat de dramă. Eroii lui Cehov sînt ridiculizați și disprețuiți nu ca oameni, ci ca reprezentanți ai unei clase, ca rezultate ale unei societăți vrednice de ridiculizare și dispreț. În descrierea situațiilor penibile și ridicole ale vieții

de toate zilele, în umorul lui Cehov se reflectă nu numai viața eroului său, ci traiul obscur, mărunț și caraghios al întregii categorii umane din care face parte eroul ridiculizat. Belicov din povestirea «Omul în carapace», profesor al unui liceu din provincie, apare ca tipul intelectualului lipsit de originalitate, al intelectualului conformist, fricos și laș, dar nespun de nenorocit și ridicol, asemenea tuturor intelectualilor din categoria lui. Majoritatea acestor oameni sînt caraghioși și lamentabili, ratați și ridicoli, fără posibilitate de ieșire din această stare.

De multe ori, eroii lui Cehov privesc ei înșiși cu dispreț cum este orînduită realitatea contemporană și, deși înțeleg de multe ori necesitatea luptei și a schimbării radicale a vieții, totuși nu cunosc drumul acestei acțiuni, și toate eforturile lor devin neputincioase și ridicole. Nu cunosc drumul izbăvirii, pentru că condițiile obiective în care își desfășoară viața acești eroi și caracterul social al epocii frînează orice încercare de evadare din situația existentă.

Și totuși, în perioada de maturizare a scriitorului, în opera lui Cehov apar și eroii optimiști, plini de speranță și încredere în viitorul care va dărîma condițiile de viață vitregă în care astăzi ei se zbat neputincioși.

Caracteristic personaj de acest fel ne apare Ivan Ivanici, din povestirea «Agrişul», al cărui frate Nicolai a tînjit o viață întreagă după un conac în care să planteze agrise și să ducă o viață de moșier. Iată părerea lui Ivan: «Eu nu m-am împăcat niciodată cu această dorință a fratelui meu de a se închide toată viața într-un conac. Este o vorbă veche, că omului nu-i trebuie, la urma urmei, decît trei coți de pămînt. Dar cei trei coți ajung unui cadavru, nu unui om... Conacurile nu sînt nici ele altceva decît tot acești trei coți de pămînt. Să pleci din oraș, să abandonezi lupta și freamătul vieții, să pleci și să te ascunzi undeva, într-un conac, ăsta nu mai e trai, este expresia egoismului, a lenei, e un fel de călugărie, dar călugărie fără eroism. Nu! Omului nu-i trebuie conacuri, ci întreg globul pămîntesc, natura toată, pentru a-și putea manifesta nestingherit aptitudinile și particularitățile unui spirit liber». Se simte în acest pasaj nu numai o dorință, ci și siguranța cu care scriitorul, prin gura unui personaj, prevestește viitorul unei omeniri libere, cu o viziune uimitoare a tuturor realizărilor mărețe din zilele noastre. Dar această viziune a apărut mai ales în ultimele creații, spre sfîrșitul vieții sale, concretizată în marile sale piese de teatru: «Pescărușul», «Unchiul Vanea», «Trei surori» și «Livada cu vișini». În această etapă a creației lui Cehov a apărut din ce în ce mai limpede credința că ceea ce a zăgrăvit în totă activitatea lui literară de pînă atunci, este sortit definitiv să dispară și că în curînd, o lume nouă își va arăta zorile.

În piesa «Pescărușul», Trigorin vorbește despre drepturile omului, despre suferințele poporului și despre drepturile lui, înțelegînd ce este tragic în existența oamenilor, deși încă nu găsește nici o idee care să ordoneze observațiile sale.

În «Unchiul Vanea», Cehov demască pe intelectualul meschin, care și-a construit cariera pe minciuni și pe munca altora, și este convins că viitorul va schimba soarta omenirii.

În «Trei surori» și mai ales în «Livada cu vișini», speranța și încrederea în viitor apar și mai concrete: «Iată că se apropie de noi puhoiul, se pregătește vijelia cea mare și binefăcătoare. Vine, e aproape. În curînd va da năvală peste noi, măturînd toată lenea, toată nepăsarea, toate prejudecățile față de muncă, toată plictiseala și putreziciunea» — vorbește profetic Tauzenboch. Iar studentul Trofinov rostește, de asemenea: «Omenirea merge spre adevărul cel mai înalt, spre cea mai înaltă fericire..., și eu sînt în primele rînduri. Adio, viață veche! Te salutăm, viață nouă!».

În teatru, Cehov a îmbrățișat o lume nouă, călăuzită de o speranță, o lume în drum către finalitate, a cărei viață a căpătat un sens în care omul este responsabil de destinul său.

Chiar dacă n-a putut desluși în substanța actualității viitoarea alcătuire socială, totuși Cehov a avut revelația — deși la început mai vagă —, a sensului istoriei, simțind imanența descătușării. Astăzi, prezent pe toate scenele lumii, teatrul lui Cehov este actual prin tematica pe care o deschide asupra omului și a vieții; este actual prin convingerea că omul este obligat să-și caute ideea nobilă a existenței lui, că omul trebuie să înțeleagă istoria și sensul destinului uman.

Cehov a chemat adevărul și frumusețea în viața de fiecare zi, a ple-dat pentru o existență închinată unei obligații superioare, făcînd apel la conștiința omului care rîvnește după o viață dreaptă și cinstită, elemente care, aflîndu-se din plin în piesele sale, Cehov este și va fi tot timpul actual. «Printre marii dramaturgi europeni, contemporani cu Ibsen, Cehov este un astru de cele mai mari dimensiuni» — a scris un Bernard Shaw, iar în «Enciclopedia britanică», de asemenea, citim: «Anglia a fost deosebit de sensibilă la farmecul lui Cehov. El este recunoscut aproape în unanimitate ca cel mai mare scriitor rus și ca cel mai mare dramaturg și nuvelist al epocii moderne», lucru de altfel recunoscute de o lume întreagă —, ceea ce a și explicat influența uriașă a lui Cehov asupra teatrului universal.

Intr-o prezentare oricît de sumară a operei lui Cehov, ba chiar în relatarea unui singur aspect al vastei sale opere, nicidecum nu pot fi trecute cu vederea stilul și arta de a scrie ale marelui maestru al genului scurt. Prin Cehov, arta genului scurt s-a ridicat la o perfecțiune înimaginabilă, prin coeziunea maximă și prin neîntîlnita naturalitate și simplitate de expunere. O lume întreagă i-a recunoscut unanim copleșitoarea originalitate în înfățișarea și în tehnica redării ideilor, socotindu-l drept etalon în aprecierea valorii talentelor creatoare ale genului scurt. În scrisul lui Cehov, totul se desfășoară cu claritate și naturalitate, cu rapiditate și vioiciune, fără nici o descripție inutilă, fără nici un cuvînt în plus. «Știu să vorbesc în puține cuvinte despre lucruri multe» — s-a caracterizat pe bună dreptate el însuși. A spune un lucru mare în cinci cuvinte, cînd alții nu reușesc să spună în cincizeci de cuvinte, aceasta este marca artă. Prin măiestria scrisului său și prin echilibrul construcției frazelor sale, Cehov a reușit ca în cîteva pagini să cuprindă o gamă neșteptată de sentimente

și idei, într-o claritate și conturare perfectă, cum alții n-o pot face nici în sute de pagini.

Ca mare stilist, era un neobosit apărător al purității limbii literare și a unei fraze pe cât posibil mai concise. «Arta scriitorului — spunea odată Cehov — constă mai ales nu în arta de a scrie, ci în aceea de a șterge ceea ce nu a fost bine scris». Observațiile sale pe marginea manuscriselor scriitorilor mai tineri arătau în mod deosebit statul său de a se feri de șabloane literare, de figurile răsuflete, îndemnându-i să folosească un vocabular viguros, precis și concis. «El însuși muncea fără preget — spunea un contemporan — ca să-și îmbogățească de pretulindeni minunatul său limbaj atât de variat».

De aceea, opera lui este mare și prin minunatul ei stil, și prin acel talent de povestitor pe care Cehov îl are într-o măsură care aproape nu-și găsește termeni de comparație în întreaga literatură universală, pentru că, dacă Maupassant îl ajunge de atâtea ori, nu-l întrece niciodată. Și aceasta, pentru că Cehov, ca nimeni altul, și-a contopit viața cu opera, și ca nimeni altul, a dat cea mai bună folosință lucrurilor învățate în viață, arătând că nu poți fi un mare scriitor dacă nu trăiești intens realitățile sociale, și dacă nu înțelegi idealurile umane, în slujba cărora scriitorul trebuie să fie printre cei dintii. Înțelegînd și trăind din plin aceste mari porunci, pe drept cuvînt Cehov este socotit ca unul dintre marii scriitori ai lumii, și pe bună dreptate opera sa a intrat în patrimoniul literaturii universale.

În cadrul marilor aniversări culturale inițiate de Consiliul Mondial al Păcii, sărbătorirea unui veac de la nașterea marelui scriitor și dramaturg a fost un prilej de adîncă prețuire și recunoștință din partea tuturor popoarelor, pentru tezaurul spiritual pe care A. P. Cehov l-a dat omenirii.

Preot TITUS ȚIFU

D O C U M E N T A R

N. M. CERNIȘEV, ARTA FRESCEI ÎN RUSIA VECHIE

(ÎN LIMBA RUSĂ)

Moscova 1954 (101 pagini, 62 ilustrații)

După un timp în care lucrurile de istoria artei constau în construcții verbale, impresii estetice și acumulări de adjective, s-au înmulțit expunerile de teorii, analizele filozofice și codificările privitoare la operele de arhitectură ori artă plastică. Istoricii au încadrat cei dinții disciplina în limitele ei. Au folosit metodele lor de studiu pe temeiul întrutotul îndreptățit al observării că istoria artei este înainte de toate istorie. Ne-au învățat să considerăm monumentele de artă, edificii arhitectonice, sculpturi, picturi, gravuri și miniaturi, broderii etc., drept material de documentare, în primul rând. Acesta cere să fie cu îngrijire descris, datat și raportat la meșterul sau meșterii care l-au creat, și legat în împrejurările istorice și sociale ale epocii. Document și izvor de știri, e cercetat pentru a ne îmbogăți cunoștințele exacte și adevărate. Ne ajută să înviem un suflet, acela al autorului, și viața dintr-o perioadă de timp. Întrutadâncirea și desăvârșirea operațiilor complexe pe care le comportă studiul unei opere de artă, pentru a ajunge să distingem și să deslușim «glasul» monumentului, clădire de artă, statuie ori grup sculptural, pictură murală ori de șevalet, miniatură ori gravură, s-a simțit nevoia și se dorește în ultimii ani intervenția și contribuția tehnicienilor. Astăzi, specialiștii știu și mărturisesc hotărât că nu poți începe analiza unui monument de artă fără a stăpîni un număr de cunoștințe de ordine tehnică. Nu poți intra în «sufletul» acestuia fără a ști «cum» și în ce condiții de meșteșug se realizează asemenea opere. Pregătirea tehnică a cercetătorului este condiția de neînlăturat a pășirii mai departe, dincolo de rezultatul studiului istoric. Este absolut necesar să determini natura și însușirile materialului, procedeele

de lucru, problemele pe care și le-a pus artistul și condițiile în care le-a rezolvat. Datele de acest ordin sînt singurele care pot fi adăugate precizărilor istorice. Singure în același timp în stare să ne mijlocească înțelegerea și să urzească elementele esențiale, izvorul simțirii estetice.

Din evul mediu și epoca Renașterii italiene, ne-au rămas cîteva tratate prețioase, scrise de artiști de valoare. Cităm lucrarea asupra picturii murale datorită lui Connino Cennini, comoară de rețete privitoare la execuția frescei. Și în «albumul» arhitectului picard Villard de Honnecourt, prea interesanta colecție de proiecte, schițe de amănunt și lămuriri tehnice, datat din aproape aceași vreme. Leonardo da Vinci ne-a lăsat un «Tratat de pictură». Cuprinde note de meșteșug destinate învățămîntului ucenicilor sau simplu memento pentru sine. Redactate, cele mai multe, într-un stil ermetic, sînt însoțite de deseneuri în genul genialelor sale creații atît de cunoscute. Un al doilea tratat de pictură, acesta dăruit meșterilor picturii murale și de icoane portative, e opera călugărului zugrav Dionisie din Muntele Athos. Redactat la finele secolului XVI ori în primii ani ai secolului XVII, a circulat în Răsărit și a devenit un adevărat cod al picturii religioase răsăritene, fiindcă partea propriu zisă tehnică este dublată de indicații și lămuriri iconografice. Acum 15 ani, la noi în țară, a scris pictorul A. G. Verona un manual care cuprinde descrierea amănunțită a procedeeilor și materialelor picturii murale și de chevalet. E în genul altor scrieri interesante ale unor tehnicieni și artiști francezi și germani, din care nu amintim decît pe aceea a lui Goulinat. Pictorul Costin Petrescu, — nu-l putem uita —, a redactat și publicat, la rîndul lui, în stil literar plin de farmec, o carte despre frescă, în limba franceză. Un manuscris revăzut și îmbogățit de același autor, acesta în limba romînă, așteaptă să vadă lumina tiparului.

Ne-am ocupat de lucrările tehnice care au de subiect pictura murală, de chevalet și de icoane. Și am pomenit numai cîteva, cele mai cunoscute. Este locul să spunem că există tratate tehnice de excepțională valoare, care cuprind și lămuririle istorice necesare. Unul asupra arhitecturii medievale, datorit lui Choisy, altul asupra miniaturii bizantine, opera lui N. P. Kondakov, un al treilea asupra artelor industriale (sumptuare), scris de Labarte; altele, în sfîrșit, asupra broderiei, ceramicei, gravurii etc. Nu e în gîndul nostru nici enumerarea, nici analiza, chîiar a celor mai de seamă, printre care se află excepțional de valoroase lucrări. O observare de ordin general se impune însă. Intervenția tehnicienilor, anume, de nespus interes și folos, a fost închisă în cadre precise. Au evitat mai toți, din diferite pricini, conexarea contribuției lor atît de prețioase, cu rezultatele cercetărilor istorice. Și-au limitat în genere cîmpul de observație și au lucrat aparte. S-au ferit și și-au interzis definirea și cercetarea problemelor mari ale artei, acelea care privesc concepția și temele, relația cu tradiția și mediul social al epocii, originalitatea de

gîndire și de simțire mai presus de toate. În literatura științifică mai nouă cunoaștem un singur tehnician scriitor, André Lhotte, care a făcut îndrăznețe și interesante incursiuni în acest domeniu. Sînt însă poate prea legate de actualitatea artistică și însuflețite de un spirit de luptă.

Avem în fața noastră o carte apărută la Moscova în 1954, opera lui N. M. Cernișev, care se impune cu un titlu superior. Folosește datele și problemele istorice și le prețuiește importanța. Ne spune în precuvîntare că nu e istoric de artă, ci numai tehnician al frescei. Fără a umbri lucrul, face însă și istorie. Se întemeiază pe date exacte și le interpretează cu cel mai just simț. Își pune probleme istorice și de cugetare artistică și ne asociază la cercetarea lor. Nimic din zbuciumul vremii noastre nu-i rămîne străin. Cercetează, cugetă și ne îmbie să cercetăm și să cugetăm împreună cu dînsul.

Precuvîntarea enumeră elementele artei monumentale și de cheval: conținutul de idei și simțiri, tratamentul tehnic potrivit genului, cadrul arhitectural, stilizarea liniilor și formelor, elocvența desenului și luminozitatea culorilor. Doi termeni deosebit de importanți, «scara» și expresivitatea figurilor, sînt subliniați cu mare pricepere. Nu este inutil, socotim, să arătăm că «scara», adică proporționarea figurilor și scenelor este un factor de căpetenie în pictura monumentală și că este în genere cel mai neglijat. O a doua idee definește scopul în care se studiază și se recomandă tradiția și monumentele trecutului. Este inadmisibilă imitația și mai rea decît copia, fiindcă duce la «pastiche» și falsificare. Anihilază personalitatea artistului ori dovedește lipsa acestei personalități. Studiem trecutul — zice Cernișev — «pentru a prelucra critic tradiția în lumina marxist-leninistă». Ni se recomandă deci o adîncire și o luminare a operelor de seamă vechi, în scopul descoperirii și «intuirii» mecanismului acestor creații, a problemelor rezolvate de autorii lor și a procedeelelor folosite de aceștia. Secolul XVIII rusesc îi apare autorului interesantei lucrări pe care o recenzăm, asemenea unei epoci de tranziție de la vechi la nou, în trei direcții: portretul, pictura monumentală laică și pictura bisericească din regiunile Vologda, Kostroma, Tula etc. Aceasta din urmă e caracterizată de Cernișev drept rigidă și rece. La capătul a numeroase eforturi și experiențe realizate de pictorii secolului XIX, s-a ajuns în vremea noastră la un liman fericit. Este reprezentat de A. Ivanov, fondatorul picturii monumentale rusești contemporane. «Învierea» din biserica Mîntuitorului la Moscova, străjerii la mormîntul Domnului, ilustrație biblică; detalii din picturile sale murale și din alte ilustrații, dovedesc un conținut bogat de idei, sentiment decorativ, desen expresiv și realismul cel mai bine înțeles. Scena «Învierii» e un exemplu strălucit de compoziție ordonată și inspirație, de naturalism și observație. Lumina transformă ansamblul într-un adevărat imn muzical.

În paginile 11-12, Cernișev precizează obiectul studiului, care are drept punct de plecare și teme două monumente picturale: ansamblul

din Minăstirea Snetogorsk. de lângă Pskov, datat din secolul XIV, și picturile murale din Minăstirea Terapont de lângă Kirilov (1500). Comparații și analize ale monumentelor rusești din Novgorod, Kiev, Pskov și Moscova intervin în mai multe rânduri pentru folosul explicărilor. Snetogorsk reprezintă începuturile și o experiență nouă; Terapontul e termenul ultim: cristalizează epoca clasică a frescei rusești. Cel dintîi monument este păstrat în condiții mai refericite; cel de al doilea este bine conservat. Meșterii au fost ruși. Asemenea pictorilor care au decorat monumentele din secolele XIV, XV și XVI, ei au realizat lucrări de creație și au folosit materiale, var și culori recoltate din regiunile Pskovului și Kirilovului, și preparate de dinșii. Tehnica lor, desenul, chipul de a pune culoarea și accentele de lumină, conturarea figurilor, le aparțin. Cernișev insistă asupra acestor fapte și opune meșterii epocii clasice rusești acelora din secolele XVII și XVIII, care au lucrat după manuale și rețete scrise, cu culori importate (ocru grecesc, cerlen — un fel de roșu — nemțesc, băcan — alt fel de roșu — venețian etc.). Au folosit cei dintîi condițiile locale și au zugrăvit pentru lumea rusească, care înălțase monumentele și căreia îi erau destinate. Nu e fără folos să amintim că această notă importantă leagă Rusia secolelor XIV-XV, de evoluția artei romanice medievale. Nu ne gîndim la vreo înrîurire precisă, ci numai la condițiile similare în care Rusia medievală, ca și Apusul, au știut să utilizeze energiile locale și materialele la îndemînă, cugețind și realizînd opere răsărite din sufletul național și menite să răspundă chemării acestuia.

În paginile 12-14, ni se explică tehnica frescei, iar mai departe, în paginile 39-42, esența și aspectul tonurilor. Fresca — spune autorul — este pictură pe tencuială crudă. Culorile sînt dizolvate în apă de rîu curată, sau în apă de var. Cleiul, ca adjuvant, este contraindicat. Tencuirea, formată din nisip și hidrați de var, se preface sub acțiunea acidului carbonic din atmosferă, în carbonat de calciu insolubil, iar culoarea pusă de pictor cu pensula este încorporată în stratul superior al acesteia. Împotriva părerilor unor cercetători, ne arată că tonurile nu pătrund decît la o foarte mică adîncime în stratul de tencuială (jumătate de centimetru cel mult). Dacă la Knosos, în Creta, și aiurea se află un strat colorat mai adînc, aceasta se datorește — zice Cernișev — poate faptului că se lucra pe tencuială colorată. În capitolul culorilor, aflăm că cerlenul de Pskov e o rocă roșie, de pe malurile rîului Pskov; galbenul era dat la rîndul lui de altă rocă de pe malurile rîului Velika, care cuprinde și resturi de alge. La Snetogorsk se găsește o humă cenușie și o alta cu nuanțe de violet, alături de o humă palid-roșcată și brună-deschis.

Tonurile ne apar astăzi, în pictura rusească medievală, întunecate; îndeosebi albastrul, violetul și indigoul. La origine, nu acesta era însă aspectul lor în pictura murală. La Terapont, în Gruzia, la Neredici și

Volotovo, fondurile sînt pînă astăzi de un albastru luminos, azuriu și catifelat. Întunecarea, în monumentele mai sus pomenite, este legată de mai multe pricini. Albastrul folosit în multe monumente rusești e fabricat din «lazurit»; acesta nu se întărește pe tencuială crudă, fără ajutorul unui coagulant. De aceea, se așternea pe ziduri în prealabil și în locurile unde avea să se picteze cu albastru, o pătură specială de tencuială subțire, alcătuită dintr-o parte cărbune de brad și două părți de var. Se suprapuneau apoi pături subțiri și compacte de clei de grîu. Vremea și restaurările înlătură lazurul, pe alocuri sau peste tot, și apare fondul întunecat. Pînă în secolul XVI, fondurile se colorau însă cu diferite tonuri, în compunerea cărora intra lazurul. Efectele erau fericite și tonalitățile luminoase. Observația aceasta se poate verifica și în arta moldovenească. La exterior, pe peretele de miazăzi, și anume în registrul inferior, albastrul a dispărut în multe locuri, și a apărut negrul de cărbune al stratului suport. Costin Petrescu a descoperit singur, lucrînd, nevoia folosirii fondurilor de cărbune. Le recomandă și le află și alte proprietăți utile.

În paginile 59-60, în încheierea studiului frescelor din Snetogorsk, autorul subliniază ivirea unui stil rusesc nou de pictură monumentală, altoi pe trunchi bizantin. Un meșter, puternică individualitate, dăruită cu larg orizont, a condus echipa de meșteri. În lucrul lor apar principiile școlii de la Pskov din secolul XIV. Monumentul are o pecete, o marcă distinctivă. Aceasta e formată de coloritul dominant al ansamblurilor și de acordul acestuia cu natura înconjurătoare. Observația e de nespus preț și ne îndeamnă să cercetăm frescele vechi rusești din Pskov, Novgorod și Neredici, și din acest punct de vedere. Ilustrațiile adăugate studiului devin elocvente. Capul îngerului de la Novgorod, opera lui Teofan Grecul (secolul XIV), se vede în planșa 21. Adevărată lecție de tehnică și demonstrație de principii, ilustrează cu claritate lucruri esențiale din expunerea cărții pe care o recenzăm. În planșele următoare se văd chipuri din Staraja Ladoga (secolul XII), Miroj (secolul XII) și bisericile Novgorodului (secolul XII). Pun în lumină caracterul realist și portretistic al figurilor, personale toate și rusești ca tip, inspirație și expresie. În planșa nr. 30 vedem capul Mariei din scena Înălțării, în biserică Adormirii Maicii Domnului din Volotovo (secolul XIV). Este greu de definit în cuvinte «aerul» de uimire, strîngere de inimă și admirație stăpînită, caracter imprimat de pictor unui chip care pare «prins» într-un moment fugar de viață. Spontaneitatea și concentrarea sînt uimitoare.

Studiul picturilor murale din Mînăstirea Terapont nu este mai puțin precis decît precedentele, și nici mai sărac în învățături. Aflăm la meșterii de aci rare însușiri de determinare a formei și de cunoștință a naturii. Mîna Pantocratorului, din planșa 38, are moliciunea și căldura vieții. Degetele se îndoaie sub ochii noștri; le simțim osatura și con-

strucția, epiderma și sîngele care circulă în ele. Sînt evidente în al doilea rînd, preocupările de linie și stil, precum și discrete urme de manierism.

Pictura din Terapont înfățișează cel din urmă monument al înfloririi. Meșterii care urmează se disting prin culorile lor «pestrițe»; prin virtuozitate și insistențe de meșteșugari mîndri de îndeminarea lor. Secolul XVI a însemnat — se știe — pentru lumea rusească, un sir de restriști. Atacați de poloni, lituanieni și suedezi, rușii se zbat între tendința lor puternică de unificare națională și piedicile grele puse de absolutism, întărirea iobăgiei și analfabetism. Cernișev învederează rolul pe care l-au avut soboarele bisericești în stînjenirea evoluției normale a artei. Ele impun cu rigoare crescîndă tradiția, care devine călăuză tiranică și leagă pictorii de exemplele anterioare. Aceasta aduce obiceiul copiei și pastichei alături de domnia manualelor și erminiilor. Moscova devine centrul în care se concentrează viața oprită în loc și întoarsă către trecut. Artă se industrializează. Apar metodele, principiile și icoanele Stroganov. Picturile murale se inspiră din acestea din urmă și se confuzionează două genuri perfect distincte. Se creează o artă oficială, iar în popor se refugiază și se întăresc tendințele realiste ale folclorului.

Prețioase însemnări caracterizează arta lui Dionisie, «luptător pentru unificarea națională». Îi datorim, între alte opere de valoare, Pantocratorul din Terapont și lucrări risipite în regiunea Novgorodului. Nu sînt lipsite de preocupări exagerate de stilizare și caligrafiere a figurilor, pricină care îl îndepărtează de natură și realitate. Teodosie, fiul lui, l-a urmat întru totul și a călăuzit mai departe școala întemeiată de dînsul.

În paginile 97-102, în «concluziile generale», Cernișev subliniază valoarea ansamblurilor artistice din Snetogorsk și Terapont. În chip interesant, arată trăsăturile originale ale arhitecturii și armonia încadrării acesteia în peisajul înconjurător. Decorul monumental al interiorului are farmec coloristic și e organizat în cel mai judicios chip. Anume note deosebesc cele două ansambluri. La Snetogorsk, află frămîntare și pasiune; căutare și fructuoasă izbucnire de individualitate artistică. La Terapont, însușiri de ordine, «liniște» și clasicitate, învederează sîrșitul unei epoci. În cel dintîi monument, cadrele tradiționale sînt deseori sfărîmate. Întîlnim însușiri de realism și spontaneitate, uneori pătate de improvizație, dar pline de farmec; în cel de al doilea, rigiditatea și «stilul» sînt stăpîne. Realismul, cîștig al unei întregi perioade de zbu-cium și căutări, transpare mai în toate compozițiile și figurile, împotriva voii meșterilor, fiindcă este o notă de originalitate națională. Un rar simț decorativ temperează exagerările și armonizează ansamblurile.

*

Cartea ale cărei principale idei am voit să le izolăm și să le explicăm, părți dintr-un text în întregime interesant, este întemeiată pe eru-

diție și cercetări personale. Tehnician, autorul nu lasă de o parte îndatorirea de a face istorie. Intru aceasta, el întâmpină nevoia de a interpreta și de a lumina faptele potrivit originalei orientări a lumii rusești celei mai noi. În cale a întâlnit un concept și o sumă de realități nespuse de greu de mînut. În adevăr, acestea sînt monumente de artă religioasă sever încadrate în tradiția medievală rusească și întemeiate pe cugetarea și ordinea ortodoxiei bizantine. Evoluția și îndeosebi inovațiile se înscriu greu în acest domeniu. Autorul a văzut bine problema și pentru a o rezolva a făcut apel în chipul cel mai judicios și mai științific la arta populară rusească și în rezervele domeniului național. Cititorul atent învață multe lucruri și, înainte de toate, e obligat să cugete. Cernișev definește idei noi, originale, și deșteaptă reflexiuni. Cu acest titlu, lucrarea sa se înscrie, pe bun drept, între cărțile de mare folos și demne de a fi atent cercetate.

I. D. ȘTEFANESCU

